

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

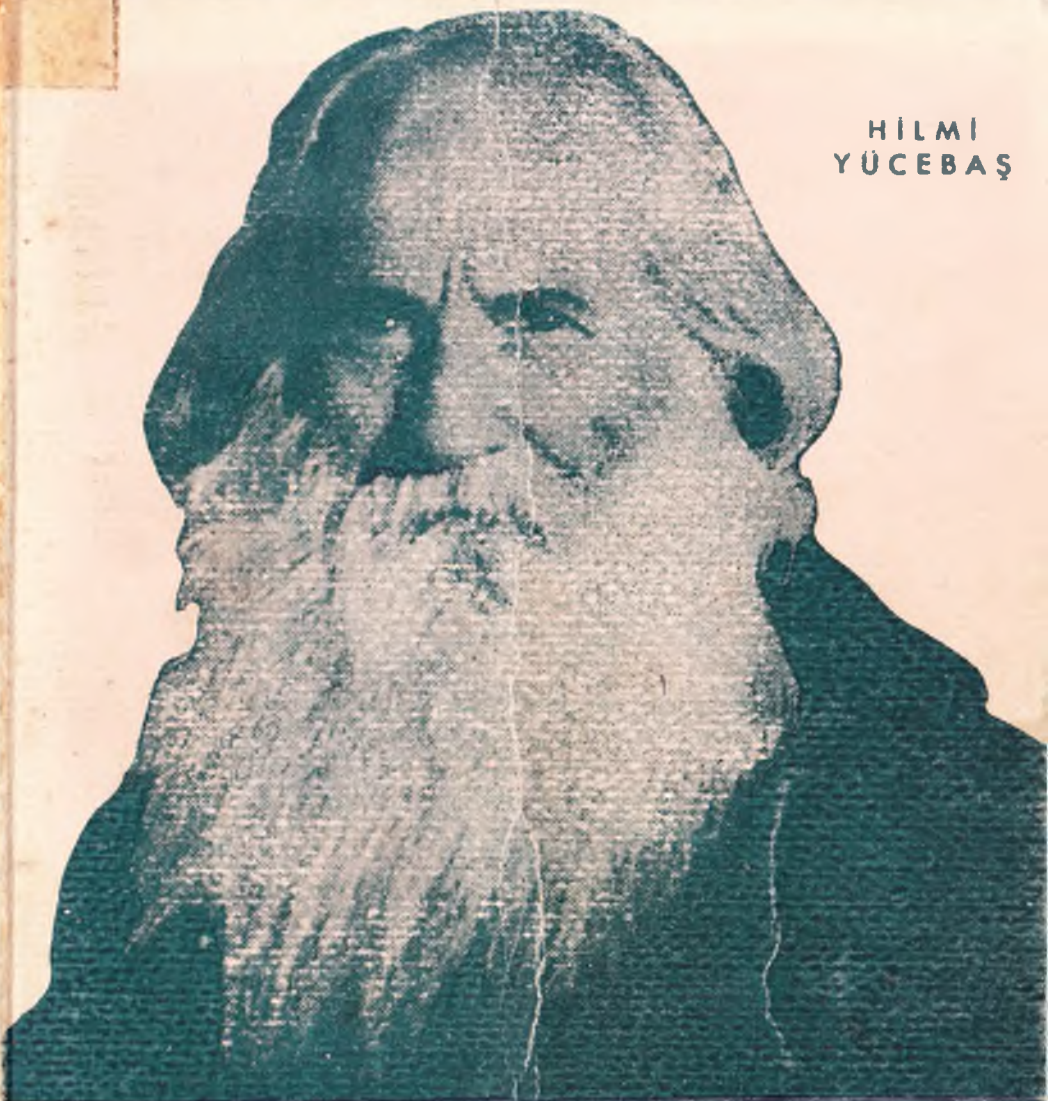
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HİLMİ YÜCEBAŞ

Filozof Rıza Tevfik

1957

HİLMİ
YÜCEBAŞ

Filozof
Rıza Tevfik

Hayatı - Şiirleri - Hâtıraları

HİLMİ YÜCEBAŞ

Filozof

Rıza Tevfik

Hayıatı - Şiirleri - Hâtıraları

26/XII/1954

İSTANBUL

Dizerkonca Matbaası
İstanbul — 1957

Rıza Tevfik ve Hayatı

Hilmi Yücebaş

1949 yılının son günlerinde, Hakkın rahmetine kavuşan filozof **Rıza Tevfik**, büyük bir âlim ve kıymetli bir şairdi.

Merhum **Rıza Tevfik**, muhtelif sahalardaki derin vukufu, fikir ve sanat cephelerindeki olgunluğu ile bugün eşine ender rastlanan karakterde orijinal bir sima olarak edebiyat tarihimizde yaşamaktadır.

81 yıllık, binbir safhalı serazad bir ömür geçiren koca **Rıza Tevfik**'in yedinci ölüm yıldönümüne yaklaştığımız bu günlerde, hem aziz üstadı anmak, hem de bilinmeyen bazı vesikalarla edebiyat tarihine karşı yerine getirilmesini borç saydığım bir hizmeti ifa etmek düşüncesiyle hazırlanan bu kitap, hakikat madalyasının her iki yüzünü gösteren objektif bir eserdir. Bunun içindir ki sanat ve ilim adamlarımızın, filozof hakkındaki mütalâaları, hiç bir fikir müdahalesi yapılmaksızın aynen kitaba alınmıştır. Fikirlerin çarpışmasından hakikat güneşi doğacak ve hükmü okuyucu verecektir.

Kıymetli muharrir Münir Süleyman Çapanoğlu'nun dediği gibi:

«**Rıza Tevfik**in hâtırası anılmalı, tâzim ve tevkir edilmeli, sanatı övülmelidir. Bugünün gençlerine ve gelecek nesillere onun ne iyi, ne halis bir gönül taşıdığını, sanat ve irfana ne riyasız, saf muhabbetle âşık olduğunu anlatmak, üstün bir fikir ve kültür adamı, temiz ve cefakâr bir insan örneği göstermektir.

Bu gibi aziz insanlar için ağızlarını açamıyan, hâtıralarına saygı göstermeyen milletler varlıkları için de dilsiz ve sağır olurlar. Sanatları için de nankör olurlar. Büyük ölülerimizin içimizde gezecek hayalleri için nankör ve kıskanç olmalıyız.»

Atatürk gençliğinde şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, filozofun bazı şiirlerini okuyarak beğenmiş ve ona karşı samimi duygularla bağlanmıştı. **Atatürk**'ün 54 yıl önce **Rıza Tevfik**'e yazdığı - aşağıda klişesi görülen - kartvizit, filozof hakkında emsalsiz bir vesika mahiyetindedir. **Erkânıharp** namzetlerinden **mülâzimievvel Mustafa Kemal** imzasını taşıyan 20/Mart/1319 (1903) tarihli bu kartvizitin altında aynen şu satırlar okunmaktadır:

«**Rıza Beyefendiye**:

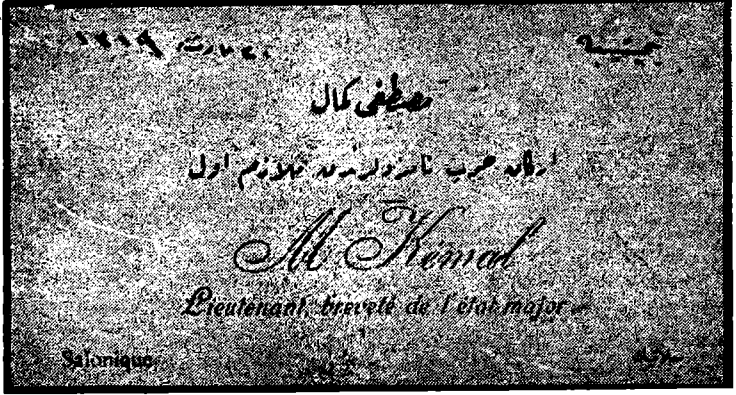
Nazra-i arifanenize arzolunan bu naçiz kart ihtimal mucib-i istigrabınız olacaktır.

Fakat meftun-u maaliyat olan bir kalb için keşfettiği değer-i marifetten müstefid olmak ma'kes-i meziyat olduğundan şüphe et-

mediği bir zat-ı faziletpervere takdim-i uhuvvet etmek mazhar-ı mü-
şafehe olmak lüzumuna vabeste değildir, zannederim.

Fazl-u irfanınızın perestîşkârı olan en sevgili kardeşlerimden bir
ikisinin zat-ı valâlarına karşı mütehassis oldukları âsâr-ı hörmet ve
uhuvvetten kalbimin tehl olması bendeniz için en acı bir hüsrân-ı
elîmdir.

Aynı hisse-i samimiyetin bendenize de bahşını istirham edecek-
tim. Ümid ederim ki derîğ buyrulmaz.»

Rıza Tevfik, Avrupadan dönerken Atatürk'le, doğduğu yerde na-
sıl karşılaştığını ve yukarıda bahsi geçen kartvizit hakkındaki hatı-
rasını şöyle anlatıyor:

«Şamdan Mustafa Kemal paşanın fevren İstanbul'a avdet ettiğini
haber almıştım. Bu mühim zatı ben, henüz kendisi Selânik'de Erkân-
ıharpken, ismen tanırdım. Sonra eski arkadaşlarından Fethi bey
Sofyaya sefir olarak gittiği zaman Mustafa Kemal beyi Ateşemiliter
olarak yanına almıştı ve öğrendiğime göre pek iyi dost imişler. Ben
o esnada Avrupa seyahatinden, Edirne Mebusu olarak, avdet ediyordum.
Bulgaristan hududunda benim doğduğum yer olan Cısr-ı Mus-
tafa paşada o zamanın usulü üzerine tevakkuf ettik. Orada vagon de-
ğiştirecektik. Edirne Mebusu olduğum için bana hususî bir vagon ta-
yin ettiler. Sefir Fethi beyle genç arkadaşı Mustafa Kemal beyi bu
hususî vagonuma almıştım. Kendileriyle uzun uzadıya konuştuk.
Fethi beyle eski dost olduğumuz için lâübalî konuşuyorduk. Genç
Mustafa Kemal bey uzun boylu, narin yapılı, hususa pek keskin ve
dikkatli bakışlı bir adamdı. Uzun ve yumuşak, açık kumral bıyıklı
ıdı. Nazarı dikkatimi celbetti. Kendisi mübahaseimize karışmadı, tek
lafkırı söylemedi. Üç gün üç gece ve üç hafta boyunca inceden inceye

dikkat ediyordu. Benim yanımda tesadüfen bir Türk hanımı vardı. Sabık Çanakkale kumandanı olan bir paşanın torunu idi. Eskiden anasını, babasını komşu olarak tanıdığım için, kendisini vagona davet etmiştim. Bu genç hanım az çok macera peşinde dolaşır bir mirasyedi idi. Kendisinin bana mensup olduğunu zannetmesinler diye o hanımı hem Fethi beye, hem de Mustafa Kemal beye takdim ettim. İşte Mustafa Kemal paşa ile karşılaşmamız bu tuhaf tesadüf ve vesile ile oldu. Halbuki kendisi mülâzimievvel ve erkânıharp namzedi iken 1319 senesinde bana Selânik'den pek nazikâne bir kartdövizit göndermişti. Teessüf ederim ki o zaman aldığım kartları okumaya vakit bulamadığımdan cevabını verememişim ve böyle bir kartın mevcudiyetini ancak 1925 senesinde Amman'da bulunduğum sırada, buradan beraber götürdüğüm evrak arasında buldum ve sakladım. Bilâhare işittiğime göre Mustafa Kemal paşa sağlığında bu kart meselesini birkaç defa zikretmiş:

— Ben kimseye yazmadığım bir kartı kendisine gönderdim, cevap vermedi! demiş. Halbuki ben en küçük talebemin bile kartını cevapsız bırakmaz bir adamım. Bunun da emsali pek çoktur. Bununla beraber kendileri Anafartalar kahramanı olarak avdet ettiği zaman (Asiyan) da Tevfik Fikret'e yapılan ilk ihtifal merasimi için davet edilen zevat arasında davetiyesini kendim yazmış, eve geldiği zaman kendisini kapıdan karşılamış, ve ihtifale başlanmadan evvel huzzâra ve Tevfik Fikret'in refikasına:

— Anafartalar kahramanı meşhur miralay Mustafa Kemal beyefendi!.. diye takdim etmiştim.

Burada Mustafa Kemal paşanın şahsiyet ve evsafından bahsedecek değilim. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki kendisi yalnız fevkalâde bir asker değil, fakat aynı zamanda edebiyattan ve ilimden anlar ve kıymet takdir eder bir adamdı. Hususa kendisine siddik ve ihlâs ile itiraz edenlere canı sıkılsa bile:

— Bu adam efendidir, zelil 'uşak değil!.. dediğini çok defa bana rivayet ettiler. Binaenaleyh zelil adamları hasbezzarure kullansa bile onlar daima nazarında muhakker idiler.»

Rıza Tevfik, milli kurtuluşa inandığı halde, İttihatçıların türlü entrikalarından bıkip usandığından, «İttihatçılar bir başka kisveye büründüler yine bizi aldatıyorlar.» diyerek milli cüdale muhalif durumda kalmış, sonraları da tarih ona Sevr'i imzalayanlardan biri olmak bahtsızlığını yüklemişti. Fakat bir gün, Rıza Tevfik'in, Damad Ferid'le birlikte Sevr'e gitmesini mazur gösterecek surette yazdığı «Sevr muahedesi neden ve nasıl imza edildi?» adlı eseri yayınlanırsa, tarihin birçok noktaları aydınlanacak; bu temiz ve saf yürekli şairin lekelenmesine sebep olanlar anlaşılabacaktır.

«Serab-ı Ömrüm» der Fikret, bu hatırasını millete unut-

turmuş, onu rahmet ve hürmetle anmağa vesile olmuştur. Esasen filozofun en kuvvetli tarafı, kalbinin derin bir vatan muhabbeti ile dolu olmasıydı.

İzzeti nefsinin her şeyin üstünde tutan **Rıza Tevfik**, hakkında çıkarılan dedikodulardan çok üzülmüş ve Birinci Dünya Harbinden sonra, bir gün **Vakit** matbaasında üstad **Ahmet Rasim** ile konuşurken ona şöyle demişti:

— Şundan lûtf görmüşüm, bundan lûtf görmüşüm diyenler vardır. Bunların hepsi yalan, hepsi asılsız... Ben hayatımda tek bir müesseseden lûtf gördüm, o da **Şirketi Hayriyedir**. Şirket bana bir paso verdi, onunla bedava gidip geliyorum. Gördüğüm lûtf da bundan ibarettir.

HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ

1868 yılında Rumelinin Cisir-i Mustafa paşa (Tsaribrod) kasabasında doğan **Rıza Tevfik Bölükbaşı**, baba cihetiyle Arnavut, ana cihetiyle Çerkes olduğunu şu beytiyle açıklamıştır:

Babam Arnavuttu, anam Çerkes

Bilmeyen varsa öğrensın herkes...

Babası, kaza kaymakamlıklarında bulunan **Hoca Mehmet Tevfik** efendidir. **Rıza Tevfik**, Yahudi, Ermeni mekteplerinde ve Galatasaray Lisesinde okumuş, haşarılığından dolayı muhtelif mektepler değiştirerek Tıbbiye'ye girmiştir. Buradan da bir iki kere çıkarılmışsa da nihayet diplomasını alabilmiştir. Gümrükte hekimlik, Cemiyeti Tıbbiye'de âzalık etmiş, 1908 Meşrutiyet inkılâbında şiirleri, tenkidleri ve nutuklarıyla herkesin dikkatini çekerek **Edebiyatı Cedide** erkânı arasına girmiştir. Bir müddet «**Malûmat**» gazetesinde çalışmış, ilk açılan Mebusan Meclisine **Edirne Mebusu** seçilmiştir.

Önce **İttihat ve Terakki** ile beraber olduğu halde, sonra muhalefete geçmiş, politika mücadeleleri arasında da hapsedilmiştir. Bu yüzden siyaset hayatını bırakarak ilim ve edebiyatla meşgul olmağa karar vermişse de yine kendini heyecanlı politika cereyanlarından bir türlü kurtaramamıştır. Damad **Ferid** kabinesinde **Maarif Nazırı**, Şûrayı Devlet Reisi olan **Rıza Tevfik**, sulh konferansında Osmanlı devleti murahhası olarak **Sevr'e** gitmiştir.

İstanbul Darülfünununda felsefe profesörü bulunduğu mütareke yıllarında, millî hareketlere karşı muhalif kalması, talebenin isyanını muclb olunca **Rıza Tevfik** Darülfünundan çekilmeğe mecbur kalmış ve millî zaferden sonra yurt dışına çıkarak adı «**Yüzellilikler**» listesine girmiştir. O sıralardaki yazılarında hatalı politikasından pışman olduğunu samimi surette itiraf etmiştir.

20 yıllık gurbet hayatından sonra 1943 yılında memlekete döndü-

gü zaman çok ihtiyarlamış bir halde idi. Bir müddet istirahatattan sonra kıymetli makaleler ve şiirler yazmaktan geri kalmadı ve 1948 yılında «Yeni Sabah» gazetesinde «Biraz da ben konuşayım!» başlığı altında hâtıralarını neşretti.

Eserleri : Şiirlerini **Serâb-ı Ömrüm** [Kıbrıs, Lefkoşa 1934, ikinci baskısı İstanbul 1949] adlı bir kitapta toplamıştır. Ayrıca **Abdülhak Hâmid ve Müjâhazat-ı Felsefîyesi** (1913) adlı tenkid eseri ile, **Felsefe dersleri** (1914) **Mufasssal Kamus-u Felsefe** (1914) adlı iki felsefi eseri ve **Rûbaiyat-ı Ömer Hayyam** (1922, Hüseyin Daniş'le beraber) adlı bir tercümesi vardır. Muhtelif gazete ve mecmualarda çıkmış birçok edebi ve ilmi makaleleri de mevcuttur.

7 - 8 lisan bilen **Rıza Tevfik**, mizacına uygun bulduğu Bektaşiliğe de intisab ederek nasıb almış ve Baba olmuştur. Hece vezniyle yazdığı koşma ve divanları birer şaheser olarak yıllarca dillerde dolaştı. Hafiyelik yapmayan, paraya tapmayan, el etek öpmeyen ve **30 Aralık 1949** Cuma günü saat 21.15 de hayata gözlerini yuman **Rıza Tevfik** «Her cephesinden başka bir nur fışkıran nadide bir pırlanta» ya benzetilmektedir.

Ulu Tanrıdan rahmetli filozofa mağfiret dileyerek, şiirlerinden şu güzel parçayı onunla beraber tekrarlıyorum :

... Hey Rıza secdeye baş koy da inle,
Taşlar dile gelsin senin derdinle;
Efsane söyleyim, ağla, hem dinle
O şerefli mazi meğer masalmış...

İstanbul : 16 Kasım 1956

Hilmi Yücebaş

1950 DE YAYINLANAN KİTAP İÇİN YAZILANLAR :

“Bütün Cephelerile Rıza Tevfik,,

Memlekette şöhretler yapmış, eserler bırakmış büyük şahsiyetler vardır. Tesirleri bir veya birkaç nesil üzerinde görülür. Sonra tarihe, ilmin ve san'atın herhangi şubesine mensupsa o zümrenin ansiklopedilerine gömülür, kalır..

Dikkat ediniz, arayınız. Osmanlı imparatorluğunda en çok yetişen şairlerdir. Sayfalarında yüzlerce ve yüzlerce şairlerin adları dolu «Şuara tezkereleri» hemen yüze yakındır. Diğer sahada yetişen ilim adamlarımızı gösteren eserler yirmi beşi geçmez. Fen ve san'at sahası bizde pek dardır, yetişenler de tabii pek azdır.

Bu kısırlığa karşı edebiyatımız, edip ve şairlerimiz boldur. Eserleri mebzuldür. Bu yol cömerttir, verimlidir. Bu hal; lâkayd, müsterih olarak ve aza kanaatkâr yaşanan asırlık bir hayatın neticesidir. Bu eski hayat şartları altında da ancak bu ve bu kadar olabildi.. Bütün bir memleketin tanıdığı, eserlerini ezberlediği, sevdiği ve hiç bir zaman unutmadığı büyük şairlerimiz ise nadircidir.

Büyük halk kitlesi Baki'yi, Nabî'yi, Nedim'i ve Şeyh Galib'i pek tanımaz. Ama Fuzuli'yi, Yunus Emre'yi ve benzerlerini pe kiye bilir. Bu gibilerin eserleri hafızalarda, sohbetleri gönüllerde yaşamaktadır. Halk, bunları çok sever ve çok okur ve asla da unutmaz. Bu hürmet ve muhabbet, sanki nesilden nesile, milli bir emanet gibi, teslim ve tevhit edilegelmiştir. Asırlar geçer, nesiller göçer, bu sevimli şairler daima ve daima aramızda yaşarlar...

Bu muvaffakiyetin tek sırrı, büyük halk kitlesine kendini ve eserlerini sevdirebilmek, onların ruhuna hitab etmesini becermektir. Derin alâka, sönmez saygı ve çözülmez rabita ancak bu suretle temin edilir. İşte büyük şair, bu mütefekkir ve münevver adam, Rıza Tevfik de bunların, unutulmamak saadetine erenlerin, milletin sevgilisine ve saygısına nail olan bahtiyarların biridir.

Hilmi Yücebaş, Rıza Tevfik için, namına dikilecek bir mezar taşından, bir yere konulacak «büst» ünden çok daha ömürlü, mühim bir eser neşretti: **Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik**. İki haftadır, fırsat ve işlerimden vakit buldukça bu kitapla meşgul oluyorum. Onun müstesna, çok hisli ve heyecanlı şiirlerini, muktedir ve mutena kalemlemleri hakkında yazılmış satırları, ölümünden doğan teessürleri, acı ve tatlı hâtıralarını tekrar tekrar okuyorum. Bu azız dostumdan ayrılışının acılarını, elemelerini bunlarla okuyorum ve teselli buluyorum. Bu kitap, baştan başa Rıza Tevfik'ten bahsediyor. Bütün sayfalar, o büyük ve çok şahas Kitaların hayatını, zıyatını, yardımını olma-

zümüzün önünde canlandırıyor... Ne mutlu ona.. Gönüllerde yaşamak, gerçekten bir talih işidir. **Rıza Tevfik**, bu cihetten olsun mes'ut bir adamdır. **Rıza Tevfik**'in herhangi bir şiirini okurken en yüksek bir şevki ve zevki duyuyoruz. Başka bir sayfada memleketin ızdırabını terennüm eden bir şiiri, bizi hazin hazin düşündürüyor. Bu kitabın içinde öyle parçalar var ki şairi hasta halinde, tabutu arkasında ve mezarı başında hürmetkârlarının duydukları teessürleri hissettiriyor. Yine bu sayfalarda öyle canlı tasvirler var ki **Rıza Tevfik**'i şahsen tanımayanlar bile ruhlarına yeni bir âşına bulduklarına hükmederler...

Bu büyük şair, şiirleriyle, hitablarıyla geniş bir halk kitlesinin ruhlarına nasıl girmişse, bu eser de ve bu kitaptaki yazılar da aynı o kuvvetli tesiri yapacaktır. O kadar ki bu eser, **Rıza Tevfik** için, mezar taşından evvel dikilmiş, asırların silemeyeceği «edebi bir âbide» olarak onun şöhretini ve namını yaşatacaktır.

Memleketin bu kıymetli ve sevimli şairini ve bu aziz vatan için yad ellerde ve gurbet diyarlarında ve bu uğurda uzun yıllar hicranlar ve hasretler çeken **Rıza Tevfik**'i, bu kitap Türkiyenin en ücra köşelerine, köylerine kadar sokacak ve onu tam şahsiyet ve hakiki hüviyetiyle herkese tanıatacaktır.

Hilmi Yücebaş'ı bu değerli ve ehemmiyetli eserinden dolayı tebrik ve eski dostum **Rıza Tevfik**'i bütün memlekete tanıtip sevdireceğinden dolayı da teşekkür ederim. Bu, az hizmet değildir. Diğer büyüklerimiz hakkında da eserler hazırlayarak matbuata ve millete hediye etmesini **Hilmi Yücebaş**'ın ateşli himmetinden ve gayretinden bekliyoruz.

Yeni İnkılâp gazetesi : 1950

Ahmet Hamdi TANYELİ

Ahmet Mitat Ef. ve bir eser

Ahmet Mithat Efendi hakkında ne yazsak, ne söylesek azdır. Türk gazeteciliği, ona çok şeyler borçludur. Sade Türk gazeteciliği değil, Türk milleti.

Bu fıkramda Ahmet Mithat Efendiye bana rahmetle yadettiren vesileden bahsedeceğim, fakat bu vesile, Mithat Efendiye karşı içimde birikmiş his ve fikirleri de sırası gelince bu sütunlarda sayın okuyucularıma arz etmek arzusundan kendimi menedemiyeceğim.

Bana bu mukaddimeyi yaptıran, **Hilmi Yücebaş**'ın (Bütün Cepheleleriyle **Rıza Tevfik**) adlı eseridir. Eserde **Rıza Tevfik** için şimdiki

kadar yazılmış şiir, makale ve fıkralar toplanmış ve ayrıca **Rıza Tevfik**'in seçme şiirleri de ilâve edilmiştir.

Merhum **Ahmet Mithat Efendi**, gazetesinde neşrettiği birçok makale ve fıkralarını, malûm olduğu üzere meşhur (**Müntehabât**) ında toplamıştı. **Tercümânı Hakikat** gazetesinin ancak birkaç kütüphanede bulunabilen koleksiyonu yanında, o gazetenin süzme yazılarını ihtiva eden **Müntehabât**, hemen bütün umumi ve hususi kütüphanenin zineti olmuştur.

Hilmi Yücebaş gazete sayfalarında nisyan çukuruna gömülmeğe mahkûm birçok kıymetli yazıları bir araya toplamak suretiyle irfan âlemimize ölmez bir eser kazandırmıştır. **Hilmi Yücebaş**, **Mithat Efendiden** sonra unutulmuş bu janrı canlandırmıştır. Onun hizmetini överken, eserlerini hararetle tavsiyeyi borç bilirim.

Zaman : 14/2/1950

Niyazi Ahmet BANOĞLU

- RIZA TEVFIK -

Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik** adıyla bir kitap yayınladı. Bu kitapta rahmetli şairin gerek sağlığında, gerek ölümlünden sonra yazılmış yazıların hemen hemen hepsi bir araya getirilmiş.

Yücebaş, çok makûl bir sistem takip ederek, ekseriya böyle kitaplarda raslandığı gibi, yalnız methiye yazılarını almamış. Bitaraf kalmayı tercih ederek şairin lehinde ve aleyhindeki yazılara aynı önemi göstermiş. **Rıza Tevfik** hakkında san'at ve fikirle uğraşanların neler söyledikleri bu kitapta kolayca bulunabiliyor. Bir san'at adamını en iyi tanıtan eserler, bu cins eserlerdir. Çünkü bir tek kişinin kaleminden çıkarak yalnız onun görüşüne münhasır kalmamıştır.

Yücebaş'ın kitabının diğer bir güzelliği de şiirden, yazıdan anlar geçinen ünlülerimizin birbirlerini nakzeden mütalâalarını, san'at hakkındaki taze veya küflenmiş düşüncelerini ve dolayısıyla ileri veya geri fikirli olduklarını önümüze sermesidir.

Bu kitapta en hoşuma giden yazı **Turhan Deli** diye bir adamcağızınki oldu. **Deli**, o yazısında, **Rıza Tevfik**'in gençlere karşı takındığı alaylı tavra çatan **Şadırvan** dergisine hitap ederek şöyle diyor:

«..... **Şadırvan**'ın baştaki musluğundan fışkıran o (**Mülevvesatı müteaffine**) den üç beş damla, bu memleketin büyük bir adamına bakınız bir daha **Ülkeler Redförmü** sen - büyük adamı, büyük metil; ilmi, irfa-

nı, iktidarı, yüksek seciyesi, fazileti, hakkında - velev ki takdir yolunda olsun - hiç birimizin söz söylemeğe, mütalâa yürütmeğe hakkımız olmayan pek çok büyük bir adamına, kıymetli üstadımız, büyük hocamız, muhterem, çok muazzez, büyük filozof Rıza Tevfik beye sığramış...»

Çoktandır imzasına bu kadar uygun bir yazı okumamıştım. Deli'yi tebrik ederim.

Yeni Adam : 9/3/1950

Çetin ALTAN

Hilmi Yücebaş'ın Kitabı

Hilmi Yücebaş arkadaşımız, Feylesof **Rıza Tevfik**'in hayat ve eserlerini anlatan, hakkında yazılan yazıları bir araya toplayan bir kitap neşretti.

Bu kitapta Sevr paçavrasını imzalayan 150 lik **Rıza Tevfik** değil, san'atkâr ve feylesof cephesiyle (**Sarâb-ı Ömrüm**) ü yaratan **Rıza Tevfik Bölükbaşı** mütalâa ve tahlil edilmektedir.

Bu kitapta

«Feylesof Rızayım dinsiz anlama
Dini ben öğrettim kendi babama»

diyen dindar **Rıza Tevfik**,

«Hastayım, yalnızım seni yanımda
Görüpte bahtiyar ölmek isterim»

diye inliyen, dertli **Rıza Tevfik**,

Ruhumda gizli bir emel mi arar?

Gözlerime bakıp dalan gözlerin

Aklıma gelmedik bilmece sorar

Beni hülyalara salan gözlerin»

diyen sevdalı **Rıza Tevfik**,

Türk edebiyatına **Karacaoğlan**'dan, **Koca Hasan** dayıdan ses ve nağmeler veren, vatan hasreti ile tutuşup yanan **Rıza Tevfik** ve nihayet âşık, san'atkâr, Feylesof **Rıza Tevfik** vardır.

Duyan, duygusunu, ince, her şaire nasip olmıyan mısralarla ören **Rıza Tevfik**'i, **Hilmi Yücebaş**'ın kitabında tam mânasiyle ifadelenmiş, hüviyetlenmiş görüyoruz.

Hilmi Yücebaş, büyük emek vererek şaire alt şimdiye kadar ne kadar ne yazılmışsa hepsini kitabına alarak neşretmiş. Sezar'ın hakkını, Sezar'a vermiş.

Hilmi Yücebaş, **Türk Edebiyatı** kitabında şöyle deris, her zaman

aranacak bir kitap armağan ettiği için hararetle tebrik ederim. Emeği kıymetli ve takdire değer.

Türk Yolu : 2/3/1950

Cevdet BAYKAL

Propaganda Konferansı

Muharrir arkadaşlarımızdan Hilmi Yücebaş bir müddet evvel hakkın rahmetine kavuşan filozof Rıza Tevfik hakkında güzel bir esr yayınladı. Bu 190 sahifelik değerli kitabı okuyunca her şeyden önce şair ve sonra bir çok şeyler olan Rıza Tevfik Bölükbaşı'yı «bütün cepheleriyle» tanıyoruz. Baştanbaşa hareket halinde ve hâdiselerin ön saflarında geçen bir ömrün hikâyesi hiç şüphesiz pek meraklı olur; hele tanınmış kırk kadar muharririn kalemleriyle anlatılırsa.

Eserde Selim Sırrı Tarcan'ın şu hâtırasını okuyoruz: «İttihad ve Terakki hükûmetinin Maliye Nazırı Cavid bey bir gün beni çağırdı ve şöyle dedi:

— Rıza Tevfik'le birlikte vilâyetlerimizi gezeceksiniz ve devlet tahvillerinin satın alınması için propaganda mahiyetinde konferanslar vereceksiniz. İlk konferansı Darülfünunda bize dinleteceksiniz.

Filozofu buldum; Maliye Nazırının teklifini bildirdim. Filozof hoşlanmadı, yüzünü ekşitti, bununla beraber:

— Pekî!

Dedi. İki gün sonra Darülfünun konferans salonunda Veliâhd Şehzade Abdülmecit efendinin de hazır bulunduğu büyük bir kabalık huzurunda Rıza Tevfik kürsüye çıktı ve söze başladı:

— Konferansımın mevzuunu sizlere küçük bir hikâye ile hülâsa edeceğim: Yeniçeri ağası bir gün Rum cemaatinin baş papazını çağırılmış ve kendisine at göstererek: «Söyle bakalım papaz efendi, bu nedir?» demiş. Papaz tereddüt etmeden: «Bu bir attır efendim!» diyeince ağa hazretleri hiddetle: «Bu adama yirmi sopa vurunuz, elli altın ceza alınız!» demiş. Emir derhal yerine getirilmiş. Yeniçeri ağası Ermeni baş papazını çağırılmış; Ermeni baş papazı ağa kapısına gelirken Rum baş papazını görmüş ve ne olup ne bittiğini sormuş; o da anlatmış. Yeniçeri ağası Ermeni baş papazma da aynı atı göstererek «bu nedir?» demiş. Papaz dayak korkusuyla «Eşektir efendim!» cevabını vermiş. Ağa hazretleri ona da yirmi sopa vurdurmuş, elli altın ceza kesmiş. Sonra Yahudi baş hahamını çağırılmış. Haham gelirken papaza rastlanıp, «ne var ne yok?» diye sormuş; o

da gerek kendinden evvelkinin ve gerek kendisinin başına gelenleri anlatmış. Bunun için ağa hazretleri aynı atı göstererek «bu nedir?» diye sorunca derhal cevap vermiş: «Bu ne attır, ne eşektir. Bu bir Allahın belâsıdır! Ne vereceğiz, onu emrediniz!»

«Rıza Tevfik bu fıkrayı anlattıktan sonra kürsüden indi; konferans bitmişti; salonda soğuk bir hava esiyordu. Ertesi gün Maliye Nazırı beni tekrar çağırttı; Rıza Tevfik'i propaganda gezisine göndermekten vaz geçtiğini bildirdi.»

O devrin istikraz tahvilleri gerçekten ne olduğu belirsiz şeylerdi; şimdikilerin ne oldukları bellidir; bol fazl getiriyor, ikramiyesi de var. Fakat biraz fazla çıkardık.. Hükümet de bunu anlamış olacak ki, artık çıkarmıyor.

Yeni Sabah: 23/2/1950

Kadircan KAFLI

Şair filozof Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik'i bugün, bana - üstad hakkında ikinci eserini çıkarmak suretile - tekrar hatırlatmak imkânını veren muharrir dostum Hilmi Yücebaşı'na en nâdide teşekkürü bir kalem borcu sayarım. Şunu bütün samimiyet ve hallsiyetimizle belirtelim ki, **Filozof Rıza Tevfik**, ilimde bir okyanus, şiirde bir gonca-i handan, siyaset ve tıbda bir simayı muhteremdir. Kalemî de tıpkı ruhu gibi daimi bir tuğyan halinde bulunan **Rıza Tevfik**, kendisini Maarif Vekilliği makamına kadar yükselten siyasette bâzan mustakim, bâzan münharif ve bâzan da muğlâk bir yol takip etmiştir. Bu; onun için bir hata-yı ebedî değildir. Zira, kul hatadan sâdır olamaz... Tarih-i siyasimizde bir mel'ânet ve meskenetin ifadesi olan «Sevr» e merhum **Rıza Tevfik** beyin de ismi karıştığından 150 ilkler listesine dahil edilip Eniştem Hasan Paşa (**Meşhur Kel Hasan Paşa**) ile birlikte vâatandan infisâl ettiler.. Rahmetli Şair Filozof Rıza Tevfik, ihtiyar ömrünün bir çoğunu çok sevdiği memleketinden uzakta, «Cünye» de geçirmek mecburiyetinde kaldı. Vatandan cûda kaldığı yıllar içinde kaleme aldığı şiirlerinde aşk, daussıla, melâl ve nedamet hisleri çağlayıp dökülür. Üstad **Saadeddin Kaynak** tarafından bestelenen «**Bir ân-ı meyusiyet**» isimli hazin şiiri bunun açık ve ri-yazî bir delilidir. Bakın **Rıza Tevfik** bu müstesna şiirinin bir kıt'asında ne diyor:

«Ömrümün neş'esiz geçti baharı,

Neyleyim baharı gülsüz olunca.

Bir tutsam gerektir yâr-u ağıyarı,

Gurbet ellerinde öksüz olusica.» <https://rantey.org>

Siyasî bir hâdiseyi vesile ittihaz edip sağığında ona hücumlarda bulunan insafsız kimseler pek çoktur. Peyami Safa bile onun memlekete avdeti sırasında «Gelen hangi Rıza Tefviktir?» şeklinde bir itham kurşunu ile onu bir kere daha yaralamak istemişti. Kim ne derse desin, O, bugün, tarih indinde beraet ilâmını almış bir insandır. Biz, bu yazımızda onun siyasî ve ilmi cephesini bir tarafa bırakıp sadece şiir ve sanat kutupları üzerinde duracağız. İtiraf edelim ki, Rıza Tefvik Bey, Türk edebiyatına kemâl-i ihtişamla hizmet etmiş bir şairimizdir. Onun şiirlerinde Anadolunun vasf olunmaz şafaklarının rengini, bozbulanık akan derelerin şırıltısını, ezelden ebede gönül destanları okuyan çağlıyanların sesini ve eflâke serçeken Torosların eteklerinde derdini savrulan söğütlere söyleyen başı yazmalı, canfes şalvarlı yürük kızlarının ahlarını dinleyip sezmek mümkündür. Öyle ki, Filozof Rıza Tefvik'in bütün mısraları ılgıt, ılgıt memleket tüter. Nâmütenahi defa maalesef, bugün, millî musikimizle şiirimizi Moskof kurşunu gibi sol böğründen yaralamak isteyen Allahsız ve kublesiz bir cereyan mevcuttur. Bu cereyanın mümessilleri millî mefahir ve mukaddesatımızın kâşâne-i muazzamasını hâk ile yeksan edip yerine kozmopolitliğin «Gece kondu» sunu inşa etmek sevdasındadırlar... Bu mel'un uktenin müntesip ve mümessilleri bir yandan öz şiirimizi «Serbest» isimli bir Frenk giyotiniyle katle uğraşırken, bir yandan da Hazret-i İtri'nin yâdigârı olan millî musikimizi «Armonize» denen bir idam gömleğine büründürmek emelindedirler. Fakat Yahya Kemal'in:

«Düşsün çelengi Rûmun eğilsin ser-i Frenk,
Vur! Türk'ü gönderen yedi takdir aşkına!.

RIZA TEVFIK'İN

«Sıra dağlar mordu, sular kırmızı,
Suları beklerdi bir peri kızı.
Alnından öperken akşam yıldızı,
Yeşil gözlerine meftundur sandım.»

Meçhul bir şairin

«Gene eller beyaz beyaz,
Niyazdan mı geliyorsun?
Mali hülyaya dönmüşsün.
Boğazdan mı geliyorsun?»

şiirleriyle üstad-ı nâzenin Münir Nureddinin hançeresi ve Saadeddin Kaynak'ın mızrabı, bu hendesiz ve hedefsiz cereyan karşısında tıpkı Viyanay'da kıştan bahara geçişin münâzırası gibi çekil-

miş beklemektedir. Böyle bir mânevî kuvvetin surlarını aşıp ecdat yâdigârımızı tarumar edeceklerini zanneden kimseler kendi bedbahtlıklarına ağlasınlar!...

**«Ruhumda gizli bir emel mi arar,
Gözlerime bakıp dalan gözlerin?
Aklıma gelmedik bılmece sorar,
Beni hülyalara salan gözlerin.»**

mısralarını **Filozof Rıza Tevfik**'in muazzez ruhuna bir fâtîha olarak okuyup yazımızı burada bitiriyoruz.

Eskişehir: 1 - Ekim - 1956

NÂFİZ SEVİLEN

Piyer Loti'nin Mektubu

RIZA TEVFİK ANLATIYOR :

Büyük Fransız edibi Türklere sarahaten yardım ettiği için bizim hükûmet kendisine Darülfünunun edebiyat ve felsefe şubesinden bir (diplom donör) gönderilmesine karar vermiş ve ben de o zaman o şubenin rektörü olduğum için bu diplomayı bizzat kaleme almış ve imza etmiştim. İşte bu diplomaya terdif ettiğim hususî mektuba (Piyer Loti) nın gönderdiği Nisan 1919 tarihli mektubu şudur:

«Duayyen» efendi

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi tarafından bana lûtfen tefviz edilen şeref beni derinden mütehassis etti. Ben bu unvanı bütün kalbimle kabul eder ve sizden ve bütün fakülte âzasından en iyi şükran hislerimi lûtfen kabul buyurmalarını rica ederim.

«Ben sizin vatanınız için - kendi vatanım imiş gibi - mücadele ediyorum. Fakat düşmanlarınız ordular teşkil ediyor ve maatteessüf insafa getirilemeyecek taraftarlıklarla çarpşıyorum. Maahaza şunu size söylemek isterim ki Müslümanlar aleyhine akurane saldıran Fransa değildir. ismini size söylemek hakkını haiz olmadığım başka bir devlettir. Fakat siz bunu şüphesiz tahmin edersiniz.

«İhtiramatımı ve minnettarlığımı kabul buyurmanızı rica ederim. Duayyen efendi.»

Sizin pek sadık dostunuz

Piyer Loti

«Hamîş — Benim bu teşekkürnamemin size vasıl olamaması ihtimalinden o kadar korkuyorum ki mektubumu aldığınızı bir kelime ile bana ihbar buyurmanızı rica ediyorum.»

Edebî Portreler :

RIZA TEVFİK

Kendisi:

— Şiirde amatörüm!

Der ve bu söziyle asıl benliğinin «Filozofluk» olduğunu anlatmak ister. Fakat Rıza Tevfik, ne kadar pehlivan, ne derecede meddah, hangi mertebede derviş ise, o kadar da filozoftur. Kartvizitinde hem doktor, hem «filozof» unvanları var. Ömründe bir hastaya şifa verdi mi, bir tek reçete yazdı mı bilmem! Ama felsefesinin, filozofluğunun bu kadarlık da himmeti yoktur.

İri, endamlı bir gövde, uzun saçları yele gibi omuzlarına dökülmüş geniş alınlı bir baş. Düzgün çizgili, şen hattâ sevimli bir yüz. Gür kaşların gölgesine gömülmüş derin gözler. Büyük bir ağız, kulak memelerinden hafifçe taşmağa başlayan çene kemikleri; dolgun bıyıklar.

Giyinişinde karar yoktur. Bir gün bakarsınız, usta bir terzi elinden çıkmış, bir caket atay, henüz ütü sıcaklığı duyuran çizgili bir pantolon, dik, kolalı kebek yaka, plastron boyunbağının kabarık katmerlerine gömülü bir inci iğne taşır. Yarın, bu şık ve ağır başlı adamı, simsiyah bir cübbe içinde, kalıpsız bir fes altında görürsünüz. Koltukları kitap yüklüdür. Yapma bir dalgınlık havası içinde, hilkatin sırrını ariya ariya dolaşır. Yenicamî'nin hünkâr mahfelini bu sırrın bir yaprağı gibi dikkatle süzer, bir sebil, bir şadırvan önünde hayran saatler geçirir.

Siyasidir, hatiptir, nüktelidir. Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Arnavutça, Lâtince, Ermenice bilir. Meddahlığa bayılır, zeybek havasına, bağlama sesine can atar.

Kürsüde konferansçı, kispetli çıplak resimlerinde pehlivan, tek kede rind, makalelerinde allâme ve bunların hepsine imzasını atarken filozoftur.

Fakat doğrusunu isterseniz, Rıza Tevfik bunların hiç birisi değildir. Boya ve yaldız, mermerin nasıl asıl benliğini bozmaz, ortadan kaldıramazsa, bütün bu düzme san'atlar, takma hüviyetler, yapma unvanlar da Rıza Tevfik'in asıl kendisini silememiştir.

Onun bir tek güzel tarafı, bir tek derin yanı, biricik ömürlü hüviyeti var: Şairliği.

Kıbrıs'ın Lefkoşa'sında basıldığı «Serap'ın Ömrü» bunun şahid.

didir. Rıza Tevfik eski, yeni bütün beğendiği şiirlerini orada toplamış.

Başında da üç poz resmi göze çarpıyor. Biri muşık kaftanlı, muşık sakallı, öteki o meşhur harmaniyeli, cübbeli fotoğrafleri.

Şu ağaran bir kucak sakal, onu hâlâ eski huyundan vazgeçirmemiş. Yine tuhaf kılıklara girerek resim çektiliyor. Önceleri Herbert Spenser'e, «Kant» a benzemek ister, objektif karşısında onların duruşlarını, onların bakışlarını müşkederdi.

Son örneği, «Tolstoy» dan almış. Belli kemerli, dik yakalı bir muşık kaftanı, karmakarışık ve bütün göğsü kaplıyan heybetli bir sakal.

«Kont Tolstoy» yalnız fotoğraf çektilmek için bu kılığa girerdi. Rıza Tevfik de galiba öyle yapmış. Bir insanın yetmişinden sonraki hareketleri üstünde anlaşılan çok durmamak, onları pek de ince eleyip, sık dokumamak gerek.

Bir zamanlar Hamza bey sahili için adlı şiirinde:

«O yerlerde güneş, mahmuru fikret bir peridir, ki
Doğar sevdalı akşamlar nigâhı vapesininden;
O yerlerde seba, bir bestekârı serseridir, ki
Perişan nağmeler perran olur güya enininden»

gibi mısralarla tabiatın şiirini;

Verir aksi sada gezdikçe çok viraneler vardır
Ki mamuriyetin tarihi medfundur zemininde

beytiyle insan yapısının biçareliğini,

«İbret göziyle baktım bir muhteşem mezara»
«Silmiş o ismi devran, «Ramses» okunmaz olmuş!»

Hükmiyle dünya şöhretinin, insan kudretinin faniliğini o kadar güzel söylyen bir ruhun, bu kılıklara girişi epey acaptır.

Bir şeb sabaha karşı bidar idim Bebekte
Fikren seyahat ettim «Babil» de «Balebek» de

dediği vakit, zekâsiyle asırların kabuğunu delerek hakikata ermek istiyordu. Fakat, Rıza Tevfik, hiç bir zaman yaşıyan gerçeği görmedi.

Filozof, ayrı bir yol keşfeden adamdır. O, filozofun vazifesini bırakarak, yalnız ünvanını aldı. Rıza'yı bütün felsefi mesleklerin içinde aradılar, bulamadılar.

— Hani senin usulün?

Diye soranlara:

— Sonra ortaya koyacağım.

Cevabını verdi.

Sonradan gelen «usul» ile gemi kalktıktan sonra gelen «istim» arasında fark olmadığını bir türlü anlamak istemedi. Birşey sordunuz mu, bin dereden su getirir, sizi dolambaçlı yollara, çıkmaz so-

kaklara saptırır, frenkçe isimler, felsefi tâbirler sayıp döker ve hepsinin sonunda da:

— Sabret, şimdi kaba Türkçe anlatacağım.

Der. Siz hiç bir zaman anlamazsınız. Çünkü onun anlatacak birşeyi yoktur.

Evet, onun felsefe ve ilim tarafı böyle boş ve gürültücüdür. Fakat «Şair Rıza Tevfik» i gerçekten bir değer diye tanıyoruz. Aruzla yazdıkları da güzeldir. Fakat memlekette millî cereyanla birlikte hece vezni başlayınca, en güzel örnekleri o verdi.

«Divan» tarzında yazdıkları enfes şirirlerdir.

«Dün gece yeis ile kendimden geçtim

Teselli aradım meyhanelerde;

«Bahtı dün» elinden bir dolu içtim

O neş'e kalmamış peymanelerde»

diye başlayan bir eserinde bize «deruni ahenk» i duyurdu.

«Bendeki suzidil var mıdır acep

Tutuşup can veren pervanelerde»

Beyti ise, san'atkâr doğmıyanlara nasip olacak şey değildir. Rıza Tevfik'in derin duygu denilen mukaddes ateşin potasında yana yana som cevher kalmış bir şair olduğuna başka şahit istenmez.

Gerçi «şekil» kendisinin değildi. O, bu divanların zarfını eski halk şairlerinden almıştı. Fakat mahzafaya koyduğu pırlantalar, kendi gönlünün imbiğinden süzülerek billûrlaşıyordu.

İşte bin vecihli, bin meslekli, birçok meşrepli Rıza Tevfik'lerin zaman ateşinde eriyen eriyen ortada kalan tek cephesi. Bereket şairliğine... Yoksa usulsüz felsefesi, dipsiz nutukları, çerçevesiz, neticesiz makaleleriyle kalsaydı, bugün onu anacak bir tek hemşeri bulunmıyacaktı.

Diplomatlığının ne fecî bir miyopluk, hattâ körlük olduğunu bugün vatansız kalışından daha iyi ne ve kim anlatabilir?

O, Emir Abdullah'a yazdığı «Kasidei Kadriye» de İstanbul'dan, İstanbulun güzelliklerinden ördüğü «nesib» de bütün ettiklerinin bir «hatayı içtihadı» olduğunu söylüyor. Hangi içtihad acaba?.. Hem bu nasıl içtihad?

Keşke Rıza Tevfik bu içtihadını biricik kıymetli cephesi olan «şîre» sokmasaydı!

Vur abalıya:

Doktor Rıza Tevfik

Doktor Rıza Tevfik, bunu size takdim etmeden evvel.. kaç dakika zekâsının, ihsas ettiği hürmetle, ahlâk garabetlerinin, rengârenk mâneviyetinin ikaz ettiği lâübalılık arasında mütehayyır kaldım. Ondan nasıl bahsedeceğim? Serbest ve fütursuz bir lisan, büyük zekâsına karşı bir nezaketsizlik; hürmetkâr bir lisan ise bunun bin türlü tuhaflıklarına, hafif meşrepliklerine karşı, yolsuzdur. Doktor Rıza Tevfik, filozof Rıza... Bu doktorluk, filozofluk, Rıza Tevfik'in hadsiz ve pâyansız vasıflarından bir ikisini teşkil eder.

Cambazhanelerde bazı sanatkârlar, ne kadar sür'atle elbise değiştirirlerse, Rıza Tevfik de, karşınızda o kadar çabuk manevi şeklini değiştirebilir.. Şimdi bir lisanı aşma, şimdi bir şair, şimdi bir pehlivan, şimdi bir mukallit, sonra filozof, doktor riyazi filân ve filândır. Âdeta içiçe tahta yumurtalar gibi onun maneviyetini gömlek, gömlek soymak, ve son küçük, yumurtaya, cıçıgına muvasalat etmek mümkündür. Siz onun dış kabını, hepsini kaplayan ve hepsini top-layan kısmını şairliği olarak telâkki edersiniz, o der ki: **Hayır ben asıl filozofum, bende ne varsa ondan sonra gelir.** Bunun için yazılarının altına «Bacon'un şakirdi mârifeti» diye imza atar, asıl iş kendince, en ehemmiyetsiz kısmı, şairliktir, halbuki siz onun mihverini, merkezini bir geveze telâkki edersiniz. Zekâsının kabul günleri olduğu gibi, muayyen ziyaretçileri de yoktur. O hayalhanesinin kapılarını herkese, her şeye açık bırakır. O kadar okumuştur, o kadar okumuştur ki, İstanbulda bütün gazeteler her nevi münakaşalara sahifelerini kapadığı vakit, Selânikte «Çocuk Bahçesi» ne yetişerek, Kant'larıyla, Spenser'leriyle, Hegel'leriyle, münakaşalara girince, **Ali Naci**, ona, bihakkın «Azizim sizin aklınız raks-ı desatire uğramış» dedi. Eger umumi münakaşalardan birine girerse, kendi bir kumandan olur, malyetinde, her memleketin yüzlerce hakim ve edibini, felsefi ve edebî mesleklerinin kâffesini, fırkalarla musaraa meydana getirir. Siz hayret edersiniz, «Bu muhterem adamlar, meslekler rahatsız edilmemeliydi, bunların şahadetine lüzum yoktur.» dersiniz. Hayır! O bütün bildiklerini ve bilmediklerini sayıp dökecektir. Musluğu açık bırakılan bir hazine gibi son saklı katrelerini dökecek. Sizi bu söz coşkunlukları arasında bunaltacaktır.

Esaslı bahisleri, muayyen bir hudut içinde takip ettiğini görmek nasip olmamıştır. Mektebinin son sınıfında kıyma imtihanına davet edildiği vakit, bir müddetki bilgisizliğini masul örtmüş bunu

kendisinden dinleyiniz; kimya hakkında esas itibarıyla malûmatı pek zayıf olduğu için tertibatına dair sualler iradına hazırlanan mümeyyizlere, kimyaya pek ziyade merak ile bu babda malûmatını ta'mik etmiş olduğundan bahsetmiş, kimyanın bir tarihçesini yapmağı teklif etmiştir. Sözün gelişini bir defa dairi vukufuna ithal edince, zavallı adamlar, bunu âdeta bir âlim zannederek, sıfır yerine on verirler. Rıza Tevfik bu muvaffakiyetinin lezzetini hiç bir zaman unutmamıştır. Bütün geçmiş münakaşalarda, dalma ve dalma bu çevirme hareketini takip ettiği görülür. Bütün gayreti, bahisleri vukuf çerçevesine geçirmeğe sarfedilir. Onun polad kolları, dünya kadar dolu başını yüz sene müddetle dolaştıracak kadar kuvvetli bacakları vardır. Fakat, en kavi uzvu, dildir. Onun dili, en mütehammil kimseleri deli eder. Bütün insanları iki kısma ayırmak fikrindedir: Dinleyenler ve söyleyenler. Söyleyenler asla dinlememeli, ve dinleyenler asla söylememelidir. Bir de arzu eder ki, söyleyenler kendi de dahil olduğu halde yalnız iki üç kişi olmalı, öbür kısım yalnız ve yalnız dinlemelidir. Meselâ «Mister Kip» in Osmanlı edebiyatı tarihini tamamlamak için buna müracaat ederler. Yolda size rastgelir, dostum günlerdenberi sizi arıyorum, der. Kemal bey hakkında yeni neslin nasıl düşündüğünü anlamak için fikrinizi bilmek isterim, bu tesadüf nimel'matlıp... Fakat fikirlerinizi tanzim ve teşkil etmek zahmetinde bulunmayınız, o söyleyecek, siz dinleyeceksiniz, bir saat kadar Kemal beyi karşınızda tetkik ve tenkit eder. Bir kelime söylemenize bile fırsat bırakmamıştır. Ayrılırken sizden çok memnun olduğuna, sizi pek akıllı bulduğuna emin olunuz. Dinlemeği bilen bir adam nazarında en faydalı adamdır.

O her şey olmuştu, yalnız bir şey değildi: Mebus.. Şimdi mebus da oldu.

Başımı ellerimin arasına alarak hafif hafif iki yanına sallana sallana düşünüyorum: Kimbilir, ah kimbilir.. Meclisi Mebusan bunun dilinden neler çekecek, kimbilir, reis kaç bin defa bunu sükûta dâvet edecek. Fakat bu susmayacak, kimbilir, kimbilir, kaç mebus kulak hastalığına uğrayacak belki, ah bu en tehlikeli, bütün mebuslar, istifalarını vererek, bütün kaçacaklar, ve bu kadar senedir, beklediğimiz Meclisi Mebusan, bu defa da bunun dilinin şerriyle dağılacak. Allahım sen bu korkulu rüyaya imkân husul verme.

Davul Mecmuası: 2/12/1908

Hasad

Filozof ve Şair: Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik hakkında, vefatı haberini duyunca ilk intibalarımı yazmıştım. O zaman onun yalnız Türk fikir tarihindeki mühim rolünü işaret ederek, edebiyat tarihindeki büyük hizmetini başkalarına bırakmıştım. Şimdi her ikisinden, biraz daha etraflı bahsetmek istiyorum.

Çocukluğumuzda felsefe deyince, Rıza Tevfik akla gelirdi. Medresenin devam ettirdiği kelâm geleneği henüz haşiyeciler ve şarihlerin elinden modern düşünce metodlarına geçememişti. Tasavvuf bir düşünce sistemi olarak değil; «tarikat adâbı» ve «seyr-ü sülûk» gibi anlaşılıyordu.

İzmirli İsmail Hakkı bir tarafa bırakılırsa, İslâm filozoflarından bahseden de yoktu. Garp felsefesi, memleketimizin yarım asırdır eşliğinde bulunduğu garp medeniyetine mahsus ve bize yabancı olan düşünce âlemi yalnız aralıklarından sızan ışıklarla zaman zaman küçük aydınlıklar veriyordu. Bunlar tesadüfî bir yarım tercüme veya adaptasyondan ileri gitmiyordu. Garp hayranlarının nakilleri sistemsiz ve yarım olmakla kalmıyor, aynı zamanda henüz modern düşünce metodlarıyla meydana çıkarılmamış olan orta çağ İslâm düşüncesine de dirsek çevirmiş bulunuyordu. Bir yanda «Sıratı mustakim», «Sebilürreşad», «Ceridei ilmiye» ile skolastik düşünce devam ederken, öte yanda İctihad, Felsefe, Zekâ gibi yeni dergilerle Abdullah Cevdet, Baha Tevfik ve arkadaşları garpcılığı kifayetsiz bir seviyede temsil ediyorlardı. Bununla beraber mühim olan nokta, her ikisi de ayrı ayrı kifayetsiz olan bu fikir cephelerinin birbirine karşı aldıkları düşmanca davranış idi. Vakıa Hoca Tahsin efendi, Şehbenderzade Ahmet Hilmi gibi iki dünyaya da zihinleri açık insanlar vardı. Fakat bunlarda temeli skolastik teşkil etmede devamdan geri kalmamıştı. İlk defa yalnız Rıza Tevfik geniş, mütebahhir bilgisile garp ve şark dünyalarını kuşatacak bir kudret gösterdi. Yetişme tarzı bakımından skolastikle alakası olmadığı için garp düşüncesine çabuk nüfuz etmişti. Garp filozoflarını bizzat metinlerinden okuyan ve üzerlerinde düşünen, onları İslâm filozoflarıyla karşılaştıran ilk defa o oldu. Babamın Tibbiyeden sınıf arkadaşı idi. Aynı sınıftan Bahaettin Şakir, doktor Nazım, Şerafettin Magmumi, İbrahim Tali' ve Hüseyinzade Ali gibi ileri gelen ittihatçılar, bir sınıf önce de Cenab Şehabettin gibi devrin parlak şairleri, Abdullah Cevdet gibi garpcılığın ateşli bayraktarları yetişmişti. Sınıfın çalışkanları Cevat Mazhar, Mehmet Ziya (babam), Dr. Ahmet Abdülhamit devrinde ilk defa Almanya ve İngiltere'ye tahsile gönderildikleri için politika ha-

yatına karışmadan ömürlerince mesleklerine bağlı kalmışlar, fakat sınıf arkadaşlarıyla teması kaybetmemişlerdi. Bu yüzden sınıfın belli başlı ediblerini küçük yaşta tanıma imkânını buldum. Rıza Tevfik'i, birkaç defa babamın yanında gördüm.

İngilizlerin Dickens veya O. Wilde tarzında modern meddahlarına benzer bu görülmemiş tıp üzerimde sihirli bir tesir bıraktı. Bir çok gençlerde olduğu gibi bende de felsefe merakının uyanmasına sebep oldu. Hüseyinzade'nin babamla daha sıkı görüşmesi, istifademini daha geniş olmasına sebep oluyordu. Fakat nedense o yaşlarda (1917-1918) felsefe merakım hararetlendiği halde Rıza Tevfik'ten fazla bu sakın, gösterişsiz ve içli adam beni kendisine daha çok bağladı. Gökalp'ın şöhreti, Rıza Tevfik'i gölgede bırakmağa başlamıştı. Bir zaman geldi ki bu ikisini âdeta sistemli ve sistemsiz düşüncenin örnekleri gibi görüyorduk. Zaten muhitimde Rıza Tevfik aleyhdarları da az değildi. Ağâh Mazlum, Celâlettin Arif ondan dudak bukererek bahsederler; «Her şeyden anlar, fakat hiç bir şeyi bilmez.» derlerdi. Bu tenkidler muallim kürsülerine kadar sokuluyordu. Rıza'nın her telden çalan, avare bir düşünce heveskârı olduğu hakkında muhitte yayılan tenkidlerin üzerimde (belki bütün neslimin üzerinde) kuvvetli tesir bırakmamasına imkân yoktu.

Vakıa Rıza Tevfik'i hiç bir yazısında, hakkıyla kendi fikrini müdafaa eder görmek mümkün değildi. Garptan, şarktan, her şeyden bahseder, sonunda bir hükme bağlayamadan yazısını bitirirdi. Ulumu içtimaiye ve iktisadiye dergisindeki bir yazısına «Bacon'un şakird-i marifeti» diye imza attığımı hatırlıyorum. Fikirlerindeki vuzuhsuzluk, siyasi kanaatlerindeki istikrarsızlık, mizacının «binbir telden çalmaya» müsait avareliği, hilkatın ondan esirgemediği bir çok meziyetlerine rağmen, onun ciddi olmiyan bir fikir heveskârı olduğu kanaatinin yayılmasına sebep oluyordu. 1918 de Rıza Tevfik, siyasi ikbale kavuştuğu zaman, biz gençler Sultanahmet kahvelerinde gece yarılarına kadar fikir sohbetleri yaparken, Dergâh, Mihrab, Anadolu, Genç Yolcular'ı çıkarırken ona karşı fikrimiz şu idi: Rıza Tevfik büyük bir şairdir, fakat asla filozof değildir. Kendisine yakıştırdığı «filozof» mahlası olsa olsa bu kelimenin rindliği, kalenderliği, bir nevi şark hikmetini ifade eden avamî mânasına tamamen uygundur. Fakat garplıların anladığı sistemli ve derin düşünce adamı mânasına değil. Rıza Tevfik devrinin en bilgili adamı olmasına rağmen, fikir hayatımızda garpla şarkı birbirine yaklaştıran ve garp felsefesinin problemlerini birinci elden tetkik eden ilk fikir adamı olmasına, felsefe lûgatımızın mühim bir kısmını ona borçlu bulunmamıza, liselerde, üniversitelerde hakiki ve seviyeli garp düşüncesini ilk defa okutmuş bulunmamıza rağmen ve nihayet bizzat toplumumuzda felsefe

merakının uyanmasında başlıca âmil olmasına rağmen, ondan beklediğimiz neticeyi elde edememekten doğan bir nevi hayal sukutu halinde kendisine karşı hepimizde bir menfi hüküm teşekkül etmişti.

Bu hükmümüzde haklı mı idik? Hayır!. Çünkü bizim Rıza Tevfik'ten beklediğimiz şeyi, onun gerçekleştirmesine içinde bulunduğumuz içtimai şartlar müsait değildi. Henüz siyasi dalâlete düşmemişti. Gençlerin kendisine karşı hürmetli ve sevgisi devam ediyordu. Darülfünundaki dersleri, tıpkı «Rehberi İttihadı Osmanî»deki ilk dersleri gibi hıncahınc doluyordu. Hakkında şüpheli hükümlerin verilmeye başladığı bu devrede dahi kimse onun bilgisinin genişliğinden, felsefi meseleleri ihatadaki kudretinden şüphe etmiyordu.

Darülfünunda Bergson'u anlatıyor, onu eski metafizikçilerle, İslâmın büyük mistikleriyle mukayese ediyor, tercüme etmekte olduğu «Şuurun doğrudan doğruya verileri»nden en güzel parçaları sınıfta okuyordu. Kendisinden, felsefe tarihinde karşılaştığımız büyük filozoflardan birini beklemede ne kadar haksız olduğumuzu şimdi daha iyi anlıyoruz. O zamanın fikir seviyesine göre bu mukayeseli ve derin izah tarzı kâfi idi. Tıp tahsili üzerine dayanan geniş bir tebettü onun daima sağlam bir zeminde yürümesini temin ediyordu. Fakat harikulâde hafızasının yardımı olmasa bunlar yetmiyebilirdi: Alliance'da öğrendiği Fransızcaya sonra İngilizceyi, Arapça ve Farsçayı kendi gayretiyle ilâve etmişti. O hakikaten felsefeyi müsbet bilgiler üzerine dayandıran, derin düşünce yolunu sevdirecek, onu skolastik cenderesinden, kuru ve anlayışsız mütercimlerin soğukluğundan kurtaracak yolu açan yegâne adamdı. Felsefe yolu onunla açılmıştı. Felsefe dili onunla kurulmaya başlamıştı. Felsefi terimlerin sıcaklığına ve harimine nüfuz onun sayesinde mümkün oldu. Kendisinin ayrı bir felsefesi olmamasının ne zararı vardı? Bu kadar ışık bir insana yetmez miydi? Evvelce bir yazımda dediğim gibi o bu hizmetleri ile İngiltereye romantik felsefeyi sokan şair-filozof ve edip «Coleridge»e benziyor. Bu hallerini garipseyenimiz çoktu. Ondan yalnız klasik hoca tipini bekleyenlerin hücumları, Rıza Tevfik'in yalnız kendine mahsus fikri olmayışından ileri gelmiyordu. Aynı zamanda şiirde, felsefi yazıda (nesirde), sohbette, felsefi meseleleri anlatış kudretinde onun kadar ruhlara sokulmasını bilmiyenlerin, onun gibi ihatası olmıyanların, güçlkle gizlenen kıskançlığından da doğuyordu. Rıza Tevfik'in «filozof»luğu son yarım asırlık fikir tarihimizde mühim bir dönüm noktasını, çok esaslı bir ihtiyacı temsil ediyordu.

O zamanlarda, skolastik medrese âlimleri veya onların fesli halleri hüküm sürüyordu. Bunların karşısından garip fikrini gazete ve

edebiyat yolu ile yayan bir çılgın açılmıştı (1). Bu çılgırda henüz skolastikle savaşılan fikir olgunluğu yoktu. İki arasında asker, sivil veya sarıklılar arasından «İlm-i ruh», Mantık», «Hikmet-i tarih» vesaire ile uğraşanlar yetişmişse de, bunlar tercüme ve dar öğretim sınırlarını aşamayan, seslerini yükseltmemeyen, bu yüzden de memleketin fikir hayatında tesiri zayıf kalmış didactique kimıldanışlardan ibaretti. Garpçılık bize daha esaslı olarak «İçtimai reform» düşüncesiyle giriyordu. Cemiyetin sarsılan bünyesine düzen vermek isteyenler garp ilminin ve felsefesinin köklerine kadar yükselecek yerde Fransız inkılâbının ideologlarına, «İlm-i içtima» veya içtimaiyat mensuplarına başvuruyorlardı. (2) Bu endişe ne kadar yerinde ve pratik olursa olsun, garbı anlamak için kâfi olduğu söylenemezdi.

İşte bu devirde, garp medeniyetinin köklerine nüfuz eden, bize yabancı bu büyük fikir dünyasına ufuklar açan insanlara ihtiyaç vardı. Öyle insanlara ki içinde bin yıldan fazla yaşadığımız İslâm medeniyetinin fikirleriyle de ülfetleri olsun, iki âlemi karşılaştırmaya, iki âlemin mânaları ve mefhumları arasında bağlantı kurmaya güçleri yetsin. Asla alışkın olmadığımız yeni bir dünyanın düşüncesi nizamına girebilmek için kendi dünyamızın hazırlıklarından faydalanacak kudretleri olsun. Ancak böyle insanlarıdır ki şarkın körükörüne mukallidliğinden olduğu kadar, garp önündeki budalaca hayranlıktan da kurtulmak mümkün olabilecek, yeni düşüncesi âlemlerine girerken muhtaç olduğumuz yeni dili kurma yoluna girebilecekti. Vakıta bu işi başarmaya çalışanlar yetişti. Matematik ilimlerde Salih Zeki, edebiyatta (ve kısmen içtimai ilimlerde) Ahmet Vefik Paşa, Abdullah Cevdet çılgır açtılar. Felsefede aynı işi başarmak daha güçtü. Çünkü bu saha müsbet ilimlerin benimsenmesine, garp edebiyatının tanınmasını beklemeye mecburdu ki kendi mücerred ve yeni mefhumlarına zihinleri alıştırabılsın. İşte bu çılgırı Rıza Tevfik açtı.

Meşrutiyet başında Ahmet Şuayıp ve M. Cavit'le beraber «Ulum-u içtimaiye ve İktisadiye» dergisini çıkardı. Orada esaslı makaleler

(1) Servet-i Fünun'u çıkaran Edebiyat-ı Cedide mensupları edebi çılgırlarına fikri bir temel bulabilmek için Hyppolite Taine'in sanat nazariyesinden faydalanıyorlardı. Bu ise pozitivism'den geliyordu. Bundan dolayı bizde ilk pozitivist'ler felsefeciler değil, edebiyatçılar oldu.

(2) Bu hareketler Ulumu içtimaiye ve İktisadiye dergisinde Ahmet Şuayıp, ayrıca Fransada Prens Sabahaddin, daha sonra 1912 den itibaren Ziya Gökalp tarafından müdafaa edilen Le Play'ın Durkheim'in «Cemiyet İlmî» ve «Sosyoloji»lerine dayanıyordu.

neşretti. «Rehber-i İttihadı Osmani» deki dersleri, «Felsefe dersleri» adı altında 1914 de neşredildi. «Bilgi» mecmuasında felsefi yazılarına devam etti. Celâl Nuri'nin çıkardığı «Edebiyat-ı Umumiye» mecmuasında, Peyam-ı Sabah'da birçok yazıları çıktı. «Kamus-ı-felsefe» yı neşre başladı. Devrin başka felsefecileriyle birlikte «İstilahat-ı felsefiye lûgatçesi» ni hazırladı. Darülfünun konferans salonunda, milli talim ve terbiye cemiyetinde felsefe, estetik ve felsefe tarihine dair büyük bir heyecanla takip edilen umumi konferanslar verdi. Bu yıllarda Sèvres muahedesi imzalamaya gitmesi, Ferit Paşa kabinesinde vazife kabulü gençliğin sempatisini kaybetmesine sebep oldu. Derislerini günü gününe takip eden, sohbetinden ayrılmıyan en yakın talebeleri ble isyan ettiler. Darülfünundan ayrılması bu isyanın neticesinde oldu. Adı henüz 150 liklere karışmadan, önce gençlik hocalarını affetmediğini açıkça ifade etmişti.

Rıza Tevfik siyasi dalâletinin cezasını, 20 yıla yakın memleket dışında avare ve verimsiz bir hayat geçirerek çekti. Verimsiz diyorum, çünkü bu devrede onun bir şeyler yazmış, fikren ilerlemiş olduğunu tahmin ettiğimiz halde, 150 liklerin affı ile memlekete dönüşten sonra hiç bir şeyi görünmemesinden, bu devrenin tamamen verimsiz olduğu anlaşılıyor.

Kendisini, son yıllarda Kıbrıslı Şevket beyin evinde misafir kaldığı sırada ziyaret etmişim. Talebesi olduğumu hatırlamadı. Eskişi gibi saatlerce tatlı tatlı konuştu. Hâlen, memleketi bıraktığı zamanki mevzularda dolaştığını gördüm. O sırada yeni bir estetik kitabı yazmak istediğinden bahsediyordu. 82 yaş bunun için biraz geç değil mi idi? Belki de hazırlıkları varsa mümkündü. Fakat üstadın bu sırada kitabını yazmak için başlıca kaynak olarak Eugène Veron'u göstermesi bizi hayal sukutuna uğrattı.

Şiirlerini «Serab-ı Ömrüm» da topladı. Bilmem bu kitaba girmeyenler de var mıdır? Bir çokları Rıza Tevfik'in şairliğini felsefeciliğinden üstün bulurlar. Bence böyle bir mukayese yerinde değildir. Fikir tarihimizdeki hizmeti üzerinde hâfî derecede durdum zannediyorum.

Şiir sahasına gelince : Orada Rıza Tevfik yeni bir şahsiyetle ve yeni bir devrin başlangıcı olarak görülmelidir. Aruz ve heceyi aynı derecede maharetle kullanması, güzel şiir yazması, şiirlerinin uzun bir devrede elden ele dolaşması edebiyatımızdaki hizmeti yanında ikinci derecede üstünde durulacak noktalardır. Samimiliği, tasannudan uzak sıcak ifadesiyle kalpleri büyüleyen Rıza Tevfik hiç bir zaman birinci sınıf bir şair olmadı. Fakat edebiyatımızın o gündenberi başlayan ve devam edecek olan yeni devrinin kapısını açtı. O zamana kadar hiç bir edebiyat cereyanının dikkat etmediği, üstünü küller örtmüş bir ateş değildi. Halk edebiyatına nûfuz etti. Tekke ilâhi-

lerini, halk koşmalarını canlandırdı. Mehmet Emin beyin yapmak istediğı yapma bir milli edebiyatı, hakiki, temelli, duyulmuş bir edebiyat haline getirdi. Eski cöknâmeleri asırlardır karıştıran olma-mış, halk içinde daima yaşayan «koşma» ların sesi aydınların kulağına kadar asla yükselmemişken, ilk defa Rıza Tevfik'le, orada yedi asırdır yaşayan ve asla tazeliğini kaybettirmeyen bir âlem olduğunu öğrendik.

Şiirlerindeki sihir buradan geliyordu. İlk önce onun taklit edilmez bir harika gibi görülmesi de bu kaynağın meçhul kalmasından idi. Ondan sonra Rıza Tevfik'in mukallitleri yetişti. Kaynak meydana çıktı. Yeni nesiller artık doya doya oradan içmeğe başladı. Bugün edebiyatımız asıl mevzuunu ve daima taze kalan kendi özünü bulmuş; hattâ bu hamlede şimdiden Rıza Tevfik'i hayli aşanlar olmuştur. Fakat o her zaman yeni edebiyatı açan ilk insan, halkın sesini dinleyen ilk modern şair olarak kalacaktır.

25/9/1956

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN

Rıza Tevfik Filozof mudur ?

— Rıza Tevfik, denildiğı gibi gerçekten filozof mudur?.

— Bizce değildir. Kendisi anlaşılan şairlik sıfatını pek küçük görmüş olacak ki bir vakitler yazılarını «Filozof Rıza Tevfik» diye imzalamıştır.

İşte onun filozofluğu buradan kalmazdır. Bizde bir kere kulak bir şeye alıştı mı o tekrarlanıp durur. Abdülhak Hâmid'in şair-i âzamlığı gibi Rıza Tevfik'in filozofluğu da bizce bu çeşit bir alışkanlığın doğurduğu sıfatlardandır.

Bir adamın filozof sayılması için kendisine göre bir felsefe sistemine sahip olması lâzımdır. Rıza Tevfik'in ciddiye alınabilecek bir felsefi eserini bilmiyoruz.

VARLIK: 1/Şubat/1954, Sayı: 403

Görüşler - Düşünceler :

FEYLESOF

Haklı veya haksız feylesof lâkabının bizim nesilde onun kadar kimseye yakıştığını bilmiyorum. Şair, edib, nâsir, içtimaiyatçı, mütefennin, âlim, hoca lâkablarını ihraz etmiş bir hayli insan tanır-dık. Bu lâkablarının başına veyahut sonuna bir de sıfat ilâve olunur ve ondan sonra adları zikredilirdi, Feylesof Rıza Tevfik'in ismi sa-dece Feylesof idi; yakın âşinaları ona doktor diye hitab ederlerdi. Hangi lâkabından en çok hoşlandığını kestiremedim.

Tevfik Fikret'in onun için,

«Hep o felsefe hülyaları meyanında,
Hayatının kalacaktır yegâne mahasalı
Hayal ve his ile mali güzide bir gazeli.»

dediğindenberi kendisinden yalnız şair diye bahsedilmesinden pek hoşlanmazdı. Ne vakit kendisine bu mısraları okusam gür saçlarını parmakları ile taryarak güzel başını arkaya iter, gülümseyen sesiyle «Öyle değil, öyle değil, başka şeyler de kalacak» derdi. Rıza Tevfik'in okuduğumekteplerde çalışkan bir talebe olmadığını bilmiyen yok-tur. Anadolunun son günlerde öğrendiğim, «talebenin tenbeli destan-cı olur, rençberin tenbeli bostancı olur» sözünü gençliğimde bilmiş olsaydım onun hâl ve şanına pek uygun olduğunu söyler ve onu kızdırır - hayır onu kızdırmak gücü - kızdırır değil, güldürürdüm. Her halde ondan şirinden başka şeyler de kaldığını hep biliriz. Fakat galiba onun en kuvvetli tarafı şiri olacak ki şimdiye kadar Rıza Tevfik'in hep o cephesinden bahsettiler. Rıza Tevfikin bu memleket-te umumî felsefe malûmatı, bilhassa garp felsefesiyle şark tasav-vufu karşılaştırmak hususunda gayretleri olduğunu inkâr edenler-den değilim.

İlmî usule uygun olsun olmasın «Felsefe Kamusu» adıyla yaz-mağa başladığı eser, her vakit faydalı bir kitaptır. Ne yazık ki hâ-disat, bilhassa siyasi hâdisat onun bu sayını durdurdu. Felsefede böyle eserler baş kitaplar değildir. Fakat insanlara güç mevzuları kolay, temiz bir dil ile okutacak tarzda yazılmış oldukları için fel-sefecileri tatmin etmese bile felsefî düşünüşe, felsefî eserler okumak isteyenlere rehberlik kıymetleri vardır. Meselâ Amerikada Will Du-rant isminde bir doktorun yazdığı Felsefenin Hikâyesi adlı eser de

kıymetli itibariyle âdi bir avamlılaştırma eserinden başka bir şey değil iken bir kaç yüz bin nüsha satmış ve bir kaç dile ve bu arada Türkçeye de tercüme edilmiştir (1).

Rıza Tevfik'in türlü türlü bilgileri vardı: Dil, felsefe, ilim, spor, musiki, ahçılık sanatı. Bunların hepsinin üzerine konuşmayı severdi. O, Victor Hugo'nun Baronu (galiba Baron Eskstein olacak) gibi meselâ kendisine dilden bahsedilince sözü kimyaya çevirerek hazır bulunanların bilmedikleri malûmat ile veyahut fizikten bahsolunan mecliste sözü hukuka nakle çalışarak dinliyenlerin anlamadıklarını zannettiği o bahiste parlamağa çalışanlardan değildi. Okuduğu bahislerde konuşur ve fakat arada istitrad yaparak asıl meseleden uzaklaşırdı. Hüner onu asıl meselenin üzerinde tutmakta idi. Ne yazık ki eski tâbirle «tehacüm-i efkâr» dediğimiz muhtelif fikirlerin hep birden hücum ve tasallûtuna karşı nefsinin müdafaa edemezdi.

Bundan on beş sene kadar evvel onu Paris'te tekrar gördüğüm zaman yeni fizik malûmatına merak sarıp İngiliz feylesof ve âlimlerinin bu yeni fizığın din ve felsefe ile münasebatı hakkındaki fikirlerini pekâlâ takip etmiş olduğunu gördüm. Hâdisat içinde üzülmüş ihtiyar yaşta bir insanın böyle en yeni fikri inkışafları takip etmesi oldukça bir hünerdi. Velhasıl geçen ay bu senenin ilk karlı gününde toprağa düşen Rıza Tevfik'in ölümünü duyduğumuz zaman doktor Tevfik Remzi fevri bir eda ile «o koca çınar nasıl devrildi» dedi; hakikaten o bir çınardı. Yazıları ve konuşmaları ile gölgesinden insanları faydalandırmış bir çınardı. Fakat son gurbet senelerinde onun azız dostu Tevfik Fikret'in Topkapıda gördüğü «kaygusuz serpilmiş ve yüksek çınar» gibi bağı ateşlerle yanmış, içini kurtlar kemirmişti. Bu kurtların en mühimmini o «Şerabı Ömrüm» deki Kasidei Kadriyye'de şöyle tavsif ediyor:

«Uyup şeytana i'raz eyledin Misak-ı Milliden».

İşte bu suretle kendisinin içtihadı dediği hatasını itiraf etmiş oluyor. Hatasını itiraf etmek ve ondan sonra halkın arasına karışmak her halde hatasını gizlemeğe uğraşarak saf ve msum insanların arasına siftinerek girmekten bin kat daha ahlâki değil midir?

Tam 44 sene evvel Tibbiyede iken hürmet ve muhabbetle ders dinleyip bir şeyler öğrendiğimiz yalnız üç hocanın başında gelen

(1) Bu kitap için Amerikanın baş filozoflarından John Dewey'in «tam mânasiyle âlimane, son derece faydalı» dediğini geçen gün yeni çıkan «Kitaplar» adlı bibliyografya mecmuasında okuyunca bizim baş filozoflarımızın «Felsefe Kamusu» ve «Felsefe Dersleri» için ne diyeceklerini düşündüm.

teşrih hocamız **Mazhar Paşa** merhum günün birinde yanında uzun boylu, uzun saçlı, gayet şık giyinmiş, o vaktin Fransız biçimi narın potinleri yerine kaba, ağır ve sağlam İskarpinlerden tutunuz da boyundakı boyunbağma kadar hepsi dikkatle seçilmiş, güçlü, kuvvetli ve eli kitaplı bir zat ile derse girdi. «**Mazhar Paşa** bize: «**Doktor Rıza Tevfik Bey** bize muavenet edecek, o teşrihten başka şeyler de bilir, Kendisinden istifade etmeğe bakınız» dedi. İşte o dakikada gördüğüm ve bir kaç ders sonra kaybedip nihayet seneler geçtikten sonra tanıdığım dedim ama ben onunla karşı karşıya gelip konuşmadan evvel evine misafir olmuşum. Bir gün **Cavid** merhumla **Büyükada**'ya gittik. Son vapuru kaçırdık, o bana «haydi **Rıza Tevfik**'e gidelim, orada yatarız; hem de konuşuruz» dedi. Ben «**Rıza Tevfik Beyi** tanımıyorum» dedim ise de «**Feylesofu** herkes tanır, göreceksin çok memnun olacak» dedi ve oraya gittik ama kendisi o akşam galiba bizim gibi **Köprüde** son vapuru kaçırmış olacak, evine gelmemişti. Biz evdekiler misafir ettiler. Sonra bu misafiretin teşekkürünü İfa için onu ararken bir gün **Rumelihisarında** **Tevfik Fikret** Beyin yalısından çıkarken gördüm ve kendisinin giyabında evine misafir olacak kadar teklifsiz dostu olduğumu söyleyince çok sevindi; hakikaten o andan itibaren teklifsiz dost olduk.

Siyasette onun ayrıldığı dostlarının kampında kaldığım halde bizim dostluğumuz bâki idi. Herkes **Feylesofa** hiddet ettikçe ben gülerdim; çünkü bilirdim ki **Rıza Tevfik** siyasette gazez ve husumetle kasden fenalık edecek insanlardan değildi. Arada bir, türlü sebeplerle bilhassa müfrit İttihatçıların zoriyle başmın döndüğü olmamış değildi. İttihat ve Terakki hükümeti düşüp de **Balkan Harbi** sırasında **Kâmil Paşa** hükümeti bizleri **Bekırağa** bölüğüne sevkettiği günlerde idi; bir gün hapishane koridorunda **Abdullah Cevdet** Beyle doluşup onun İttihatçı olmadığı halde neden hapsedildiği muammasını çözmeğe uğraşırken karşıdan doktor **Rıza** çıkageldi. **Abdullah Cevdet** Beye «İşte doktora derdinizi soralım» dedim; konuşuyorduk. Bizimle beraber **Tıp Fakültesi** talebesinden bir genç de hapsedilmişti. O da yanımıza sokuldu ve doktor **Rıza Tevfik**'e «Efendim siz gençliği sever ve himaye edersiniz, benim bir kabahatim yok beni buraya tıktılar» diyecek oldu. **Feylesof** ağzını açtı «gençlik, gençlik, o gençlik **Gümölcünede** benim başımı yardı» diye tutturdu. Fakat bir iki gün sonra o genç hapishane arkadaşımız tahliye edildi.

O ne sıhhatli bir vücade malik idi. Bir dosta misafir olup aynı odada yattığımız zaman benden en çok şikâyetli o zamanlar mütemadiyen devam eden öksürüğüm idi. Buna ilâç olarak bana kendisinin nefis ipek boyun atkılarında birini bir berat yazarak hediye etmişti. Beratin dili tam eski beratlarla nazire, fakat mânası çok mizahi idi; ne yazık ki **Kaybetim** Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İlk Meclisî Mebusanda bir gün kürsüde serbest fikre dair bir iki söz söylemesi üzerine hocalar «küfürdür» diye ayağa kalkınca, kürsüden inip onlara doğru yürüyerek «dışarı çıkın da size küfür olmadığımı anlatayım» diyince bu pehlivan yapılı ve demir bazulu adamın kendilerini dışarı çağırmasından ürkmüşler ve içlerinden biri «evlâdım biz senin iman-ı kâmil ile âhirete gitmeni isteriz yoksa başka bir fikrimiz yoktur» diyince Rıza Tevfik derhal yumuşamış ve gülmüştü. Hakikatte gurbetten döndükten sonra onun imanı kâmile doğru yürüdüğünü hissetmek pek kolaydı. Kimbilir belki de hedefine vasil olmuştur. Ruhun geçirdiği safhaları en yakın dostlar değil bazan insanın kendisi bile apaçık bilemez.

Velhasıl Rıza Tevfik, bir garb memleketinde muntazam bir tahsil devresi geçirmiş olsaydı orijinal bir feylesof olmasa bile beşerî malûmatı bir sıraya koyabilen felsefeci bir âlim olurdu. Halbuki o çok, pek çok şeyler bilmekle beraber beşerî malûmatın ancak karışık bir görüşü (syncrétisme) derecesine vasil olmuştu. İkinci derece olan tahlille erdiği yerler yok değildi. Fakat orijinal fikirleri terkiib ve ibdâ etmek derecesine varamamıştı. Yetiştigi muhit itibarıyla de o dereceye varamazdı. O derecedeki mütefekkirlerimizi onun zamanına nazaran çok ileri olan şimdiki muhitin yetiştirmesini beklerken feylesofun, bir aydanberi beyaz ve temiz karların örttüğü kabri üzerine sıcak rahmet nurları inmesini diliyorum.

Cumhuriyet : 11/2/1950

Dr. A. Adnan ADIVAR

Felsefe ve Şiir

Pek sevgilli dostum Dr. Adnan'a yazılmış bir mektuptan :

Felsefe, pek tabîi ve pek cıddî bir endişeden doğmuştur: Hayat ve memat meseleleriyle daima bıkarak ve ekseriya bizar olan akl-ı beşerin eser-i cehdidir.

Herkes zihnî faraziyeler tertip etmekle meşguldür; teşebbüsünde muvaffakiyet, o faraziyelerin nefsülemre makruniyeti ile mütenasiptir.

Feylesofun herkesten bir farkı varsa o da nazarîyesinin daha ahenktar, daha mâkûl ve hele cihanşümûl olmasıdır. İhtiyacat-ı âdiye takazasının eremeyeceği bir tabaka-ı fikriyeye çıkıp ta oradan - engin bir nazarla - âlemi ihata eden bir adam, kâinatı kendi vicdanıyla hemahenk görebilir. En ulvî mânasıyle (Şiir) budur işte!... Mecmua-ı kâinatın vicdanımıza göre suretpeziri tecelli olarak bir mâna kesbettiğini anımsamak, ve aynı zamanda, hayatı sermedil-

âlemde bizim dahi -bir cüzü olarak- dahil bulunduğumuzu bilmek, küçüklüğümüzle beraber haysiyet-i mânevîyemizin büyüklüğünü gösterir. Bu neş'el irfan öyle bir zevki ulvidir ki, onun eseri ilhamı olan imanı kudsi, bizi her türlü mahrumiyetler içinde bahtiyar edebilir.

Hak ve hakikatî müdafaa uğrunda dahi bir cesareti necibe verir, son derecede fedakâr edebilir. Lâkin felsefenin - mebdel olan endişe ile - alâkası kalmazsa böyle bir iman ilham edebilmesi mümkün değildir.

O vakit, ya salon eğlencesi olur; yahut câli meseleler üzerine boş lâflar etmek hünerinden ibaret kalır ki (Skolâstik) budur. Doğru felsefe o da değildir, bu da değildir...

Haziran : 1917

RIZA TEVFİK

FEYLESOF RIZA'NIN MADDÎ VARLIĞI

Feylesof Rıza uzun boylu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, çok gösterişli ve güzel denilebilecek bir insandı. Rönesans heykeltıraşının Musa adlı heykelini andırırdı. Uzun, pos bıyıkları, daha sonra gür, uzun sakalıyla gözü alırdı. Ağır, denli yürür, incerek sesiyle konuşurdu.

FEYLESOF RIZA'NIN RUHÎ VARLIĞI

Çeşitli bilgi ve folklor zenginliği, saraka ve horata yapmak, yetkisi ile hemen göze çarpardı. Alçak gönüllü görünmekle birlikte çok gururlu, alıngan, bağışlamaz bir insandı. Bu sayrık bencilliği onu adına leke sürecek kadar kötü politikacılığa sürüklemiştir.

FEYLESOF RIZA'NIN SOHBETLERİ

Rahmetlinin en kuvvetli yanı konuşma içindeki becerikliliği idi. Rıza Tevfik hatip değildi. Ancak Fransızların boncauseur dedikleri hoş sohbet bir insandı. Kelimeleri çok iyi telâffuz eder, çok kolay anlaşılır şekilde, sözlerini noktalar gibi söyler, çok tatlı konuşurdu. Her seviyeye hitap eder ve herkes yönünden tadla dinlenirdi.

BALTACIOĞLU

Tenkrit ve Edebiyat

Filozof Rıza Tevfik

Filozofun eserleri - Şiir meraklıları arasında - daima elden ele, dilden dile dolaşan, aşk büyüğü gibi her engeli aşan, nihayet gönüller diyarına ulaşan bir sırdır.

Bu devre erişebilen, ileride yeni yetişecek olan taze nesillerin, filozofu ve onun doğup yaşadığı zemin ve zamanı daha etraflıca tanımalarına hizmet için ona dair biraz konuşmak kıvılcımlı kül halindeki hatıraları azıcık şişipdeşmek faydalı olur sanırım.

Filozof Rıza Tevfik, Türk edebiyatının mühim bir unsurudur. Mühim dedim; evet ciddiden mühim. Çünkü onu sevip övmek de, yeri berbad etmek de tehlikeli. Birinde umumî hissiyatı gücendirmek, ötekinde san'at zevkini incitmek ihtimali var. Fakat, kulbunu tutup yolunu bulup kurcalıyabilirsek en müthiş bir bombayı bile - hiç korkmadan - hem açar dağıtırız, hem toplar bağlarız.

Ben Rıza Tevfik'in san'atkâr şahsiyetini (Hazinei Fünun) dan tanımağa başladım. Benim doğduğum yıllarda çıkan bu edebî mecmuanın iki büyük cild koleksiyonu babamın kütüphanesinde vardı. Daha on üç yaşında iken, aruz veznile şiir yazmakta, beni imtihan eden babam, bana verdiği şiir temrinleri arasında o iki koca cild de önüme sermişti.

Sonradan öğreniyorum ki.. o zamanlar âdetmiş; şiir heveslileri, böyle gazete ve mecmualarda bir acemi talimi görürlermiş. Bazı üstadlar da onlara âdeta talim çavuşluğu edermiş. Bunu ilk önce Şinasi yapayım demiş. Fakat işi siyasete karıştırdığı için söktüremiş. Ebüzziya Tevfik; daha oturaklı, daha sebatlı bir yol tutmuş. Türkiyede gazetecilik ve muharrirlik mesleğinin en sürekli piri olan Ahmet Mithat efendi ise, (Tercümanı Hakikat) gazetesinde bu gidişe daha kuvvetli bir cereyan vermiş, bir talimgâh kumandanı sıfat ve salâhiyeti ile de damadı Muallim Naci'yi iş başına geçirmiş. Biz buna, Türkiyede ilk edebiyat fakültesinin başı bozuk (gayri resmî) teşekkülüdür, diyebiliriz.

Istîlâhatı edebiye mürettibi Muallim Naci ile, talimi edebiyat muharriri Recaizade Ekrem.. O devrin iki büyük edebiyat profesörü. Biri (Tercümanı Hakikat) de, diğeri Mülkiye mektebinde kürsü kurmuş, çalışıyor. Aralarında - Edebiyat kültürü ve şairlik kudreti itibarıyla - zıd farklar yok. Birbirlerine nazîmeler yazarak, cemileler

yaparak müvazi yürüyen bu iki profesörün arasına sonradan meslektaşlık rekabeti giriyor. Birbirlerine zenzemeler, demdemelerle atıp tutmaya başlıyorlar. Bu sinir kavgası, iki tarafın aşağı mahallé çocukları ile yukarı mahalle çocukları arasındaki gibi, grup halinde insafsız bir taş düellosu başlıyor. Muallim Naci'nin vefatı üzerine meydan muharebesi duruyor. Fakat iki taraf arasında bir sulh akdedilmiş değildir.

İşte o mücadele devrini takip eden senelerdedir ki demin bahsettiğim (Hazinei Fünun) ile (Mektep) gibi bazı mecmualar, edebî istidadla doğan Türk çocuklarına staj gösteriyormuş. Rıza Tevfik de bu Hazinei Fünun stajına samimi bir tevazula intisab etmek istiyor. Tegazzül diye verdiği eserin edebî kıymeti görülünce kendisine çırağ değil, baş kalfa muamelesi yapıyor.

Bu mecmuada Rıza Tevfik ile Tevfik Fikret'in - nazım şekilleri itibariyle - yeni tip bazı küçük parçaları çıkmaya başlıyor. Bu yeni yolu açan Muallim Naci ile Recaizade Ekrem'di. Onların zamanına kadar Osmanlı şairlerinin divanlarındaki eserlerin hepsi Arap ve Acem aruzunun muayyen bir kaç formülüne göre yazılmış mahdut kıyafetlere münhasırdı. Fakat bu iki profesör biraz da garp modellerine uymaya başlamışlardı. Yeni tip dediğim şîirlerin en temiz nümunelerini Hâmid, Rıza Tevfik ve Tevfik Fikret'ten sonra Cenab vücade getirmiştir.

(Hazinei Fünun) koleksiyonunda manzum olarak bir (filozof ile şair) konuşması vardır. Biraz da Karagöz perdesindeki hayallerin yalancıkıktan münakaşasına benzeyen bu müşaara filozof rolüne çıkan Rıza Tevfik, şair rolünü yapan da Tevfik Fikret imiş. Fakat filozof, daha üstün bir şîir silâhı kullanarak şairi yenmiş, yerlere sermişti. Şe'niyete (realiteye) dayanan filozof, hayale tutunan şair ile,

Sinek kadar uçamaz şairanı bî peru bal,

Balon süvari hayal olsa da.. bu emri muhal!

diye gerçekten alay etmişti.

Rıza Tevfik, bu galebesinden dolayı şımarmamıştır. Bu âlicenablığı; galiba Tevfik Fikret hakkında, kendisinin şakirdi imiş gibi, sahabet ve şefkat hislerle dolu olmasındandır.

Gariptir ki o manzum münakaşa, bu iki samimi dost üstünde - bütün ömürlerince - çok kuvvetli tesirler icra etmiştir. Görüyoruz: Şairliği tezyif eden filozof, kendi şairliğine asla mağrur olmuyor. Şîir melânkolisine musab olmakla tezyif ve terzile tutulan Fikret de bütün eserlerini göğüsdeki gönül kaynağından ziyade, kafa

tasındaki mantık meşimesinden doğurmaya çalışıyor. Hep realist olmaya uğraşiyor.

Ben, Hazinei Fünunda şiir temrinleriyle uğraşırken hürriyet ilân olundu. Şaire şiir silâhiyle galebe çaldığından dolayı kahramanlığına hayran kaldığım filozofu, meşrutiyetin galeyanlı sahnesinde baş artist görmeğe başladık. Birçok diller bildiği, ilim ve hünerde eşsiz bulunduğu dillerde dolaşmaya başladı. Hürriyetin bu hezarı fen hatibi, "davet edildiği lâf ziyafetlerine yetişemez olmuştu. Filozof, cer-bezel taarruzu ile o kadar nüfuz kazanmıştı ki kendisi, âdeta şifahi bir 'şikâyet mercii sayılıyordu. O çılgın nümayiş alaylarına başka bir görüş zaviyesinden bakan Akif; (dilli düdük), (zilli köçek) diye tavsif ettiği filozofun sokak konferançılığını anlatan köse imamın dilli ile:

«Halt etme sofu!

Gördüğün fesli, senin milletinin filozofu.

Bu ve emsali dehalar tutuyor memleketi;

Sen bu şenlikleri gördünse kimin marifeti?»

diye istihza ediyor.

Bu derece şımartılan, her vadide ağız açmağa salâhiyetli farzedilen filozof, sahnenin asıl sahibi olan İttihat ve Terakkinin tem-pusu haricinde de zıplamaya başlamış olmalı ki ara sıra (cemiyetin mubassırlığını yapan) polisler onu karakola götürüp izinsiz cezası çektiriyorlardı.

Filozofun edebî şahsiyetini mütalâa ederken, o müfredatlı taf-silâtı pek uzun sürecek olan siyasi safahattan bahsetmeyi lüzumsuz saymıyalım. Filozofun ruhî hüviyetini hakkile tebarüz ettirmek için, onun edebiyat haricindeki hayatını - şöyle kuşbakışı - görmeye lüzum vardır. Biz o halleri vaktile umumî galeyan içinde pek ayırd edemiyormuşuz. Fakat hatıralarımızın havuzu şimdi durulup süzüldüğü için açıkça sezip seçiyoruz ki filozof, hemen hemen Neyzen Tevfik kadar, anadan doğma bir vecd ile san'at deryasında çalkanan bir şairmiş. Şark ruhiyatının felsefesi sayılan tasavvufda bu kabil insanlara meczub derler. İbadetsiz, bir kestirme yoldan, evliyalık mertebesine ulaşmış sayılan bu meczublar; her türlü teklif ve tav-zifden âzade tutulurlar. Böyle ruhunu zevki mutlakm cezbeseine kaptıranlar, mesuliyetten bızatihi masun addedilirler.

Neyzen Tevfik'in san'atkâr ruhu, sistematik çalışan bir saz he-yetine uyarak fasla iştirâk edebilir mi? Her nefesinde bütün fezayı bedayıl yutmak veya üfleme gibi hissiyat ihtilâcları içinde yaşayan bir mahlûk, san'at metodlarının çivilediği dar bir çekmeceye, ruhu-nun namütenahî ilham kumaşını dürüp bükerek tıkabilir mi hiç!

Rıza Tevfik de böyle O daima şiir sarhoşu. Kâh kendini

kadiri mutlak sayar yükselir, kâh zebunı muhakkak görür eğilir... Tâ çocukluğundan beri kabına sığmıyan kararsız cezir ve medler geçirdiğini kendi anlatır:

— Bir çok mektebe girdim çıktım, hiç birini bitirmeğe muvafak olamadım. Nihayet Tophane Müşiri Zeki Paşanın iltimasıyla Tıbbiyeden bir diploma alabildim.

Onda hiç büyümiyen bir çocuk sadeliği var. Bir vakitler eline bir kıyafetname geçirmiş. Tercüme edip bilmem hangi gazetede neşrediyordu. Kaşı şöyle olanın tabiatı böyledir! Burnu bu biçimde olan insanın mızacı şudur! Diye gûya yepyeni bir ilmin işaretlerini, beşaretlerini verip dururken sıra kulağa gelince; bakmış ki elindeki kitapta (kulak yumuşağı yanağına yapışık olan kimselerin hırsız olduğu) yazılı. Yoklamış kendi kulakları yapışık, fakat hırsız değil. Derhal bastı feryadı: İşte bu ilmin yalan olduğu bundan belli! Ben ömrümde bir yumurta bile çalmış adam değilim!..

Çok yazık olmuş ki.. O meczub şairi, İttihatçılar içtimai şeriat taassubu ile tedib ve tekfire kalkışmışlar. Onu, hal ve hüviyetine bakarak, tekâlifden muaf tutamamışlar. Gördüğü huşunetten gücenen filozof da, İttihatçıların siyasi hasmı olan itilâfçıların iltifatına mazhar olmuş, o yakaya geçmiştir. Ekmeğini o kapıdan aramaya mecbur olmuştur. Camiden kovduğumuz kimseye niçin kiliseye gittin! diye kızmak reva mı idi?

O, kendini aç bırakan İttihatçıların teşkilâtından hariçte kalışında acı bir sitemle kendini avutmaya çalışıyor:

**Esirci değilim, esir değilim
Sizin kumpanyada müdür değilim
Üç tuğlu beş tuğlu vezir değilim
Başımda sorguç yok, fakat başım var**

**Şu açık alnımda kara istemem
İzzeti nefsimde yara istemem
Zahmete mukabil para istemem
Evimde yiyecek bulgur aşım var.**

Bu noktada çok insafli olmak gerekir. Açlık sofuluğu bozar derler, çok doğrudur. Yeisle küfüre düşenin gözleri dumanlanınca, sendeleyip gezerken, üstüne basmamak için artık mukaddesatı da soçemez olur. Evet filozof, yanması mukadder bir eve girmişti. Yandı, kül oldu. Filozof, batması muhakkak bir gemiye binmişti. Akıbet battı, helâk oldu. Tanrım hiç kimseyi böyle şaşırtmasın, bu kadar kötü bahtlı etmesin.

Filozof Rıza Tevfik:

**Zekâdan hiç nasibim yok, faziletten de mahrumum
Fakat bir ifkâdım var ki ben bir hayır için doğdum.**

Diyerek kendinin bir hayır unsuru olduğuna, şerre vasıta olmayacağına inanmış. Varsın olsun. Fakat... Atatürk sağlığında biz-zat onu affetmiş bulunuyor. Filozofun nedametle akıttığı gözyaşlarından biriken ateş deryası içindeki yıllarca yanıp kavrulma azabını kâfi görüyor. Alicenab Atamızın insaf ve mürüvvetine tâbi ve varis bir Cumhuriyet çocuğu olduğum içindir ki filozofu siyasi ayıplarından dolayı takbih ve tel'ine dilim varmıyor artık. Onu belki hâlâ sevmiyorum. Lâkin o serbaz şairin şiir mahsullerine karşı - her san'at âşığı gibi - takdir ve hürmete nefsimi mecbur görüyorum.

O şair, Türk çocuklarına diyor ki:

Bu halleri vicdanında duyan hiç unutamaz
Birbirinden şair ile şiiri ayrı tutamaz.
O şirler bütün (ben) im, onlar öz hayatımdır,
Ruhumun cilveleridir, kendi hissiyatımdır.
Pervaneler nuru aşkına tutuşur ateşe,
Nura âşık olan kimse tükürür mü güneşe?
Nurun membaı güneştir; o olmasa nur olmaz,
Hayat olmaz, neşe olmaz, ufuklar mahmur olmaz.

* * *

Bende şiire kabiliyet hakdan bir mevhîbeydi,
Onun şartı tekâmülü; bu acı tecrübeydi.
Yâd ellerde sizden aldım ilhamatı ezayı
Derdli bir şair ettiniz siz filozof Rızayı
Bugünkü maneviyatım eskisinden yüksektir,
Her figanım bir bestedir, şirim dinlenecektir.
Vicdanımı inletmekte şimdi daha mahirim,
Daha büyük filozofum, daha içli şairim.

★

İsmail Hâbîp, filozof için parçalı bohça demişti. Ama her parçası nadide kumaşlardan birer kırpıntı.. Bu teşbihli belki filozof bile - kendi rengârenk mızacı için - hoş bir tevcih saymıştır.

Çünkü onun mesleğinde (her renge boyanmış nakkaştan olmak) gayei kemaldır.

Eğer nefsi için bu mazhariyeti temin edebildiğine kendi de inandırsa (Ne mutlu bana!) diye sevinir bile.. Hakikat... O teşbihli şöyle bütünlemek münasip olur: O, kıymık kıymık nâdir kumaşların altında muşamba gibi sağlam, su sızmaz ve yel geçmez yekpare bir astar vardır: Şairlik..

Filozofun şairliği şüphe kaldırmaz bir hakikattir. Onun eserleri içinde Türk edebiyatının her vadisinde, her çeşidinde en mükemmel örneklerini bulabiliriz. Fuzulî gibi mist, Yunus gibi berrak, Seyh Ga-

lip gibi içlek (mâverâî), Seyranî gibi sistemli, Zîhnî gibi halkçı, Emrah gibi lirik, Hâmid gibi müstağrak, Cenab gibi nükteli, Nazîf gibi kükrek, Falk Âlî gibi hâreli, Âkîf gibi şefkatli, Hüseyin Siret gibi samimi, hattâ Refik Halid gibi îgneli...

Bu kadar engin bir hissiyat içinde coşup kaynayan ve nihayet gurbet cehenneminde eriyip akan o bedbaht şaire yalnız acımak, ona kuru bir mürüvvet sadakası vermekten ibaret kalır.

Halbuki san'at dünyasının hassas kadirşinaslığı daha cömert olmak gerektir. Çocuklarımızın ruhunu edebî duygularla mayalamak için neye filozofun şiirlerinden örnekler alıp mektep kitaplarına koymuşuz? Kendini bile:

«Nasıl nasıl şiirlerim ecdadımın yurdunda

Hâlâ seviliyor, hâlâ okunuyor öyle mi?

Hicranımı bestelerken ben şimdi

Kısık sesim gönüllere dokunuyor öyle mi?..»

diye niçin hayretlere düşürmüşüz? Niçin mi... Onun gönüllere sokulup sinen ılık ahengi hepimizi büyülemiş de onun için... İşte san'at zevkinin hududsuz sahası takdiri!..

Yeni Sabah : 1940

Ruhi Naci SAĞDIÇ

NEŞREDİLMEMİŞ BİR ŞİİRİNDEN :

Üstad Rıza Tevfik'in neşredilmemiş bir şiirinden, filozofik bir istilrakı ifade eden bazı mısralar :

Rüyâ mı neydi? bilmiyorum! Ben geçen gece,
Bir dağ başında kendimi buldum. Cihan samût
Müthiş fakat güzeldi. Henüz subh-ı kâzıbın
Rengin ve pürfüsün idi âfaka cıvıvesi:
Mûciz tezahürat ile nirenk-i reng-ü nur
Tanzim ederdi manzaranın şi'r-i safını,
Bazan uzakta — bazi-i elvan-u sayeden —
Sûretpezir olurdu büyük âteşin, acib,
Parlak şükûfeler.

Padişah ve Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik merhumu tanıdığım gazeteciler ve yazarlar arasında pek orijinal bir sima olarak takdim ediyorum. Çünkü rahmetli hem gazeteci, hem yazar, hem politikacı, hem devlet adamı, hem deryadıl bir derviş, hem pek mühim bir dil mütehassısı, hem de alabildiğine derin bir filozoftu. Bu itibarla bu engin deryayı bir tek sohbele sıkıştırmak pek mümkün olamayacak...

Kendisini Meşrutiyetin ilânı üzerine üstad Selim Sırrı Tarcan'la birlikte at üstünde bulmuş, Tepebaşı bahçesinde bir masa üzerine çıkmış bir halde halka siyasî nutuklar verirken görmüştüm. Ben o sıralarda vâkıa henüz bir mektep talebesi idim; bıyıklarım bile adamakıllı terlememişti. İstibdattan yeni kurtulmuş olduğumuz için de üstadın «Hürriyet, Adalet, Musavat, Uhuvvet» nazariyelerinden pek birşey anlayamıyan o devrin çocukları gibi, ben de bu atlet vücutlu, gür sesin pervasız hareketli hatibin nutuklarının zevkine pek varamamıştım. Amma daha Sultan Hamit tahtında, etrafındaki bendegânı ile hafiyeler de ayakta iken rahmetlinin istibdada atıp tutmasından pek cesur bir vatanperver olduğu neticesine varmıştım.

Yıllar geçtikten sonra filozofu daha yakından tanımak fırsatına kavuştum. Hele Mütarekeden sonra Maarif Nazırı olduğu vakit kendisiyle «Tevhidi Efkâr» adına bir mülâkat yapan gazeteci sıfatıyla bana:

— Oğlum, Meşrutiyetin ilânındanberi maarifimiz ilerliyeceğine bilâkis geriledi. Şimdi Sultan Abdülhamidin o beğenmediğimiz maarifî seviyesine yetişmek için hiç olmazsa on sene çalışmamız lâzım!.. gibi devre nisbetle pek cesurane beyanatta bulununca doğrusu rahmetlinin medenî cesaretine yeniden hayran kalmıştım.

Filozof Rıza Tevfik merhum için bir «Tezatlar halitası» da diyenler oldu. Onun yurtseverliğinden şüphe edenler bulundu. İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup olmakla beraber rahmetli Mahmut Şevket Paşa kabinesinin sürekli idareî örfiye politikalarına, İstanbul muhafızı rahmetli Cemal beyin (sonra da Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa merhum) biraz keyfi ve karakuşî icraatına itiraz ettiği için hattâ kendisini döneklilikle suçlandıran koyu İttihatçılar da görüldü. Bence rahmetli bütün bu tenkidlerinde, alkışlarında samimi idi. O alelâde bir fert olduğu vakit de, Nezaret koltuğunu veyahut Şûrayı Devlet Reisliği makamını işgal ettiği anlarda da daima «Filozof Rıza Tevfik» olarak kalmıştı, kalmasını düşünmüştü.

Hiç unutmam, Mütarekenin o şemsetli günlerinde barış müzakerelerinde bulunmak üzere Fransaya gidecek heyet arasında kendisi de bulunduğundan bir gazeteci sıfatıyla biraz tafsilat almak üzere rahmetliyi arayıp dururken kendisine Bebek tramvay yolunda rastlamıştım. Hem yürüyor, hem de konuşuyorduk. Kendisini Rober Kolej civarındaki evinde değil de yolda ele geçirmiş olduğum için dişe dokunur bir haber alamıyacağımdan korkuyordum. Halbuki o teklifsizce koluma girdi, bana yolda yüksek sesle öyle şeyler anlattı, o kadar mühim devlet esrarından bahsetti ki, ben hayretimden donakaldım. Murahhaslığı için de:

— Hünkâr, Sadriâzam Paşa hazretleriyle benim de refakatim hususunda fevkalâde ısrar buyuruyorlar; bu yüzden kabule mecbur kaldım. Yoksa bu çıkmaz sokaktan bir yere varamıyacağımız muhakkak. Hele Damat Paşanın bu müzakereleri hüsnü idare buyuracakları pek şüpheli. Lâkin Padişah ısrar ediyor, vallahi içinden çıkılacak gibi bir dert değil... Ancak bu ciheti tabii yazmazsın. Bakalım, bir gidip görelim, avdetle bol bol görüşürüz!.. dedi idi.

Halbuki daha evvel yapmış olduğu ifşaat bu «yazmazsın!» dediklerine nazaran fevkalâde mühimdi. Gazeteye dönüşte mülâkatı rahmetli Ebüzziyazade Velid Beye anlattım. Düşündü, taşındı:

— Filozofun söylediklerinin doğru olduğu muhakkak; fakat hazret sözleri dalgınlıkla söylemiş olabilir, hem kendisinin, hem de bizim başımıza bir iş açmış olmayalım! diye mülâkatın o kısımlarını meskût geçmekliğimi münasip gördü idi. Velid Beyin öyle tehlikeden çekinir bir gazete sahibi olmadığı nazarı dikkate alınacak olursa filozofun ifşaatinın ne derece ehemmiyetli ve netameli şeyler oldukları kendiliğinden anlaşılır...

* * *

Merhum yurda döndükten sonra gazetemde haftalık edebî muhahabeler yazar, bu yüzden de sık sık buluşur, uzun uzun görüşürdük. Yaşının bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen engin bilgisi, zarif nüktelerle, cinaslı kelime oyunları ile bezeyerek anlattığı bahislere doyulmaz bir halâvet sağlardı.

Meşrutiyetin ilânından sonra Edirne mebusu sıfatıyla Mebusan Meclisinde yer aldığı dakikadan itibaren atılmış olduğu politika alanının türlü cilvelerinden, Dahiliye Nazırı Talât Bey merhumla aralarında geçen yarı şaka, yarı ciddi mücadelelerden, münakaşalardan gülerek, taklitler yaparak bahisler açar, yakın bir tarihin bu işitilmemiş olaylarını tatlı tatlı anlatır, hazır bulunanları ağzına baktırırdı. Merhum aynı zamanda eski İstanbul âdetlerine, o zamanki İstanbul ricalinin yaşayış tarzlarına yakından vâkıf afacan bir İstanbullu idi. Bir gün kendisinin dinlediğini ve aynı not ettiğim şu

canlı satırlar İstanbullu eski bir kibarın hayatını bakın ne büyük bir kudretle canlandırıyor:

— Adliye Mektupçusu Şevket Bey merhum Sultan Hamit devri kibar memurlarından zarif, afif, aristokrat, çelebi bir zattı. Kendisi bir aralık Mezahip Nazırı da olmuştu. Meşrutiyetin ilânında (İttihat ve Terakki) Cemiyeti beni Şevket Beye gönderdi. Cemiyet namına kendisine Adliye Nazırlığını teklif ettirdi idi.

Merhum pek kibar davrandı, fakat Adliye Nazırlığını kabul edemeyeceğini söyledi, aynen bana:

— Rıza Bey, siz allemizin yabancısı değilsiniz; bu itibarla beni yakından tanır, bilirsiniz. Bizler, başka bir zamanda yetişmiş ve başka âdâp ile terbiye görmüş adamlarız. Zaman ise büsbütün değişmiştir. Diğer taraftan yaşım da haddikemâlini aşmıştır. Artık bizden hizmet memul olsa bile, eski usulde yetişmiş insanlar olduğumuz için, belki kusur ederiz. Bu yaştan sonra namusumu lekeletmek istemem. Bizi af buyursunlar; kendi halimde, köşemde oturmak isterim; dedi. Bunun üzerine Adliye Nezaretine Manyasızade Refik Bey getirildi idi. Maruf Türk denizcilerinden cesaret ve maharetiyle meşhur Çengelzade Tahir Paşa ahfadından olan Şevket Bey merhum binbaşı idi. Refikası Naciye Hanımefendi de Tarikat-ı-nâzenîniyye mensuplarındandı. Kadıköyünde, Cevizlikte benim oturduğum eve bitişik bir konak yavrusunda oturduklarından Şevket Bey merhum kapı bir komşumuzdu. Bu itibarla görüşür ve sevişirdik.

Gündüzleri pek ağır başlı, temkinli, işine ve vazifesine son derece mukdim ve müdavımdı; o devrin kibar ve büyük memurları gibi gayet vakarlı bir zattı. Akşamları evinde ise fevkalâde neş'ell, gayet lâüball ve rindmeşrep bir beyefendi olurdu. Anlattığım devirde, bilhassa Sultan Hamit zamanında, iyi saz ancak kibar konaklarında dinlenebilirdi. Rahmetli ise saza, söze âşık ehli dil bir zat olduğundan evinde saz meclisleri eksik olmazdı. Şevket Bey merhum akşamları muntazaman demlenen ve dediğim gibi sazdan, sözden gerçekten anlıyan, hem de pek iyi anlıyan bir zat olduğundan zamanın en meşhur sazende ve hânendelerini bu iştret meclislerinde toplardı.

Meselâ Tamburi Cemil Bey dâvet üzerine dâvet edildiği vezir konaklarına, hattâ şehzade saraylarına naz eder, gitmez; fakat Şevket Beyin meclislerine muntazaman devam ederdi. Sonra Kemençeci Vasil, Babı Seraskeriden Ziya, Üsküdarlı Kaşıyaralı Hüsameddin, yüksek ses ile meşhur Arap İbrahim Bey ve Efendiler gibi zamanın en gözde ve meşhur hânendeleri, nısfıyeci (bir nevi küçük ney) Agop Efendi gibi sazendeleri bu meclislere daima ve şevkle devam eden bülbüllerdii. Ben de bu meclislere devam eder, sofrayı, salataları, mezeleri sureti mahsusada elime nazırdım. Komşumuz

Şevket Bey merhum da ağzının tadını bilir, edibane mazmunlardan olduğu kadar iyi mezelerden de hoşlanır zarif, kibar bir zat olduğu için beni daima taltif eder, bana büyük evlât muamelesi ederdi.

Şevket Bey merhum vazifesinden dönüp de işret sofrasının ba-sındaki mevkiini aldı mı, dâvetliler, zamanın terbiyesi icabı, ediple yerlerine geçerler, ev sahibinin işaretini beklerlerdi. Merhum gibi muhafazakâr ve aristokrat bir beyefendinin işret sofraları neş'eli olabiliirdi, zevkli olabiliirdi, fakat bu neş'enin lâübaliliklerin bile bir takım erkânı, âdâbı vardı. Sululuk, cıvımak gibi bedmestliklerden katiyen eser görülmezdi. Hepsî de kendi başına bir âlem olan dâvetliler hadlerini bilirler, nezahet dairesinden kıl kadar inhiraf etmezlerdi. Herkesin mizaç ve meşrebine dikkat edilir, içki hususunda ısrar ve ibram edilmezdi. Meselâ Tamburi Cemil merhum rakı içmez, konyak içerdi. Ona üç yıldızlı meşhur «Martel» Fransız konyası tedarik ederdik.

Eski adamlar saz âlemlerine hemen hemen daima bir «kâr» la başarlardı. Ekseriya güftesi olmıyan «kâr» dan sonra peşrev çalınır, bunu ağır klâsik şarkılar takip ederdi. Merhumun işret âlemlerinde de saza işte böyle âdâb ve erkân ile başlanır, sonra ev sahibinin işaretli üzerine ya Şeyh Galibin (Büyük Meyhane) si:

Meyhane mi bu, bezm-i-tarabhane-i-i Cem mi?

si okunur, yahut da (Küçük Meyhane) dediğimiz:

Meyhaneyi seyrettim, uşşaka mutaf olmuş!..

bestesi geçilir, taksımlar, şarkılar birbirini kovalardı.

(İtrî) bildiğiniz gibi (Tekbir) i besteleyen dâhidir. Hâlâ okunurken tüyleri ürperten o:

Allâh-ü-ekber, Allâh-ü-ekber!

nağmesini, garp musikişinasları dahi takdirle dinlerler, işte Şevket Beyin meclislerinde ekseriya (İtrî) nin «kâr» ları okunurdu.

* * *

Şevket Bey merhumun bu neş'eli fakat edibane ve müeddeb saz ve işret âlemlerine devam eden musikişinaslar arasında küçücük, tıknazca, vechen çirkin bir adam da vardı. Kendisi hem gayet iyi ney üflerdi, hem de pek iyi şiir söylerdi. İşte şimdi ismini hatırlıyamadığım bu zatın, bizzat kendisinin bestelediği, bir kıt'ası vardır ki emsalsiz bir tablodur:

Akşam oldu, yine sular karardı;

Gün aştı dağları, yurduna vardı;

Yüceldi bulutlar, gökleri sardı;

Çöktü bir durgunluk ıssız ovaya..

Dikkat ediyor musun? İssızlık ne resmedilebilir, ne de anlatıla-

blılır. Halbuki şair bu ıssızlığı şu dört mısradan ne güzel resmetmiş, âdeta canlandırmış. Bu kıt'a hakikaten emsalsiz bir tablo...»

Merhum filozof bu sözleri söyledikten sonra bir müddet dalgın dalgın düşündü idi. Belli idi ki, bugün artık bir daha tadamayacağı-mız eski, tarihe malolmuş kadar eski bir âlemin tatlı demlerini ha-yalinde bir daha yaşıyor, ismini dahi hatırlıyamadığı o hem iyi mu-sikişinası, hem de kudretli şairi rahmetle anıyordu. Şimdi ise artık o da çok sevdiği pek saydığı Şevket Bey merhumun ismini hatırlıya-madığı o kudretli musikişinas ve içli şaire, aynı hakikat ve rahmet dünyasında, kavuşmuş bulunuyor...

Rıza Tevfik nasıl hapis oldu ?

- ★ Filozofun «İttihat ve Terakki» ye muhalefeti
- ★ O devrin müfrit partizanlarını kudurtan dört mısra
- ★ Keçesakallı bektâşi babasının Yafa portakalları
- ★ Zindan destanı.

Filozof Rıza Tevfik merhum, pek fırtınalı geçen koca bir ömür boyunca edindiği türlü tecrübelerden bahsederken bu çeşitli mace-ralı hayatın ibret verici menkıbelerini de tatlı tatlı nakleder, bir maceradan ötekine atlar; anlatır, anlatırdı. Meşrutiyetin ilânından sonra «İttihat ve Terakki» Cemiyetinin soysuzlaşmak istidadını gös-teren gidişatına ilk itiraz edenler arasında, o sıralarda Edirne me-busu olan, Rıza Tevfik merhum da bulunduğu için, cemiyetin koda-manlarıyla arası bir hayli açılmış, o devrin gazetelerinde yazdığı ya-zılarla, mecmualarında neşrettiği şiirlerle iktidar mevkiinde bulu-nanları adamakıllı köpürtmeğe başlamıştı.

Hattâ halk arasında merhuma atfedilen:

**Fecr-i hürriyetin infilâkında
Türkü coşturmuştu Fıkretin marşı
Şimdi İstanbulun boş âfâkında
Kurtlar uluyor mehtaba karşı.**

Kıt'ası bilhassa müfrit İttihatçuları küplere bindirmiş, o sırada rahmetli Tevfik Fikret'in «İttihatçılar bu palayan meşhur «Doksan

üçe doğru» manzumesi de intişar ettiğinden bu yarı şaka, yarı ciddi kırılgılık ve kızgınlık bir nevi düşmanlığa inkılâp edivermişti. Cemiyetin komiteci zihniyetli bazı âzası ateş püskürüyorlardı ama filozof bu hiddet ve şiddete tamamen kayıtsız, itirazlarına, tenkidlerine, nutuklarına, makalelerine devam ediyor, dünyaya metelik verir görünmüyordu.

Nihayet Cemiyet kodamanları bir fırsatını bulup rahmetliyi hapse tıktılardı. 1948 yılı sonunda filozof gazetemde haftalık edebî sohbetlerini yazarken bir neşriyat suçundan ben de hapishaneyi boyladığım vakit rahmetlinin beni teselli için yazıp göndermiş olduğu mektupta ve destanda kendilerinin niçin ve ne yolda hapsedildiğini anlatan, hem de filozofça bir edâ ile mizahi bir şekilde anlatan pasajlar bulunduğu için, rahmet temennisine vesile olur diye aynen okurlarıma arz ediyorum:

«Azîz dostum Cemaleddin Saraçoğlu beyefendiye»

«Muhterem dostum,

«Hâlâ sizi gelip ziyaret edemediğime teessüf ederim. Hapishaneye yanaşmaktan korktuğumdan değil, henüz nekahet devrini geçiremediğim için, takatsizlik hissettiğimdendir. Halimi siz, çok dostlarımdan iyi, bildiğinizden dolayı beni affedeceğinizden ümitvarım efendim. Yoksa eski İttihatçı arkadaşlarım bana da aynı şakayı yapmışlar, eski İstanbul mebusu Pandelâki Kozmîdi Efendi ile beraber o sizin istirahatete çekildiğiniz dinlenme evinde yirmi beş gün misafir etmişlerdi. Defterimdeki kayıt tarihine göre 27 Reblülevvel (1330) tarihinde oradan çıkmışım. Yâni takriben 37 sene evvel!.. Sabıkalı güruhundanım. Lâkin benim kabahatım çok büyüktü. Anlatayım da muhterem okuyucularım sizinle beraber ibret alsınlar...

«İntihap zamanı idi. Tabiidir ki bu münasebetle halka - hiç olmazsa bizim fırkaya mensup olan mahlûkata - nutuk söylemeğe hakkınız kanunen müsellemidi. Lâkin İttihat hükûmeti gayet kaldeperver olduğu için bu demokratik hakkı bazı şartlarla takyid etmek lüzumunda ısrar etti. Memlekette İttihatçı azlıktı, lâkin Millet Meclisinde ekseriyet külliye onlarda idi. Sözü uzatmamak için hatipleri takyid eden şartlardan yalnız birini misal olarak arz ediyorum:

Sokakta, meydan yerlerinde hattâ bir evin, yahut otelin bahçesinde nutuk söylenemiyecekti. Komite erkânının tercih ettiği tâbire göre mutlaka hatip (dam altında) söz söyleyecekti. Biz, muhalifler, eşeklik ettik de bu (dam altı) tâbirine itiraz etmedik. Komite rüesası dam ile evi farketmiyen sınıftandı. Ben Kozmîdi ile beraber Büyücadada iskeleye yakın bir otelin merdiveni üzerinden birkaç düzine adama intihap hakkına dair bir nutuk verdim. İkinci vakti idi. Fesimin ve başımın gölgesi meğer biraz avluya aksetmiş! Dinleyenler arasında Üçüncü RDE Kıta Ansiklopedisi'ni bulunuyormuş;

kanuna mugayir hareket etmiş olduğumuzu hükûmete resmî raporla ihbar etmişler; Kozmîdi ile benî - Babî Seraskeride - bir heyetî askeriye istintaka çekti ve ikimizi de yirmi beş gün hapse mahkûm etti. Bunu şaka söylemiyorum, namusum üzerine yemin ederim ki doğrudur ve bende resmî vesikaları vardır. İdarei örfiye zaten Meşrutiyetle beraber, yâni onunla ikiz doğmuştu. Mehterhaneye girdik, safayı hatırla vakit geçirip selâmetle çıktıktı. O vakitler bolluk ve ucuzluk devri olduğu için birçok dostlarımız bizi ziyarete gelir, enfes sigaralar ve - müverrih Naimanın tâbirince - (Et'ime-i-lezizeden türlü türlü haleviyyat-ı-sükkeriyye) yâni pekmezle değil, şekerle yapılmış helvalar ve tatlılar getirirlerdi. Bunlar arasında Şerif Ali Haydar Beyefendi ve Deli Fuat Paşa merhumlarla Kızılbaşların şeyhi (benim gibi uzun ve keçe sakallı) Ahmet Baba da vardı. Hak rahmet eylesin, bu Ahmet Baba, bizi her ziyaretinde kırmızı kuşağının içinde bana, ve Kozmîdi Efendiye birer seçme Yafa portakalı getirirdi. Ders okuttuğum dostlardan Şefik Esat Beyin evinden de her gün bir tabla yemek gelirdi. Heygidi günler hey!..

«Lâkin haber aldığıma göre sizin de kabahatiniz varmış. Hâkimlerin kusuru yok! Ben hâkimlerimizle, hekimlerimizle iftihar ederim. Onlara her veçhile itimadım var. Lâkin meydanda da demokrasi idaresine pek yakışmayan bir matbuat kanunu da var! Ona tatbik-ı muamele etmekten başka ne yapılabilirdi?.. Ziyarı yok, böyle ufak tefek şakalar ahabap arasmıda olur. Sıkılmayın. Siz matbuat kanununun ıslah edilmesi lüzumuna - mahpusiyetinizle - bir misal daha vermiş oldunuz. Bu şereftir. Hususa ki mahpusiyetiniz mübarek Cumhuriyet bayramına tesadüf etti. Allah emsali kesiresiyle müşerref etsin! Lâkin yanlış anlamayın sakın!.. Muhlisane duam yalnız böyle bayramların tekerrürü temennisine münhasırdır, mahpusiyetinizin tekerrürüne atfolunmasın!.

«Ben mahpus olduğum zaman bir destan yazıp dostları neşelendirmiştim. Hattâ bizi ziyarete Cavid (1) ve Kocabaş Arif merhumlar da gelmiş ve destanımı onlara da okumuş ve beğendirmiştim. Sonra bir fırsat düştü, İtilâfçılar da İttihatçılardan merhum Cavid Beyi ve daha bir iki kişiyi hapse tıkmışlardı.

«Ben bu köşe kapmaca oyununu aklı başında adamlara yakıştıramadım. Size henüz basılmamış olan o destanın bir kısmını buraya naklediyorum. Müsveddesinin bir kısmını kâğıtlarım arasında buldum. Beş, altı kıt'ası eksik!.. Hâtıra da gelmedi. Bu destan bugün uydurulmuş değil hakikaten o zaman karalama olarak yazılmış ve İttihatçı hükûmetinden bahs olunmuştur. Kim isterse o müsveddeleri görebilir.»

RIZA TEVFİK'İN DESTANI

Dinleyin ahbablar şu destanımı,
Bakınız ne kadar hayretfezâdır.
Evvelâ öğrenin nân ve şanımı,
Şöhretim Filozof isimim Rızadır.

Milletin feryadı sarsarken Arşı,
Bana boru gelir hürriyet marşı.
Hükûmet değil bu, aynalı çarşı
Orada sırttan birkaç simadır.

Mahbese girdimse yoruldu sanma!
Mahkûm oldumsa da vuruldu sanma!
Çalkanır deryayım, duruldu sanma!
Gönlümü coşturan aynı havadır.

Yaş kemale erdi: Kırk üçü aştım,
Ecelle kolkola gezdim, dolaştım.
Alacaklılarla hep helâllaştım.
Borcum Azraile bir (Merhaba) dır.

Kubbeler bezminin zevkinden bıktım,
Karga derneğinden sıyrıldım, çıktım;
Yaptığım hatayı tekmeyle yıktım,
Gördüm ki gidişin sonu fenadır.

Yirmi beş gün rahat yattımsa ne gam?!.
Ben bu gözdağını bir pula almam..
Başıma taş yağsa yolumdan kalmam,
Maksadım uğruna başım fedadır.

Gözümü korkutmaz şamata teli,
Kolumu bükemez nâmerdin eli,
Yolumu kesemez yağmurun seli,
Bu yolda can vermek cana safadır.

Bir cuma günüydü; kükredim, azdım,
Oturdum şu uzun destanı yazdım.
Zindan duvarına namımı kazdım,
Bu nâma Şark ve Garb hep âşinadır.

Hey Rıza! Merd olan ölür, yenilmez.
Meydana girince geri dönülmez.
Ben gibi şahinin eti yenilmez,
Bizim eğlencemiz telli belâdır.

Minelbab İlelmihrab

RIZA TEVFİK'İN İLK NAZIRLIĞI NASIL GEÇTİ?

Yemek salonuna geçmek için **Rıza Tevfik**'in gelmesini bekliyorduk. Bermutad geç kalmıştı; fakat artık mazurdu, zira Nazırdı. Nezarete geçtiğinin üçüncü günü - bu teşevvüş arasında - ondan intizam beklemeye hakkımız yoktu.

Robert Kollej Türk heyeti tedrisiye erkânı her on beş günde bir sırasıyle içlerinden birinin evinde toplanıp maa aile akşam yemeğinde bulunmağı âdet etmişlerdi. **Konstantinopl Kız Kolleji** muallimlerinden olan **Filozof** da bu topluluklarda bulunuyordu. Fakat o sefer, ilk defa, aramıza Nazır olarak girecekti. Maarif Nazırı, binaenaleyh bizim, muallimlerin nazırı...

Ah bu Kollej hayatı! Nesi iyi değildi ki?.. Binası, mevkii, manzarası, idaresi, talebesi, ille Türkçe kısmının muallimleri... **Hüseyin Bey** gibi vakar ve dürüstlüğü gayesine varmış, **Feridun Nigâr Bey** gibi alle babalığının timsalini kurmuş, **İ. Hikmet Bey** gibi mahviyetin fevkini bulmuş bu ilim, edebiyat adamları, sonra **Adnan Bey** (İstanbul mebusu ve sabık Sıhhiye Müdürü Umumiisi olan **Adnan Bey** ki mektepte coğrafya muallimi idi) tanıdığım bütün insanların en sevimlisi ve en zekisi... Daha sonra - hayır, hepsinden evvel - **Halide Hanım**... Zekâsının ve zevklerinin derinliğiyle yüksekliği arasında adamın başını döndüren ve insana, daima kendi küçüklüğünü, kendi noksanını duyuran bu, nasıl anlatayım, hayretâver halika...

Bunların arasında bulunmak nimetlerin en büyüğü idi. Zaman bana o günleri arattı; fakat onlara da, zannederim ki bu eski günleri daima zevkle yâdettirmişti.

Evet, **Rıza Tevfik**'i yemeğe bekliyorduk kulağımız otomobil sesinde idi. Nihayet kapının zili öttü ve biraz sonra içeriye, toza toprağa bulanmış, kan ter içinde, yorgunluktan tıraşı bile uzamış, boğuk sesli, mecalsiz bir adam girdi. Biz Nazır Rızayı terü taze ve zarif bir kıyafette bekliyorduk. O işte böyle, bu halde gelmişti.

Neden? Kendisi anlattı: Ecnebler Darüleytam talebesini milyonlar sarfiyle itmam ettiğimiz mekteplerden tutup tutup dışarıya atıyorlardı. Binbir yere başvurarak onları yerleştirmek için uğraşmış, otomobilini de onlara bırakmıştı; kendisi **Arnavutköyünden** buraya yaya gelivermişti, gelivermişti amma az buçuk yorulmuştu!

Az buçuk diyordu amma biz pek çok yorgun olduğunu görüyorduk. Sabahtanberi Maarif, Posta, Meclisi Vükela, Mebusan, Saray, İngiliz Karargâhı, **Defterdarlık** ve nihayet **Humellihisarı**... Bu

seyrüseferler insanda tâbü tüvan mı bırakır? Fakat **Rıza Tevfik** o kabil pulad bedenli ve çelik azımlı mahlûklardandı ki sıcak çorbadan ve bir kadeh şaraptan sonra yüzündeki yorgunluğun bir sls tabakası gibi, gözümüzün önünde tedricen dağıldığını gördük. Kahveler içilirken, uykusunu tam uyumuş, bütün gün keyfini müsterihane itmam etmiş mazûl bir devlet memuru gibi, üzerinde uzun zamandanberi dinlenmiş bir adam halli vardı. Öyle kabine sırrı, Nazırlık yapmıyordu. Bereket ki içinde bulunduğu zümreden bir zarar gelmek ihtimali yoktu; bizi, pek iyi tanıdığı için söylediğine hükmederek teselli buluyordum.

Fakat ertesi günü sabah, rıhtımda kendisine rastgeldiğim zaman bu hükmümde de hata ettiğimi anladım: **Rıza Tevfik** Bey, ber-mutad yaya, Bebek istikametinde, yanında biri, hızlı hızlı yürüyor ve bir şeyler anlatıyordu. Ben de yanaştım. Meclisi Vükelâda geçen bir münakaşayı, - hatırımda kaldığına göre **Ziya Paşa** ile ya uncu **Kozmeto** veyahut da kömür meselesine dair - yaptığı muarazanın tafsilâtını naklediyordu. Tanımadığım o zat - bir mazûl mümeyyize benliyordu - çarşıda bizden ayrıldı.

— Kimdi bu adam?..

Diye sordum. **Rıza Tevfik** Bey, Nazırlar arasındaki mahrem bir müzakereyi bitamamiha anlattığı bu şahsı tanıımıyordu:

— İyi bilmiyorum... dedi, terbiyeli bir adamdır, bir yerde görmüşüm amma...

Fakat filozof, bunları benim fikrimce kasden, devletçe mahzur görmediği ve kendi şöhreti için de faydalı bulduğu için önüne gelene anlatıyordu. **Rıza Tevfik**'i zevahirine bakarak saf, safdil veya unutkan zannedenler aldanırlar.

İşine gelyorsa, icabında, sır tuttuğu gibi yirmi beş yıl evvelki bir çehreyi veya bir muameleyi de hatırlayabilir. Taşkın zekâlar böyledir. Zayıf göründükleri yerde bazan birdenbire kuvvetli ve kuvvetli sanıldıkları yerde de zayıf oluverirler; nitekim, memulümüz haricinde ilk **Tevfik Paşa** kabinesinin en ameli, en çalışkan, en işgüzar Nazırı da o olmuştı. Bin müşkülâtla Darüleytamları dağılmaktan, İstanbul tenviratını kesilmekten kurtaran ve muzır bir hayli sullistimallere sed koyan ve meydan okuyan da o idi. İttihat ve Terakkinin, otomobilden inmiyen ve ahaliye karışmağa tenezzül etmiyen son Nazırlarından sonra halk içinde medeni çehresi ve açık alniyle dolaşan ilk Nazır da yine **Rıza Tevfik**'ti.

Fakat **Rıza Tevfik** Bey, nezaretlerinde o zaman bir Nazır değildi.

Siyaseti umumıye haricinde Nazırın dairesinde «muamelâtı cariye» yi çabuk kavrarak söyle olan biten işlere hiç olmazsa bir göz atması ve âmirler önünde kâh ve kâh, veler dogru bir derece olsun

«Bacon'un şâkird-i mârifetî»

FEYLESOF RIZA TEVFİK

hükmini yürütmesi lâzımdı. İşte Rıza Tevfik Bey bunu yapmaktan hazetmiyordu. Nezaretler onun kabul salonu oluyordu.

Sözleştiğimiz için bir gün uğramıştım; makamına giden dehlizler, mahkeme koridorları, vapur iskeleleri, tramvay beklemeleri gibi hacı, hoca, polis, asker, şeyhü sâb çeşit çeşit, biçim biçim insanlarla maheşerallah dolu idi. İçin için, pesten bir uğultu ve fısıltı arasında bu halk, gözlerini kapıya dikmiş, bir kaza, bir cinayet veya bir hâdise esnasında karakol önünde toplanmış ahali gibi hep merak ve heyecan içiude bekliyorlardı.

Gücü kuvveti yerinde bir hademe kapının topuzuna yapışmış onları içeri girmekten menediyor, çıkmak isteyenlere ise zorbelâ yol veriyordu. Fakat arada birkaçı balık gibi kayarak odaya can atmağa muvaffak oluyordu. Ben nasıl girecek, kendimi hangi vasıta ile anlatacaktım?

Nihayet Kalemî Mahsus Müdürünü buldum. Onun odası da Nazırın yanına girecek olan kibar zairlerle dopdolu idi; masasında ise bir türlü takdim fırsatı zuhur edemiyen evrak dağlar gibi yığılmış duruyordu. İtişe kakışa, hademe önde, ben arkada odaya daldım. Orasını nisbeten tenha farzediyordum. Ne gezer? Boş bir tek iskemle yoktu. Ayakta da on beş yirmi kadar ziyaretçi bekliyordu. Pembe feraceli bir Şeyh, yanında palalıyık bir zabıt, altında bir Mevlevî dervişi, bir matruş şapkalı, bir peçeli hanım, muallimler, muallimeler, tramvay biletçileri, Eytam talebesi ve gayrihim... Rıza Tevfik artık gelen giden, oturan kalkan, susan söyliyken kimdir, memur mudur, ricacı mıdır, farkında değildi. Makine gibi herkese:

— Bir çaresine bakarız! Sadrazam Paşaya Meclisi Vükelâda anlatırım! Siz yine teşrif edin!

Tarzında vaidlerde bulunuyor, yeniden yeniye ziyaretler temin ediyordu. Telefon ise muttasıl ötüyor, Filozof da her defasında aynı cevabı tekrarlıyordu.

Nihayet, evvelceden sözleştiğimiz cihetle beraber çıkmak lâzım geldi. Odadakilere «Artık yarın konuşuruz. Bugün bir işim zuhur etti!» diyerek ayağa kalktı; gûya evinde idi, misafirlere özür dileyen, sonra da ertesi günü için böylece küllühüm beraber tekrar toplanılabileceğini ihsas ediyordu. Sofaya çıkınca, bekleyenlerin hücumuna uğradık; etrafımızı kuşattılar, böyle bir heyeti vâlâ ile merdivenleri indik, Divanyolu caddesi vürudumuzla âdeta kalabalıklaştı. Bereket ki o gün nasılsa bozuk olmıyan otomobil bu mahşerden bizi kurtardı.

Nihayet bir gün Rıza Tevfik yine böyle elli kişi ortasında kalkıp «Meclisi Vükelâdan bekliyorlar, bir işimiz zuhur etti!» itizariyle Sadaret dairesine gitmeğe hazırlanırken halkı iterek biri koşmuş ve

beş dakika evvel Babiâlide Hattı Hümayun okunup kendisinin yeni kabinede ismi olmadığını haber vermişti. O: «Pek iyi olmuş, demişti. Kamusu Felsefenin üçüncü cildini bitirmeğe bir türlü vakit kalmıyordu!»

İşte Rıza Tevfik Beyin ilk Nazırlığı böyle geçmişti.

Aydede : 26/6/1948

Refik Halit KARAY

Rıza Tevfik'in 4 yemeği

Adam vardır ki, yemek yemesini sever, yine adam vardır ki, yemek yedirmesini sever; hem yemesini, hem yedirmesini sevenlere de rastlarsınız. Bir adam da vardır ki elle yaptığı yemeği başkalarına yedirmekten haz duyar. Filosof Rıza Tevfik bu ayrı ayrı tipteki insanların birleşmiş seçkin bir örneğidir. Güzel yer, güzel yedirir ve güzel yaptığı yemekleri ikramdan ve güzel yapılmış yemeklere iltifattan, derin bir hislilikle zevk alırdı.

Çok mu yerd? Hayır. Az, fakat keyifle, tadına tat kata kata, hakkını vere vere, şirini seze seze, renk, rayiha, şekil, çeşni estetiğini ayırt ede ede, tahlilini yapa yapa, kısacasını firenklerin «gourmet» dedikleri mânada ve bir Lucullus gibi anlayışla, mutahassıscasına yerd.

Şiirlerinde eski ile yeniyi şaşılacak hünerle birbirine katmış, yine eski ile yeniden en şirin, en nazlı, çiçek zarıflığında kelimeleri arayıp bulmuş, vezin ile kafiye de eskiyi yeni, yeniyi eski sandıran sihirli marifete erişmiş, halk edebiyatımızı hem içten, hem dıştan, ruhuna, mimarisine dehâ katarak «restore» etmiş o büyük şairden yemek hususunda da beklediğimiz ne olabilir? İnceliğin son haddine varmak, dilmağ veya damak zevkini kemal derecesine ulaştırmak, yemeği de, bir güzelliğe yüz güzellik daha katarak «restore» etmek değil mi?

Ara sıra - uzun gurbet yıllarında - birbirimize mısafir olduğumuz zaman teselli yi yemekte arardık

Filozofla bana ve ailelerimize gelince, biz zaten çoktanberi mutlak sırlarına ermiş mutlu ve becerikli insanlardık. Buluştuk mu, döner dolaşır, söz yemek bahsine gelir, en neş'eli ve hareketli toplantı odamız ocak başı olurdu. Şimdi uzakta kalan ve karışık bir rüyaya dönen o günleri düşünüp çeşitli sahneleri hatırdan geçirirken Rıza Tevfik'i mutfakta, iri bir tencereye eğilmiş, elinde tokmak, keşkeş

döver vaziyette görüyorum. O işi, sanırım, biraz biraz da kol idmanı olarak ayrı bir zevkle, faydasına inanarak, bir taşla iki kuş vurmak için yapardı. Keşkeş, gerçekten kuvvete ihtiyaç gösteren bir yemektir. Etle buğday, sıcak sıcak ne kadar çok, iyi, uzun ve ara vermeden saatlerce dövülürse bu yemek o derece lezzetli, bembeyaz krem gibi yumuşak olur.

Biz acıkır, «yeter, elverir!» derdik; o, tam kıvamı gelmedikçe tokmağı bırakmaz, hepimizi oyalayıp zamanın geçtiğini unutturmak için de alâkımızı çeken bir bahis açar, yahut her birimize bir iş bu-yururdu. Nihayet, tencere geniş kâşık tabağına boşaltılır, üzerine sıcak tereyağ döküldükten sonra bol kimyon ekilirdi, masa başına geçerdik.

Gurbetteki yemek odası, İstanbulun bir köşesine dönerdi. Sanırdım ki pencereden bakıverince karşımda Erenköy sırtlarından adaları, yahut Şehzadebaşındaki evden yangın kulesini ve tepesine asılı bayrağı göreceğim.

Bazı zaman, içimizde nezleli veya hafifçe öksüren varsa sabah kahvaltısı olarak şekerle yumurta sarısı dövüp sıcak süt karıştırmak ve bol köpüklü «kuş sütü» yapmak vesilesini kaçırmazdı. Bunu da bir idman saymak lâzımdır; bunun için de yumurta ile şekerin uzun müddet, sapsarı iken sonradan keten beyazlığını alıncıya kadar dövülmesi lâzımdır. Filozof o tatlı ameliyeyi, elinde kâse ve kâşık, hem odadan odaya gezerek keyifle tamamlar. Süt konurken kâsenin ılık, hassalı, güzel kokulu, pek süslü, kalın, koyu, macunlu bir köpükle taşacağı sırada, fırsatı kaçırmaz, seyrine koşardım. Hattâ bu satırları yazdığım dakikada hayalim manzarayı o kadar iyi canlandırıyor ki köpüğün şekli, şen hisirtisini bile işittiğimi sanıyorum ve eleğimsağmal tepe camlariyle süslü sırça kubbeciklerin kurulup çatladıklarını görür gibi oluyorum!

Şairin yine kendi eliyle yapıp misafirlerine yedirmekten hoşlandığı bir patates salatası vardır ki lezzeti damak hatıralarımın unutulmaz kısmında yer almıştır; patates ve salata bahsi olunca aklımdan geçirmediğim azdır. Onu yapmak için patatesin, çukur yerleri pembesî, yine penbe harelî, kehribar sarısı, en iyi cinsini ve zeytinyağının da birinci derecede yıkanmış tam asitsizini seçmek, her nefis, mükemmel yemek gibi bunda da harcam üstün kalitelisini kullanmak icap eder. Filozof, onları bulduktan sonra on, on beş haşlanmış taze yumurtanın sarısını kaşığın tersiyle döver, döver, toz haline getirirdi. İşte, galiba o tozun içine karışması ile, herkesin bildiği ve hiçe saydığı patates salatası eşsiz bir yemek bir «filozof beğendi» olup çıkardı.

«Pürryan», ne soğan, ne sarımsak, yabancı hiçbir nesne katılmadan, kendi başına tencere içinde suyunu çekip akik gibi kızaran bir et yemeğidir. Sanırsınız ki hangi etli alıp o şekilde pişirseniz siz de bunu yapabilir, bu lezzetli verirsiniz. Yapamazsınız, veremezsiniz. İşin içinde gizli bir hüner, bir püf noktası vardır ki, onu ancak gerçekten ustası (Serab-ı Ömrüm) şairi — bilirdi.

Her Kalem : 1/1/1951

Refik Halit KARAY

Arnavutköyü : 10-2-1922

Feylesofun Mektubu

Aziz Refik Halid Bey!..

Ben hâlâ senin gazeteni okuyamadım, fakat okuyanlardan işitiyorum ki, benden sağlam sermayen yokmuş. Pek âlâ!.. Pay isterim.

Vakıa sen de bir takım vereceğini vaad etmiştin. Geliş alacağım. Bakalım istediğim gibi tuhafılık yapıyor musun. Kendini bana beğendirebilersen dörtler meclisine reis olursun.

Bana gelince, keyfim çok iyidir. Hem senin karikatürlerine nispet, bana hanımlar teminat veriyor ki gittikçe güzel oluyormuşum. Halbuki ben:

Elli dört yaşındayım,
Bayırın başındayım.
Gitmek zamanı geldi,
Tam binek taşıındayım.

diye dönüp duruyorum. Demek ki öyle değilmiş!.

Demek ki karikatürcüler beni çirkin gösteriyormuş. Ayol Allah-tan korkmaz mısın, gençliğime acımaz mısın?!. Belki nışanlanacağım tutar! Her ne ise arzı muhabbet ederim, gazeteleri de isterim.

RİZA TEVFIK

Filozof Rıza Tevfik

«Filozof Rıza Tevfik, yakında gelecek»

Geçenlerde Hindistan seyahatinden dönerken kendisiyle Beyrutta görüşen Türk basın heyetinin bize getirdiği bu güzel haber, memleketin bütün münevver muhitinde, sanat ve ilim âleminde derin bir sevinç doğurdu.

Yirmi yıllık uzun bir hasretten sonra bu büyük fikir ve edebiyat üstadının vatana kavuşması, yalnız kendisini - en ezici ümitsizlik ve üzüntülerle yıllarca kıvrandıran - bir (dağısıla) dan kurtarmıyacak; Türk edebiyatını, Türk irfanını da onun mümtaz şahsiyetinde yeni feyizlere erıstırecektir, olgun meyvalar toplamağa sevkedecektir.

Güzide edib Refik Halit Karay, filozofun geçen gün bir mektubunu neşretti: Rıza Tevfik, vatanına karşı duyduğu hasretli kaydederken Türkiye'ye döner dönmez memlekette gezeceği yerleri sayıyor ve bu geziyi bir «haccülveda» telâkki ettiğine işaret ederek güzel Türk ellerinde toplayacağı hammaşı ve vatanı ilhamlarla büyük bir (kahramanlık destanı) yazacağını acıklı bir lisanla bildiriyordu.

Başka vâdilerde - bize getireceğine emin olduğumuz - güzellikler ve yenilikler olmasa bile, Türk şiirinin en özlü ve içli seslerini kaleminin ucunda toplayan büyük, mütefekkir şairin müjdelediği bu yeni destanının nasıl eşsiz bir kıymette olacağını tahmin etmek güç değildir Bu bile Türk kültürü, edebiyatı için paha biçilmez bir kazanç olacaktır.

Şahsını henüz tanımayan bugünkü Türk gençliği, Rıza Tevfik'i şiirlerinden, yazılarından tanıyor. Fakat o - başka vasıflarını bir tarafa bırakırsak - yalnız ilim ve sanat âlemimizde kıymetli mevkiliyle değil, - zamanın geri telâkkilerine zıt - ileri fikirleriyle tanınmış, taassuba, cehle, demagojik cereyan ve ihtiraslara karşı mücadele etmek cesaretini de göstermiştir. Filozof, kara taassupla, gerilikle mücadele ederken, hiç bir kayıt ile, kendisini bağlı görmezdi.

Onun bu hususta en parlak bir teşebbüsü, - kendinin mensup bulunduğu siyasî partinin en kuvvetli şahsiyetlerine karşı - yılmadan uğraşmaktan çekinmediği bir hâdiseyi anlatmak istiyorum: Gençliğin, münevver muhitin inan ve idealinden kuvvet alan filozof, (Darülfünun) daki (ikiliği) kaldıran ve (ilmi muhtariyet) e kavuşturan hareketin başına geçmiş ve bunda muvaffak olmuştu.

Hâdise şudur:

1919 senesinin martında Osmanlı hükûmetini, Damat Ferit Paşa kabinesi teşkil ediyordu. Bu kabinenin birçok uzuvları, medreseden yetişmiş; sarıklı, yeni fikir cereyanlarından uzak kimselerdi.

Bunların karakter ve inanışlarından ilham alan payitahtın müteassıp zümresi, memlekette irticaî bir siyaseti hâkim kılmak üzere (Darülfünun) u hedef ittihaz ediyordu.

1915 senesinde ilk temelleri atılan (İnas Darülfünunu) - yersizlikten dolayı - erkeklere mahsus (Zeynep Hanım Konağı) ndaki binada bulunuyordu. Başta Şeyhislâm Mustafa Sabri efendi olduğu halde - o zaman devletin siyasetinde mühim âmil olan - sarıklı Nazırların müzaheretıyla harekete geçen bir zümre, erkek ve kız Darülfünun talebesinin hep birlikte ders göreceğini ileri sürerek memleketin müteassıp ve irticaî muhitini tahrik ediyordu. Günden güne şiddetlenen bir propaganda ile Darülfünunun lâğvını istiyecek kadar kuvvetli bir tehlike baş göstermişti. O sıralarda Ali Kemal, Maarif Nazırı bulunuyordu. Halk zümrelerine sinen bu propagandayı önlemek ve İstanbulun avam tabakasını yatıştırmak için 11 nisan 1919 tarihli cuma günkü gazetelerde Maarif Nezareti kalemi mahsus müdürlüğünden verilmiş şu resmi tebliğ neşredildi:

«Yevmi gazetelerde Darülfünun taleeb ve talibatının fimaabad muhteliten ders göreceklarine dair bazı rivayat intişar etmekte olduğundan bu bapta berveçhîâtî izahı hakikate lüzum görülmüştür:

Darülfünun aynı binada ise de inas ve zükûr talebe ayrı ayrı dershanelerde ayrıca tederrüs etmektedirler. Evvelce böyle idi. Nazırı lâhik beyefendi zamanında gene böyle kaldı. Derslerle ve muallimlerce ahiren icra edilen tensikatta bu usul asla değiştirilmedi. İnas Darülfünunu için bir bina tedarik edilerek talibat oraya nakledilmedikçe de başka türlü yapmağa imkân görülmedi.

Darülfünun muallimleri ayrı saatlerde, ayrı dershanelerde kızlara ayrı, erkeklere ayrı ders vermekte devam ediyorlar. Yani zükûr talebe öğleden evvel, inas talibat da öğleden sonra ders görmektedirler. Hakikat hal böyle iken bu meseleyi muttastîl dile dolayanlar ya âdâbı İslâmiyeyi sahte sayıyalarla inciterek bir fesat çevirmek, yahut fırsattan istifade ile dolap döndürerek Darülfünunun huzurunu ihlâl eylemek isteyenlerdir. Müterakki ve muhafazakâr efradı milletten hiç birinin bu fesatlara kapılmaması rica olunur.»

Ali Kemal'in kaleminden çıktığı -ifade tarzından anlaşılan - bu tebliğ de Darülfünun aleyhindeki (kara kuvvet) i önliyemedi, (irtica) bütün gayzıyla, kinile şahlanmıştı. Darülfünun, dinsizlikle, ahlâksızlıkla itham ediliyordu!

Bu vaziyet karşısında Sadrâzam Damat Ferit Paşa da Şeyhislâm ve taraftarlarının tesirine kapılmak üzere idi. Hükûmetin âni bir kararı ile müessesenin kapıları kapanabilirdi.

Darülfünunda felsefe profesörü olan Rıza Tevfik, iktidar mevkisinde kendi partisi bulunduğu için Sadrâzamla hem siyaseten, hem

de şahsan dost bulunuyordu. Filozof, bu tehlikeyi kaldırmak ve Darülfünuna (ilmi muhtariyet) temin edecek ilk adımı attırmak istedi, Sadrâzamı gördü, Darülfünunu bir ahlâksızlık ocağı göstermek isteyen çirkin dedikoduların asılsız olduğunu anlattı ve Darülfünunun vaziyetini bizzat görebilmek için, hükûmet reisini müesseseye dâvet etti. Liberal filozofun maksadı, bu ziyaret sırasında Sadrâzama ve hükûmete nüfuz eden geri kuvvetlere bir ders vererek Darülfünunun istiklâlini tanıttırmaktı.

8 mayıs 1919 perşembe günü Sadrâzam Damat Ferit Paşa, refakatinde Maarif Nazırı Ali Kemal, Maarif Müsteşarı Reşat Halis beyler olduğu halde Darülfünuna geldi. Kabine reisini binanın dış kapısında tedrisatı âliye müdürü umumisi Reşat bey, iç kapıda fakülte müderrisleri karşıladılar. Müessesenin büyük salonuna geçen Sadrâzama, Maarif Nazırı Darülfünun müderrislerini tanıttı; kendisine Darülfünunun muhtelif şubeleri hakkında izahat verildi.

Sadrâzam, dershaneleri gezecek, her derste bir müddet bulunacaktı. Bu maksatla her fakültenin muhtelif şube ve sınıflarına mensup talebe, muayyen bir dershanede toplanmıştı. Tam bu sırada Rıza Tevfik'in de (mabadüttabiye = metafizik) dersi vardı. Bu itibarla edebiyat fakültesinin bütün sınıfları filozofun dershanesinde toplanmışlardı. Rıza Tevfik - program mucibince - mutat dersini veriyordu.

Sadrâzam, daha evvel hukuk ve fen dershanelerine girmiş, beş on dakika kalarak bu fakültelerdeki müderrislerin derslerini dinlemişti. Sadrâzamanın şimdi felsefe kısmına gelmek üzere olduğu anlaşıldı. Filozof, zekâsına, iktidar ve liyakatine en çok güvendiği ve kendisini pek sevdiği talebeden Hasan Âli efendiyi (eski Maarif Vekili Hasan Âli Yücel) siyah tahta başına kaldırdı ve yazı tahtasına - gûya o günkü ders mevzuu olarak - şu cümleyi yazdırdı: «Hükûmet ve Darülfünun»

Muayyen dersine devam eden Rıza Tevfik, mevzudan mevzua pek kolaylıkla ve tereddütsüz atlayabildiği için, Damat Ferit Paşa, dershaneye girer girmez sözünü, siyah tahtadaki yazılı bahse derhal çevirebilecektir.

Filhakıka birkaç dakika sonra Sadrâzam salona girdi, filozof kürsüdeki mevklini kabine reisine terketmek istedi. Fakat Sadrâzam, ön sıralardan birine geçerek talebe arasında oturdu. Maarif Nazırı Ali Kemal bey ve diğer maiyeti ayakta kalmışlardı. Filozof Rıza Tevfik Sadrâzama: «Şeref verdiniz, hoş geldiniz, fakültemiz teşrifinizle vayedardır» dedikten sonra talebeye dönerek:

«— Nerede kaldıktı efendiler, ha evet, hükûmet otoritesinin Darülfünunla münasebetini anlatıyordum değil mi?» dedi ve anlatmağa başladı. Filozof, talebeden ziyade, Sadrâzama bir ders vermek

maksadıyla bütün bir tarih boyunca muhtelif memleketlerden misaller getirerek Darülfünun ve emsali ilim müesseselerinin ancak hükümet müdahalesi ve cehlî ve taassubun tesiri olmaksızın ilerlediklerini, hükümet otoritesinin nerelere ve kimlere karışabileceğini, ilmin ancak istiklâl ile yaşayabileceğini uzun uzadıya izah etti.

Filozofun bu sözlerine karşı Sadrâzam başım önüne eğmek suretiyle dinliyor, fakat gözlerindeki siyah gözlüklerden dolayı Rıza Tevfik'in sözlerini nasıl karşıladığı belli olmuyordu.

Sadrâzam, daha fazla kalmak istemedi, Darülfünun gençliğini toplu bir halde görmek üzere konferans salonuna geçmek için ders-haneden çıktı.

Filozof Rıza Tevfik'in - devrin geri zihniyetine isyan eden - medenî cesaretinin ve Darülfünun istiklâli için giriştiği mücadelenin en parlak eserini gösteren konferans salonunda - dikkate çok şayan o günkü hitabesini - gelecek makaleimde yazacağım.

Akşam : Nisan 1943

Mustafa Ragıp ESADLI

Rıza Tevfik'in Hitabesi

Günlerdenberi, payitahtın geri zihniyetli, mürteci zümresi - (Muhtelit tedrisat) bahanesiyle kendisine pek müsait ve mürevviç bildiği - resmi ve hususî bütün makam ve şahsiyetlerin müzaharetine güvenerek (Darülfünun) a karşı derin bir gayz ve kin ile ayaklanmış; müthiş, tehlikeli bir kuvvet halini almıştı: Yeni ve muasır ilmin merkezi (Darülfünun) çok tehlikeli anlar yaşıyordu

Kendisini koruyamaz, bezginlik ve yılgınlık gösterirse, Türkiye'nin istikbalini yapacak, vatani kurtaracak unsurları sinesinde top-layan memleketin bu tek (Üniversite) si, cehlin, taassubun kurbanı olacaktı. (Darülfünun, - (Tanzimat) ve (Meşrutiyet) inkılaplarından yıllarca sonra - (kara kuvvet) in tuzağına düşecek kadar kendisini zayıf ve takatsız görmüyordu: Kat'i mücadeleye girişmeğe karar vermişti. 8 mayıs 1919 perşembe günü, bu savaşın en kat'i zamanını teşkil edecekti. Bu ilim ve gençlik mücadelesinin alemdarlığını da müessesenin (Metafizik) profesörü Rıza Tevfik yapacaktı. Bu itibarla filozof, o gün hayatının en heyecanlı ve mes'ut anlarından birini yaşıyordu. O, (Darülfünun) un bu gayesi uğrunda söz söylerken, geri kuvvete ve irtıcaî himaye edenlere karşı isyan ederken genç, canlı, uyanık kitlelerden cesaret alıyor ve mücadelesinde behemehal muvaffak olacağına inanıyordu.

Rıza Tevfik, o gün felsefe sınıfında bir (ders mevzuu) olarak

«Hükümet otoritesinin ilmin istiklâline dokunamayacağını» anlatmakla talebeden ziyade, Darülfünuna davet ettiği Sadrâzama bir ders vermiş, hükümetlerin mürteci zümrelere âlet olmaması lâzım geleceğini -umumî mahiyette- anlatmıştı. Şimdi konferans salonunda -toplanacak bütün talebenin önünde- Darülfünunun (Kara Kuvvet) e karşı mücadelesini açıkça anlatacak, ilmin ve gençliğin isyanına tercüman olacaktı.

Salonda hitabet kürsüsünün önündeki koltuklara Sadrâzam Damat Ferit Paşa, Maarif Nazırı Ali Kemal, Nezaret erkânı, profesörler oturmuşlardı. Fakültelerin bütün talebesi sıraları baştanbaşa doldurmuştu. Kızlar, erkeklerden ayrı olarak, salonun -kürsüye çıkacak hatibe nazaran- sağ köşesindeki arka sıraları işgal ediyorlardı. Bu suretle erkek talebe ile ihtilâl etmelerine meydan verilmemişti.

Rıza Tevfik, gençliğin sürekli ve şiddetli alkışları arasında kürsüye çıktı ve Darülfünun namına Sadrâzama karşı söylediği şu mühim ve tarihi hitabesiyle memleketin geri kuvvetine isyan etti: (1)

—... Malûmu fehimaneleridir ki Sultan Abdülmecit Han Hazretlerinin devri saltanatlarında memleketimizde devri intibah başlamıştı. Müşarünileyh hazretlerinin yaptığı şeylerin idamesine çalışılıyor. Sultan Abdülmecit Han Hazretleri, memleketimizde, yeni medeniyetli, yeni ilmi tesis etti, Reşit Paşa, Fuat Paşa, Âli Paşa gibi Vüzerayı kıram da o devirde yetiştiler. İsimlerini zikrettiğim vüzerayı kıramın ilim ve irfan ile, müessesatı ilmiye ile yakından alâkaları vardı: Bir mahfili ilim ve irfana girerlerken, bir mabede girer gibi huşu ve huzu ile dahil olurlardı.

Darülfünunun bir haysiyeti mahsusası vardır; bunu iki kelime ile izah etmek isterim:

Asıl vazifemiz, fûnunu, ulûmu - medeni memleketlerde olduğu gibi - talim etmektir. Siyasetle bir alâka ve münasebetimiz yoktur. Efradı milletten olmak itibarıyla hissiyatı siyasiyemiz olsa bile bu raya giremez. İlmin, serâzat bir tefekkürün mahsulü olduğunu biliyoruz.

İlim ancak bu suretle terakki ve inkişaf edebilir. Biz ilimden başka bir şey düşünmeyiz. Mezahibî sairinin ilim ile alâkasını düşünmeyiz. Mezahibe hürmetimiz, riayetimiz vardır. Ahlâkça bir prensibimiz vardır. Bu prensip, şerefimizi muhafaza edecek ve memleketteki ahlâksızlığın önüne geçecektir. Buna da muvaffak olmak için muhakkak bir itikada sahip olmak lâzımdır.

(1) Rıza Tevfik'in gerek felsefe dershanesindeki (Hükümet ve Darülfünun) mevzulu dersini, gerek konferans salonundaki bu hitabesini o zaman bizzat tuttuğum notlardan ve o zamanki gazetelerden alıyorum.

Eminiz ki ahlâksızlık, yoksuzluktan bir şeye inanmamaktan, şüphe ve tereddütte kalmaktan, hiç bir şeye kıymet vermemekten tevellüt ediyor. Yine şuna kanlız ki, her taraftan sarı olan ahlâksızlığı, ilmin tabakatı âliyesi haricinde aramak lâzımdır. Bizde bu evsaf eksilmemiştir. Biz her zaman göstermeğe hazırız ki kanaatımız, azmimiz, itikadımız, dine hürmetimiz vardır. Hattâ her itikada hürmetkârız: Hiç bir itikat yoktur ki onu istihfaf edelim. Öyle oldukça niçin kendimizi, kendi dinimizi tebcil etmiyelim? Yalnız ara sıra hakkımızda zuhur eden suitefehhümleri izale için iki kelime söylemek kifayet eder: Burası ilim yeridir. Biz yalnız ilim ile meşgul oluyoruz. İlmin hiç bir din ile alâkası yoktur. İlim, ilim içindir. Ve ilmi hakikatleri söylemekte tamamiyle serbestiz. Darülfünun gençleri şayanı ihmal bir kemiyet değildir.

Malûmu fehimaneleridir ki İngilterede sınıfı ruhani pek müterakkidir. Bizim temenniyatımız da böyledir. Bizim ulema ile talebe ulûm ile hiç bir ihtilâfımız yoktur. Onlar, imana müteallik ahkâmı tetkik ve tettebbu edecekler, ahlâkı umumiyenin hüsnü muhafazasına nıgehban olacaklardır. Ahlâkı umumiyenin takdirindeki haklarını, tasdik ederiz. Fakat bizim de bir hakkı takdimimiz vardır. İlim, hükûmetin takdiriyle, kararıyle terakki etmemiştir. İlmin kendisine mahsus bir hayatı vardır, ilmin bir cereyanı vardır. Biz, bu memlekette ilim ve irfan komisyonerlarıyız. Biz memleketimizde ulûmu ri-yaziyeyle, ulûmu içtimaiyeyle, fûnunu terakki ettirmeğe mecburuz. Memlekette bir banka açsak bunu idare edecek bir adamımız yoktur. Binaenaleyh ilmen ve fennen terakki etmedikçe, Avrupalıların esareti iktisadiyesinden, esareti içtimaiyesinden kurtulamayız. Biz, memlekette ilim ve irfanın rehberleri olduğumuz için siyaset yapmayız. Fakat büyük bir siyasetimiz vardır. O da efkârı umumiyeyi çalkalayan tebeddülâtı içtimaiye ve siyasiyede bir ideale, bir müfekkireye şiddetle muhtaç olan dimağlara bir mefkûre vermek, o dimağları yoğurmaktır. Bu, bizim için büyük bir vazifedir. Biz memleketimizin dinine, an'anatına en derin bir hissi hürmet ile mütehasısl olduğumuz gibi kaldırımlarda büyüyen esafil arasında neşvünema bulan avam düsturu felsefesine mümâneat eylemekle de mükellef bulunuyoruz. Bu avam düsturu felsefesinin en feci bir misalını ararsanız size bugün müthiş kasırgalar arasında yıkılan Rusyayı zikredebilirim. Darülfünununda tedris edilen ulûm ve fûnun, bu meş'um cereyana karşı bir seddi ahenin teşkil eder. Fakat ilmin tedrisinde serbesti, istiklâl istiyoruz. Darülfünunun bu itikadını, bu azim ve imanını kemali ümit ve itminan ile arz ediyorum. Teşrifi fehametpenahileri Darülfünun için büyük bir şereftir, bizim için daha büyük bir ümittir. Bu maruzatımla hükûmeti seniyeyle Darülfünunun haysiyeti mahsusa ve ilmiyesini iblâğ etmiş olduğumdan Darülfünunun pek

muhtaç olduğu istiklâlin riyaseti sâmilileriyle vayedar olan hükûmetçe bahş ve kabul edeceğine eminiz. Paşa hazretleri, Darülfünun aleyhinde, hakkımızda hariçteki dedikoduların, şayiaların hiç bir kıymeti hakikiye ve ameliyesi yoktur. Ahlâksızlık bu sakaf altına giremez ve barınamaz. Bu çatı altına sığınan genç talebe ve talibatın neza-hatine, ahlâkına eminiz. Darülfünun gençliğini her türlü çirkin müfteriyattan tenzih ederim. Buradan feyizyap olmak istiyen şübbanı vatandan erkekler öğleden evvel, kızlar da öğleden sonra ayrı ayrı ders alıyorlar. Ancak hanımlarla efendiler, böyle konferans günlerinde bir çatı altında bulunurlar. (Eliyle kız talebenin bulunduğu tarafı göstererek) merak ederek aradaki mesafeyi ölçtüm: Bu kadar mesafede kimyevî ve hikemî hiç bir hâdisenin vukuuna maddeten imkân yoktur! İçimizde fizik âlimleri, mütehassısları vardır: Sorunuz, hakkımızı teslim ederler! Bu itibarla bize ta'n ve teşni edenlerin de bindikleri tramvayların halî hakkında nazarı dikkati fehamanelerini celbederim!

Paşa Hazretleri, Darülfünun güzel bir elmadır; yarısı efendiler, yarısı hanımlardır. Elmayı bölerseniz şekli, mahiyeti bozulur. Darülfünunun haysiyetini ,vaziyetini tutmak istiyorsanız, o elmanın sapını sıkı tutunuz. O sap da (eliyle koltuklarda oturan profesörleri göstererek) biziz, benim! Bizi tutunuz, hiç bir tehlike gelmez, bize inanınız, korkmayınız!»

Filozofun bu hitabesi şiddetli alkışlar ve alkışlara karışan kahkahalar içinde bitti.

Zamanın hususiyetine göre çok liberal olan bu nutuk, bütün dinliyenler tarafından tasvip edilmişti. Sadrâzam da bu havanın tesiri altında kalmıştı. Kabine Reisi yerinden kalktı, salondan ayrılırken: «Hakkımda Darülfünunun gösterdiği parlak hüsnü kabulden dolayı arzı şükran eylerim» dedi.

Darülfünun - Rıza Tefvik'in lisanıyla - irticaa karşı açıkça isyan etmiş ve mücadelesine muvaffak olmuş, istiklâlinin temeli atılmıştı.

Akşam: 8/4/1943

Mustafa Ragıp ESATLI

ÜSTAD REFİ' CEVAT ULUNAY'IN İHTİSASLARI :

Üstad "Rıza Tevfik"

Filozof Rıza Tevfik merhum geçen yıl bugün Allahın rahmetine kavuştu. Anayurda avdetindenberi Azraille pençelesen ve gayri müsait şartlara rağmen kaç defa ona galebe çalmağa muvaffak olan zavallı hocamız, 1949 senesi Aralık ayının otuzuncu Cuma akşamı ve Cumartesi gecesi saat dokuz buçukta Gureba Hastahanesinde felç tedavisi yapılırken zatürrieden vefat eyledi ve bütün yakınlarını, sevdiklerini, dostlarını, tanıdıklarını hasret ateşi ile yakarak uçtu gitti.

Cenazesi Pazar günü kaldırıldı, tabut, dindaşlarının dinî vazifelerini yapmak üzere musalla taşında bekliyordu.

O güne kadar müsait giden hava gittikçe bozmuştu. Yağan karla karışık sulusepkenden tahaffuz için herkes saçak altlarına iltica eylemişlerdi. Namazdan çıkan müslümanlar:

**Rıza Tevfik Allahdan,
Ayrılma ol dergâhdan,
Ben kurtuldum günahdan!**

diyen büyük adamın karşısında el bağladılar. Bir sada yükseldi:

— Allahü Ekber!!!

Hocamızın hayat arkadaşı da gelmişti. Son merhalesine kadar onu merhumun tabutundan ayıramamıştık. Şeyh Galip:

Allah ne verir ki kul götürmez!

der. Bu sözün acı hakikatini merhumun refikasında görüyorduk.

Bu kadın bu acıya nasıl dayandı? Onun ateş gibi yanan narzarlarında bir tevekkül, bir teslimiyet sezer gibi oluyorduk. Fakat zavallı elemzede merhumun sıhhati ile çok yakından alâkadar olan doktor Sadı Beyi görür görmez bu matem kalesinin bütün mukavemet burçları birdenbire göçtü; onun ateşler içinde yanan ve belki bir gecede beyazlanan başını doktorun göğsüne urarak:

— Ah! Sadı Bey.. Kurtaramadık.. Kurtaramadık.. Gitti.. Gitti..

Feryadı Rıza Tevfik'in mezarının ilk kitabesi gibi samiamızda kaldı.

Kimi hıçkırıklarını tutamıyor, kimi gözyaşlarını zaptedemiyor, kimi bu acının zehrini içine akıtıyordu.. Fakat herkes ağlıyordu.

Musalladan tabutu aldık.. Bu ihtiyar arslanın nâşı omuzlarımızda çatır çatır ötüyordu.

Mezarlığa geldiğimiz zaman tipi fırtınası başlamıştı.

Çıplak tabutu kabre indirdik.. Büyük mâtemimize iştirâk eden

Sema Rıza Tevfik'in üzerine tahaccür etmiş nur parçaları gibi lâpa lâpa kar döküyordu.

Birbirimizi nasıl teselli edeceğimizi bilemiyorduk.

Yorgun, perişan, birbirimizi tutarak, birbirimize dayanarak oradan titreye titreye ayrıldık!

Yeni Sabah: 31/12/1950

ULUNAY

istemem! Eksik Olsun!

Bir gazetede «Rıza Tevfik'in cenaze masrafı» başlıklı bir haber okudum. Sözde belediye daimi encümeninde âzadan biri Filozof Rıza Tevfik'in cenaze masrafı olan altı yüz liranın ailesine ladesi hakkınca bir teklifte bulunmuş; buna karşı âzadan diğer bir zat bu teklifi şiddetle tenkit ederek bu gibi kimselerin cenaze masrafının devlet bütçesinden verilmesine imkân olamayacağını ileri sürmüş. Nihayet toplantıya iştirâk eden Vali ve Belediye Reisi Profesör Fahrettin Kerimin arzusu ile filozofun «Serâb-ı Ömrüm» adlı kitabından 150 liralık bir miktarın alınmasına karar verilerek mesele kapanmış!

İki ay evvel Hakkın Rahmetine kavuşan büyük üstadın ailesi efradı belediyeye müracaat ederek: «Biz merhumu teşhiz, tekfin ve tedfin için 600 lira sarfettik.. Bu parayı lütfen bize iade eder mısınız?» gibi bir talepte mi bulunmuşlar? Asla!... Âzadan bir zat üstüne lâzım olmadığı halde bir kadirşinaslık yapmak istemiş ve bu söz, artık tarihin muhakemesine mal olan bir dâva için bugün Allahın huzurunda bulunan namuslu, hamiyetli, vatanperver büyük bir adamın hâtırasının hırpalanmasına vesile ittihaz ediliyor. Ne ayıp şey...

Rıza Tevfik'i toprağa verdiğimiz gün İstanbul Vali ve Belediye Reisi merhumun refikasına: «Şahsım ve şehir namına tâziyetlerimi kabul ediniz.» demek kadirşinaslığını göstermişti. Bu ne bitmez, tükenmez bir gayzdır ki zaman zaman böyle zehirli yüreklerden bir çingiraklı yılan ısıltı ile ötüyor.

Rıza Tevfik bir şiirinde:

Şu bihûde ömrüm hadde yeterse,

Ecel bir çukura beni iterse,

Hâsılı kör kandilin yağı biterse,

«Püf!» demeden söner, nefes istemez.

Der. Rıza Tevfik çapında bir adamı ecel, asri mezarlığa değil herhangi bir çukura dahi itmiş olsa o çukur Cennete bakan bir pençereldir.

Rıza Tevfik türbesini gönüllerde yapmıştır. Onun kimseden istediği ve beklediği bir şey yoktur. Bundan sonra adem diyarından söyleyeceği tek cümle de budur:

ULUNAY

İstemem!... Eksik olsun!

Yeni Sabah: 26/2/1950

Üstadım, Seni unutmadık !

Bugün büyük üstadımız filozof doktor **Rıza Tevfik**'in rahmet-i rahmana kavuştuğu gündür. Bundan iki sene evvel, karlı ve tipili bir yılbaşı günü, onun mübarek nâsı dostlarının, şakirtlerinin, hayranlarının hıçkırıkları ve gözyaşları ile Zincirlikuyu mezarlığına defnedildi.

Hava soğuktu:: Tıpkı bir şiirinde olduğu gibi:

**Fırtına, tipi, kar,
soğuk,**

Katil bir soğuk var!

Biz, bu sönen dehâ ocağının soğuk külleri karşısında yanıyor-duk.

Küçücük bir çukura sığın bu kocaman âleme veda ettiğimiz zaman, yüreklerden kabaran matemın tesirini düğümlenen boğazımız zaptedememişti. Hüngür hüngür ağlıyorduk.

Uful eden bu san'at ve ilim güneşinin son şuleleri ile kızaran gözlerimizden kanlı yaşlar akıtıyorduk.

Rıza Tevfik, ölümden korkmazdı. Onu daima büyük bir teslimiyetle beklerdi. Hattâ seksen yaşını idrâk eylediği zaman,

**Bugün seksen yaşındayım,
Uçurumun başındayım,
Yoldaşlardan geri kaldım,
Hâlâ binek taşındayım.**

demmişti.

Rıza Tevfik, zulme karşı daima silkinen ve dikelen bir karaktere mâlikti. İkinci Meşrutiyetin ilânında İstanbul günlerce onun sevk ve idaresiyle hürriyet heyecanlarını yaşamıştı; Rıza Tevfik bir «Hürriyet havârisi» idi. Bütün gayretlerine rağmen, o zaman memleket-te teessüsünü göremediği hürriyet için yine mücadele etmiş ve haksızlık fırtınalarına mâruz kalmıştı. O, bunu da tabîi görüyor:

**Dilerim ki fânî dünyâda kimse,
Ömrünü mihnetle telef etmesin,
Fakat kâmil adam olmak isterse,
Elem çektiğine esef etmesin.**

diyordu.

Şu kıt'ası ise mezarının taşına kitabe olacak kadar kuvvetlidir:

**Alçağa meyl edip su gibi akma,
Geçtiğin yerlerde çamur bırakma,
Altından olsa da zillet halkası,
Onu köpek gibi boynuna takma!**

Ruhuna fâtîha!

Rıza Tefvik'i Düşünerek

Bütün rü'yâlı mâziler, gurub ettikçe halinde,
Tulû eylerdi âtiler, senin engin hayâlinde!
Safâlar, neş'eler çağlardı üstâdım, melâlinde
Kamerler bedr-i tâm olmuştu en narin hilâlinde
Ne mânalar sezerdik biz, o hep taşkın meâlinde!

Huruşunden nazir oldun hemen umman-ı âsârın
Akarken (Hamza - Bey) sahillerinden cûy-i eş'arın.

Gülerdin daima, lâkin asıl handen figânındı
Senin kârın şu varlıktan, o payansız ziyanındı!
Bütün çektiklerinden bahse kıymet vermeyen bir dil
O her razı nefasetten selâm almış beyanındı!

Hakikatten yılan evhamı, ba'zan haklı sandın sen
Fakat mağlûb-ı baht olmuş cihangîr-i lisandın sen

Bakardık pür zarafettin, bakardık pür maaliydin
Nasıl lâkin çocuktun hep, garabetlerle mâliyydin

Olup seyyare geçmiştin tefekkür asümanından
«Şiirler dinledin dergâh-ı izzet kudsiyanından»
Çıkıp tâ mâbed-i eflâke hattâ mahyeler kurdun
Muhalâtın dahi tekmiîl nücûmu kebkeşanından!

Bu topraktan uzak düştün, fekat itr aldı ilhâmın
«Güzel İstanbul'un mor salkımından, erguvanından!»

Yatarken gölgeler altında hattâ şöyle mestane
Gelir her suy-i şîrinden bugün bir bûy-i efsâne!

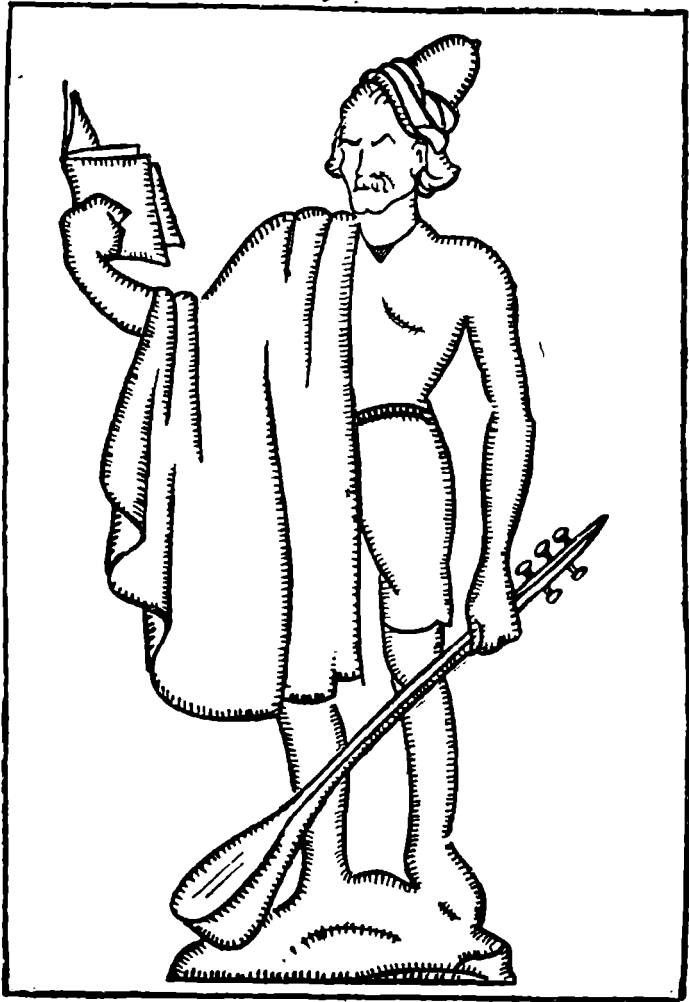
Nefesler, tekkeler, esrar içinden ses veren cinler
O huhûlar çeken sevdayı terketmez güvercinler

Senin nazmında raksan oldu, giryan oldu sertapâ
Şerabından içen remzem de cûşan oldu sertapâ!

Yıkık meyhaneler gördün, kırık peymaneler gördün
Ne çok ma'mureler gezdin, ne çok virâneler gördün,
Neler gördün aman Rabbim, aman Rabbim neler gördün!

Ölüm şî'riyyetin, şayet bu dar varlıkta yârıysa
Eğer son daldığın engin hakikatler diyarıysa

Olup bir sâde-dil, takdire ver kat'i rıza artık
Bütün coşkunun kâfi, biraz dinlen Rıza artık!

BİZDE HEYKEL DİKİLSEYDİ
Feylesofun heykeli böyle olurdu...

Çizen : Ramiz

Aramızdaki RIZA TEVFIK'e dair

«Hastayım yalnızım seni yanımda» manzumesi merhum bestekâr Lem'i bey tarafından bestelenmiş ve bu münasebetle Makûm'da bir müsamere verilerek hem manzume okunmuş, hem de bestesi ilk defa o akşam çalınmıştı. Müsamerede Rıza Tevfik de dâvetli olarak bulunmuştu. Bu münasebetle hazır bulunanlardan şair Needet Atılgan hemen orada yazıverdiği aşağıdaki «Aramızdaki Rıza Tevfik'e dair» adlı manzumeyle merhum üstada vermişti:

Neş'emi dünyaya dar gelir bizim
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...
Yüreğimiz coşkun bir pınar bizim:
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

Hasret kaldık bunca yıldır yüzüne;
Koşmasına, nefesine, sözüne...
Onda erdi milli şiir özüne...
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

İsteriz hep aramızda görelim.
Sevgimizden ona çelenk örelim...
Sevinelim, zevku safa sürelim;
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

Needet ATILGAN

★ *Rıza Tevfik için*

— Tarzı Kadîm —

Ne bülbülden, ne neydendir, süzülmüş sanki hülyadan
Seherden fışkırıp gelmiş, bu sesler pek derindendir;
Örölmüş ince mısralar tebessümlerle rü'yadan
Işıklar harelenmiş Hamzabey sahillerindendir.

(Bebek) ten seyreder tarihi: Babil, Ba'lebek, Menfis
Birer haşmetli kervandır, geçen dalgın hayalinden;
Alır bir felsefi sîma sönerken onda her bir his
Güler elvanı fecrin ısırap olmuş leyalından.

Kalem badı saba işler, vezin meltemleşir birden,
Eser ufkunda ruhun yemyeşil sahiller ahengi;
(Nefes) ler selsebil olmuş da çağlar hep şerâirden
Bütün şî'rinde parlar hiss-ü fikrin taze bir rengi.

Tevfik Nevzad ÇAĞDAŞ

Şiirlerinin tahlil ve tenkidi

“Serâb - ı Ömrüm,,

Kıbrısta, Lefkoşede (M. Fikri) matbaası filozof Rıza Tefvîk'in şiirlerini toplamış, (Serâbı ömrüm) adlı bir kitap halinde neşretmiş, bu kitabın bir nüshası benim de elime geçti. Rıza Tefvîk tâble gönderdiği bir mektupta bütün şiirlerinin bunlardan ibaret olmadığını söyledikten sonra:

— Bunlar, bu ana kadar yazabildiğim lirik şiirlerin en iyileridir. diyor. Kitap haricinde neler kaldığını tamamen bilmiyorum. Yalnız hicviyelerle, mizahî manzumelerin bu kitaba alınmadığı görülüyor. Pek te iyi olmuş. Bu suretle kitap bedii duygulara hasredilmiş, çirkin siyasi ihtiraslarla kirletilmemiş.

Hiç şüphe yok ki Rıza Tefvîğin en kuvvetli tarafı şairliği, en zayıf tarafı diplomathğı, filozofluğudur. Halbuki o, kendisini şair bile addetmez, filozof ve diplomat sanır. Siyaseti uğurunda ilmini, şerefini, hattâ vatanını bile mahvetmeye yürür. Bunun cezasını çok acı, çok ellm bir tarzda çekmiştir.

Şair Rıza Tefvîkle filozof ve diplomat Rıza Tefvîğin müşterek bir noktası vardır: Nasıl siyasi hayatında kısa görüşlü ve reaksiyonerse edebi hayatında da böyledir. On temmuzda elinde bir kırbaçla meşrutiyet inkılâbına girdiği gibi hece vezniyle de edebî hayatımıza girmiştir. İlk meşrutiyet devri onun ruhuna bir gösteriş vesilesi olarak uygun geldi, ondan sonra mütemadiyen muhalefet mevkiinde kaldı. Edebî hayatı da böyle...

Selânikte çıkan «Bahçe» mecmuasındaki (Aruz - Hece) münakaşasında Mehmet Emin taraftarı olarak görüyoruz. Aruzun yanında hece veznine de bir yer ve kıymet veriyor. Fakat işte hepsi bu kadar... Ondan sonra dil ve edebiyatın ileri hareketinde Rıza Tefvîği hep düne sarılmış buluyoruz.

Genç nesil dilini sadeleştirir ve terkipleri atarken, o «dümügu hicran, şamı gariban» gibi eski klişeleri sıralamaktan çekinmiyor, heceye yeni bir ses verilmeğe çalışıldığı zamanda, nefesler, koşmalar, destanlar yazıyor.

O sıralarda halk ve tekke şairleri pek az tanındığı ve bu örnekler çok az okunduğu için Rıza Tefvîk yeni bir tarz sahibi adetâ bir müceddit gibi görülüyordu Halbuki onun şiirleri klâsik halk ve tekke edebiyatı taklitlerinden ibarettir. Bir bakıma Yahya Kemalın gazel-

leri, şarkıları ne ise Rıza Tevfik'in nefesleri, koşmaları da odur. Şairin üzerinde Yunus'tan «Seyranî» ye kadar bütün halk ve tekke şairlerinin tesirleri görülür. Kullandığı kafiye ve redifleri bile bu edebiyatta aynen bulmak kabildir:

Meselâ, Tevfik Fikret için yazdığı «Görmeğe geldim, sürmeğe geldim...» kafiye ve redifli mersiye, ki çok yeni ve orijinal sanılır, halk edebiyatında kafiye ve redifleri aynen vardır. «Sanıhatı Seyranî» yi açarsanız içinde Rıza Tevfik'i görerek şaşarsınız. O kadar Seyreniye benzer.

Bununla beraber onun için «alelâde bir mukallittir, kötü bir şairdir!» demek büyük bir haksızlık olur. Bu tarzın bazan en güzel şiirlerini yazmış, ve bunların bizim ruhumuza Divan edebiyatından ne kadar çok yakın olduğunu göstermiştir. Meselâ şu koşmaya bakınız:

UDUN TESİRİ

Çırağan devrini getirdi yâde,
Sunduğun piyale lâle mi nedir?
Lebinde titriyen cür'ai bâde,
Gonca gül üstünde jale mi nedir?

Füsunu hüner var desti nâzında
Edayı hasret var suzu sazında
Gönüller inliyor ihtizazında,
Udunun nağmesi nâle mi nedir?

Söyle ey gençliğin tacı gururu!
Nedendir ruhumun gizli süruru?
Kumral saçlarının handei nuru
Mehtabı hüsnünde hâle mi nedir?

Görüş, duyuş ve eda aynı olmakla beraber hiç şüphe yok ki, bu şair halk edebiyatının en güzel koşmasıdır. Rıza Tevfik, şiirlerinde halk şairlerine benzemekten çekinmez. Bilâkis onlara yaklaşmaya çalışır. Sık sık tekke ve halk edebiyatının klişelerini tekrarlar. Çok kullanılmış kafiyelerini alır, meselâ: şunun altına: (Dertli), yahut (Emrah) imzasını atsanız kim yadırgar:

GARİP BİR HALET

Elemi hasretin gözümde taşar,
Zehri hicranınla dolduğum zaman,
Sitemdide ruhum seninle yaşar
Ağlayıp sükûnet bulduğum zaman.

Dem olur ki yâdın zihnimi çeler,
İçimi o hain aşkın pençeler.
Ruhumda açılır pembe gonceler,
Leblerine müştak olduğum zaman.

Sana ey bivefa civan sevgilim !
Arzıhal etmektir tatlı emelim,
Huzurunda lâkin tutulur dilim,
Sihri nigâhınla solduğum zaman.

Böyle olmasa bu koşmadaki (Elemi hasret, zehri hicranı, sitem-
dide ruh) gibi kılışları kullanmasına ne mâna vermeli?
İşte: Sevdigine serzeniş ve şikâyetle:

Seni bimürüvvet, seni bivefa,
«Kim kime etmiştir ettiğin bana.
Şimdi de yâr olmak istersin amma,
«Neyleyim, sevdiğim, iş isten geçti!

diyen Seyrani'ninkine benzleyen bir koşma... Edası, duygusu, hattâ re-
difi bile onun aynı:

SERZENİŞ

Yürü! Hey bivefa hercai güzel,
Gönlüm o sevdadan vaz geldi geçti.
Soldu açılmadan gonceli emel,
Sonbahara erdik, yaz geldi geçti.

Sana şerhederken hicranı aşkı,
Dizinde okudum destanı aşkı,
Buselerle aldım peymanı aşkı,
Unutma! Aradan söz geldi geçti!

Hüsnüne bu kadar niçin öğündün?
Bir yanar ateşin sinemde, söndün!
Ahdü peyman ettin, sözünden döndün,
O da bir hevesmiş, tez geldi geçti!

Bunların içinde duyuş ve düşünüşü daha yeni olanlar var:

GÖZ AŞINALIĞI

İsmi bilmezdim, fakat tanırdım;
Ne yosma bir çiçek takışı vardı!?
Kızıl saçlarını ateş sanırdım;
Güneş nuru gibi yakışı vardı.

Öyledir gün, şafak söktüğü zaman,
— Göllere gölgeler çöktüğü zaman. —
Saçını çözüp te döktüğü zaman,
Dalga dalga düşüp akışı vardı.

Hüsnünde bir eda var ki âsiydi,
Beni harap eden o edasıydı.
Sevdalı gönlümün aşınasıydı,
Yüzüme bir şirin bakışı vardı.

Bu da öyle:

BİR MEÇHULEYE

Seni ilk gördüğüm o gündenberi,
Gamla geçirdiğim demleri saydım.
Diyar diyar gezip ben şimdengeri
Coşkun sular gibi hep çağlasaydım.

Devletli başında ey yosma dilber!
Sırma kâküllerin bir taca benzer.
Nolaydı alınından öpüp her seher
Saçını ben çözüp ben bağlasaydım!

Matemi hicrana saldın Rızayı,
Bilmezsin çektiğim cevru ezayı,
Ben sana nakledip bu macerayı
Dızinde ağlasam, ah ağlasaydım!

Bunların diğerlerinden şu farkı var ki daha az taklittir, içinde şairin daha fazla şahsiyetli var. Bununla beraber edebî nevî itibarıyla (Halk edebiyatı) tasnifinden kurtulmuş sayılamaz. Bakinin veya Fuzulînin gazeliyle muallim Naci Bey gazeli arasında ne fark varsa o fark var.

(Genç dul) ve (Gözlerin) gibi bir iki manzumede filozofun halk şîrlerini âdeta (Edebiyatı Cedîde) leştirdiği seziliyor:

GÖZLERİN

Ruhumda gizli bir emel mi arar,
Gözlerime bakıp dalan gözlerin!
Aklıma gelmedik bilmece sorar,
Beni hülyalara salan gözlerin!

Nigâhın gönlüme . ey peripeyker! -
Leyalî hasretin hüznünü döker.
Karanlıklar gibi yığılr çöker
İçimde yer edip kalan gözlerin!

Huzurunda bazan benliğim erir,
Tavrın hulûsumdan şüphe gösterir.
Bazan da ne olmaz ümitler verir,
Sabrû kararımı alan gözlerin!

Gamzende zâhîr, ey ömrümün varı!
Füsunu hüsnünün bütün esrarı.
Neşreder âleme rengi baharı
Koyu menekşeye çalan gözlerin!

Sihirdir şüphesiz bütün bu şeyler,
Bakışın zihnimi perişan eyler.
Bana aşk ilinden efsane söyler,
Aşka inanmıyan yalan gözlerin!

GENÇ DUL

Çiğlerle bezenmiş gülzarı hüsnün,
Ağladın mı bilmem sen de ben gibi!
Mehtaba benzemiş baharı hüsnün,
Solmuş dudakların yasemen gibi!

Saçından yüzüne gölge yürümüş,
Güzel gözlerinin altı çürümüş.
İpekler içinde matem bürümüş,
Sarmış vücudunu bir kefen gibi!

Çırpınıp titriyen nedir göğsünde?
Bir jale gibisin yaprak üstünde.
Perişan olmuşsun hemen bir günde,
Açılıp saçılan nesteren gibi.

Hasret illerine seferin mi var?
Doğduğum yerlerden haberin mi var?
Rıza gibi unmaz kederin mi var?
Ağladın mı bilmem sen de ben gibi?

Bundan sonra kitapta, filozofun son zamanlarda yazdığı bir kaç yeni manzume ile eski aruz şiirleri var. Bu aruzlar malûm. En güzeli (Gelîboluda Hamza Bey sahili) isimli şiirdir, hattâ bunun ilk kıt'asıdır. Bunlarda derece derece Hâmit, Ekrem ve Tevfik Fikretin tesirleri görülür. İlk kalem denemeleri kabilinden şeyler. Büyük bir kıymetli yok. Kitabın en değerli kısmı filozofun son zamanlarda yazdığı bir kaç koşmadır. (Enaiyeti aşk) isimli manzumenin eskilerinden pek az farkı var, (Munis bir çehrenin hayali) de öyle. Bunlar belki biraz daha sells, işte o kadar...

ENAIYYETİ AŞK

Ben seni ağlattım, hem çok ağlattım,
Çünkü infialin şüre bedeldi.
Bir kadın ağlatmak zevkini tattım;
Bende bu bir çulğın, hain emeldi!

Müjgânı şevkine yaşlar sinerken,
Sonra damla damla taşıp inerken,
Göğsünde şehkalar coşup dinerken,
Titrek dudakların cidden güzeldi!..

Ben sana düşkündüm, ey melek kadın!
İnliyor içimde sevgili yâdın.
— Âzarı aşkımı yanlış anladın! —
Bence hüznü aşkın pek mübecceldi.

MUNİS BİR ÇEHRENİN HAYALİ

Bir zaman genç idim, dehrin cefası
Fedâi gönlümün eğlencesiydi.
Bir güzel severdim, tavrü edası
Zihnimin her zaman düşüncesiydi.

Sevip sevilmede yoktu hevesi,
Müreccah tutardı bana herkesi.
İsmimi andıkça titriyen sesi,
Aşkın anlaşılmaz bilmecesiydi.

Beni hem okşardı, hem hırpalardı,
Bazan saçlarımı bozar tarardı.
Ne dilber, yırtıcı elleri vardı,
Bilmem ki şahin mi, ne pençesiydi?

Bana can verirdi rengi gülümün,
Adını anmazdım asla ölümün,
Seriri ülfeti deli gönlümün.
Cenneti hülyası, has pençesiydi.

Saçlariyle, küçük yaşındanberi,
Şevketi hüsnünün tacı zaferi.
Pakize göğsünün buse yerleri,
Henüz açılmamış gül goncesiydi.

Ah, o âsabımı geren saçları,
Bana derdi sevda veren saçları,
Her gece rüyama giren saçları,
Ömrümün tükenmez bir gecesi idi.

İsmi unuttum, pek perişanım.
Ondan uzak, ıssız kaldı vicdanım.
Zekâsı, duygusu, - hâlâ hayranım! -
Zekânın, duygunun en incesiydi!

Bence kitabın en güzel, en samimi iki şiiri filozofun gençlik ve memleket hasretini taşıyan şu iki koşmasıdır. Bunlar aynı zamanda en son yazılanlardır. Filozofun bunlarda daha samimileştiği, daha olgunlaştığı göze çarpıyor:

GEL, DAHA YAKIN GEL!

Bu gece gene bir garip hüsnüm var,
Sohbetinle yaşat hatıratımı.
Gamla hunalmasın!.. Birkaç günüm var,
Şenlendir şu bezgin hissiyatımı.

Değil mi? Bir zaman genç idim, şendim?
Dilberler içinde seni beğendim.
Gel nazlı sevgilim, gel dilpesendim,
Bana naklet geçen şen hayatımı!

O güzel başını göğsüme daya,
Hasretle bakalım şu dolunaya.
Neş'ei hüsnünle gel, doya doya,
Bir daha göreyim kâinatımı!

Bembeyaz sakalına, altmış bu kadar yaşına rağmen gönlündeki sevgi kaynağı hâlâ kurumuyan filozofun hayata, aşka, güzelliğe son bir iç çekişi olan bu koşma, hem duygusu, hem edası itibarıyla çok samimi değil midir? Hele şu son kıt'ada dünya güzelliğine doyamayan yorgun bir kalbin bütün melâlî ve iştiyakı var:

O güzel başını göğsüme daya,
Hasretle bakalım şu dolunaya,
Neş'ei hüsnünle gel, doya doya,
Bir daha göreyim kâinatımı!

Edebiyatımızda bu çeşit duyguları terennüm eden şiirler çok değildir. Anlamıyorum neden? Gençlik çağının, bütün güzellikleri, ihtirasları kucaklayan duyguları insan ruhunda ne kadar şiddetli akisler bırakırsa, bu günlerden ayrılış ve uzaklaşın melânkolisi de o kadar derindir. Yılların ağır yükü altında çökmeye başlayan bir göğüste çarpan kalp, sadece bir yorgun kalp midir? Onun olgunluğu, binbir ateşten geçtikten sonraki özlüğü yok mu? Hüseyin Sıyretin (Bağ bozumu) isimli bir kitabını görmüştüm. Sandım ki şair bu

çeşit duygularını anlatmak ve terennüm etmek için bu kitabı bastırmıştır. Ne saklıyayım, aradığımı pek az bulabildim, kitap bana (Le-yali gırlzan) dan daha zayıf geldi.

Filozofun öteki güzel koşması memleket hasretini ve hayattaki hüsrânını anlatıyor.

Halk edebiyatında bu duygular çok yazılmıştır, halk şairlerinden pek çoğu, Âşık Garip, Derdli, Emrah, Bayburtlu Zihni.. Çok gurbet görmüş adamlardır. Fakat sözün doğrusu, onların şiirlerinin içinde bu kadar güzeline raslamadım.

BİR ANI MEYUSİYET

Ömrümün neşesiz geçti baharı,
Neyleyim baharı gülsüz olunca!
Bir tutsam gerektir yârü ağyarı,
Gurbet ellerinde öksüz olunca.

Gönül elindedir feryadü zarım,
Şu nankör aşkımdan ben de bizarım.
Ruhum azat olur belki, mezarım
Ayaklar altında dümdüz olunca.

Diyorlar ki: «Rıza! döner bu âlem,
Encamına varır bu devri sitem.»
Benim gözümde fer kalır mı bilmem,
Bu uzun geceler gündüz olunca?!

Koşmanın değiştirilecek bir yeri var: 'Serlevhası. Sanki şair bir an bu yelse kapılmış, hayatının öteki parçası böyle geçmiyormuş; halbuki (Serâbı Ömrüm) den anlıyoruz ki hüsrân içinde çarpınıp duruyor. Hattâ bunu Amman Emirine yazdığı bir kaside de, kendi içinden gelen bir sesle pek açık anlatıyor:

«Sen en bedbahtsın insanların!.. Mel'unu menfisin!
«Uzak düştün, yazık, Darüsaadet asitanından.
«Uyup şeytana iraz eyledin Misakı Milliden,
«İnad ettin, cüda düştün vatan bağı cinanından,
«Delil olmaktı şanın halka irfanınla, ilminle,
«Zelil oldun gururundan, koğuldun hanımanından.

Buna karşı bulduğu zayıf cevap şudur:

«Kusurun varsa ancak bir hatayı içtihadidir,
«Vatandaşlar emindirler hulûsü bigümanından.

Hayır... İctihat hatası değil... Bir gösteriş iptilâsı, hem de çocukça, akılsızca, delice, sahibini hiyanete kadar sürükliyen bir iptilâ ile...

Rıza Tevfîği, ilk meşrutiyette elinde kırbaçla İstanbul sokaklarında dolaştıran gösteriş iptilâsı, onu nihayet bir milletin ölüm vesika-

sını imzalamak için elinde kalemle (Sevr) e koşturdu. Oraya gene sırf gösteriş için imzasını attı ve gene o gösteriş iptilâsiyle o hiyanet vesikasını (Robert Kollej) e hediye etti.

Kitabın kabındaki biri beктаşı babasına, öteki Hint şairi (Ta-gor) a benziyen acayıp fotoğraflardan anılıyor, filozof bunca felâketlerden sonra bile hâlâ bu gösteriş iptilâsından kurtulamamış!

Aydabir : 1/12/1935, No. 4

Orhan SEYFİ

Birkaç hâtıra :

Filozof Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik'in vatana dönüşüne en fazla ben seviniyordum. Çünkü onu iki defa gücendirdim. Bir defa da ona hayran oldum.

Filozofa hayranlığım, meşrutiyetten biraz evvel, Selânikte çıkan Bahçe mecmuasında başlar. İstanbulda edebî neşriyat yasak edilmişti.

Bu mecmuaya milli şairimiz Mehmet Emin Yurdakul hece vezniyle manzumeler yazıyordu.

Rıza Tevfik, milli şairin kullandığı hece veznini müdafaa ediyordu. İnkılâpçı, hatip Ömer Naci de aruz veznini. Ben Rıza Tevfik'in tarafındaydım. Onun, gizli meyillerimi okşıyan sözleri beni kendisine çekiyordu. Vakıa Ömer Naci'nin kıvrak, müstehzi bir üslubu vardı. Fakat Rıza Tevfik de ne kadar çok şey biliyordu... (Çok bilen çok yanılır) sözünü henüz işitmemiş olacağım ki, kendi kendime: «Hiç bu kadar çok şey bilen yanılır mı?» diyordum. İmzasının üstündeki (Bakon'un şakirdi marifeti) cümlesi bile beni hayran ediyordu.

Rıza Tevfik'i Meşrutiyetten sonra işte bu hayranlıkla tanıdım. Fakat o, bu yolda yürümedi. Daima herkesin gittiği tarafın tersine koşmayı sevdiği için (Milli edebiyat) hareketi başlayınca buna âdeta muarız kesildi. (Yeni lisan) a karşı durdu. Rıza Tevfikle mânen biraz aram açılmıştı.

Fakat onu en çok gözümünden düşürmeye çalışan Ömer Seyfeddin'di. Ömer Seyfeddin herkesin bildiği paradokslarıyla Rıza Tevfik'in çok cahil olduğunu söylüyordu:

— İnan bana cancağızım, diyordu. O hiç, ama, hiç okumaz. Bonyuna çene çalar. Bir felsefi sistemi olmıyan adama filozof denir mi? O, bu kelimeyi, mektepteki çocukların kullandığı mânada kullanıyor.

Gülüyor, hattâ biraz da hâk veriyordum. Ömer Seyfeddin sene-

lerdenberi hiç durmadan felsefe ile uğraştığını söylüyordu. Bir gün (Bilgi) idarehanesinde Ömer Seyfeddin, Rıza Tevfikle karşılaştı. Ziya Gökalp, Celâl Sahir de oradaydı.

— İşte, dedim, şimdi bir münakaşa başlayacak. Ömer, kimbilir, filozofu nasıl yerden yere çarpacak! Hayret! Yalnız Rıza Tevfik konuşuyor. Ömer Seyfeddin ağzını açıp bir kelime söylemeğe cesaret edemiyordu. Nihayet bir münakaşa çıktı. Fakat Ömer Seyfeddinle değil, filozofla Ziya Gökalp arasında. Rıza Tevfik, Fârabînin, İbnî Sinânın Türk olmasını kabul etmiyordu. Ziya Gökalp ona:

— Türk olmadıklarına dair bizi ikna edecek delilleriniz var mı? diye sordu. O da:

— Sizin, Türk olduklarına dair beni ikna edecek delilleriniz var mı?

Diye aynı suali tekrarladı. Ziya Gökalp'ın ilk defa orada hiddetlendiğini gördüm. (Türk olmadıklarını ispata çalışmak bize mi düşer?) diyordu. Rıza Tevfik, bundan sonra Türkçülük cereyanından gitgide uzaklaştı. Fakat ben gene onu çok sevimli, çok hoş buluyordum.

* * *

Bir gün, durup dururken Rıza Tevfik, Sabah gazetesinde şair Halil Nihat Boztepe'ye hücum etti. Halil Nihadın üç, dört sene evvel yazdığı mizahî manzumeleri gözüne ilişmiş, buna kızmış. Epey ağır şeyler söylüyordu. Rıza Tevfiki haksız buldum. İçimden Halil Nihat Boztepe, ona bir cevap yazsa diye düşündüm. Onun namına bir manzume tasarladım. Şöyle başlıyordu:

FİLOZOFA

Hayretle anarım seni daima,
Hey koca filozof yaman adamsın!
Doktorsun, âlımsın, şairsin amma,
Kimse diyemez ki akli tamamsın.

Bunun tamamını, Süleyman Nazif'e okudum. Bir lâtife olsun diye Sabah'ta imzasız neşretmek için benden istedi. Benim yazdığını söylemeyeceğini vadederek o kadar ısrar etti ki razı oldum.

Rıza Tevfik bu manzumeye hepsinden fazla sinirlendi. Bir müddet Yusuf Ziya Ortaç'ın zannetti. O da bunu tekzip etmediği için Sabah gazetesinde ona imalar yaparak (Mizah nedir?) diye bir makale serisi tutturdu. O kadar uzun o kadar çok şey yazdı ki az daha Sabah gazetesi bu yüzden batacaktı. Bu sıra kabahatlinin ben olduğum anlaşıldı. Fakat hiddeti geçtiği için bana darılmadı.

Rıza Tevfiki ikinci gücendirişim, Suriyede iken Kıbrısta basılan kitabı üzerine (Aydabir) de yazdığım bir tenkididir. Ben bu tenkidi-

mi, biraz da onun şiirlerini neşretmek için yazmıştım. O sırada kendisinden başka türlü bahsedemezdim. İsmi söyleyince, biraz aleyhinde bulunmaya da mecburdum. Fakat o bunu anlamadı, galiba. Bana gücendiğini üzülerek işittim.

Filozof Rıza Tevfik'in vatana dönüşüne en çok bunun için seviniyordum. Onunla barışmak imkânını bulacağım. Beni affedeceğine eminim. O kadar saf, o kadar temiz bir kalbi vardır ki asla kin tutmaz. Bütün büyük sanatkarlar gibi o da kocaman bir çocuktur. Hayatında bazı yanlış hareketleri olmuşsa bile bunları çocukça bir saffetle, iyi niyetle yapmıştır. Böyle kusurları affetmekse, anavatanın hepimize karşı duyduğu büyük şefkatın en tabii bir neticesi sayılır.

Çınaraltı : 20/3/1943

Orhan Seyfi ORHON

"Serâb-ı Ömrüm,,

Balkan Harbinden sonra bir gün, Rıza Tevfik, üniversitede büyük Türk şairi Fuzuli hakkında bir konferans verecekti. Düşünüyordum ki, bu konferans, daha ziyade milli gururumuzu okşamak için veriliyor. Fuzuli'nin sanatını anlatacak sözlerde kırılmış duygularımızın tesellisini bulacağız.

Birçokları gibi ben de bu konferansı dinlemeğe koştum. Salon hıncahınç doluydu. Rıza Tevfik alkışlarla kürsüye çıktı. Fakat, orada müdafaa ettiği tez şu oldu: Fuzuli Türk değildir.

Doktordu, doktor olmadı, filozoftu, filozof olmadı. Fikir ve sanat adamıydı. Gençliğe bu yolda da rehber olmadı. Bize ondan kalan yalnız bir şiir kitabıdır.

Son basılan «Serab-ı Ömrüm» ü karıştırıyordum. Az kalsın, bu kitapla şairliğini de mahvedecekmiş. Çünkü bir şiir kitabına ancak bu kadar yersiz ve değersiz şeyler doldurulabilir!

Eserin başında, duvar afişine benzleyen çerçevesi bir sayfa var: Tahdisi nimet ve arzı şükran. Neymiş? Kitabın bastırılması için bir zat para vermiş. Bunu, mutlaka okuyucuya da söylemek lâzımsa, saygılı, samimi, nazik birkaç satırla teşekkür etmek mümkündü. Yoksa, böyle bir duacı hâfız diliyle, hediye sahibinin hasep ve nesebinden, semahatından, asalet ve necabetinden, hayrat ve hasenatından bahsetmek - yaparı da yaptığına pişman edeceği bir tarafa - sanatkar gururuna yakışmıyor.

Bir iki sayfa daha çeviriyorsunuz. Bu sefer de Cenap Şahabetin'in bir mektubunun klişesi. Mesele şu: Birinci harpte, Harbiye Nezareti Hâmid'i, Nazif'i, Cenap'ı çağırmış. Askere sevk ve cesaret verecek eserler yazmalarını istemiş. Bunlara bol yazı ücretleri verilecektmiş. Enver Paşa da, Rıza Tevfik'ten haması destanlar rica ediyormuş.

Filozof, işte bu mektubu tariz yoluyla bir dille vesfika diye neşredil-

yor. «Ben, öyle parayla ısmarlama şiir yazmam!» diyor. Ama, Harbiye Nezaretine gidip Enver Paşayı aramayı da ihmal etmemiş! Bir de fa, bir şairin, memleket müdafaası için kendisinden istenen şiiri yazması ısmarlama sayılmaz. Buna takdir edilen ücreti almakta da yüz kızartıcı bir şey yoktur. Fakat haydi, bunu filozofun sanat ahlâkındaki taassubuna verelim. Ya, kitabın içinde bir Arap Emirine yazılan caizelik kasideler ne oluyor? Ne de olsa bir Osmanlı Devleti Nazırının, daha dün tebaasında olan bir zata (hem de bu yerlerin nasıl ayrıldığı malûm!)

**«Kapında bir bedevi abdî canfedayım ben,
diye kulluk, kölelik etmesine ne demeli?**

Filozofu, vatana dönüşünde sevimli yapan, gurbet illerinde çektiği mihnetlerdi. Bu duyguyu da öldürmek için: «Ben orada rahat-tım. Gelmiyecektim ya..» gibi sözlerden sonra şu kıtayı da kitabına koymayı ihmal etmemiş.

**«Gurbet illerinde zelil olmadan
Gününü gün etmek hayli hünerdir
Atalar sözünce insana vatan;
Doğduğu yer değil, doyduğu yerdir.»**

Fakat, asıl okuyana hayretinden parmak ısırtan «Rumeli için» adlı şiirindeki mısralar. Balkan Harbinden sonra, çetin parti müca-deleleri sırasında Rıza Tevfik Rumeliye gitmişti. Orada bir münaka-şa olmuştu. Filozofa tecavüz etmişler, sövmüşlerdi. Sonra Balkan Har-bi çıktı. Rumelinin bir kısmı da Bulgarların eline geçti. Rıza Tevfik, o vakamın öcünü almak için yazıyor:

**«Anama sövenin kızı, avratı
Domuz çobanından döl altı gitti.» (*)**

Bunu nasıl söylerdi? Filozof o kadar kinci miydi? O derece millî duygulardan mahrum muydu? Hayır, sadece ayarsızlık!

«Seni ilk gördüğüm o gündenberi

Gamla geçirdiğim günleri saydım,

diye başlayan o güzel koşmasının, kımin için söylendiğini bu notlar-dan öğreniyoruz. Karısıyla Bursada imişler. Bir muhacir arabasında, banyodan acele çıkmış, saçlarını gellişi güzel toplamış, peçesini bir ya-na atmış bir kadına rasgelmiş.. Onun için söylemiş:

**«Matemi hicrana attın Rızayı,
Bilmezsin çektiğim cevri ezayı,
Ben sana nakledip bu macerayı,
Dizinde ağlasam, ah ağlasaydım!»**

(*) Hatırında kaldığına göre bu şiirin ilk şeklinde «domuz çoba-nı» değil, «Bulgar gâvuru» idi. Sonra Bulgarlarla dost olduk diye, si-yasi nezaket mi, yoksa «gâvur» tâbirini vicdan hürriyetine mi uygun bulmadı, her nedense, böyle yapmış.

Yaşına başına dua etsin! Eğer genç olsaydı, sinirli, kıskanç bir hanımla da evil bulunsaydı, bunu böyle açıkladıktan sonra saçından sakalından eser kalmazdı.

«Serab-ı Ömrüm» deki aruz şiirlerinin pek meşhur olan bir ikisi müstesna, öbürleri Servetifünun edebiyatı taklitlerinden ibaret. Kıtalar, gelişigüzel söylenmiş lâflardan başka bir şey değil. Mersiyeler, tarihler de öyle.

Fakat, bütün bunlara rağmen filozof şairdir. Onun sözlerinde içimizde gizli bir noktaya dokunan bir şey var. Ara sına bu ince noktayı buluyor, ruhumuzdan tath, esrarlı bir cereyan geçiriyor. Zaten şiir de bu değil mi? Kabiliyetini yocketmeğe o kadar uğraştığı halde muvaffak olamamış. Koşmalarında bir ışık çizgisi temiz Türkçeyi tattıran mısralarının üstüne, inadına, terkipler, klişeler doldurmuş:

— Peymanı câm lep, goncai sevdâ, mahmuru hülya, aşk daha neler! Hem de bunların çoğunu dilden artık bu türlü şeyler atılmaya başladıktan sonra yapmıştır.

«Göksu'da flört» şiirindeki gibi hafiflikler, veyahut:

«Ulvi Anahita!.. dilber sitare!» gibi. Servetifünun edebiyatının tereddidini hatırlatan mısralar, hastabakıcılara ilâm aşklar, hiçbir, hiçbir bu işi yapmaya muvaffak olamamış!

Ölüm, bütün bunları tasfiye edecektir. Filozof, doktor, politikacı, Nazır, uzun sakallı resimleriyle kendisini Tolstoy'a benzeten Rıza Tevfik unutulacak, Tevfik Fikret'in dediği gibi, hayal ve his dolu mısralarıyla şair Rıza Tevfik kalacaktır.

Zaten, cezasını nefsinde ödediği işlerinin hesabını sormaya hakkımız yoktur. Bizim üzüntümüz, bu müstesna yaratılmış insanın, beklendiği kadarını veremeyişinden geliyor. Yapabileceği çok şey vardı.

Ötedenberi hissetmiş olacak ki son şiirini kendine acımakla bitirmiştir. O kadar övündüğü sıhhati ölümünden önce bozulmuş, ağır bir ameliyattan sonra bir felç geçirmişti. O zaman şunu yazmış:

«Darbei felç ile büküldü belim,
«Kalem tutmaz oldu artık sağ elim,
«Ben o feylesof'u şairim, lâkin
«Bilfiil hizmete kaadir değilim

«Kusursuz ve temiz bir özüm kaldı.
«Yaşamakta arzum ve gözüm kaldı
«Çok teessüf ederim, bu millete
«Henüz söylemedik çok sözüm kaldı!

Gene içimizdeki o noktayı arıyor, gene ruhumuzdan o esrarlı cereyanı geçiriyor, gene ona göklerin kapılarını açıyor, gene onu seviyoruz. Ulus: 12-1-950

Orhan Seyfi ORHON

“Serab-ı Ömrüm,,

Leyal-i gamda o muzlüm sükûtu dinlerken,
Samim-i ruhuma feryat eden mezarlıktır,
Senin de aklına dehşetle eyliyorsa hitap,
Bırak o sesle ümmid-i beka harabolsun
Görüp de bilmediğimiz sade bir nikap olsun!
Bırak yorulma bırak!.. Anlaşılmasın bu serab!

Hoca, doktor, filozof ve şair Rıza Tevfik'in Ömrünün Serabını baştan başa dikkatle okurken vaktiyle bir talebesinin defterine yazdığı fakat basılmamış olan uzunca bir şiirinin yukardaki parçasını hatırladım. Ömür serabı, hattâ en basit bir ferdinki dahi çok zıd şeylerden bazan bir terkibe bazan da karışık bir rüyaya benzer. Ben sadece Rıza Tevfik'in fikir, sanat ve hislerinin şiirine akseden taraflarını kendime göre anlamağa çalışıyorum.

Rıza Tevfik on dokuzuncu asır sonlarına doğru fikir ve şiir hayatımızda mühim bir mevkiî olan şahsiyetlerin ön safta gelenlerindendir. Şark felsefesinin mistik taraflarını garba, garp felsefesinin bilhassa H. Spencer, Haldane ve Th. Huxely'lerin ifade ettiği cereyanları Türkiye'ye yayan bu muharrir ve mütefekkir - kendisi hiç o cephesine ehemmiyet vermemesine rağmen - hiç şüphesiz yaşadığı devrin büyük şairidir.

«Serab-ı Ömrüm» deki şiirlerin evvelâ teknik bakımdan birbirinden ayrılan kalıpları, bu kalıpların kusursuzluğu ve lisana verdiği tabii âhenk, şair olmıyanları bile hayrete düşürecek mahiyettedir. Rıza Tevfik, şiirlerini, koşma, hece vezniyle divanlar, aruz vezniyle sonnetler, nakışlar, kitabeler, kıtalar ve rubailer şeklinde yazmıştır. Bu şekillerin dilini, üslûbunu, tabirlerini, hususiyetlerini, her birine ömrünü vakfetmiş bir üstad kolaylığıyla bunların doğduğu zaman ve zeminin içinde yetişmişlerin aşinalığıyla vermiştir.

Eser, «Güzel Sanatlar» hakkındaki son konuşmasının manzum bir hülâsası ile başlıyor. Şair, ona göre insanlığın ve kendi nefsinin en mühim taraflarını gösteren, ağlamanın gülmenin üslûbunu öğreten adamdır. Gerçi, ağlamak ve gülmek, hemen her ferd ve her hisse göre üslûba pek girmiyen şeylerdir. Fakat Rıza Tevfik, burada ızdırabın insan oluşundaki rolünü

«Hayvan ancak acı duyar keder etmez edemez.

O mânevî elemelerin hududuna giremez.»

Mısrala hayvanlarla müşterek olan ve olmayan tarafımızı realist bir şekilde ifade ediyor. Âlimle şair arasındaki farkı da anlatırken, âlimi bilmek istediği şeyi oyuncaklarını kırar gibi parça parça

eden bir çocuğa; şairi de, mevcudatın âhenk ve mânasını içinden sezen «her bilgiden bütün» bir ruh taşıyan mahlûk diye tavsif ediyor. «Göz yaşı bir damla sudur, kimyagerin indinde, onu bir de şaire sor! Sonra gel gör kendinde.»

İdil ve koşmaları da, Rıza Tevfik'in yer yer unutulmaz parçalarıdır. İnsan onların hayatının muhtelif devirlerinde içten sezdiği bir manzara, bir hasret, bir acı canlanıyor. Aksarayda otururken kızıl saçlı, bir komşu kızının saçlarını tararken ona verdiği hissi «Göz aşinalığı» parçasında şöyle canlandırıyor:

«İsmi bilmezdim, fakat tanırdım :
Ne yosma bir çiçek takışı vardı!
Kızıl saçlarını ateş sanırdım :
Güneş nuru gibi yakışı vardı.

Öyledir, gün, şafak söktüğü zaman
Göllere gölgeler çöktüğü zaman!
Saçını çözüp de döktüğü zaman
Dalga dalga düşüp akışı vardı.»

Rıza Tevfik'in hece vezni ile yazdığı şiirler arasında da Türk dilini ebedileştirecek parçalar vardır. Bunların başındaki divanı çok kötümser bir devirde yazılmıştır.

«Felâket bağına gezdim serseri,
Feryad-ü zârımı duyan kalmamış.

Kapılar kapanmış, bacalar tütmez,
Kimsecik o çölde bir koyun gütmez;
Ağaçlar kurumuş bülbüller ötmez,
Baykuşlarda bile figan kalmamış.»

diye başlayan bu şiir, kısmen felâket günlerimizin bütün millete çöken karanlığı içinde etrafında hiçbir ışık göremeyen yalnız kalmış bir ruhun aksıdır.

«İzellere» yazdığı aynı kudretteki bir şiir, Rıza Tevfik'in vatan-dan uzak olduğu günlerdeki, hiçbir maddi işkencenin uyandıramıyacağı hasret feryadını aksettiriyor. Bunda, bilhassa, çocukluğunu geçirdiği Hamza Bey sahillerinin, yalnız kendi zamanındaki değil, Türk tarihinin başlangıcındaki, bir millet doğsun ve yaşasın diye ömürlerini feda edenlerin hislerini ve bütün bu ferdi veya içtimai hislere zemin olan manzaraları emsasız bir fırça ile çiziyor.

7

«Çalılar içinde, kuytu yerlerde,
Şivekâr kuşların yuvası vardır.
Seyredin! Bir kuşun sindiği yerde.
Hayalin ne engin ovası vardır!

Bolayır yolunda bir yalçın kaya,
Destan-ı aşk olur her gece aya.
Yoruldukça varıp yatın uykuya
Serin gölgesinde o gürbüz taşın!

Benim öksüz ruhum yasa бүрүнүр,
Hamza Bey köyünde gezер сүрүнүр.
Saffetinde ancak vatan görünүр
Gözümde titreyen bir damla yaşın!»

«Uçun kuşlar» da vatan hasreti içinde yazılmış herhangi dildeki büyük bir şîirdir.

«Uçun kuşlar! uçun! doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sünbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.

O çay ağır akar yorgun mu bilmem?
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem?
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem?
Yüce dağ başında siyah tül vardır.»

İşte şair Rıza Tevfik'in parça parça hayalinde mütemadiyen canlanan hâtıraları içindeki vatandan ayrılmayan «Oralı Bülbül» hakiki bir bülbül nağmesinin pürüzsüzlüğü ile söylemiş durmuştur..

Rıza Tevfik'in bu fasıldaki şîirlerinin hemen hepsi birer şaheserdir.. Ve bunlar arasında bence en dikkate değer parça, «Akdeniz ufkunda güneş batarken vicdanımdan gelen hâtifi bir ses» dir. Burada bilhassa, şairin, içindeki yumuşak, olgun hüznün herhangi romantik ve şatafatlı trajediden daha derine giden kudreti ve aynı zamanda, yabancı bir ülkenin, yani Lübnan tabiatının realist olduğu kadar lirik bir kudretle ifadesidir.

Lübnan dağlarının menekşe rengindeki gölgeleri, yeşil portakal ağaçlarındaki altın damlalar gibi sarkan portakallar, ufuktaki boşlukta bir damla seyyal ateş gibi sönen güneş, kumlarda öpüşen temiz suların şaire âşına gelen sesleri arasında, şair hakikat hayatının bir serabını, korkusunu, ye'sini, isim veremediği garip ezasını, her okuyana paylaştırmıştır. Hiç bir şîirinde Rıza Tevfik bu kadar «Ben» denilen zalim kudrete isyan etmiş değildir. Bu şîir kadar bir taraftan bir insanın hayat aşkını, diğer taraftan hayat - ötesinin verdiği acayip korkuyu ifade edemez. Aynı zamanda, eğer istikbalde Rıza Tevfik bir roman kahramanı olarak edebiyatımıza geçerse, bu şîir en geniş mânada bu ömür serabının muhtelif safahatını göstermek bakımından romancı için bir millet telâkki edilebilir.

Nefesleri o kadar emsalsizdir ki, muharririni Yunus Emreler dev.

rinde, yaşayan bir şair diye anmak mümkündür. Mâna, dil, âhenk her bakımdan bunlar Türkçenin şaheseridir. Bundan dolayı bu büyük şairin ömür serabı Türk edebiyatı hazinesine yalnız sanat ve fıkır adamları bakımından değil, bütün millet bakımından emsalsiz bir kıymet ilâve etmiştir.

Hamiş : Bu sabah yukarıdaki yazıyı matbaaya göndereceğim zaman gazetede ölüm haberini okudum. Hakikat artık seraptan başka bir şey olmayan bu ömrün kubbemizde bıraktığı hoş sada beni günlerce meşgul etmişti ve bama âdeta ilk defa işitiyormuşum gibi derin bir tesir yapmış ve aynı zamanda 19 uncu asır İngiliz edebiyatı kurulumda üzerinde durduğum İngilizlerin en büyük şairlerinden bir olan Wordsworth'a bir çok bakımlardan benzeyen tarafları beni ikisi arasında mukayeseli bir etüd hazırlamaya sevk etmişti. Ezeli hayat yurdu olan tabiate düşen hocam rahmet eve ebedi sükûta bugün kavuşmuştur. Artık bu,

«Makberdeki sükût,

En son nidasıdır.»

Akşam : 1-1-1950

Halide Edip ADIVAR

★ SON ŞİİRİ

Filozof merhum, Allahına kavuştuğu ölüm döşegine yatmasını intaç eden müthiş bir felc darbesine mâruz kaldığı zaman, artık sağ eli kalem tutamaz ve bittabi yazı yazamaz bir vaziyete düşmüştü. Bununla beraber hayatının bu feci halini ifade eden aşağıdaki mısralar üstadın son şiridir:

Hiç unmayacak bir asabi derd-i serim var

Nazım, bugün ayrılma yanımdan kederim var!

Ben bihaberim kendi sürekli elemimden,

Gel nabzıma bak! Tut şu soğuk cansız elimden,

Hiç unmiyacak bir asabi derd-i serim var

Nazım bugün ayrılma yanımdan kederim var!

Haydarpâşa Nümune hastahanesinde çok şefik ve lütufkâr doktor Nuri Fehmi'nin şahavetiyle tedaviye tâbl tutulan ve aynı zamanda sevgili eşinin refakatiyle ıstırabını dindirmeğe çalışan büyük adam, kendisini ölüme sevkeden feci âkibeti ne güzel hissetmiş olduğunu, yukardaki cidden hazin mısralarla ve pek içli bir edâ ile — âdeta can çekişir bir ıstırap içinde iken — yaşatıyordu!

Zavallı hocam, ömrünün son yıllarını hastahanelerde sürüklenip insanın mâruz kalabileceği türlü türlü ıstıraplarla nasıl pençeleşerek nihayet göçüp gittin!.. Bu günlerini hatırlarken aklımın duracağını sanıyorum!

Mustafa Ragıp ESATLI

Rıza Tevfik nasıl şiir yapar ?

Rıza Tevfik nasıl şiir yapar?

— Şiir nasıl yaparsın doktor? Meselâ Tevfik Fikret'in ruhuna. Hani «Dediler ki ıssız kalan türbende»..

Şairin zayıf tarafına dokunmuştum, anlatmağa başladı:

Fikreti çok severdim. Ölümüne çok yanmıştım. Bir gün Eyüp-sultana, onu ziyarete gitmiştim. Kabrine vardığım zaman çok erkendi. Mezarının ortasına bir güzel çam fidanı dikmişler ve etrafını da çiçeklerle süslemişlerdi. - Bu yeşillikler, koncalar henüz doğmağa hazırlanan güneşin tesirine maruz olmadıkları için serapa jalelerle nemli idi. Bu manzara karşısında zavallı Fikrete çok acıdım. Derhal gözlerim doldu. Mezarını tavaf eder gibi dolandım ve baş tarafına iliştim, oturdum ve düşündüm, dağınık ve mânasız düşündüm. Bir saat kadar sonra avdet ediyordum. Şiiri tamamen yolda yürürken zihnen tertip ve ıkmal ettim gibiydi. Eve avdet edince pek az tadilâta lüzum gördüm ve ilk hamlede zihnime varit olan kafiyeleleri değiştirmeye mecbur olmayışım çok gariptir; ve bunun kadar beni hayrete düşüren bir şey ömrümde vaki olmamıştır. Fakat buna bedel şiirin ruhunu teşkil eden derin keder, hasret ve mevt duygusu var ki samimiyetli şüphe götürmez. Ve bu basit sözleri şiir yapan da işte o duygudur. Kelimelerin cereyanına bir musiki âhengi veren, hattâ bir anda en muvafık ve güzel kafiyeleleri ihzar eden de yine o histir. En garip olan hâdisse şu oldu, gûya hakikaten devirler geçmiş, Fikretin mezarı olan yerde sahihan vahşi güller açmış da ben hâlâ yaşıyor muşum ve tebeddülâtı bana bir dost haber vermiş imiş gibi, bir hayali muhalin tesiri altında kaldım. Bundan çok istifade ettim. Şiire başlayacağımı düşünmek için zerre kadar zihin yormadım. Hakikaten öyle olmuş ve bunu bana haber vermişlenmiş gibi farzettim. Onun içindir ki :

Dediler ki ıssız kalan türbende,

Vahşi güller açmış; görmeğe geldim!..

diye bir hamlede şiire başlayıverdim ve kendi kedine gelen bu kafiye, manzumenin şekli zahirisine artık hâkim oldu. Diğer kafiyeleleri de aynı sühuletle buldum. Ve her mısraın nâtık olduğu mâna, fikri mecazısını o kafiyele tebaan istihsal etti. Bu şiirin her bir kıtası o gün gönlümü işgal eden efkâr ve hissiyatın pek basit, fakat samimi ve sadık bir ifadesidir.

Seni andım bütün gam çekenlerle

Aşk-ı hak uğruna yaş dökenlerle.

Beyti de hakikaten bende vaki olan hâlâtı aynen ve tamamen ifade ve nakleder. Yalnız bundan sonra gelen şu beyit:

Sarı konca veren şu dikenlerle

Taşına bir çelenk örmeğe geldim...

Gaipten bir mucize gibi gelip imdadına yetişmiş bir sâniha-i fikriyedir ki, hariçteki eşya ile hiçbir münasebeti yoktur. Zira he o zaman, ne de sonra mezarında sarı konca veren bir diken gören olmamıştır. Ondan maada ben Fikretin mezarına bir «çelenk» değil, bir tek yaprak bile götürmemiştim. Gönlüm dolu, fakat eli boş gitmiştim...»

Filozof, kitap odasına gitti ve biraz sonra bir kâğıtla geldi:

— Bak, dedi, 328 de Gümülcinede nutuk söylerken kafamı yarıdıkları zaman Fikretin bana yazdığı mektubu da hâlâ saklarım. O zaman hele şu son satırları kaç defa tekrar tekrar okumuştum.

İşaret ettiği satırlara göz gezdirdim:

«... Burada nasıl düşünüldüğünü elbette bilirsin. Sana ait en küçük haberin ne hisler tevlit edeceğini de elbette düşünürsün. Bütün aile kemali âfiyettedir. Yalnız iştiyakların hağdi, payanı yok.

İstanbulda dair verecek havadis bulamıyorum. Ortada bir çalkan-tı, cıvık bir maskaralık ve habaset çamuru çalkanıyor, bulaşıyor, iğrendiriyor!.. Yine herşeye rağmen tabiat lâtif, topraklar cennet: Ne yapalım ki sen yoksun, aziz kardeşim.

TEVFİK FİKRET»

Filozof:

— Zavallı Fikret.. diyerek ağır ağır (Fikretin necip ruhuna) yı okudu:

ŞİİRLERİMİ BEĞENMİYENLERE...

— Şiirlerini beğenmiyenlere ne diyecektin doktor?

— Haklıdırlar, derim.

— Hani haksızdırlar diyordun doktor?

— O halde hem haklıdırlar, hem de haksız... Haklıdırlar. Çünkü bugüne kadar benim imzamı taşıyarak meydana çıkan şiirler, şunun bunun elinde kalarak öyle perişan bir halde tabı' ve neşredilmişlerdir ki, itiraf ederim, onları bizzat ben de beğenmiyorum. Hele son tabı' öyle galiz hatalarla dolu olarak çıkarılmıştır ki, bu, beni de âdetâ kılıktan, kıyafetten çıkarmıştır.

Meselâ ben:

Ey Rıza, takat yok Hakkı inkâra

Sen mahrem imişsin didarı yâre.

dediğim halde, onlar şöyle yazmışlardır:

Sen mahrum imişsin...

Başka bir yerde de ben:

Sevdimdi bir zaman seni...

diyorum, fakat tâbi şöyle diyor:

Sevmedimdi bir zaman seni...

İşte bunun gibi bir sürü haltlar...

Şiirlerimi bu şekilde görenler, dediğim gibi, onları beğenmemekte yerden göğe kadar haklı olabilirler. Zira insan benim sözlerimi kalp akça gibi kıymetsiz ve mânasız bir derkeye indirmek istese ve gece gündüz düşünse bundan fazla muvaffak olamaz. Fakat «şiiirlerimi beğenmiyenler» bir cihetten de haksızdırlar. Çünkü, onlar biraz ülvvücenap gösterip acele etmemeli ve düşünmelidir ki, benim gibi ana dilini herşeyden iyi bilir, yetmiş yaşını geçmiş bir ihtiyar, ne olursa olsun, hattâ bunak olsun ve sayıklasın, yine bu türlü hatâlar yapmaz, yapamaz. Ben bu hatâları kendi lisanımda, öz dilimde değil, kırk yıldanberi bildiğim İngilizce ile altmış senedir konuştuğum ve yazdığım Fransızcada bile yapmamışım.

Bütün tenkidlere cevap olacak surette izahat ve tafsilâtı havi epeyce bir risale hazırladım, bastıracağım. Orada bazı şiirlerimin yalnız kafiye itibarı ile kimlerin sözüne benzediğini arzedeceğim ve bazı şiirlerin de mutlaka meslek itibarı ile, mezhep itibarı ile muayyen, müsterek ve hususî bir dil ile söylenmesi lâzım geldiğini de itiraf edeceğim.

Ben âşık tarzında bir şey yazarsam, âşıkların indinde ötedenberi ananevî ve itibarî bir şekil almış olan üslûbu tamamen taklid etmek usulden olduğu için taklit etmişimdir. Yoksa bu bahıste diyebilirim ki; benim gibi en medenî milletlerin lisanını, kültürünü, edebiyatını, felsefesini lâakal kırk senedenberi büyük bir şevk ve muhabbetle te-tebbur etmiş olan bu adam kendine şiirde felsefî büyük ve mistik meşkler aramağa tenezzül ederse onu Âşık Ömerden Karaca Oğlandıran aramaz. Hülâsa...

Bahçe kapısının önünde duran bir lüks otomobilden, ellerinde mayoları ile, tanıdık üç genç ve güzel kadın indi ve şen, şakrak bize doğru ilerlediler.

Filozof «Hülâsa... İşte geldiler!» diye sözünü bitirdi.

— Neye yarar, dedim. Bunlarla şimdi Kalamış koyunda olmaydık...

Eliyle ağzını kapadı ve:

— Sus, dedi, şu bir lâhza neşeyi zehir etme bana!..

Kendi ağzından Rıza Tevfik

Sahife: 131 - 133, 145 - 146

KANDEMİR

Bektaşî nefesleri ve Rıza Tevfik

Bektaşîliğin doğrudan doğruya halka doğru giden ayrı bir edebiyatı vardır ve bu edebiyat Mevlevîlerinki gibi havas edebiyatına dahil değildir. Rıza Tevfik'i Bektaşîliğe doğru sevkeden en mühim âmilin yine lisan meselesi olduğuna şüphe etmiyoruz. Ekseriyeti lâuball ve rind adamlardan teşekkül eden Bektaşîliğin edebiyatı da öyledir. Ahval ve âdetlerdeki kalenderlik lisana da tesir eylediği için bu edebiyat tamamen tasannudan âzadedir ve yine bu sebepten dolaydır ki Bektaşî nefesleri Anadolu'da, Rumelide daima okunagelmıştır. Zaten saz şairlerinin bir çoğunu da Bektaşîler teşkil eder.

Rıza Tevfik'i Bektaşîliğe sevkeden lisan meselesinden başka biraz da dekorun tesiri olduğuna şüphe yoktur. Rumelide seyahatlerinden birinde misafir olduğu bir Bektaşî tekkesini bana şöyle anlatmıştı:

— Bir sabah pek erkendi. Tekkeye geldik. Taş kemerli kapıdan girdim. Tatlı bir rüzgâr koyu nefti servileri sallıyor, tekkenin avlusunda çiğden ıslanan otlar güneşin ziyasıyla parlıyor gibiydi. İç avluda geniş bir şadırvanın orta havuzundan billûr gibi sular akıyordu. Etrafta kimseler yoktu. Şadırvanın yanındaki bir tahta peykeye oturdum; etrafımda daldan dala sıçrayan kuşların civıltılarını dinliyerek bekledim; biraz sonra hücrelerden birinin kapısı açıldı, kulağı menkûşlu, beyaz sakallı dinç bir ihtiyar çıktı. Yüzünde pek yakın bir Cem âleminin mahmurluğu görülüyordu. Yavaş yavaş şadırvana yaklaştı. Gümüş gibi akan suyu yüzüne kuvvetli kuvvetli çarparak yıkandı. Boynuna attığı çevresile silinerek bana doğru geldi.

— Hoş geldin îmanım! dedi.

Muhatabıma baktım, etrafımdaki dekora baktım. Bir tablo seyrederim sandım.

Bektaşîler nefeslerini çuğurla söylerler. Bu nefesler Bektaşî tekelerinin duvarlarını aşarak halk arasına yayılmışlardır.

Nesimi'nin bütün saz şairleri tarafından okunan şu şiirine(1) bakınız:

Ben melâmet hırkasını deldim giydim eğnime,
Ar-ü namus şişesini yere çaldım kime ne?
Sofular haram demişler şol aşkın şarabına,
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne?
Kâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi,
Kâh inerim yeryüzüne seyreder âlem beni,
«Nesimi» ye sordular ki sen yârinden hoş musun?
Hoş olayım, hoş olmayım. Yârîm benim kime ne?

(1) Bu şiir (Huzî) makamında bestelenmiştir. Nefes tarzında bütün Bektaşî tekkelerinde okunur.

Rıza Tevfik, yaptığı nefeslerle Nesimi'yi fersah fersah geçmiştir, diyebiliriz. İşte mısali:

NEFES (1)

**Gel derviş, beri gel, yabana gitme,
Her ne arıyorsan inan sendedir.
Nefsine béyhude eziyet etme,
Kâbeyse maksudun rahman sendedir...**

**Çöllerde dolaşıp seraba bakma,
Allah Allah deyip semaya bakma,
Talibi Hak isen kitaba bakma,
Okumak bilersen Kur'an sendedir (2)**

**İlminde bir kılı kırka yararsın,
Etrafına bakıp kimi ararsın?
Gördüğüm rüyâda sade sen varsın,
Bu tehi kubbeyi kuran sendedir..**

**Kılı kırk yarmaya irfandır deme,
Ona yahşi, buna yamandır deme,
Şuna gerçek, buna yalandır deme,
Birinin aslı yok; yalan sendedir.**

**Ayrı mâna verme küfr ile dine,
Varıp gelme şaşkın şekkü yakine,
Arıfsen agâh ol sırrı mübine,
Şerre mail isen şeytan sendedir.**

Rıza Tevfik Şiirleri, Mektupları, (Sahife: 26-28) Refi' Cevat ULUNAY

(1) Bu nefes ile Nesimi'nin meşhur şiiri arasında büyük bir münasebeti ruhiye vardır.

(2) El'insan velkur'an tev'eman...

Şairimiz mademki filozoftur, daima ilim arar, sekiz lisanın kitapları arasında dolaşırken yolu dergâhlara uğradı. Tasavvufun renkli ve esrarlı sahasında eski «devriye» lerin âhengindeki ibhamlı derinliğin şiirini dinledi. O da onlar gibi terennüm ediyordu.

**Gizli bir nur idim sübh-u ezeldé
Cilveler gösterip âyana geldim
Feyz-i aşkı izhar eden güzeldé
Kelâm-ı sır idim beyana geldim!**

Kendimi gizledim her bir gönülde
Bin eda gösterdim bir gonce gülde
Aşkımla zâr-ı zâr olan bülbülde
Vatan hasretliyle efgana geldim.

Bektaşî tekkelerine girdi. Zühde zevkin ve bâdenin neş'esin ıka-
tan ve ibadetî mestileştiren Bektaşî «Meydan» larının havasındaki
davudî âhenkten aldığı vecdle «Bezmi cem» ler yazdı:

Ermeden gülşenin devr-i matemî
Dedik şâdedelim köhne âlemi
Sırbaz âşıkların yârı, hemdemi
Bezmi muhabbete sâlâ okundu.

Astûde canları hep uyandırdık
Umman-ı vahdeti dalgalandırdık
Aşkın چراغını yaktık, yandırdık
Pervane gönüller nura meftundu!

Diller birbirine oldu üftade
Ben de meşhur oldum bir perizade
Tavırî lâubali, tab'ı âzade
Meşrebi muvafık, fikri uygundu.

Dil çabuk bağdaşır serbest olunca
Gönülde dost olduk hemdest olunca
Gözlerine baktım sermest olunca
O neydi yârabbi nasıl füsundu!

Dergâhların kalender ve sırbaz sinesinde zühdü hırpalıyan eski
mutasavvıflar gibi o da medresenin suratına bir avuç iğne atıyordu:

Miracî anlatma eşek değilim
Bildiğin kadar da melek değilim
Gönlümde muhabbet ateşi söner,
Bu ağır gövdeyle uçamam hocam!

Şarabı men'etme o değil hüner
Âşkım bâdesiz başım pek döner
Gönlümde muhabbet ateşi söner,
Özrüm var, sade su içemem hocam!

Narı cehennemi önüme serme
Günahımı döküp kaygular verme
Kitapta yerini bana gösterme
Ben pek o yazıyı seçemem hocam!

Şairin Bektâşî edebiyatından mülhem nefesleri üzerinde Dertlinin ve Yunus Emre'nin tesirleri vardır.

Fakat Rıza Tevfik, bilhasas saz şîirlerine mahsus koşma ve divanlarile, bu şîirin özelliğine kendi devrinde ilk defa ve en çok yakınlaşan şairdir. Onun bir çok şîirlerinde, saz şairlerinin, o zamanın münevverlerince hemen hiç tanınmıyan güzel şîirlerinden akisler vardır. Bununla beraber Rıza Tevfik'i dahi, halk söyleyişinin bütün tılsımlarına nüfuz etmiş bir şair diye kabul etmek mümkün değildir...

Hakikat şudur ki Rıza Tevfik, kendi çağının münevverlerine, Türk halk şîirinin zevkini tattırmak, onların ruhunda millî söyleyişe karşı bir sevgi uyandırmak gibi inkâr edilmez bir hizmet görmüştür. Bu şairin bizzat duygulu bir ruha sahip olması, şîirlerine bilgi ve tecrübelerinden akisler katması, onun bu vazifeyi başarmasında ayrıca müessir olmuştur.

Zaman ilerleyip de saz şairlerinin kendi şîirleri, Türk münevverlerine tanıtıldığı ve genç Türk şairleri içinde halk söyleyişini daha zevkli bir şekilde kavrayıp, kullanan şairler yetiştiği vakit, Rıza Tevfik'in şîirleri artık eskisi kadar aranılmamış, fakat bu şîirlerin edebiyat tarihimizdeki mevki ve ehemmiyeti, Türk şîirinde âşık tarzı tesirlerinin gelişmesiyle biraz daha kuvvetlenmiştir.

Türkiyenin muhtelif şehirlerinde intişar eden mecmua ve gezetelerde şîirler neşreden gençlerin örnek edindikleri (birinci sınıf) Türk şairleri başta Yahya Kemal olmak üzere Ahmet Hâşim, Rıza Tevfik, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi, Necip Fazıl gibi yirminci asır Türk şîirinde birer gerçek otorite olan sanatkârlardır.

(Resimli Türk Edebiyatı Tarihi)

Nihad Sami BANARLI

"Muhibban" gazetesi ve Rıza Tevfik

Ben üstadın, Meşrutiyet ilânından sonra Trakya'da ve İstanbul'da gölgesi kadar yakınında bulunmuş olan bahtiyarlardanım. (1325) yılında onunla İstanbul'da (Muhibban) adlı haftalık bir gazete çıkarıyorduk. İmtiyaz sahibi Hacı Bey zade Muhtar Bey ve başyazarı da aziz filozofumuz idi. Ben de halk şairlerinden toplu örnekler veriyordum. Gazete, isminden de anlaşıldığı gibi pek münevver bir Bektâşî gazetesi idi. Daha ilk sayısında, Türkiye'de ilk defa olarak bir Bektâşî nefesi ve onun müziği yazılmıştı. Bu nefes ve bestenin sahibi de meşhur Samih Rifat Beydi. Bu nefes:

Ezelden âşıkım ben Muhammed Mustafa'ya

Feda olsun hayatım bütün âli abaya

beytiyle başlıyordu. Filozof bu nefesi pek seviyordu. Bestesi de pek hazine olduğundan onu coşturuyordu. O zamanın İstanbul Bektâşî

mahafili onunla çok meşgul oluyordu. Çamlıca, Rumelihisarı, Karaağaç tekkeleriyle meşhur şair ve o zaman mebzûl eserler vermekle cezri bir faaliyette bulunan Prevezeli Edip Harabi'nin ve diğer anılı şairlerin zaviyeleri onun geceli gündüzlü uğrağı idi. Bu tarzdaki eserleri henüz o zaman matbuata vâsi mikyasta intikal etmemiş olduğundan onun eserlerinin âşıkları benî bularak bu eserleri benden edinmeğe çalışıyorlardı. Filozofu o zamanın matbuatı şöyle tavsif ediyordu: **Hem filozof, hem şair, hem hatip, hem konferansçı, hem dindar, hem dinsiz, hem siyasi hem Bektâşi, hem mebus, hem kalender.** O' bu vasıfların hepsini birden tam başarıyla yapabiliyor, fakat onun beceremediğı bir iş varsa o da siyasiciliğı idi. Bunu ta İttihat ve Terakki zamanındanberi yapmaya çalışmış ve yapamamıştı. Bence, filozofun en büyük kıymeti şairliğindedir. Geliboluda Hamzabey yalısındaki ayazma için söylediğı büyük manzumesinin ilk kıt'ası edebiyat tarihimize altın kalemle yazılmıştır.

Kim ne derse desin, onun yurtseverliğı çok üstündü. Bilhassa yurdun kara günlerini halkın ızdırıp ve acılarını şehir diliyle söylemekte Bayburtlu Zihni'yi bile geçmiş görünürdü.

Meşrutiyet ilânının ilk yıllarında merhum Abdülhak Hâmid, Rıza Tevfik'i Türkiyenin en yüksek şairi olarak tavsif etmiştir. Ne yazık ki bu bakımdan onun kıymetini bilmeyenler de olmuştur. Menfasında bulunduğu sıralarda onun arkasından vurarak onun pek yüksek şiir kudretini hiçe indirecek şekilde yazılar yazarak edebiyatımıza nan-körlük edenler de bulundu. Ne yazık!..

(1950)

Vahit Lûtfi SALCI

Eskiler - Yeniler arasında bir münakaşa

Şiirde vaziyetimiz, yolcu nakletmek için yeni satın alınıp da Çanakkale boğazı açıklarında birdenbire duran Tarsus vapurununkine benzer. Makine işliyor, fakat yalnız fena bir gürültü yapıyor. Gemi yerinden kımldamıyor. Öyle olunca ilerisi gerisi birdir. Geçen hafta bir dostumun tavsiyesile «Şiir sanatı» ünvanlı bir risalecik satın aldım. Son nesil muharrirleri şiir hakkında hayli gürültü yapıyorlar. Hattâ bazı makalelerde doğru fikirler gecenin koyu karanlığında kıvılcım gibi seçiliyor. Fakat birisi var, Köroğlu'yu Türk şiirinin en büyük ideali olarak bize tavsif ediyor. Koca herif!.. Şiirde nasyonalizmin düsturunu ne güzel ifade etmiş!.. Edebiyatta da vaziyetimiz budur.

Akşam: 6-10-949

Dr. Rıza Tevfik

★ Yenileri inkâr

Sevgili Yahya Kemal'e uyup «Gerçi devrin son sohbetlerinde sa-
zından zevkli nefesler dinlediğimiz odur» diye filozofluk iddialarına
müsamaha ile güldüğümüzü mü, kendisini tenezzülen kabullenmeye
güç halle yanaştığı şairliğile tanıyıp sevdiğimizi mi, yurda tekrar ge-
lebileceği sırada Şamda gömülen sultan kızlarına Arap diyarlarındaki
goygoycular gibi ısmarlama ve üstelik inkılâp aleyhtarı kitabeler yaz-
masını bile mazur gördüğümüzü mü kaydedelim? Bu aziz ve ukalâ
ihtiyar, yeni şiiri açık denize çıkacakken yolda bozulup kalan «Tar-
sus» vapuruna benzetiyor. Kendisinininkinden daha zarif değilse bile
daha haklı bir benzetişle «Rıza Tevfik'in şiirleri de eski halk şairle-
rinin cönklerinden koparılmış yapraklardan yapılma birer kâğıt ka-
yıktı; bata çıka yüzmekte devam edişlerine hayret ediyoruz» dersek
kabahat mı etmiş olacağız? «Halep ordaysa arşın buradadır» derler.
Kendileri Halepte ve daha ötelerde iken, Türk edebiyatı merhaleler
aşmış, devirler yaşamış, gelişip olgunlaşmıştır. Onlar dönüşlerinde
bile arşını ellerine almıya lüzum görmemişler; ölçmeye, okumaya,
hüküm vermeye zaman ayıramamışlar. Şimdi ne diye uluorta ve dü-
pedüz inkârcı söylenir dururlar?

Şadırvan 21-10-1949 Sayı: 30

B. K. Ç.

★ Şadırvandan fıskıran kirli su

Evden çıktım. Biraz yürüdüm. hararet bastı. Su içeceğim.. Yok
ki.. Bu, sulu memlekette kırk para verip de bir bardak Hamidiye su-
yu içmek muhal.. Ben bu düşünce ile Babıâlinin alt başına gelmi-
şim. Orada bir köşede gözüme bir Şadırvan ilişti, zarif, güzel bir şa-
dırvan. Kendi kendime:

— Hay Allah razı olsun şu güzel şadırvanı yaptırandan! dedim; suyu ya terkostur, ya kırkçeşme, içilir.

Ve iki elimi birbirine yapıştırarak üç beş yudum içmek istedim. Fakat baştaki musluğu açar açmaz şaşırdım. Çünkü akan su değil, fışkıran bir kirli mayı idi. Bir pis su ki, iğrenç, leş gibi; evet bir daha tekrar edeyim; öyle mülevves, öyle murdar bir su ki; bilmem nasıl anlatayım size; haniya yazın en sıcak günlerinde ahşap evlerin tavan arasında, yahut görünmez bir yerinde bir fare ölürse nasıl, mide bulandırıcı, müstekreh bir koku verirse görünüşü zarif, şık olan bu şadırvanın baş musluğundan akan o suda işte o fare leşinin kokusu vardı. Musluğu açar açmaz kapadım; bu murdar kokulu su üzerime sıçramasını diye.. Fakat sonradan dikkat ettim ve gördüm ki süslü şadırvanın baştaki musluğundan fışkıran o (Mülevvesatı müteaffine) den üç beş damla; bu memleketin büyük bir adamına, bakınız bir daha tekrar ediyorum, en büyük en kıymetli; ilmi, irfanı, ıktıdarı, yüksek seciyesi, fazileti, hakkında -velev ki takdir yolunda olsun- hiç birimizin söz söylemeğe, mütalea yürütmeğe haddimiz olmıyan pek çok büyük bir adamına, kıymetli üstadımız, büyük hocamız, muhterem, çok muazzez, büyük filozof Rıza Tevfik beye sıçramış... Büyük üstadın üstüne sıçrayan o bir kaç damla mülevves, müstekreh mayı sıçratanlara karşı, güzel yüzüne yaraşan tatlı tebessümüyle hafifçe güleceğine şüphemiz yoktur. Fakat biz ona yapılan tecavüze karşı lâkayt kalmağı insanlık şerefile kabili telif göremeyiz.

Edebiyat Âlemi: 10-11.949

Turhan DELİ

Rıza Tevfik'in Azraille mukavelesi

1935 yılında Rıza Tevfik yurda dönmeden evvel Cuncye'de yaşarken, bazı Mısır gazeteleri öldüğünü yazmışlardı. Sonradan bu haberin yalan olduğunu öğrenen Elbelâğ gazetesi muhabiri üstadla görüşmüş ve Rıza Tevfik muhabire şunları söylemiştir:

— «Ben ölmedim. Hâlâ Hergül gibiyim. Azraille daha kırk senelik mukavelem var. (Mezar taşım) diye bir şiir yazmıştım.. Bunu görenler beni öldü zannetmişler.»

Filozof'a Dair Şakalar

GAZETECİLERİN ZİYAFETİ

Dün, sevgili Rafet Paşamıza, Matbuat Cemiyetinde gazeteciler tarafından bir ziyafet çekilmiştir. Babıâli caddesinde «Akşam» idarehanesinin üst katında bulunan cemiyet merkezi daha bir gün evvel-den Vakit, Tevhid-i Efkâr, İleri ve Tan gibi milliyetperver gazetelerle süslenmiş, kapının eşğine de paspas yerine bir deste «Peyam» ile bir deste eski «Alemdar» nüshalarından konmuştu.

Ser muharrirler tarafından bizzat tabih ve ihzar olunan yemekler pek mütelevvi ve pek nefis idi. Liste berveçli âtidir:

Çorba İleri tarafından

Döner kebab Sabah tarafından

Hünkâr beğendi Tevhid-i Efkâr tarafından

Zerde Vakit tarafından

Uğraten İtalyan makarnası Renin tarafından

Keşkülü fukara Tercüman ve Yeni Şark tarafından

Dört kardeş tatlısı Akşam tarafından

Taamın hitamına doğru söz alan Namık Kemal zade Ali Ekrem beyefendi, âtideki belîğ şîri inşad buyurmuşlardır:

TERANEİ İYD-İ ZAFER

Gazii müfahham paşamız anlı ve şanlı,

Refetleri, İsmetleri, müthiş delikanlı,

Yüzbin topu var, cümlesinin ağzı dumanlı,

Tayyaresi ta arşa çıkar, sinesi canlı,

Bir başka gazadır bu gazamız, seferallah!

Bak leşker-i din oldu muzaffer, kaderallah!

Elhak bu sizin hizmetiniz hizmeti âli,

Bak didelerim eşk-i saadet ile mali,

Ruz oldu mübarek vatanın şimdi leyali,

Mihran bile def etti hemen mumcu Kemali,

Bilhassa bu fertutu siyaset şecerallah?

Yağsın serbi mağzına gökten haceralлах!

Şiddetli alkışlar arasında hitam bulan bu heyecanlı manzumeden sonra Hemedanî zade Ali Naci beyin kendi eliyle pişirdiği nefis, sıcak çaylar içilmiştir. Sonra «Göl saatleri» şairi Ahmet Hâşim bey ayağa kalkarak âtideki manzumeyi okumuştur:

KUDUM

Mesa ufukta çekerken günün kızıl salını

Gaza diyarının ateş kanatlı kartalını

Kenarı raha dizilmiş sükûn ile bekler

Yarım maaş ile hep bimecal erkekler!

**Ve kızların gözü parlar sitare halinde,
Ve Refet ismi gülümser dehan-ı lâhinde!**

Fakat bu esnada Rıza Tevfik bey gözünde tek gözlük, ayağında rugan terlik ve sırtında fırak olduğu halde içeriye girmek istemiş ise de men edilmiştir. Bunun üzerine, Filozof, bütün gazetecilerin pence-reye üşüşüğünü görünce karşiki kaldırımın üstüne çıkarak âtideki sözleri söylemiş ve bir koşma okumuştur:

Efendiler.. Size teessüf ederim, bir de erkân-ı matbuattan olacaksınız.. Ben tam medenî bir adam gibi, aradaki fikir ayrılığına bakmadan lütfen geldim. Halbuki siz işi haytalığa döktünüz.. Ben zorbalıktan korkmam.. Elli altı yaşımdayım ama, hâlâ kuvvetim yerindedir. İsterseniz ölçün, bazularım tam otuz altı santimdir. Zannedsem boksör Karpantiyenin de bu kadar!.. Anlıyorsunuz a, lâfın kısacası dalgaya gelmem:

KOŞMA

**Feylesof Rızayım.. Dinlemem madik:
Dilimin altında duruyor bakla!
Her işte ustayım, her işte atik,
Her ipin üstünde atarım takla!..**

**Pisboğaz değilim, üzülme beyim,
Vallahi evimde dolu yemeğim,
Ama, matbuata çoktur emeğim,
Beni men edişin, söyle ne hakla?..**

**Hey Rıza, gezerken dün baş üstünde,
Fesin duruyordu hep kaş üstünde,
Şiirini okudun, bak, taş üstünde,
Doğrusu bu günler gelmezdi akla!..**

Aydede: 2-11-1922

Nakili: Yusuf Ziya

Feylesofun Mektubu

—Gecikmiştir —

Muhibb-i kadımım Celâl Nuri bey,

Sana bu mektubumu devenin üstünde yazıyorum. Başta Vahdetin olduğu halde kâfflemiz Mekkeye doğru yola düzüldü. Talihimiz o kadar garip çölveller gösteriyor ki âkâbetimizin ne olacağını keşfetmek mümkün değil. Hani, Türkçede (Attan inip eşeğe binmek) diye bir tâbir vardır, benim için de öyle oldu. İnkılâbın ilk günlerinde at üstünde İstanbula hükmederken mevkiim değişti. Attan indim, fakat eşeğe binecekken talih beni deveye bindirdi. Ve minnelgaralı!..

Arapların (Cemel) dedikleri bu acııp hayvan hakkında biraz sa-

na izahat vereyim: Değme süvariler buna alışamaz, murvazenesini bulamaz. Hele softalar için işkencelerin büyüğü deveye binmektir. Bizim Sabri Hoca günde lâakal sekiz defa deveden yuvarlanıyor. Bereket versin yerler yumuşak kumda bir şey olmuyor, yoksa çoktan âh-retin yolunu tutmuştu. Bana gelince çocukluğumda mektepten kaçıp Fatih meydanında kömürcü develerine binerdim, oradan ünsiyetlim vardı. Pek çabuk alıştım. İsbatı da sana bu mektubu deve üstünde yazabilmemdir.

İstanbulda sani teftazani geçinen Hoca Sabri, burada mintara-fillâh yobazlaştı, yongaları dışına vurdu. Yolda peşimi bırakmıyor. Şimdi merakı ne Şeyhülislâm, ne de Sadrazam olmak, meşhur şair olmak istiyor. Sözüm yabana, kendinde buna ehliyet ve istidat görüyor. Her gün bana naat, gazel, kaside kabilinden bir çok hezeyanlarını okur durur. Bir kaç gün evvel yanıma sokuldu:

— Feylesof dedi, bu gece büyük bir şair olacağıma dair bir tebşir-i mâneviye nail oldum!

— Ne oldu, anlat bakalım?

Dedim, ne dese beğenirsin?

— Âlem-i mânada Molla Câmi hazretleri ağzıma tükürdü!

Demesin mi, artık dayanamadım. Dedim ki:

— O, senin yüzüne tükürmeği murad buyurmuş. Sen şaşkınlıkla ağzını açmışsın! Mesele bundan ibaret...

Bu söz üzerine benimle iki gün dargın durdu. Bilirsin ki sözümü esirgemem. Her hakikatı bilâ perva, açıkca söylerim. Beni bunun için kırk köyden koğdular. İstanbulda iken de böyle yapmadım mı, her hakikatı söylemedim mi? Eminim ki söylediklerim aynen çıkmıştır. Çünkü hikmete, felsefeye istinat ediyordu.

Ara sıra canım sıkıldığı zaman Hoca Sabriye:

— Bir maval okusana... Vaktiyle itilâfcılara ne mavallar okudun!

Diyorum. O, somurtuyor. Ben yine kendi koşmalarımdan okuyup gönlümü eğlendiriyorum. Burada en çok hoşuma giden şu kıt'amdır:

Hey Rıza şairlik sazından taşar,

Ne Nazır olursun, ne de Müsteşar;

Nam ve şanın ama her zaman yaşar

Dillerde dolaşan efsanelerde!

Fodullar, fassallar ne yapıyor? Beni çekiştiriyorlar mı? Varsın arkamdan söylesinler!.. Her büyük feylesof zamanın böyle cilvelerine tahammül göstermiştir, ben de tahammül edeceğim. En fazla şikâyetim ittihatçılardandır. Bu taraflarda ittihatçı yamakları pek çok. Bizi Hüdeyde'de fena karşıladılar. Bakalım Mekke'de nasıl olacak!.. Aman!.. Hoca yine deveden düştü.. Ona yardıma gidiyorum.. Dostlara selâm!

Muhibbi Kadimin:

Feylesof Rıza Tevfik

Feylesofun Namzetliği

İstanbulda münteşir Akbaba gazetesine.

Aziz meslekdaşım efendim,

Bu intihapta namzetliğimi vazettiğimi gazetenizle ilâna karar verdim. Bazı fodulların bu vesile ile aleyhimde bulunacaklarını pek iyi biliyorum. Böyle ciddi ve vatani bir meselenin mesleği fassallık olan.. pardon, lâtife ve mizah olan gazetenizde ilânını aykırı bulacaklarına eminim. Bunlara:

— Acele etmeyin efendiler, hangi gazeteye gönderseydim?..

Diye soruyorum. İleri'ye mi? Eğer bu gazete hâlen intişar edebiliyorsa Celâl Nuri yoldaşın berayı ihtiyat mektubumu hasır altı edeceğine şüphem yoktu. Vakit'e gelince: Onlarda da yürek Selânik olduğundan (*) neşredemiyeceklerdi. İkdâm: Lozandaki sahib-i imtiyaz ve ser muharririnden istizân-ı keyfiyet edip de cevap alıncaya kadar intihabat hitama ererdi. Tanin'e götürseydim:

— Feylesof Cavidden para aldı. İttihatçılara yaranmak istiyor!

Diyeceklerdi. Tercüman'a gönderseydim: Kimse okumadığı için mebus olmak isteyor muyum, istemiyor muyum? farkında olan bulunmıyacaktı. Şayet yanılıp Akşam'a gönderseydim: O zaman hakikaten mebus olamazdım. Çünkü ne yapar yapar, Akşam'cılar mektubumun münderecatını tahrif ederek hiyanet vesikası olarak âleme ilân ederlerdi. En muvafıkı yine sizin gazetenize göndermekti. Nitekim ben de öyle yaptım.

İşidiyorum ki mebus olmak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin dokuz umdesini kabul etmek şartmış. Beni yakından tanımayanlar dikkatli başlı olduğumu zannederler. Halbuki hiç de öyle değilim. Yalnız keyfime dokunmamalı!. Kızdırırlarsa kimseden pervam yoktur. Bütün dünyanın ak dediğine kara demekte tereddüt etmem. Nasıl ki vaktiyle (Fuzuli) ye Acem deyip herkesi çileden çıkarmıştım. Dedim ya, keyfime dokunmamalı!.. Yoksa son derece uysalım. Buna en iyi misal, ne olduğunu bilmeden dokuz umdeden sekizini şimdiden kabul edişimdir. Ama birini kabul etmiyormuşum, ne yapalım?. Ben onların hatırı için sekiz tanesine «Eyvallah!..» diyorum. Onlar da benim keyfim için birinden vazgeçsinler!..

Diyeceksiniz ki Ziya Gökalp dokuz umdeyi yirmi sekize çıkarmış da yine kabul eden edene imiş. Ben hürriyet efkârımı feda edemem. bir feylesof olmam itibariyle ancak vicdanımın hükmüne tâbi olabiliyorum. İstemezlerse mebus olmaktan vazgeçerim. Hattâ icap ederse

(*) Filozofun (Vakit) ile (Vatan) ın ayrıldığından haberi olmadığı anlaşılıyor.

Mekke'den daha uzağa Hint'e, Çin'e kadar başımı alır giderim. Zan-
netmeyiniz ki yalnız Avrupa ve Amerikada dostlarım vardır. Çin ve
Hint hükemasıyla karabet-i fikriyem Avrupadakilerden fazladır. Az
zamanda Çinceyi mükemmel öğrendim. Esasen bu lisanın yukarıdan
aşağıya doğru okunmasından başka zorluğu yoktur. Gerçi böyle oku-
mak alışmayanlara pek güç gelir. Mütemediyyen kafa sallamağ ko-
lay mı?.. Ben o kadar alıştım ki bazan Çince bir manzume hatırıma
gelince gayri ihtiyari kafamı sallamağa başlıyorum. Çince düşünür-
ken de böyle yapıyorum. Hoca Sabri bunu öğrendi de kafamı salla-
maya başlayınca bana:

— Feylesof, yine Çince bir şey hatırına geldi! diyor.

Hasılı dediğimi kabul ederlerse mebus olmağa razıyım. Namzet-
liğimi şimdiden vaz ediyorum. Nereden isterlerse oradan intihap et-
sinler. Yok, mutlaka dokuz umdeyi tamam kabul etmem lâzımsa me-
busluktan vazgeçiyorum. Esasen benim gibi hakiki ilim adamları on-
ların işlerine gelmez:

Yalana inanmam, mavala kanmam,
Pervane değilim ateşe yanmam,
Bir daha Türkiye adını anmam,
Alırım başımı geçer giderim!

Akbaba: 7-6-1923

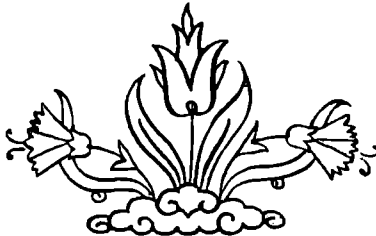
Feylesof Rıza Tevfik

BİR RUBÂİ

Dünya dedikleri ulu yapıdan
Maksat ne, hikmet ne, bilen olmadı
Mezar dedikleri açık kapıdan
Kafileler geçti, gelen olmadı.

Rıza Tevfik

Filozofa dair nükteler, fıkralar

FEYLESOFUN DOKTORLUĞU

Filozof Rıza Tevfik Tıbbiyenin son sınıfından Avrupaya kaçtı, Fransa ve İsviçrede bir hayli zaman dolaştıktan sonra Mısıra gitti. Parasız ve açtı. Mısırdaki küçük bir odanın kapısına her türlü emraz mütehassısı olduğunu gösteren bir levha astı. Doktorluk etmek istiyordu, fakat aylar geçtiği halde kimse gelmiyordu.

Açlıktan pek muhtarlıp olduğu bir gün kapıya bir fellâh geldi, filozofu hastasına götürdü.

Kirli bir yatakta yatan hasta can çekişiyordu. Filozof açlıktan başı dönerek hastayı bir dakika dinledi ve ölmek üzere olduğunu anladı. Ev sahibine:

— Hastanız ağır.. Yazacağım reçeteyi eczahanede yaptırmaya vakit yok.. İçeriki odada kendim yapacağım!

Dedi, bir kâğıt üzerine şunları yazdı:

«Bir okka ekmek, beş yumurta, bir tabak zeytin, bir tabak tereyağı, biraz bal.»

Filozof diğer odaya geçti, önüne gelen şeyleri iştah ile yemeğe başladı. Yemek bittigi zaman hasta öldü. Ev halkı filozofun başına koşuştular:

— Doktor, ilâcı kendin yedin; hasta öldü!

Filozof gayet sakindi, ev sahibine döndü:

— Telâş etme ya ahi, dedi, eğer bunları yememiş olsaydım şu dakikada evinizden bir cenaze yerine iki cenaze çıkacaktı. Buna da şükret.

Sonra, arkasına bakmadan merdivenleri atlayarak çıkıp gitti.

Akbaba: 27-10-1938

KARGA

BİR BARIŞMA HÂTIRASI

Tevfik Fikret'in ölümünün yıldönümü münasebetiyle «Âşîyan» da bir toplantı yapılmış ve orada hazır bulunan filozof Rıza Tevfik, şaire ait şive ile bir hâtıra anlatmıştı:

«Fikretin hasta olduğu zamanlardan birinde üç gün mütemadiyen kendisini ziyaret edememiştım. Bir gün kapıyı çaldığım sırada hizmetçi Fikret beyin evde olmadığını söyledi. Ben onun hastalığını bildiğimden dışarıya çıkamayacağımı pek âlâ biliyordum.

Hizmetçi kıza: «O benim gibi serseri değildir. Bir kahve yap ta şöyle bahçede içeyim!» dedim.

Bahçeye girdiğim zaman da merhum muğber bir çehre ile yanı-

ma yaklaştı. Ben kendisine: «Azızım, dedim, eğer benimle kavga etmek istersen ben kavgadan esasen hoşlanırım. Hiç bir zaman çekinmem. Fakat senin için fena olur!» dedim. Bu söz hoşuna gitti. Barışık, konuşmağa başladık.

KABAHAHAT ONUN

Üstad filozof Rıza Tevfik'e eski bir ahababı mısafir gitmişti. Söz müşterek tanıdıkları ve karısı hafif meşreb bir dosttan açıldı. Ahbab:

— Ne kadın, ne kadın! diyordu. Önüne gelenle düşüp kalkıyor. Evine adam alıyor. Bizim dostun buna nasıl göz yumduğuna doğrusu hayret ediyorum.

Filozof Rıza Tevfik :

— Maamafih, dedi. Artık göz yumduğu falan yok. Karısı aleyhine boşanma dâvası açtı.

Ahabab hayret etti:

— Aman! dedi. Bu nasıl oldu böyle?

Filozof Rıza Tevfik kısa bir cevap verdi:

— Bir akşam, evine erken gitmiş de!

HANGİ RIZA TEVFİK?..

Filozof Rıza Tevfik de, bir matbuat ahengi arasında, anavatana, «Murada ermeğe» geldi.

Bu ahenge katılanlardan Peyami Safa, yazdığı bir yazıda, bu gelenin hangi Rıza Tevfik olduğunu soruyor!..

Peyami'nin bir çok meslekdaşları gibi miyop olduğu, uzağı pek seçemediği ve bu yüzden gözlük kullandığı malûmdur. Fakat aynı gün, yazısının yambaşında çıkan filozofun resmini görmeyişine şaşılır!..

KALAY!

Talât Paşaya, geçen harpte fahri süvari mülâzımlığı, harbin sonuna doğru da fahri miralaylık rütbesi verilmişti. Merhumun, bu rütbelerin uniformalarile çekilmiş fotoğrafları - o zamanki gazete ve mecmualarda - çıkmıştı. (İttihat ve Terakki) ye ötedenberi muhalefetle tanınmış filozof Rıza Tevfik'in harp içindeki yolsuzlukları, ihtikâr hâdiselerini hikâye ederek hükûmeti tenkid edici bir manzumesi ağızdan ağıza dolaşıyordu. Bu manzumede Talât Paşanın bu fahri rütbesini de ima eden iki mısra vardı. Rıza Tevfik, «Seyret!» redifli

bu manzumenin Talât Paşayı kasteden birinci mısraını çok (ağır) bir kelime ile bitiriyordu:

«Üniforma giymiş bak şu...

Teneke üstündeki kalayı seyret!»

Rıza Tevfik, eski dostu Maliye Nazırı Cavit beye telefonla bu manzumesini yazdırmıştı. Talât Paşa da herkes gibi bu manzumeye gülüp geçmiş, fakat Rıza Tevfik'e telefonla şu cevabı vermişti:

— Doktor, şiirini pek beğendim, emin ol ki gücenmedim, fakat manzumende yanlış var: «Ben pas tutan, kalaylanacak cinsten değilim!»

Rıza Tevfik de şu cevabı vermişti:

— İyi ya, ben de senin üstünde kalayı lüzumsuz gördüm de onun için yazdım!»

Hamallara meşrutiyet dersi

Devrin yakışıklı iki hatibi, Rıza Tevfik ve Selim Sırrı halka her yerde uzun nutuklar çekiyorlardı.

.....O günlerde Abdülhamid'in polisi sınımış olduğu için kalabalığa pek hâkim olan Rıza Tevfik idi.

Bütün hafta gece gündüz o kadar haykırarak nutuk vermişti ki, sesi tamamen kısalmıştı. Burgaza bizi o hafta sonunda görmeğe geldiği zaman sesi bir fısıltı halinde çıkıyordu. Yine o o hafta Rıza Tevfik'i iyi taklit eden bir genç dostumuz onun Kürt hamallarına nutuk verdiğini dinlemiş; şöyle anlatıyordu:

Hamallar:

«Söyle bize meşrutiyet ne demektir?»

Rıza Tevfik:

«Meşrutiyet öyle büyük bir şeydir ki, onu bilmiyenler eşektir.»

Hamallar:

«Biz hep eşeğiz.»

Rıza Tevfik:

«Babanız da bilmiyordu. Siz eşek oğlu eşek olduğumuzu söyleyiniz bakalım.»

Hamallar hep bir ağızdan:

«Hepimiz eşek oğlu eşeğiz.»

Yeni İstanbul: 5/11/1955

Halide Edip - Adivar

HAMALLARIN HAYRANLIĞI

Rıza Tevfik fikir adamlarında nadir rastlanan bir kuvvet sahibi idi. Bir gün mahallesinde pek ağır yükler taşıyan bir hamala ondan

fazla yük kaldıracığını söyler. Adamcağız inanmaz. Nihayet üstad parasını verir. Kendine bir arkalık satın alır ve bir gün arkalığa 300 okkalık kum torbaları koyarak kararlaştırılan yere kadar götürür.

— Adamcağız benim bu tahammülüme hem şaşı, hem de bana karşı muamelesini değiştirdi. Gördüğü yerde elimi öperdi. Bir gün sokakta yanında bir delikanlı ile rastladım. Beni uzaktan görünce hemen yolun kenarına çekildi; ellerini kavuşturdu, selâmladı, önünden geçerken yanındakine şu sözleri söylediğini işittim: «Aha buna Rıza bek derler, çok sağlamdır, katır gibi yük taşır!»

Üstad, hamalın bu iltifatını da daima zevkle hatırlar!

FİLOZOF ANLATIYOR :

«— Hayli zaman oluyor. Bir gün Sirkeçiden geçerken iki hamalın ağır bir sandığı bir türlü yerinden kıpırdatamadığını gördüm. Başlarında bulunan kâhyanın bütün emirleri, bütün teşvikleri para etmiyordu. Yaklaştım, caketimi çıkararak sandığa yapıştırdım ve yalnız başıma onu yerinden oynattım. Bunu gören hamalların da, kâhyanın da ağızları açık kaldı. Rezakızade Narçin Beye benzettikleri temiz giyinmiş bir adamın bu kadar kuvvetli olmasına şaşmışlardı.

Ertesi günü Yeşildirekten geçiyordum. Mahalle kahvesinden birisi fırladı ve elimi yakalayarak öptü. Sonra kahvenin önündeki arkalıksız iskemlelerde oturanlara seslendi:

Haso, Memo, gelin beyin elini öpün!

Meğer bunlar bir gün evvelki kâhya ile hamallarmış. Kâhya kahvede oturan diğer hamallara izahat verdi:

— Bu beyi görür müsünüz, gatır (katır) gibi kuvvetlidir. Haso ile Memonun yerinden kıpırdatamadıkları sandığı o yalnız başına kaldırdı. Siz de gelip el öpün!

Öteki hamallar da geldiler, birer birer el öptüler!...

HOŞ BİR MİSAFİRLİK!

Filosof Rıza Tevfik Bey dün arkasında avcı elbisesi, başında küll rengi kalpak, sırtında çanta, omuzunda tüfek ve yanında setr cinsinden bir köpek olduğu halde avlanmak üzere Beykozdan Polonez köyüne doğru açılmış ve avdette yolunu şaşırarak Anadoluhisarına iniyorum zannıyla Şile istikametinde bir hayli ilerledikten sonra Kuvayı Milliye müfrezelerinin çadırına tesadüf etmiş ve geceyi mezkûr çadırda geçirmiştir. Askerler tarafından kimsin? diye vâki olan suale,

derhal çadırda asılı duran altı telli bağlamayı alarak bir koşma nağmesi çalıp makamla şu cevabı vermiştir:

**Ben dost ile dost olmuşum
Kimseler dost olmaz bana
Cahiller bakar, gülüşür
Selâm dahi vermez bana**

**Ben âşıkı biçareyim
Baştan ayağa yâreyim
Ben bir garîp divaneyim
Aklım da yâr olmaz bana**

Bunun üzerine askerler, kendisini hakikaten bir âşık garip zannederek fevkalâde izzet ve ikramda bulunmuşlardır.

Feylesof sazla daha birçok havalar çaldığı gibi bir aralık zeybek ve Laz oyunu dahil oynıyarak askerleri hayrette bırakmış ve ertesi günü alessabah vedalaşarak Beykoza kapağı atmıştır.

Aydede: 12/10/1922

SÖZ VE SAKAL

1908 Meşrutiyetinin ilk Mebusan Meclisi ırılı ufaklı siyasi fırkalarla dolu idi. Hemen her toplantıda sudan bir mesele çıkar, muhaliflerle muvafıklar arasında şimşekler çakardı.

Biribirinin canlarına kıyacak derecede münakaşaları büyüyenler arasında daima birkaç da nüktedan, hoş sözlü mebus bulunurdu. Bunlardan biri de zamanın Tokat mebusu Köse İsmail Paşa idi.

Paşa, dalasının en ateşli yerinde ve kendine mahsus şive ile bir söz söyler, gerilen sınırları yatıştırmaya, çatılan kasları gevşetmeğe muvaffak olurdu.

Sultan Hamit devrinin meşhur sadrâzamlarından «Şapur» diye tanınmış, sakallı Sait Paşa da o sırada İttihat ve Terakki kabinesinin reksliğinde bulunuyordu. Bir meclis toplantısında hükûmetinin programını okumak üzere kürsüye çıktı. Program gayet güzel, veciz bir lisanla yapıldığı için muhalif, muvafık bütün mebuslar ve locaları doluduran dinleyiciler kulak kesilmişlerdi.

Nutkun en önemli bir yerinde Köse İsmail Paşa önündeki sırayı tıkırdattı ve:

— Reis bey, dedi, bana bir çift söz!..

Bu münasebetsiz istek üzerine sadrâzam sustu. Bütün gözler Tokat mebusuna çevrildi. Meclise reislik eden Ahmet Rıza bey sert bir sesle:

— Rica ederim İsmail Paşa susunuz, dedi, şimdi sırası değil. Sadrazam Paşa sözlerini bitirsinler, sonra siz söylersiniz!..

İsmail Paşa ısrar etti: — Ne olur reisim, bana bir çift söz ver. Dyeceklerim var!..

Sadrâzamın hiddeti arttı. Sağdan soldan: «İsmail Paşa, kes sesini, sus!..» gibi sesler yükselmeğe başladı. Reis Ahmet Rıza bey de ilk itirazını tekrar etti. Bunun üzerine Tokat mebusu, o zamana kadar hiç bir şeye aldırmadan salonun bir köşesinde oturan, Edirne mebusu Doktor Rıza Tevfik beye döndü. Yalvaran bir sesle:

— Doktorum, filozofum, iki gozum!.. Goruyorsun bu sene gış çok, Sen de benim gibi tirilsun!.. Uşursun! Sana bir kurk, bir hil'at alayım. İle velâkin sen bana şu reisten bir çift soz al..

Doktor Rıza Tevfik de mecliste nüktedanlığı, patavatsızlığı ve kalenderliğiyle tanılan bir mebustu. Ahmet Rıza beye:

— Canım, dedi. Şuna bir söz verin de söyleyip sussun. Boşuna dır dır etmesin!..

Fakat bu rica da para etmedi. Reis büsbütün köpürdü. Etraftaki homurtular arttı.

Rıza Tevfik reise söz geçiremeyeceğini anlayınca ayağa kalktı, Köse İsmail Paşaya döndü, sadrazamın sakalını işaret ederek:

— Ne yapayım Paşam, dedi. Sakalın yok ki sözün dinlensin!

Yahya Kemal ve Rıza Tevfik

Mütarekenin acı günlerinde, Yahya Kemal Bey Darülfünun Müderrisi bulunuyordu. Üzerindeki eski elbise ve rengi soluk fesıyla üstad bir gün, o zamanki Kapalıçarşı ağzında bulunan Kebapçı Kâmil'in lokantasına, öğle yemeğini yemek üzere gitmiş ve koltuğundaki pakette temizleyiciye verilmek üzere sarılı bulunan eski elbiselerini oturduğu masanın kenarına koymuştu. Bu sırada dükkândan içeriye Rıza Tevfik bey girmiş ve:

— Merhaba Yahya Kemal bey! demişti. Bunun üzerine Yahya Kemal de:

— Buyurun üstad! diyerek yanındaki paketi kaldırmış ve Rıza Tevfik'e yer göstermişti. Zamanın Maarif Nazırı bulunan ve Sevr'den henüz dönen Rıza Tevfik beyin en saltanatlı devri idi. Filozof, Yahya Kemal beye pakette ne olduğunu sormuş. Yahya Kemal bey de, temizleyiciye verilecek eski elbiseleri olduğunu ve başka giyecek bir şey bulunmadığını söyleyince, Rıza Tevfik bey:

— Bizde o da yok a!.. cevabını vermişti.

Yahya Kemal — Siyaset dünyasında ne var, ne yok üstad? deyince:

Filozof — Sevr'den geliyorum. Merasim, merasim!.. Bu frenkler başkalarına benzemiyorlar. Davetler, resmi kabuller... Akşam siyah frak, öğle lâcivert frak, sabah beyaz frak giyeceksin. Bu kadar masrafın altından nasıl kalkılır? demiş.

Yahya Kemal bey biraz evvel «bizde o da yok a!» diyen filozofun, biraz sonra müteaddit fraklardan bahsetmesini hayretle karşılamış ve söyleyecek bir söz bulamamış.. Bu hâdiseden bir müddet sonra **Yahya Kemal** bey, **Rıza Tevfik** için şu mısraları yazmıştı:

«Kimseler kızmasın **Rıza Tevfik**'e
Sevr'i imzalamaya gitti diye.
Çünkü idam olunan mahkûmun;
Çektirirler ipini çingeneye..»

HİLMİ YÜCEBAŞ

FİLOZOFUN KARPUZCUYA OYNADIĞI OYUN

«Mektep Kadırgada olduğu için sıcak günlerde serinlemek üzere deniz kıyısına iner, kayalıkların üzerinde hava alırdık. Bir gün bir de baktım ki Alevî bir karpuzcu başta yeşil sarık, sakal göbekte, gözler sürmeli kayığı karpuzla doldurmuş; kendi de dümende azametle geçiyor... Bunlarda malûm a sakal mukaddestir..

Şöyle bir toplandım...

Burada fevkalâde bir lehçe taklidi ile:

— Yeşil sarığına, sürmeli gözlerine, kınalı sakalına kurban olduğum... Susuzluktan yüreğimiz yandı. **Hasan Hüseyin** aşkına bir karpuz at da yiyek, serinleyek...

Dedim. Herif: «Susadınsa çeşmeye git!» diyecek ama işin içine sakal girdi. Ne yapsın?.. Şöyle karpuzlara baktı, satılmıyacak derecede yamırı yumru bir karpuz seçti:

— Tut ki atam!

Dedi, fırlattı. Karpuzu kaptım. Evirdim, çevirdim.. Teşekkür bekleyen karpuzcuya:

— Ulan kenef süpürge sakallı teres! Verecek başka karpuz bulamadın mı?

Deyince karpuzcu yerinden fırladı... Küfüre başladı... Kâfi görmedi. Arandı bir şey de bulamadı. Hemen eline geçen karpuzu gülle gibi bize fırlatmaya başladı. Ben sakalına küfrediyorum.. O fırlatıyor. Arkadaşı kürekleri bırakıp mâni olmasa sandalı boşaltacaktı..»

Rıza Tevfik

Filozofla Konuşmalar

Rıza Tevfik Beyle Mülâkat

Kabineden kendi rivayetine göre harice bırakıldıktan sonra, bu hâdise hakkındaki teessürlerini öğrenmek üzere, muhterem filozofumuzu ziyarete gittim. Serkl Doryan'da kendisine mülâki oldum. Beni görünce mutlak olan tebessümünü takındı: Ne var Yâsin efendi? dedi.

— Efendim, dedim, Nazır olduğunuz müddetçe huzurunuzda çıkmak müyesser olmadı. Beni muallim yapacağınızı vaadederek gazetemde aleyhinizde yazı yazmama mâni oldunuz. Maamafih zatîâlinizi atlattılar galiba. Bu hâdise hakkındaki mütalâatınızı öğrenmeğe geldim.

— Ben sana doğrusunu söylüyeyim mi? Biz bu işde tongaya bastık. Haberimiz olmadan kapı dışarı edildik. En ziyade teessûf ettiğim şey Nazır bulunduğum müddetçe otomobilimin bozuk olması ve kâfi caka atmağa vakit bulamamaklığımdır. Ne aksi tesadûf ben Nezarete geçince otomobilim bozuldu. Atılınca kadar da tamiri bitmedi. Sonra filozofken Nazırlık etmiyeceğimi söylemiştim. Sözümü tutamadım. Maamafih size söz veriyorum. Bu defaki hâdise çok haysiyetime dokundu. Badema siyasi ve fikri hayattan tamamen çekileceğim. Münhasıran pehlivanlıkla meşgul olacağım. Dünyada hakkın değil, kuvvetin galebe çaldığını ispat edeceğim. Al sana bir de pehlivan kıyafetiyle çıkarılmış fotoğrafımı vereyim.

Kendisine teşekkür ettim ve ayrıldım.

Diken: 23/1/1919

Yâsin

Filozofla mizahî bir röportaj

Af müjdesi kulaklarına yetişen filozof Rıza Tevfik Bey kendisine tam on yıl gurbet ve inziva kucağı açan Cunye limanını terkederek Antakyada soluğu almış ve Ali İlmî Fâninin derli toplu, temiz pâk dergâhına postunu atıp radyoyu Ankaraya çevirmiş, kendisi de başına geçerek İngiliz tabancası gibi kurulmuştur.

Üstadın teşrifini uzun kulaktan haber alan Yazgan ağa, Antakya'nın gözü açık tabanı yanık birtakım gazete muhbirleri güruhuna fırsat vermeden ziyaretine koşmuş ve müşarünleyle sapına kadar mühim bir mülâkat yapmaya muvaffak olmuştur.

İşbu son derece enteresan ve incir çekirdeği doldurmaz mülâkatı

sıcağı sıcağına, harflî harfine ve olduğu gibi hemen Hatay okurlarına yetiştiriyoruz.

— Sayın ustacığım, af müjdesini nasıl karşıladınız?

— Yetmiş beş yaşındayım. Serab gibi dumanlar ve sisler altında geçen bu uzun ömrün içinde birkaç sayılı sevinç vakası hatırlarım.

— Meselâ bunlardan birkaç tanesini söyler misiniz?

— Hürriyetin ilânında bir çocuk gibi sevinmiş, İstanbulun bülbulü kesilmiştim.

Sonra sırasıyle Edirne mebusu oldum, İngiltere kralının taç giyme merasimini tebrike memur olan mebusan heyetinin başında Kral Yedinci Edvard'ın elini sıktım, Avusturya - Macaristan imparatoru Fransuva Jozefle dizdize oturup lâf attım, Sultan Hamid'in karşısına çıkıp millet seni istemiyor! dedim. Nazır oldum; âyan oldum, devlet merdivenlerinin en tepesine kadar çıktım. Nihayet paldır küldür yuvarlandım ya, aldırma. Bugün kazandığım büyük rütbenin yanında bütün bu saydıklarım neferlik bile kalmaz, bütün o sevinçler ve iftiharlar bugünkü büyük af müjdesinin yarattığı şehriâyinin yanında kör kandil bile olamaz.

— Af ilân edilir edilmez hareket edecek mısınız?

— Bizim Hamid'e telgraf çektim cevabını alır almaz yola çıkacağım inşallah.

— Hangi Hâmid bu?

— Hangi Hâmid olacak canım. Bizim Şairiâzam.

— Yoksa bir hal mi oldu zavallıya.

— Allah sizlere uzun ömürler versin.

— İki sene evvel vefat etmişti.

— Boşboğazlık etme yahu..

— Cenazesinde kıyametler koptu, Türkiye yerinden oynadı, İngiltere Türklerin Şekspiri öldü diye avaz avaz bağırdı, dünya matemler tuttu da siz nasıl oldu da işitmediniz bu kara haberi..

— Bir zamanlar Amerikaya gitmiştim, orada akla karayı seçmiştim. İşte o sırada vefat etmiş olmalı Hâmidçiğim.

— Amerikaya mı gitmiştiniz.

— Hay gitmez olaydım.

— Neden efendim?

— Konferans başına on bin dolar alırsın dediler. Şöyle bir hesapladım. Bende lâf çoktur, elli konferans verir, yarım milyon olurum dedim ve başımı alıp yola çıktım.

— Sonra.

— Sonra soğan doğra.

— Neden?

— Neden olacak, Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan oldum.

— Aman ne söylüyorsunuz?

— Ne söyleyeceğim. Orada da kör talih başıma bir Ford belası sardırıldı.

— Yoksa otomobil mi çarptı?

— Otomobil çarpsa öp te başına koy.

— Ne çarptı ya?

— Otomobil kralı Mister Ford dedikleri koskoca herif çarptı.

— Gözleri kör mü imiş?

— Kafamı kızdırma, şimdi boğazına sarılırim ha..

— Ayıp değil ya anlıyamadım ustacığım.

— Canım, Kemalizm hayranlığı oralara kadar ulaşmış da taçlı, taçsız kralların kalblerinde bile taht kurmuş.

— Mister Ford da Kemalist mi?

— Altıncı Corç bile iliğine kadar Kemalisttir alımallah.

— Siz Kemalizm aleyhinde mi konferans verecektiniz?

— Ne münasebet a canım, Güneşe yumruk sallıyacak kadar ahmak mıyım ben?

— Konferanslarınızın mevzuu ne idi?

— Gümölcinede intihap propagandası yaparken İttihâçılardan nasıl dayak yediğimi, maarif nazırı olduğum zaman müsteşarımı nasıl her sabah unutup misafir sandığımı, kahve ısmarlayıp kimsiniz efendim diye sorduğumu ve onun da sıkılarak müsteşar bendenizim efendim dediğini, Türk şairi Fuzulî'ye inatçılığım tutarak Acemdir dediğim için Darülfünundan nasıl sepetlendiğimi ballandıra ballandıra anlatacak, Amerikalıları Şarlo'dan fazla Loreli Hardî'den üstün kahkahalarla güldürüp dolarları belime saracaktım.

— Mister Ford neden rızkınıza mâni oldu?

— Herif her şeye burnunu sokuyor.

Tâccar değil, devlet içinde müthiş bir devlet kesilmiş kerata..

— Size ne yaptı?

— Türkiye aleyhine Amerika hudutları içinde kuş uçurmamaya yemin içmiş.

— Bundan size ne?

— Şu 150 karası yok mu alımızda hani ya..

— Allah 150 bin kere belâsını versin bu menhus rakkamın.

— İşte otomobil kralını son vitesiyle üzerime saldıran bu menhustur. Nerede ağzımı açsam karşıma dikilip ham armut gibi lâflarımı boğazıma tıktı.

— Vah, vah geçmiş olsun üstad. Artık bunlar mazi oldu.

— Hay ağzını seveyim senin Yazgan ağacığım.

— Anavâitana döner dönmez ne yapacaksınız?

— Bizim Cenap'la Nazif'in gazetesinde gurbet hatıralarımı yazmak niyetindeyim.

- Aman neler söylüyorsunuz üstad?
— Ne var beğenmedin mi?
— Hâdisat yirmi yıl evvel çıkmış, batmıştır. Nazif'le, Cenab'a gelince ikisini de kaybedeli seneler oldu..
— Eyvahlar olsun onlar da mı gitti?
— Allah sizlere ömürler versin.
— Eey şimdî, hangi gazeteler kaldı bizim Babıâli caddesinde?
— Akşam, Sabah..
— Vay Sabah hâlâ çıkıyor mu?
— Çıkıyor ya..
— Hay açık göz Kayserili hay..
— Hangi Kayserili bu..
— Bizim Sabahçı Mihran Efendi canım..
— Hayır efendim. Bu Yeni Sabahtır..
— Başmuharriri kim?
— Hüseyin Cahit Yalçın..
— Vay koca aslan vay..
— Üstad, gurbet dağarcığınızda yeni şiirleriniz var mı, vatana dönüş ilhamları edebiyatımıza yeni bir şey vadediyor mu?

(Bu sırada masanın üstünde ağzı açık bekliyen radyo, gelin gibi kırıtip tatlı bir bayan sesle dile gelerek:

— Allah, Allo.. Burası Ankara radyosu. Sayın dinleyicilerim, size milletimizin derin bir şefkat tezahürünü ve Atamızın pek büyük bir âtîfet eserini müjdeliyeceğim.

Büyük Millet Meclisi çok heyecanlı bir içtima halindedir. Büyük af kanunu projesini müzakere eden muhterem meclis heyeti umumiyenin tam ittifakiyle bu kanunu kabul ve tasdik etmiştir. Cennetin kapıları şu dakikadan itibaren ardına kadar açılmıştır.)

Cennetten yükselen ses radyoda uğultu olmuştu. Filozof telâşından yalınayak, başı kabak sokağa fırlamış ve tulumbacılığından kalma eski idmanına güvenerek Pyas hudut yolunu abana kuvvet tutmuş, Yazgan ağa da sevincinden radyoyu kucaklayıp şapır şupur öpmeye başlamıştır.

Modern Türkiye Mecmuası 28/8/1938

T. YAZGANALP

[Rıza Tevfik'le Başbaşa

Yüzünden göğsüne doğru yumuşak bir beyazlıkla dökülen sakalları, ensesinden omuzlarına inen kar gibi saçları ve sırtındaki halis deve tüyünden, yakası sırmalı maslahı ile odaya girdiği zaman hayran bir tereddütle inkıldığını itiraf etmeliyim.

Bu hayal mıydı? Hakikat mı? Deve tüyü abanın verdiği heybeti, arslan yelesini andıran gür ve beyaz sakalları ikiyle zarbedince, insan kendini ister istemez eski mucize devirlerinin, esatiri bir kahramanı ile karşılaşmış zannediyor. Zeki ürpermelerle, ısl ısl yanan gözlerine dikkatle baktığım zaman, bu seksenlik ihtiyarın göğsünde, 18 yaşında bir kalbin çarptığına, derhal kanaat getirmiştım.

Yakın ve uzak tarihi, ağır fakat, monoton olmiyan ifadesiyle yaprak yaprak canlandırmaya bşlayınca, bu 18 yaşındaki kalbin, 80 yaşındaki yumruğu ile zaman zaman masayı yumruklamasını, boşlukları tokatlamasını görmeliydiniz.

Sual sormama meydan vermeden, o anlatmağa başlamıştı bile:

— Memleketin demokrasiye gebe olduğunu söylüyorlar. Doğru. Anavatan, doğum sancıları ile kıvranıyor. Dünyaya, hayırlı bir evlât getirmesini temenniden gayri elimizden birşey gelmez. Ancak, **demokrasi** her şeyden evvel, şahsi hukuk meselesidir. Bahçenizde açan bir gülü, bahçenizin önünden geçen lâalettayın biri, cam çektiği için tutup koparmakta devam ettikçe, şahsi hukuk meselesi de, bahıls mevzuu olamaz tabii. Çarşıda, esnafın teraziye parmak vurma, bakkalın sirkeye su, yağa patates ezmesi karıştırması filân falan da aynı yola çıkıyor. Maamafih bunlar bizi alâkadar etmez...

Siz buraya şüphesiz bazı şeyler sormaya geldiniz? Ben de, bu bazı şeyleri cevaplandırmak için karşınıza çıkmış bulunuyorum. Haydi bakalım sorun.

— Siyasi hayata nasıl ve ne vakit atıldınız? Neler oldunuz?

Zeki ürpermelerle ısl ısl yanan gözlerini gözlerime dikmişti. Bu bakışlardaki manyetik kuvvetin tesiriyle, bir hamlede 70 yıl evveline doğru sürüklenmeğe başladım.

Edirne vilâyetine bağlı Cesri Mustafapaşa, 1869 dan itibaren, dağlarda kırlarda başıboş ve tabiatla haşır neşir olarak büyüyen bir çocuk. Sedef saplı kocaman ağaçların dallarına tırmanarak zümrüt yapraklarla kucaklaşıyor, kendini coşkun derelerin kucağına atarak berrak sularla sarmaş dolaş oluyor. Mektebin dar çerçeveli disiplini ruh ve mizaç yolu ile bir türlü benimsiyemediği için, ancak geceleri, evde babasından ders alarak yetişiyor.

İşte Rıza Tevfik'in çocukluğu.

Rus muharebesinden yedi ay evvel, İstanbula geldikleri vakit, Türkçeyi adamakıllı öğrenmiş bulunuyor. Bu sıralarda, İstanbul harp yüzünden karmakarışık durumdadır. Onu Alyans İzraelit mektebine veriyorlar. Dört sene süren bir tahsil devresinden sonra, Fransızca ile yahudiceyi, ana lisanı kadar benimsiyor. Bu arada Sultan Azizin haline, Sultan Muratla, Sultan Hamidin cülûslarına, Çerkes Hasanla, Ali

Suavi vakalarına şahit olmuştur. Kısa bir zaman içinde, bu çeşitli hâdiselerin idrâki, onun hamlecî ve atak ruhunda müteharrik testirler yaparken, içtimai bakımdan henüz gelişmemiş bulunan muhayyilesinin ufuklarını açıyor. Artık hayatı ve hayat şartlarını ruhunun gözleriyle görmeğe başlamıştır. Vakaların incelenip didiklenmesinde, babasının büyük rolünü de unutmamak lâzım.

Daha sonra, Mektebi Sultaniye girmiştir.

Konuşmamızın bu noktasında, üstad, pamuk yığını andıran yumuşak sakallarını avuçlayarak hasret dolu bir ifadeyle tebessüm etti. Şu andaki heybetiyle, Mişelanjin Musa'sından zerre kadar farkı yoktu:

— Evet, Mektebi Sultanide iki sene kadar okudum. Hocalarım beni hakikaten seviyordular. Buna mukabil, yaramazlık ve serkeşlik bakımından, mektep idaresinin başına belâ kesilmiştim. Bu yüzden, tahsili yarım bırakıp, o zaman Geliboluda bulunan babamın yanına dönmek mecburiyetinde kaldım. Mizacımin başlıca kusurunu gayet iyi biliyorum. Her türlü otoriteye karşı, fitreten asi doğmuş bir adamım. Buna mukabil, çocukluğumdan beri, bana kanaat veren fikir ve hâdiselere derhal mutavaat etmek gibi hakperestane bir hasretim de vardır. Bugün, 80 yaşında bir ihtiyar olduğum halde, hâdiselerin getirdiği inkılâplarla, inkılâpların sebepletiği hâdiselere rağmen, bu huydan vazgeçmiş değilim. Beni iyi tanıyanlar, bunun böyle olduğunu pekâlâ bilirler.

Otorite ve disiplin, beni fena halde hırpalıyordu. Bu yüzden, benim kadar, mekteplerden nefret eden kimse yoktur.

Geliboluya gittiğim zaman, hasretini çektiğim hür ve açık havaya tekrar kavuştum. Şairliğe istidat suretiyle, bazı kabiliyetlerin bende inkışafı, bu devreye tesadüf ediyor işte.

Babasının zoru ile, tekrar mektebe gitmek mecburiyetinde kalan Rıza Teşfik, Gelibolu Rüştîyesini birincilikle bitiriyor. Haftanın hiç değilse üç günü mektepten kaçıp, dere tepe dolaştığını, denizde balık tuttuğunu ilâveye lüzum yok.

Bir aralık, serkeş hallerinden ötürü oğlu ile başa çıkamayacağını anlayan babası, zaptırapta girmesi için, onu askeri mektebe yazdırmağa karar veriyor. Fakat, İstnbul'a geldikleri vakit, kayıtlar kapanmış bulunduğundan, buna muvaffak olamıyor.

— Ah! Ne kadar isabet olmuş.. diye üstad burada sıhhatinin müsaadesi nisbetinde okkalı bir kahkaha attı.

— Anlıyamadım efendim.. Neden isabet olmuş?

Kahkahası, tebessüm kırıntıları şeklinde hâlâ devam ediyordu:

— Anlıyamıyacak ne var canım? Askeri mektebe girip zabıt çık-saydım, şimdiye kadar hiç değilse otuz kere kurşuna dizilmiş olurum.

İlk gençlik hâtıraları arasında, bilhassa Mektebi Sultanidekiler kıymetli Tevfik Fikret, Çanakkale müdafii orgeneral Cevat ve Selim Sırrı gibi kimselerle arkadaşlık etmiş, Tevfik Fikret için «uslu, halim selim bir çocuktur» diyor. Selim Sırrı da ufak tefek, sessiz sadasız bir yaradılmış:

— Onu, jimnastiğe ve spora, ilk defa teşvik eden benim. Güçlülkle başladığı bu işin, ileride üstadı olacaktı.

Rıza Tevfik, Gelibolu Rüştiyesinden sonra, Mektebi Mülkiyeye gi-riyor. Artık 17 - 18 yaşlarında bir delikanlıdır. Kendini, adamakıllı şîre vermiş bulunuyor. Edebiyatı Cedideci Hüseyin Sireti şîre teşvik eden de odur. Ara sıra, gazetelerde de yazısı çıkıyor.

Mektebi Mülkiye, o zaman gayet serbest bir irfan menbaı. Hocalar, umumiyetle sahici münevver ve hürriyetperver kimseler, bunların ara-sında Herbert Spencer, İohn Stuvart, Jeremy Beuthan ve Holzen-dorff gibi siyasi filozofları okuyan ve okutanlar da var.

Fakat, bu hocaları, o branşta tehlikeli bulan Sultan Hamit, onları Mektebi Mülkieden alıp, başka vazifelere veriyor. Bu arada, aşırı hürriyetperverliği ve serkeş karakteri yüzünden Rıza Tevfik de mek-tepten kovuluyor.

Bir müddet sonra, parlak bir imtihanla Tıbbiyeye girecektir. Teş-rihe karşı titiz bir merak gösterdiği için, mezun olunca, Mazhar paşa, onu muavin yapacaktır. O aralık, Adnan Adıvar, Neşet Ömer talebe bulunuyorlar. Rıza Tevfik onlara ders veriyor.

— Evet, kısa bir müddet için de, Mazhar Paşaya muavinlik ettim. Böyle söylerken, eğilip gözlerimin içine bakıyor:

— Demin sorduğunuz سوالın cevabı, işte bu kadardır evlâdım. Merak edenlere, yeter de artar bile. Despotizm zamanında doğup bü-yüdüğüm için, tabiatıyla daima muhalif kalıyordum. Siyasete resmen intisabım, meşrutiyetin ilâm ile başlar. O zaman İttihat Terakki na-mına, üç ay İstanbulun âsayışını temin ve muhafaza ettim.

— Faşizm ve komünizm hakkında fikirleriniz?

— Bunlar belki sadece tetkike lâayık birer mezhep olabilir. Ama, insanlara, faydadan ziyade, zararı dokunuyormuş. Bizi alâkadar et-mez. Yersiz heveslere kapılanlar, nasıl olsa cezasını çekiyor. Vebali boyunlarına! Blze gelince: Burada, ufak tefek mal sahibi olanlar yok değil. Fakat büyük sermaye ve büyük endüstri henüz teşekkül etme-miş bulunuyor. Bunu, bizzat devlet yaptığı için, uzun müddet de teşek-kül edemez. Binaenaleyh, fırsattan istifade, bir vagon buğdayı, 25.000

lıraya satabileceğini düşünen köylü, ne kadar basit olursa olsun, hiç bir zaman komünistliğe heves edecek kadar budala değildir. Bu ancak Rus mujigine vergi bir şey...

Ben kendi hesabıma, felsefede ve güzel sanatlarda, son derece endividüalist bir adamım. Buna mukabil, milletin çalışkan zümresi olan amelenin de dostuyum. Aynı zamanda, bugün benim de bir nevi ameleden farkım yok. Yani ne işim var, ne de servetim.

— Bizdeki siyasî rüş ve çeşitli partiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bizdeki siyasî rüş, henüz tekâmül etmemiş olmakla beraber, halkın vicdanında bir tenkit kudreti başlamış bulunuyor. Partiler hakkında söyleyecek bir şeyim yok.

— Niçin?

— Hiçbirine mensup olmadığım için... Mamafih, bu fırka mücadelesinin, ileride memlekete faydalı olacağını ümit ediyorum. Zira, acemicesine mücadeleler bile, hakiki demokrasinin teessüsüne esas olabilir. Nitekim, eski elkimyadan bugünkü kimya, eski müneccimlikten bugünkü astronomi zuhur etti. Eski mitolojiden de, bugünkü dinler.

— Vaktiyle başladığınız felsefe kamusu tamamlanmış mıdır?

— Efendim, Birinci Büyük harpte eski Maarif Nazırı merhum Şükrü bey, İstılâh Encümenini teşkil etmişti. Beni de bu komisyona davet etti. İnanmadığım için gitmemiştim. Riyaziyeci Salih Zeki'nin, dostum olduğunu öğrenmiş. Onun vasıtasıyla bir kere daha davet etti. Bu komisyonun gayesi, ilim lisanına hususî bir şekil vermek ve ıstılâhları zaptırapta almak imiş. Fikrimi sordukları zaman, ben kısaca cevap vermiştim:

— İzahı yapılacak kelimeler arasında «anarşi, komünizm, demokrasi» gibleri de var. Bunları, asıl mahiyetleriyle ve hakkını vererek, anlatmanın zamanı gelmişse, ne âlâ, gelmemişse, ben size elimdeki müsveddeleri takdim edeyim, ileride başkası da yazabilir.

Bu mütalâamı Şükrü bey gülerek karşılamış ve kemalî hülûs ile şöyle demişti:

— Beyefendi. Bu kitabın zamanında çıkmasını çok arzu ediyorum. Hemen yazmağa başlayabilirsiniz. Ecdadına sövseniz bile memnun olurum.

Bu konuşmamızdan bir hafta sonra kendisine 786 ıstılâh götürdüm. Bunları, vaktiyle okuduğum kitaplardan Fransızca mukabillerini Arapça olarak tayin etmiş, İtalyanca, İngilizce ve Almanca olarak ta tesbit etmiştim.

Felsefe kamusunda, her ıstılâhın, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca karşılığı vardır. Mühim şeylerin, Yunanca ve Lâtincesini de ilâve etmiştim.

Hazırladığım eser, o zaman Maarif hesabına basıldığı halde on para almış değilim. 800 sahifeden fazla olan bir cildini, herkes alabil-sin diye, galiba 40 kuruşa satmışlar. Bu eser, tahminime göre 8 - 10 cilt olacaktı. Ancak bir buçuk cildi basıldı. Yani **«klâssifikasyon»** kelimesine kadar gelmiştik. Mütareke oldu. Kitabın yazılması ve basılması geri kaldı.

— Şimdi bitirmek niyetinde değil misiniz?

— İş niyete kalsa, şüphesiz bitirirdim. Fakat mesele o değil..

— Nedir?

— Umumî aftan dört buçuk sene sonra, anavatana döndüğümü biliyorsunuz. Buraya gelip yerleşince, bir de baktım ki, tekmil lisan, ilmi ıstılâhlar, hattâ adi kelimeler bile değişmiş. Yenileri de tamamen tayin edilmemiş. Bu uydurma lisanla, felsefe kamusunun ikmal edile-miyeceği gün gibi aşikârdır... Birinci mâni bu...

— İkincisi?

— İkinci mâni oldukça korkunç Babiâli caddesindeki kitapçılar, böyle uzun ve masraflı eserin basılamıyacağı iddiasındadırlar. Bunu bizzat öğrenmiş bulunuyorum. Onların arzusu, az masrafla, çok para kazanmaktır. Öyle de yapıyorlar zaten. Bizde, beynelmîl çapta, kuv-vetli müellif yetişmemesinin, başlıca sebeplerinden biri de budur işte.

— Yabancı memleketlerdeyken anavatanın durumu nasıl gö-rülüyor, nasıl işitiyordunuz?

— Bir şey söyleyemeyeceğim.

— Sebep?

— Uzaktan gözlerim iyi görmez, kulaklarım da ağır işittir..

— Yeni ve neşredilmemiş şiirleriniz var mı?

— Var. Hem de gayet kuvvetli. Günün birinde, param olursa, ken-di hesabıma bastıracağım. Zira, benim eserlerimle, birçok kimse para kazandı ama, bir ben kazanamadım. Artık yağma yok...

Bir an gülerек yüzüme baktıktan sonra, şöyle devam etti:

— Bakın size çok garip bir şey anlatayım. Vaktiyle, isimleri lâzım değil, iki genç hececi şair vardı. Ben ara sıra onlara giderdim. Onlar da bana gelirdi.

Bir gün sordular:

— Üstadım, yeni şiirleriniz var mı?

— Var.

— Ah üstadım.. O güzel ifadenizle okusanız da dinlesek..

Okuyup bitirdikten sonra, tekrar rica etmiştiler:

— Fevkalâde... Fevkalâde... Ne olur bir kere daha okuyun..

Haydi bakalım, bir kere daha, bir kere daha...

Bu bir kere dahaların hikmetini, ancak üç gün sonra, şiirimin bir mecmuada çıktığını görünce anlayabilecektim. Meğer çapkınlar, bana aynı şiiri tekrar tekrar okutarak ezberlemiyorlar mıymış?

— Yeni şairler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Amman o yeni şairlerin bahsini hiç açmayın. Hani İdrosefal çocuklar vardır. Uyurken korkulu rüya görürler, kâbus geçirirler, sayıklarlar, hayallerle, heyûlâlârla uğraşırlar

— Evet...

— İşte yeni şairlerin şiirleri. Dam üstünde yüzen gemilerle, denizin dibinde otlayan koyun sürüleri...

Filozof doktor Rıza Tevfik, konuşmamızın bu noktasında, hafif bir ürperme geçirir gibi olmuştu.

Bu ürperme, acaba yeni şairleri hatırlamaktan mı ileri geliyordu, yoksa sobasız, mangalsız odadaki serinlikten mi?

Bunu kendisine sormak cesaretini gösteremediğim için hâlâ me-raktayım!

Her Hafta: 3/4/1948

ADNAN TAHİR

Filozof Rıza Tevfik'le son görüşme

Rahmetli filozof Rıza Tevfikle son görüşmemiz, gariptir. (Allah) mevzuunda olmuştu.

Bundan on sene evvel, Cünyede günlerce başbaşa kaldığımız zaman da, aynı mevzuata temas etmiş olduğumuz için, on yıllık bir fası-ladan sonra bu husustaki düşünce ve kanaatlerinde bir değişiklik olup olmadığını merak ettim bilmem, yine sormuştum:

— Allahı nasıl görüyorsunuz?

— Allah!... diye bir lâhza durup, göbeğine düşen ak sakalını, hafifçe okşayarak, ağır ağır konuşmuştu:

— Tasavvuf ve muhtelif İslâm mezhepleri Allahı hep, başka başka anlatmışlardır. İslâm âlemi bunlar için yazılmış kitaplarla doludur. İslâm itikadını en ziyade muhafazaya gayret eden ve pek büyük ilim ve kudret gösteren İmam-ı Gazalî'dir ki, elli yaşında ölmüş, dâhî bir İranlı idi.

Başka mezhepler ve dinlerin Allah hakkındaki fikirlerini nakletmeğe hakkım olmadığı için yalnız, müslümanlar arasında, benim ve babamın da mensup olduğumuz Ehli Sünnet itikadınca ve hülâsa-ten bir fikir vereceğim: En evvel, asıl kitabımız olan Kur'anı Kerim'in nas olarak sarahaten söylediği sözleri izah edeyim: Evvelâ Allah nedir? diye hatıra gelen bir suale karşı, Kur'anı Kerim: (Ona benzer bir şey yoktur) diyor.

Hattâ Müslümanlıkta Allah'ın sıfatlarına inanmak lâzım geldiği halde, Kur'anı Kerim: (Biz, onu tavsif edenlerden tecrit ederiz) diyor.

Vâkıa buna rağmen Kur'anda Allah için bir çok sıfatlar vardır: Rahimdir, şefiktir, hattâ azizdir ve intikamcıdır da...

Fakat onlar insanların tabiatine uygun düşün diye, antropomorfik, yani (insanca bir düşünüş) tarzı olarak kabul edilmelidir. Yoksa Allak itikadı, en büyük Müslümanlarca tamamen angostiktir: Allahın kendi zâtını hakikatte olduğu gibi bilmek her türlü şeyin haricindedir.

Biz, onun yalnız varlığını kendi hissimizle duyar, teslim ederiz. Biz kendimizi nasıl duyuyorsak, bizi bu duyma imtiyazı ile yaratan ebedi ve ezeli bir Allahın vücudunu da o his ile beraber duyarız.

Bu duygu mantığın, çok üstündedir.

Bu söylediklerimin aslını farsça ve arapça olarak zikredecek degilim. Bütün İslâm filozofları ve ilâhiyyunu bu fikirdedir.

Mevlânâ Celâleddini Rumi der ki: (Hak Taalânın zâtını kimse bilmez ve akıllar idrâk etmez. Ey hâkim, sana bu kadar söz kifayet eder! Bundan ziyade söylersen budalalık olur, çünkü idrâkın fevkindedir.)

Yunus Emre:

«Yücelerden yücesin;»

«Kimse bilmez nicesin!»

der Muallim Naci de şunu söylüyor:

«Allah nedir, deyince gafil.»

«Allah deyip hamuş olur dil.»

Son olarak, Arapça kendi fikrîmi hülâsa edeyim: Âlâ en ettebaal Hûda!

İşte, hayata veda edişinden pek az evvel, rahmetli filozof, Rıza Tevfik'in (Allah) hakkındaki düşüncesi bu idi.

Şimdi, 1939 da, Cünyede bulunurken, bu mevzuda söylemiş olduklarını, görelim:

— Bir gün Emir Abdullahın Ammandaki kasrında ve kendi odasında oturuyorduk. Kasra çıkan yol üzerinde beş bedevi şeyhi bellirdi. Elllerinde, hiç eksik olmıyan, ince kıvrık bambu değnekler ve kalın kaytanlı eğri kılıçlarını da baston gibi kullanarak kasrın meydanına geldiler, oracıkta kayaların üzerinde oturdular.

Emir, bana:

— Rica ederim, dedi, gidin, şeyhlere selâmımı tebliğ edin, buraya buyursunlar.

Çıktım, şeyhlere yaklaştım. Emirîn selâmını ve emirlerini söyledim.

— Allah onun ömrünü uzatsın! dediler.

— Ben:

— Haydi, kasra buyurun Emir Hazretleri sizi bekliyor, deyince, ihtiyar şeyh, ellerini kaldırarak; (Lâ vallah!.. Ebeden, içeri gidemeyiz, dedi ve göğsünü açarak, nefesimize darlık gelir. Lâ vallah! çatı altına giremeyiz, boğuluruz...)

Gittim, Emire haber verdim. Gülüştük. Emir:

— Bunlar tam, sütbesüt, su katılmamış bedevî, dedi ve kasırdan çıkarak onlara mülâki oldu.

Çöl insanı işte budur. Çölün, hususiyle havasının temizliği, gecelerinin güzelliği insana dinî bir takım ilhamlar veriyor. Belki o sebepten dolaydır ki, Peygamberlerin hemen hepsi çölden çıkmıştır.

Hattâ Romanın en parlak zamanında ve geçkin medeniyetinde bu kadar efkârı ilmiye, sanat ve edebiyat yığılmış iken, öyle bir medeniyet merkezinde son derece sefahate dalmış yaşıyan Romalılarda filozoflar, edipler, büyük adamlar çıktığı halde, din hususunda en adi derecede paganızmden ileri gidememişlerdi.

Kendileri de putperestliğe hiç inanmadıkları halde, yine onu resmî bir din olarak muhafaza etmişler ve hangi vahşi kavmi idareleri altına alırlarsa, onların hurafatı itikadiyesini de kendi akidelerine ilâve ile kabul etmişlerdir.

Öyle bir zamanda Filistin ile bugünkü Şarki Ürdün arasında bulunan Ürdün nehri civarında ise en mühim Peygamberler çıkmıştır ve orada öyle dinî bir heyecan hüküm sürmüştü ki, bir takım fakir insanlar bile dünyanın her tarafına yeni dinî, ahkâmını ve ahlâkını yayacak kadar gayret ve muvaffakiyetler göstermişlerdir. Bu fevkalâdeliği acaba, neye atfedebiliriz? Bence bu, çölün bir mucizesidir.

Ben 1928 den 29 a kadar bir sene kaldığım Newyorkta, birkaç defa bu keyfiyeti düşündüm.

Öyle sezdim ki; Amerikada insan, beşer dehâsının eserlerini adım başında kemali hayretle gördükçe, göklere bakmağa vakit bulamıyor. Orada dalma insanın muvaffakiyetini, insanın kuvvetini ve iradesini görüp beğeniyor. Yani bizzat kendini beğeniyor. Allahı düşünmüyor.

Hattâ o seksen katlı binaları, yeraltını azim bir köstebek yuvasına benzeten sekiz kat demiryolları, çeşit çeşit makineleri, fevkalâde asma köprüleri, aynı dehâ ve aynı malûmatla acaba Arabistan çöllerinde yapmak mümkün müdür, değil midir, onu da düşünmelidir. Muhtın insan üzerine, insan maneviyatı ve hissiyatı ve mizacı üzerine tesirini pek vazîf bir surette görmek için medenî memleketlere değil, o müthiş çöllere gidip yaşamalı.

Çünkü, Newyork gibi, Londra gibi yerlerde görülen ve insanı hayrete düşüren medeniyet eserleri tabiatın bize tesirinden ziyade bizim ona karşı reaksiyonumuzu gösterir.

Çöllerde ise bedevinin seciyesini, mizacını vahşi bir endividüalist tîpinde yuğuran bir tabii zaruret vardır ki, pek kolay göze çarpar, o

da hududu muayyen olmıyan çöl âleminde kendi kendine yaşamağa ve hayatını türlü türlü tehlikelere karşı müdafaa ve muhafaza etmeğe mecbur olan bir adamın, ancak kendine güvenmesi lüzumudur.

İşte bedevinin cesareti, bütün kurnazlığı, düşmana karşı merhametsizliği, bazan da ülvüvü cenabı, her türlü meşakkate karşı son derece mukavemetli olması, tamamiyle kendine güvenmek lüzumunu, hakkiyle idrâk edip, ona göre yaşamış ve bütün hayatında bu idman üzere yaşamış olmasındandır.

— Bu çöl, sizin düşünceleriniz, duygularınız, hülâsa hayatınız üzerinde de bir tesir yaptı mı?

— Muhakkak!.. dedi, hele yalınayak Kâbeye girip, orayı yıkadığım gündenberi (Allah) kuvvetine, bir başka türlü inandım.

Burada, Rıza Tevfik'in ölümüne en çok ağılıyanlardan ve bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulamayacağına inananlardan biri olan eski ve samimi dostu Kral Abdullahın, bir gün Ammandaki kasrında, ondan bahsederken, söylediği şu sözü hatırladım:

— Filozoflar umumiyetle itikatları zayıf, hattâ dinsiz insanlar sayılırlarsa da, bizim filozof hiç te öyle değildir. Bilâkis, bir çok müslümanın diyenlere, örnek olacak bir mutekittir. Onunla, saatlerce din mevzuunda görüştüğümüz zamanlar olmuştur. İtiraf ederim ki, ben bile, bunca senelik dini tettebbuatıma rağmen, onun fikirlerinden daima istifade etmişimdir. Dini anlıyarak, kabul eden nadir filozoflardan biridir. En çok sevdiğim tarafı da, daima nikbin oluşudur. Onun, sık sık tekrar ettiği: (Bu dünyada vicdanını rahatsız etmemek için ne mümkünse yap; uykuya yat, çalışabilirsen zihnini bir meraka saldırıp, bir fikirle meşgul et, yapabilirsen şiir yap, fakat bazıları gibi yapma: Eyvah ben bedbahtım, yarın büsbütün bedbaht olacağım diye düşünüp üzülme!) sözünü, en buhranlı zamanlarımda hatırladıkça, sıkıntıdan kurtulurum.

Esasen, onun her türlü sohbetine doyulur muydu?

— Amma, filozofun bu sözündeki (uykuya yat) dan sonra bir de (sarhoş ol) u vardır...

Deyişime gülen Kral Abdullah:

— Ondaki kasdı (içmeden sarhoş olmaktır) demişti. Her halde, amma, bana onu söylemezdi. Hattâ içki mevzuundaki taassubumu bildiği için, burada bulunduğu zamanlar, ağzına bir katre küül koymazdı. Ve bundan da müteessir olmazdı. Zira, bünye itibariyle ne kadar sağlam idiyse, iradesi de o kadar kuvvetli idi. Ben ona daima, bazusundan fazla iradesi kuvvetli pehlivansın derdim.

Ona, bir defasında, (Ölümden korkar mısınız?) demiştim.

— Ne korkarım, ne korkmam... Ona ne git, benden uzaklaş derim, ne de; gel beni al... Ölüm gelirse, yalnız beni değil pabuçlarımı

da alsın gitsin... Vaktini bekliyeceksin, mutlaka gelecek olan Azraili ne gözünde büyüt, ne de davet et...

Rıza Tevfik'in, serildiği ölüm döşeginde, son demlerinin mecal-sızlığı içinde, artık eli kalem tutamadığı için, başı ucundaki vefakâr ve sevgili eşi Bayan Nazlıya, kelime kelime not ettirdiği, son kütası şudur:

«Hiç unmayacak bir asabi derd-i-serim var.»

«Nazlım, bugün ayrılma yanımdan kederim var.»

«Ben bihaberim kendi sürekli elemimden.»

«Gel nabzıma bak, tut şu soğuk cansız elimden.»

MERHABA Mec. 5/Şubat/1953

Kandemir

FİKRETİN NECİP RUHUNA

(Hususi bir ziyaret)

Dediler ki ıssız kalan türbende,
Vahşi güller açmış; görmeğe geldim!
O cennet bağının hâkine ben de
Hasretle yüzümü sürmeğe geldim!

Dediler ki sana emel bağlayan
Kabrinde diz çöküp, bir dem ağlayan,
Bermurad olurmuş!... Ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeğe geldim!

Şu hieran yılının sonbaharında
Jaleler titrerken çemenzarında,
Gün doğmadan evvel, ben mezarında
Matem çiçekleri dermeğe geldim!..

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşkı hak uğruna yaş dökenlerle.
Sarı gonce veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim.

Yâdın ölüm gibi bir sırrı müphem!..
Neş'ei sevda mı bu hissi elem?!..
Ruhumda ne füsün eyledin bilmem?...
Bugün sana gönül vermeğe geldim!..

Rıza Tevfik

Filozof'tan Hâtıralar

Rıza Tefvik, memleketten nasıl ayrıldığını anlatıyor:

— Gurbette geçen 17 senelik hayatımın birçok safahatı vardır. Fazla olarak birçok nukatı nazardan da telâkki edilmesi lâzımdır. Çünkü memleketimin haricinde geçirdiğim uzun seneler içinde öyle tecrübelerle münkat oldum ki neticesinde en kavi mutekadatım sarıldı. Hayatın başka başka mânaları olduğunu da anladım. Sonra ben silsilei vukuata sırf tarihi bir noktai nazardan bakardım ve determinizme inanırdım. Halbuki bugün daha ziyade kadere inanmağa malim ve hayatımın trajik mânasını çok daha güzel anladım ve gariptir ki bu meselede iradei beşeriyenin hakikatine inanmak mecburiyetinde kaldım. Yalnız bir noktada mütereddidim hâlâ. O da herkesin iradeti ve onun sahai taallûku bir değildir ve olmadığı için de o dairenin çizgisi pek vazih değil, âdeta durgun sular sathında teşekkül eden daireler gibi, dalgalanıp, çalkalanıp yayılıyor.

Bu noktaları bilâhare tamamiyle izah edeceğim. İşte bu gibi meselelerle uğraştığım zamanlar hayatın felsefi bir noktai nazardan mânasını tettebbu ettiğim ve kavradığım zamanlar idi. Hayatımın bir de şairane ciheti var. O da memleketimden çıkarken gönlümde taşıyıp getirdiğim büyük bir hasret duygusunun bütün cilveleridir. Ve onun ilhamıyla bu gurbet illerinde pek samimi bazı şiirler yazdım. Eşden dosttan uzak, bütün çocuklarıma mütehasır olarak yalnız yaşadığım için tarifi imkânsız bir öksüzlük duydum. Ve bu duygu beni tabiata daha ziyade yaklaştırdı ve âdeta ilk çocukluğum devrine ihtiyarlığımda tekrar ulaştırdı. Bu keyfiyet bütün maziyi renkli ve canlı olarak vicdanımda tekrar uyandırdı. Yeniden sevdiğim yerlerde çocukcasına yaşıyormuşum gibi saf, mütecessis, meraklı, tertemiz bir ömür geçirdim ve bundan büyük bir zevk aldım..

Fazla olarak bir de bulunduğum şu memleketin ve daha evvel içinde yaşadığım Şarki Ürdün halkının âdatını, tarzı maişet ve idaresini kemali dikkatle tettebbu ettim ve onun içindir ki bir taraftan meşhur İtalyan şairi Dante'nin ruhunu ve şiirlerini ne kadar iyi anlayabildimse, çöllerde çadır altında yaşayan bir Bedevinin hislerini, emellerini, vicdanını da o kadar anlıyabildim. Bütün bu adamlar ve bu şeylerle benim ruhum arasında bazı fitri müşabehetler ve garip alâkalar keşfettirdi. İddia edebilirim ki bunlar şiir için kıymetli sermayelerdir.

Gurbette geçen hayatıma gelince:

— Ben İstanbuldan acele çıkmıştım. Yanımda birkaç liradan fazla para yoktu. O zaman Aksarayda Harikzedegân apartmanında - refikam, küçük oğlum Nazif ve refikamın büyük valdesiyle birlikte oturuyorduk. Eve haber gönderdim. Refikam da - Amerikan Kız Kolejinden mezun ve orada umumi kâtiplik etmiş olan - ikinci kızım Selmadan 750 dolar almış, bana vapura getirmişti. Ben meçhul ufuklara teveccüh ettiğim ve nereye gidip, nerede kalacağımı da katiyen bilmediğimden dolayı Selma'dan ödünç aldığım şu birkaç paraya itimat edip de evdekileri beraber götüremedim. Egypt ismindeki ufak, kötü, Allahlık bir vapura binmiştim. Vapurumuz, nihayet güzel İstanbulun ufkundan ayrılıyordu. Bir defa daha hasretle o canım şehre baktım. Bir daha inandım ki dünyanın hiç bir memleketinde o panorama yoktur ve olamaz. Meşhur şehirlerin çehreleri ve şemallî vardır. Meselâ Newyork'un Gratsiyelleri bana bir mezaristanı ve mezar taşlarını andırır. İstanbul ise nefis kubbeler ve narin minarelerle süslüdür. Hele Ortaköy caminden Sarayburnuna, Ayasofyaya kadarki o yarım daire... Evet ben vapurun güvertesinde, parmaklığa dayanmış olduğum halde bu ufka hasretle bakıyordum. Birdenbire nasıl oldu bilmem, hatırıma bir tarihi rübai geldi ki, garip bir mezar taşı kitabesidir. Bu rübai şöyle diyordu:

Yazık ki bedenimde ruh kalmadı artık

Eski bir kefinden başka da örtüm yok.

Ey dostlar, azizler hatırlayınız beni

Öyle bir sefere çıktım ki benim için dönüş ihtimali kalmadı.

O ruh buhranı içinde bu rübainin hatırıma gelmesi gariptir. hüznüm arttıkça arttı. Zaten güneş de batmış, maruf bir tabirimizce sular da kararmıştı. Güzel memleketimin mebanisi ve eşkâli, elhasıl şemallîyle bütün sevimli çehresi müphem bir karaltı altında siliniyordu. Düşündüm, henüz ölüm tecrübesini bilmiyordum, fakat o zaman öyle zannettim ki, son nefesinde insanın gözünde fer kalmayınca cihanı böyle görse gerek... Hattâ pek parlak bir Mayıs gününün öğle üzeri ruhunu teslim etse bile... Şu hale nazaran son nefesinde insanın hâletli ruhıyesi - garip bir münasebetle - âdetâ nefsimde tecrübe etmiş oluyordum. Bu duygu o kadar vicdanımı sarsmıştı ki, eğer onu sözle ifade edebilecek kudrette belîğ bir şair olsaydım, en güzel şirimi o gece Türk edebiyatına hediye etmiş olurudum.

Kendi kendime şöyle diyordum: «Ben de günün birinde şu dünyayı terk edeceğim. Allahtan dilerim ki o demde canımı almadan evvel hafızamı alsın. Çünkü gözlerim kararmaya başladığı zaman sevgili vatanıma veda ettiğim anı ve birçok sevgili kimseleri ve yerleri bütün bütün terketmekte olduğumu hatırlayacak olursam öyle bir azap çekeceğim ki, rivayet olunan kabir azabı onun yanında hiç kalır.»

Yemek vakti gelince, ben, böylece sakid ve sakin güvertenin parmaklığına dayanmış olduğum halde suların cereyanını seyrederek gibi, dalmış durmuştum. Muayyen bir şeyi düşünüyör mü idim, düşünmüyör mü idim bilmem. Nihayet çan çalındı, yemeğe çağıldılar. Sevki tabii ile salona indim. Uslu uslu yerine dönen bir hayvan gibi idim. Orada arkadaşları görünce gürültü ve konuşmalar ve munis sesler deminki maneviyetimin üzerine bir perde çekti. Ben de o yaygaraya katıldım, konuşmağa başladım. Fakat içimde tarifi gayri kabil bir duygu, bütün sevgili şeylerden, insanlardan, hatıralardan gittikçe uzaklaşmakta olduğumu bana ihtar ediyor, ve ara sıra insanın böğrüne batan bir yaman sancı gibi bu her şeye vedaımı bana hatırlatıyordu.

Yorgun olduğum için yemekten sonra kütük gibi uyumuşum. Sabahleyin kendimi engin denizlerde buldum. Çocukluğumun en şen ve heyecanlı muhitini teşkil eden Gelibolu'yu ve Boğazı uykuda geçirdiğimden dolayı keder ettim. Oralarını bir defa daha görmek isterdim. **Hamza Bey** sahilini, Musalla fenerini, Yazıcı zade Mehmet efendinin itizal ettiği mağarayı ve tekkeyi, sonra Hızır taşını, **Mancis'in** taşını ve nihayet Ermeni ve Yahudi mahallerini geçerek liman önünden Kılık altını... Hepsini hatırladım ve bütün bu panorama renkli ve canlı olarak benim 14 yaşında olduğum vakitlerde bildiğim ve gördüğüm gibi gözümün önünden geçti. Yunan sularına girdiğimiz zaman biraz zihnim oyalandı ve eğlendim. Çünkü çok dilber ve çok şairane vaziyetlerde birçok adalar vardı.

Mataban burnunda fırtına pek fena arttı. Az kalsın batayazdık. Evet bütün salondaki eşya hurdahaş olmuştu. Yolcular hemen dışarı uğradılar, bütün gecemiz telâş içinde geçti. Hava da pek soğuktu, çünkü Teşrinisani idi. Girit hizasını geçtikten sonra hava sükûnet bulmağa başladı. Ben o sırada bir iki yolcu arkadaşla vapurun büyük can kurtaran sandallarından birine girip rahat etmeği düşündüm. Beş altı kişi sandalın içine girdik. Sandal derin olduğu için rüzgâr tepemizden aşılıyor ve bize dokunmuyordu. Bir geceyi öyle geçirdik.

Nihayet İskenderiye rıhtımına çıktık. (**Pansiyon Hidivyal**) da üç gün , üç gece kaldım. sonra **Kahire**'ye hareket ettim... Nihayet günde yirmi kuruş Mısır parası ücretle ufak, ücra bir otele girdim. Bu hayli fakirane bir oteldi ve zannederim sahibi de bir Alman Yahudisi idi.

O sırada aklıma birşey gelmişti; Bedevi kıyafetine girmek ve Mısrıda öylece, serbestce dolaşmak! Yeni de sakal bırakmıştım.

Evet Mısrıda Bedevi kıyafetiyle geziyordum. Kahire sokaklarının isimlerini pek hatırlayamıyorum. Fakat Süleyman Paşa heykeli-nin bulunduğu meydan taraflarından bir yerde pek mutantan ve şık bir dükkân önünde durdum.

İşte o sıralarda Suriyeli dostlarımdan bir zat Emir Abdullah'ın İngiltereden avdet ettiğini haber verdi. Ziyadesiyle sevindim. Zira müşarünleyh ile beraber ilk Meclisi Mebusanda refakatimiz vardı. Fazla olarak kendilerini pek genç iken tanımakla müşerref olmuştum. O zamanlar ben Boğaziçinde, Bebek'de ve Arnavutköyünde otururken onlar da Emirgân'da ikamet ediyorlardı. Bir gün bazı dostlar şirket vapurunun kamerasında beni kendilerine takdim etmişlerdi. O münasebetle ve gördüğüm teveccühata binaen ekser Cumaları gider ziyaret ederdim. Bu sefer bu haberi alınca ziyaretlerine gitmeği kendimce vazife bildim ve hiç bir maksat, fikir bağlamıyarak gitmeğe karar verdim. O vakit Emir Hazretleri Kahire civarında Zeytune'de sakin Hiccaz mümessilinin konağında misafir bulunuyorlardı. Beni büyük bir nezaketle ve güler yüzle kabul ettiler ve Mısırda ilk defa olarak nefis bir İstanbul lehçesiyle epeyce müddet Türkçe konuşabilmek müyesser oldu. Tabii içim açıldı. Ayrılırken Emir Hazretleri bizim Hicaza dâvetli olduğumuzu da söyliyerek malyetli âliyelerinde gideceğimizi tebşir etti. Üç gün sonra da Süveys'de birleşip vapura bindik. Mevsim kış olduğundan hava pek lâtıfti. Kırmızı deniz pek sakin. Namaz vakitleri Emir Hazretleri güvertede seccadeler serdirerek cemaatle namaz kılarlardı. Namazdan sonra pırıl pırıl gümüş bir semaverle mis gibi çay hazırlanır ve seccadeler üzerinde içilirdi. Hicaz halkınca âdet, ufacık fincanlarla birbiri üstüne beş on tane taze çay içmektir. Biz de buna alışmıştık. Bazı zamanlarda, Emir'in hizmetinde bulunan Bedevilerle lâubaliyane konuşurdum.

Bedevilerin Çöl Hayatı

Hürriyetini ve istiklâlini pek çok seven, diğerinin emrine asla tabi olamıyan hakiki bedevinin mizacı çöl hayatına tabidir. Ve o hür bedevi, hazin değil mi, bir kaç devenin esiridir. Onların peşinde dolaşmağa mahkûmdur. Zira kupkuru, uçsuz bucaksız, cehennem gibi çölde iki miskin deveyi besliyebilmek için, iki tutam kuru ot bulabilmek için kilometrelerle dolaşmak lâzımdır.

Yine bu sebeptedir ki; asıl çölün orta yerinde hiç bir kabilenin bir iki yüz çadırdan ziyade kalabalık teşkil ettiği görülemez. Cemaat dedi artar artmaz mutlaka o kabileler ikiye bölünür. Tevratta da bunun misali yok mudur? İbrahim ile Lût kardeş çocukları oldukları halde çobanları birbirleriyle kavga ettikleri için İbrahim Lût'a; «Allahın arzisi geniştir, sen şarka git, ben de garba...» demiştir.

Yine bunun içindir ki bedavet âleminde hiç bir vakit yekpare, büyük ve bugünkü mânasıyla tam bir millet teşekkül edememiştir, edemez...

Burada; İstanbuldan ayrıldığım gündenberi, bu ana kadar iltizamen tettebbü etmiş olduğum mühim bir meseleyi ben ancak bedevileri iyice mütalâa ve tetkik ettikten sonra halledebileceğimi itiraf etmek isterim. Onu da bir iki kelime ile sarahaten arzedeiyim:

Türklerin idarede en büyük kusuru bu hakikatı tecrübiyeyi bilmemeleri idi. Unutmamalıyız ki, bu memleketler, bu bedeviler ve daha bir çok kavimlere mensup sayısız cemaatler düne kadar bizim idaremiz altında idiler. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse; Türkler kemali hulus ile ve sahihen bu müteferrik kuvvetleri her türlü tecavüze karşı masun bulundurmak politikasını tutmuşlardı. Bu ciheti ben herkesten iyi biliyorum, ve bunda kimsenin şüphe etmeğe hakkı yoktur.

Yine şüphe yoktur ki Türkler kendilerinin ideallerine bu cemaatlerin içtimai ve siyasi mukadderatlarını da tevfiik etmek isterdi. Bu hususta da ihlâsları şüphe götürmez. Maddi misallerle söylileyim ki bu mücerret ifadenin işaret ettiği cihetler daha iyi anlaşılın:

Türkler ecnebi akvamdan asker almamışlardır. Bu hizmete bedel bazılarında başka türlü yardım istemişlerdir, bazılarında da pek cüz'î, amma devede kulak nev'inden cüz'î bir vergi almakla iktifa etmişler, fakat kendi halkayı idarelerinde bulunan bu arazi ile bütün o kavimleri müdafaa etmek için öz evlâtlarını, canlarını ve kanlarını mütemadiyen, bir kaç asır, vermişler, vermişler, vermişlerdir.

Biz, bu kavimlerin akaidi hususiyelerine, dinlerine, eski itikatlarına, itiyatlarına, dillerine.. Hülâsa hiç bir şeylerine karışmamışızdır. O kadar ki asırlarca bizim idaremizde kalıp da iki kelime Türkçe öğrenmeyen bir çok akvam vardır. İşte Lübnan... Biz burada askeri hizmet için yılda yalnız beş kuruş vergi almışız... Buralarda Türkçe bilen yerliyi de parmakla göstermek icabeder.

Türkler kendileri için hoş gördükleri ve çok yüksek ve iyi buldukları bir idare tarzım umumen Türkiyede meskûn insanlara teşmil ve tatbik etmek kabahatinde bulundular. Şüphesiz bu kabahat ufak bir şey değil, büyük bir kusurdu. Ancak tekrar edeyim ki bu kabahatı bilerek, isteyerek değil, hüsnü niyetle işlediler, yani huluslarından emin olmak lâzımdır. Biz, bizzat kendimizden, kendi neslimizden, hattâ şahsımızdan bahsedelim; Meşrutiyet idaresini istibdat ve şahsi hükûmet idaresine daha müreccah görmeseydik, bunun için bu kadar fedakârlıklara, bu kadar muvazenesizliklere, bu kadar tehlikelere kendimizi atıp da, uzun ve hayli pahalı bir mücadeleye girişir miydık?

Türkler bu irade şeklini, Türk olmayan vatandaşlarına tatbik ve teşmil etmek istedilerse, yine şüphe yok ki kendilerinin pek iyi gördüğü bir idare tarzına onları teşrik etmek istediler demektir. Buraya

kadar ve sırf bunun için Türkleri tenkit ve onlara kabahat isnad etmek bence kat'iyen haksızdır, yanlıştır.

Hulâsa; Türkler fatih bir millet, asker bir millet, hattâ ecnebinin iddiasınca çok iyi kanun yapan bir millet oldukları halde, kat'iyen kolonizasyona akıl erdirememiş bir millet imişler...

Biz paytahtımızda, yani İstanbulda lâıkiyle tatbik edemediğimiz, bir türlü mevkii fiile koyamadığımız siyasi ve içtimai bir ideali - akla bakın.. - **Badiyetüşşamda, Yemende**, kuş uçmaz kervan geçmez çöllerde yürütmeğe kalkıştık ve derhal bu yanlışlığın fena neticelerini gördüğümüz halde yine ısrar ettik.

Benim gibi on altı senedir buralarda, bir çok muhtelif safahatı içtimaiye nümuneleri içinde yaşayan ve her dakika: (Acaba bizim günahımız ne idi?) diye düşünmekten fariğ olmıyan bir adam, meşhudatı uyanık bir nazar ve fikirle kaydeder ve onlardan mutlaka bir netice çıkarmak isterse, eminim ki yukarıda verdiğim hükmü tasdik etmek mecburiyetinde kalır. Bedevilerin misafirperverliklerine bayılırım. Fakat bu, bizim anladığımız gibi değildir. Yine bu faziletleri de çöl hayatının iktizasından olsa gerektir. Çünkü böyle bir münasebette karşılıklı nezaket ve insaniyet olmasa sahrada rahat yaşamak, nefes alabilmek mümkün olmazdı. Yalnız gazve, talan edip birbirini öldürmek, soymak, yağma etmek ile geçinmek esası üzerine içtimai hayat devam edecek olsaydı, bu iptidai insan cemaatları çok çabuk müzmahil olurlardı.

Bedevilerde misafirperverlik üç gündür. Ondan ziyade alakoyamazlar, oturtmazlar.

Yeniğün : 27-5-1939

Rıza Tevfik

Bir mülâkatı okurken

Feylesof lâkabiyle maruf Rıza Tevfik Bey, kendi tâbirince mace-rayı hayatını bir gazeteciye nakletmiş; bir mecmua bu mülâkatı, hayatına dair ve çöl mutekiflerinin hal ve tavırlarını andıran fotoğraflarla süsliyerek neşretmektedir. Siyasi keşmekeşlerle dolu bir ömrün yekûnu olan bu mülâkat serisi, ancak, sergüzeşt meraklısı delikanlıları ve sinema sever kızları oyalyıyacak bir muhteva taşıyor:

«İstanbuldan acele çıkmış. Yanında bir kaç liradan başka para yokmuş. Eve haber göndermiş. Refikası, Amerikan Kız Kolejinden mezun ve orada umumî kâtiplik etmiş olan ikinci kızı Selmadan yedi yüz dolar almış; vapura getirmiş. Bu paraya itimat ederek evdekilerini beraber alıp götürmemiş. Egypt ismindeki ufak, kötü, berbat, alahlık bir vapura diğer firarilerle binmişler. Vapurun güvertesinden

İstanbulun güzelliğine hasretle bakmış ve hatırına şu tarihi rubai gelmiş:

**Yazık, ki bedenimde ruh kalmadı artık
Eski bir kefenden başka da örtüm yok
Ey dostlar, azizler hatırlayınız beni
Öyle bir sefere çıktım; ki dönüş ihtimali kalmadı.**

Akşam olmuş, sular kararmış, feylesofu can yakıcı hüznler bürümüş. Fakat yemek vakti gelince salona inmiş, orada yoldaşlarının arasma katılmış; onların gürültülü konuşmaları ve munis sesleri firarının mükedder maneviyatına bir perde çekmiş. Sonra yorgun olduğu için kütük gibi uyumuş. Yunan sularında çok dilber ve şairane adalar zihnini oyalamış, eğlendirmiş. Girit açıklarında bir fırtına atlatmışlar. Vapurun kaptanı bir Yunanlı ile de hoşça konuşmuşlar.» Ve trajik bir role ilk defa çıkmış, hüviyetleri ellerindeki valizlere tıklılığa getiren figüranlar gibi İskenderiye sokaklarına dökülmüşler.

Kayıtsız bir eda ile anlatılan bu yolculuk, bir yârân seyranı değildi. Bu kafil, milli bir tuğyan halinde denizlere kavuşan Türk ordusunun önünden kaçıyordu. Fikir ve fiillerle bu firarî kafilenin elebaşısı olan **Rıza Tevfik**'in sözlerinde, bir nefis mürakabesinin izlerini, bir nedametın gölgesini, bir ömrün bitaraf bir muhasebesini beyhude yere aradım. Ve o günleri düşündüm: o acı ve karanlık günleri. Her sabah bir tebliğ, bir şehrimizin düştüğünü, bir ümidin söndüğünü, bir beşiğin kirlendiğini haber verirdi. Darülfünunun sınıflarını tah-talarla ikiye bölmüşlerdi. Ferid paşa hükümeti ve işgal kuvvetleri en çok Darülfünun gençliğinden çekinirdi. Derslerimizi de silâh şakırtıları, ve nefer şakaları ikiye bölerdi.

Bir mart sabahı sokaklarda tanklar, zırhlı otomobiller ve süngülülerin dolşatığını gördük. Ve o gece sabaha karşı İstanbulun yer yer işgal ve Şehzadebaşında neferlerimizin bir baskınla şehit edildiğini öğrendik. İçimiz kan ağlıyarak Darülfünunda toplandığımızı, neferlerimizin mübarek nâşlarını bulup gömmek istediğimizi unutmak mümkün mü? Gençliğin yekpare ızdırıp kesildiği o sabah, hatırlarım, karşımıza bu **Rıza Tevfik** çıkmıştı. Mutad edasiyle, bin dereden bin su getirerek bize nasihatlar etti, öğütler verdi ve işgal kuvvetlerinin âdeta bir elçisi gibi bızımla konuştu. Sonra **Sakarya** günlerine kadar felâketler birbirini takip etti. Biz onu, hep aynı rolde, aynı halde gördük. Bir kaç aylık bir gayubetten sonra günün birinde Astragan kürk, ipek çorap, güderi eldivenlerle felsefe kürsüsüne çıktığını hatırlarım. Paristen, Sevrden Türk milletinin idam kararını imzalamaktan dönüyordu; dudaklarında bir sigara gibi, o zaman şu cümle asılı idi. **Medeniyet konfor demektir. Anlaşılan, otelleri, lokantaları, kahveleri,**

barları ile Parisin cazibesine tutulmuştu; o zamanda, ki Türk milleti dışıyla, tırnağıyla bir istilâ ordusuna karşı koymak için kuru ekmek yiyor ve toprak üstünde yatıyordu. Yer yüzünde bu idam kararını imzalıyacak bir Türk bulunamayacağına o kadar inanmıştık, ki meşum kalemin Koleje hediye edildiğini öğrendiğimiz vakit çılgına döndük. Bu hediye Türk gençliğinin kalbine batırılmış bir süngüdür. Rıza Tevfik, bu süngü ile gençliğin kalbinde ebediyen işliyen bir yara açtığının farkında mıydı? Zannetmem; çünkü ertesi günü, şuh ve şakrak edasıyla kürsüye çıktığını ve bize Sokrattan, Kanttan başlayıp pehlivanlığına ait hatıralarla biten meşhur derslerinden birini verdi. Türk topraklarının alt üst olduğu, Türk şehirlerinin yıkıldığı o kanlı ve karanlık günlerde yüzünde hep o şuh ve şakrak edayı görmek, bize tarifi mümkün olmaz bir eza verirdi.

İstilâ ordusuna mutavaat ve sadakat istiyen Hürriyet ve İtilâf hatibinin nutukları hâlâ kulaklarımızda...

O zaman ruhlarımızın yegâne sığınağı Yahya Kemal'di. Ya bir kahve köşesinde, ya Darülfünunun bir odasında etrafına toplanır; o ümit ve teselli kaynağını yanan bağrımıza boşaltırdık. Yahya Kemal, milli kıyamın mutlaka muvaffak olacağına inanmış ve bizi inandırmıştı. Onun gibi bir panzehir olmasaydı, Darülfünun gençliğinin mâneviyatı ne olurdu?

Rıza Tevfik Bey, Yunan sularından geçerken gözlerinizi, çok dilber ve şairane bulduğunuz adaların biraz ötesine çevirseydiniz bir kan tufanının yakılan İzmir'in üstüne boşaldığını görecektiniz.

Ve tarumar olan bir vatan karşısında belki biraz teessür, biraz hicap, biraz nedamet duyacaktınız. Derin bir hassasiyetin mevzuu olan gözleriniz ve kulaklarınız, yazık, ki tamamen mağlûp ve münkeşir olduğunuz günlerde bile bigâneliğini muhafaza etmiş...

Sadece bir okuyucu zümresini heyecanlandıran sözlerinizi keşke söylememiş olsaydınız; o kara günlerin yadiyle ezilmiş ve bir hevesin oynacağı olmuş sanarak sizi unutmuş olacaktık. Türk milletinin necabetli de bu seyyilâtın üzerine bir af perdesi çektikten sonra...

Gurbet acıları ile dolu on yedi yıl sonra, söyleyecekleriniz bunlar mıydı? Biz başka şeyler beklerdik:

Bir itiraf, bir nedamet, bir nefis mürakabesi ve bir ömrün bitaraf bir muhasebesi...

Oluş : 11-6-1939

Halil Vedat FIRATLI

Filozof gözüyle Mehmet Âkif

Ben henüz Lübnan sahillerinde kendi âleminde rahat rahat yaşamakta iken gazete okumak külfetinden bile vâreste bulunuyordum. Cemaatten ne kadar uzak isem, tabiate o kadar yakın olduğumu h's-

sediyordum, ve bu vaziyetimin delâletiyle zihnimde uyanan ve canlanan hatıralar, beni Cünye körfezinin temiz, ince, beyaz kumlu ıssız sahillerinde serseri bir vahşi gibi dolaştırıyordu. Ben o lâtif deniz kenarlarında başıboş bir çocuk gibi beyhude dolaşmaktan pek hazederdim. Gelibolunun Hamzabey sahillerinde ömrünün en bahtiyar zamanlarını geçirmiş olan o yaramaz, haşarı çocuğu!.. Benim çocukluğumun manevî çehresini arıyor gibiydim. O çocuk dokuz yaşındayken İzmitte sevgili annesinin haleti nez'inde me'yus ve ümitsiz çehresini görmüş, o yaşta anne gibi şefkatli bir dosttan öksüz kalmak sefaletinin ne demek olduğunu bütün mânasile anlamış olduğu için, on iki yaşlarında babasıyla beraber Geliboluya geldiği zaman, hepimizin annesi olan güzel tabiatın kucasına atılmış ve her derdini unutarak bahtiyar yaşamıştı. Ben o öksüz çocuğu deniz kenarlarında, gölgeli serin derelerde, bazı çamlıklar altında menekşeli çimenliklerde çok aradım; bir daha bulamadımdı. Yalnız tabiatın her tarafından hâlâ aksi sadasını işitmekteydim.

Ben de onun kadar tabiate meftunum! Hattâ yirmi beş sene evvel, tabiatı tebcil için hayli uzun bir şiir yazmıştım; birinci ve ikinci kıtası nasılsa gazetelere intikal etmişti; fakat bu manzumeyi beğenmediğim ve tabiate lâyük görmediğim için müsvedde halinde muhafaza etmiştim, kimseye göstermemiştim.

O uzun manzumenin şu kıtaları çocukluğumun maneviyetini ve tabiatla alâkasını ifade etmek için yazılmıştı, fakat - demin söylemiş olduğum gibi - istediğim kadar muvaffak olamamıştır:

**Bulutlarla hemzâr olan dağların
Severdim asilâne temkinini.**

**Muattar çemenzâr içinden akıp
Benimdir hurûşân ve şen bir hayat,
Büyük taşların zirvesinden bakıp
Benimdir sanırdım bütün kâinat!**

**Gelincik, böcek, kuş, deniz, çiy, şafak,
Mücevher hayalimle hemrenk idi.
Çayırarda, nevreste, nâzık, ufak
Çiçeklerle ruhum hemâhenk idi.**

**Serâzâde, vahşi ve merdumgiriz,
Fakat iştihakınla hep serseri,
Gezerdim, o hayretfezâ şüleriz (1)
Beyaz kumlu asûde sahilleri.**

(1) Şefkatli bir anne olarak tabiate insani bir şahsiyet atfederek hitap ediyor. Bu şiirin ilk ve son kıtası zaten bir hitap ile başlar ve tabiate arzı şükran maksadile yazılmıştır.

Ufuklarda — ekser şafak sökmeden! —
Görürdüm de ruhsârının rengini,
Sünuhatımın meddü cezrinde, ben
Duyardım mezâmiri ahengini.

Hayâlâtı cezbemde çok defalar
Sürudumla dem tuttum eş'arına.
Düşünmek bilir, bir hakikat arar
Çocuktum ve mahremdim esrarına!..

AKİFİN VEFATINDAN KISA BİR MÜDDET EVVEL ÇİZİLMİŞ BİR PORTRESİ

Değil feylesof, belki şair değil!..
Füsununla meczub ve divâneyim.
Neyim?. Kimse tarife kadir değil!
Asil oğlunum!. Sanma bigâneyim!

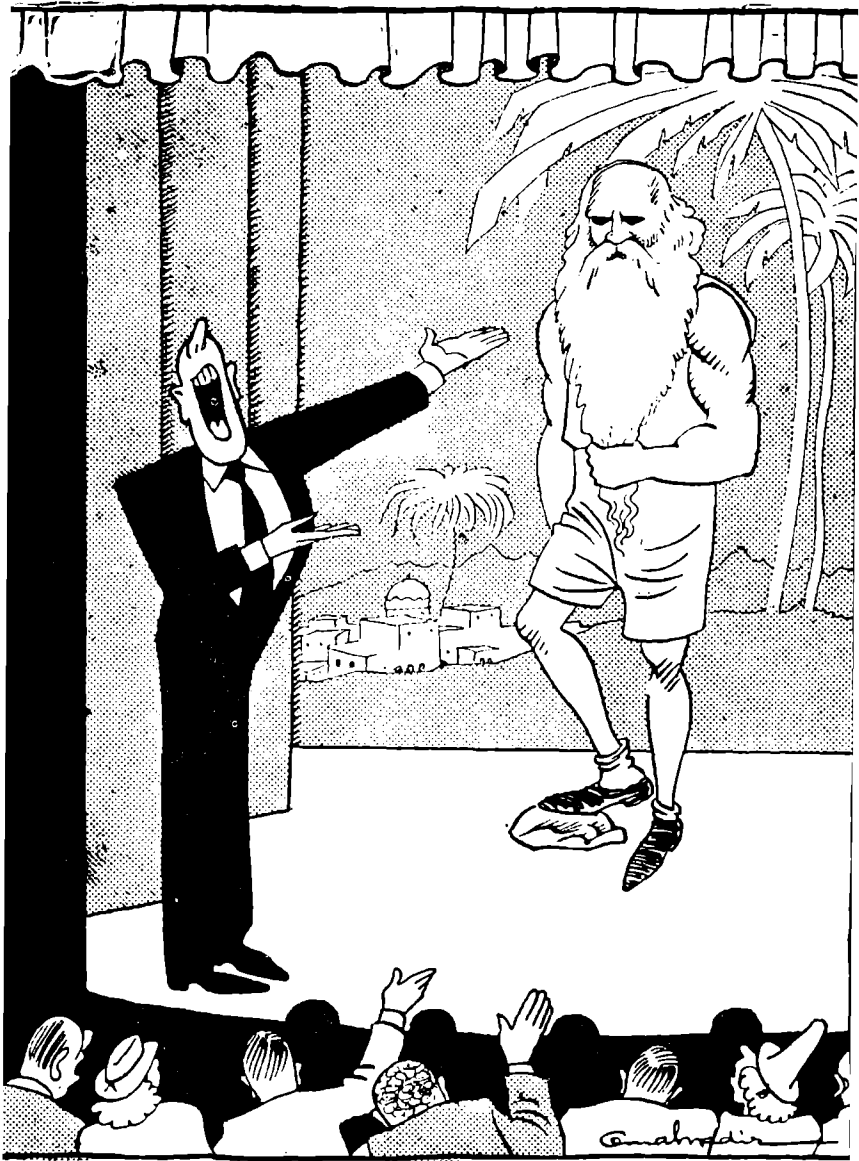
Tabiat! Sen ey Mihriban öz ana!
Doğan günle tev'em doğurdun beni, (1)
Senin bahşışın pek büyüktür bana
Doğar doğmaz aşkınla vurdun beni!..

Tabiat! Sen ey Mihriban öz ana!
Şaki zümresinden ayırdın beni
Senin bahşışın pek büyüktür bana,
Sefil olmadan, sen kayırdın beni!. (2)

Her ne ise!.. Cünye'de bir vakitler asûde, fakat basit bir ömür sürerken, çok defalar o temiz sahillerde gezer, çocukluğumu arardım. O vakitler daima bu kıtalar hatırıma gelir ve kulağım da çınlardı. Geçen sene mi, evvelki sene mi?. Neydi?. Eski dostlardan ve İstanbul çocuklarından — benim gibi Cünye'de yerleşmiş olan — Sabih beni ziyarete geldi. Elinde de birkaç İstanbul gazetesi vardı. Aldım şöyle bir göz gezdirdim. Hâlâ Fikret ile Akif dâvası güdülüyor!.. Ben henüz İstanbulda Darülfünun müderrislerinden iken bu dâva sürülüyordu ve iki muarız fırkanın hatipleri ve avukatları da ateş püskürüyordu. Maatteessüf talebeden birçok kişiler, benim de bu meselede fikrimi,

(1) İkiz demek.

(2) Bu da sonuncusudur. Bunların arasında yirmi kıta kadar daha vardı.

Bir mecmuacı — Ey ehali!.. Meşhur Filozof Rıza Tevfik şimdi size 17 sene evvel İstanbul'dan nasıl ayrıldığını anlatacak.

Seyirciler — Biz onu biliyoruz bayım, başka numara, başka.

YÜCEL: HAZİRAN 1939

reyimi sormuşlardı. Ben de bir Cuma günü Türk ocağında toplanmış olan gençlere meselenin aslını ve mahiyetini iyice anlattıktan sonra, din namına Fikreti tekfir, tel'in ve terzil edenlerin ve bilhassa merhum Akif gibi çok muhlis ve münevver bir Müslüman olan kimsenin Fikrete karşı kullanmakta bulunduğu bîperva ve namusa dokunur lisanı takbih ettiğimi, ve bu lisanın Müslüman âdabına hiç yakışmadığını bildirmiştım. Fazla olarak (vefatile çoktan aramızdan çekilmiş olan bir adamı tahkir etmek mürüvvete sığar bir hareket değildir. Bu kadar hakaretlere hedef olan bir adam çoktan toprakta çürümüş olduğu cihetle cevap veremez. Bu hareket mertçe değildir!) demiştım. Benim sözlerim gayet nazıkâne söylenmiş olduğu halde, pek kıymetli dostum ve arkadaşım ve meslekdaşım Baban zade Naim Bey merhumun şiddetli bir tarzine hedef olmuştu; bu suretle benim eteğim de - kendi hüsnüniyetim ve ihtiyatsızlığım yüzünden - tutuşmuştu. Tabii, Naim Bey merhuma bir cevap vermişim ve biraz yatışmış, hattâ bu meseleden bir gün bitaraf bir münekkit olarak etraflıca bahse lüzum görecekt olursam yalnız Fikreti değil, kendisini de müdafaa etmemi iltimas ederek uzun mektubuna nihayet vermişti. Unutmadan şunu da arzedeiyim ki, bu kıymetli ve muhlis adamların üçü de benim her veçhile hürmete şayan gördüğüm dostlardandı. Hattâ Akif merhum, benim mizacıımı, tabiatımı, itikadımı henüz lâıykile bilmezken, bazı müfsit propagandacıların aleyhimde neşrettikleri rivayetlere kapılarak - din gayretile - bana da lâıykile sövmüş, saymış, imiş!. Bu keyfiyeti bana ihbar ettikleri zaman haberi getirenlere cevap olarak (Akif gayet muhlis ve temiz kalbli bir Müslümandır. Şüphe yok ki beni ona pek yanlış bildirmişler. Herhalde onun sözüne hiç gücenmem, ben ona kendimi, yine kendim anlatırım) demiştım. Nitekim sonraları daha samimi görüşmüştük.

Merhum vefatından evvel, Mısırdan Cünye'ye gelmiş ve (1 Temmuz 1935 de) benim evimde - kendi şerefine dâvet etmiş olduğum - bir iki İstanbullu dostla beraber yemekte bulunduktan sonra, bize safahatının son nüshasını imza edip vermişti. Bize gelmezden evvel, - yukarıda ismi geçen dostumuz - Sabih'e mülâki olmuş ve — (Ben vaktile filozofa hayli yürüdüm, şimdi onunla görüşmekten sıkılıyorum!..) demiş. Dostum da (Senin ne muhlis bir adam olduğunu o pek iyi bilir; ve sana hürmeti vardır. Görürsün!..) diyerek beraber getirmişti ve filhakika hakkında hürmet ettik. Fikret ile Akif gibi pek kıymetli ve pek belîğ iki şairimiz - itikatça ve içtimâî menfaatçe birbirine zıt - iki fırkanın siyasî maksatlarına hizmet etmek için, kukla gibi bir şeyler olmak derekelerine düşürölmüş!. Bu meseleyi en iyi bir veçhe ile halledip, yakışksız kavgalara nihayet vermek için dâvayı edebiyat mahkemesine nakledip bu iki mühim şairimizin de hakkile kıymetini takdir etmekten doğru bir yol yoktur.

Rıza Tevfik

Rıza Tevfik ve Terlikçi Salih Ef.

Filozofla terlikçi.. Bu iki isim nasıl yanyana gelir?

Çok eski bir hatıramdır. Anlatayım, münasebeti anlarsınız!

Balkan Harbi esnasında idi. Rıza Tevfik'le, zannederim, Rübap idarehanesinde tanışmıştım. Oraya şiirler ve «sembolizm» sernameli, seri halinde, felsefenin her şubesinden bahseden, yalnız sembolizmden bahsetmiyen makaleler yazardı! Bu uzun mukaddime günün birinde tamamlansaydı belki mevzuun kendisinden de bahse imkân bulacaktı. Bunun içindir ki Rıza Tevfik'in şairliğini birçokları gibi ben de her zaman filozofluğundan üstün tutmuşumdur.

Bir gün bir gazete idarehanesine harbe dair bir şiir götürmüştüm. O vakitler moda idi, gündelik gazeteler, başta Filorinalı Nâzım olmak üzere, genç, ihtiyar şairlerin cenk duygularıyla donanırdı. Hâsılı işte böyle bir münasebetle ben de bir yazı işleri müdürünün odasına başvurmuştum.

Odada beni o güne kadar tanımadım bazı kimselere takdim ettiler. Bunların üçü bahriyeli, ikisi de biri zayıf, diğeri şişmanca (haya- limde öyle kalmış) birer sivildi. Şişmancanın karşısında, birisi çark- çı olan bahriyelliler elpençedivan durur vaziyette idiler.

— Terlikçi Salih Efendi hazretleri..

— Genç şairlerimizden Halit Fahri Bey..

Efendi hazretlerini hürmetle selâmladım ve kapıya yakın bir is- kemleye iliştim. Sanki bir evliya huzurunda idim.

Terlikçi Salih Efendi.. Bu ismi uzaktan işitmiştim. Hürriyet ve İtilâfın ilk teşekkülü zamanlarında, yani Enver Paşanın meşhur Ba- bıâli baskınından ve sonra Mahmut Şevket Paşanın otomobilde öldü- rülüşünden evel, o fırkanın İttihat ve Terakkiye karşı silâhsız ma- nevî kuvvetlerinden biri idi.

Her ne ise, efendi hazretleri bana bir lâhza sonra iltifat buyur- dular.

— Ey, neler yazıyorsun bakalım, evlât?

— Şey, efendim.. Ufak tefek şiirler...

Birden dikkatle yüzüme baktı. Anladım, gayet mühim birşey so- racaktı. Acaba ne?

— Fuzuli'yi okudun mu? Dedi.

— Bazı bazı okurum. Hıslî şairdir.

Kaşları çatıldı:

— Bazı değil, her zaman okumalısın!

Bu ihtarın arkasından da ilâve etti:

— Bu üstad şair, şarkın en büyük âşığdır.

Sonra, aruzun bütün taktillerini hissettirerek ve her mısraın üzerine vurarak birkaç beyit okudu.

— Anladın mı? Neden bahsediyor?

Gençlik! Nasılsa boş bulundum:

— Evet efendim, dedim, sevgilisinden...

Sen misin bunu söyleyen?.. Salih Efendinin gözleri dehşetle açıldı ve yıldırımli bir sesle gürledi:

— Nasıl sevgilisinden mi?.. Siz gençler ne kadar cahilsiniz! Fuzuli hak âşkıdır. Mutasavvıf şairidir. Onun kaş, göz, perçem, her bahsettiği güzelMk nişanesi vahdeti vücuda taallük eder. Hepsı bir timsali tasavvuftur.

Ben korkudan susmuştum. Şimdi o, bana dersini tamamlıyordu:

— Mevlânânın dediği gibi bu dünya bir hamama benzer. Amma siz cahil gençler (cahil derken başını sallayıp yüzünü buruşturuyordu) bunu anlayamazsınız. Zaten ârif olmayanlar bu hamamı hep dışından görürler. Büyük kubbesinin üstündeki küçük süslü diğer kubbeleri ve duvarlarındaki nakışları karşısında hayallere dalarlar. Halbuki asıl müşkül iş, bu hamamın içindeki sırrı ebediyi görebilmehtir. Sizler ise onu göremezsınız, yalnız pencerelerden bir takım şekiller seçebilirsiniz. Onlar da buğular içinde belli belirsiz bir takım hayallerdir. İşte oğlum, ileride büyük şair olmak istersen tasavvufun derinliklerine dalmalısm. Anladın mı?

Baktım, anlamadım desem pek kızacak! Derhal boyun büktüm:

— Tabii efendim.. Emir buyurursunuz...

— Emir değil, ırşad...

Bu anda, yarı açık kapı çatlayarak duvara dayandı. İçeriye, sırtında pelerin, Rıza Tevfik girdi. Kolunda yine, her zamanki gibi Spencer'in İngilizce iki kocman cildi vardı.

Ne oldu, anlamadım, Salih Efendi biraz bozulur gibi oldu. Her halde filozofun mevcudiyeti canını sıkımişti. Meğer hakkı da varmış zavallının...

Rıza Tevfik, şimdi, pelerinini sırtından atıp, Salih Efendinin karşısında, yazıhanenin yanındaki geniş koltuğa, kendine emin adamların vakarile öyle bir kurulmuştu ki...

Âdeta kudsiyetli çiğnenen Salih Efendi hazretleri başladı sinirli sinirli bir takım hareketler yapmağa... Bahriyelliler de, gözlerini müridlerinin gözlerine dikmişler, ha dese filozofu yakapaça dışarı atacaklar! Maamafih, Konuşma, şimdi hatırlayamadığım yavan lâkırdılarla yeniden başlamıştı. İşin içindense ben sıyrılmıştım. Artık sadece dinleyici ve neticeyi bekleyici vaziyette idim.

Çarkçı sözü evirdi çevirdi, Salih Efendi hazretlerinin kerametlerine getirdi:

— Efendi hazretleri, dedi, emir buyursalar şu anda gider, kendimi Sarayburnundan denize fırlatırım.

Rıza Tefvik gülümsedi:

— Yazık boğulursunuz.

Çarkçı, derhal reddetti:

— Hâşa.. Salih Efendi hazretlerinin manevî kuvvetleri beni derhal o akıntıdan kurtarır, sahili selâmete çıkarır.

Bu defa filozofun avurtlarını şişirdiğini gördüm. Âdeta pufluyordu. Fakat cevap vermedi.

Terlikçi Salih Efendi ise artık kararını vermişti. Ne yapıp yapıp karşısındaki filozofu mat etmeli, bu suretle tesirini göstermeli idi. Yoksa post elden gidecekti. Zira, filozofun kendisine bir oyun edeceğini sezliyordu. O toyluğumda bunu ben bile hissetmişim, değil ki efendi hazretleri hissetmesin! Aman yarabbi! Münâüaşada yenilirse o zaman, bir rivayete göre sayısı Kasımpaşa civarında dört yüze yaklaşan bahriyeli, esnaf, hammal ve daha böyle bir çok müridlerinin ona inkıyadı mı kalırdı? Şöhretini ve nüfuzunu baltalamak, pek tabii hiç işine gelemezdi. O halde kendisi daha evvel davranarak, filozofu güzelce bir imtihana çekecek, sonra posa gibi bir tarafa atacaktı. İşte bu emelle, sözü şark felsefesine çevirdi.

Artık biz, odadakiler, susuyorduk. Yalnız onlar konuşuyorlardı.

Salih Efendi, önce İbni Sina'dan bir cümle okudu. Filozof hemen, bilmem hangi kütüphanedeki el yazmasında o cümlemin sayfasını haber verdi.

Efendi hazretleri:

— Farabi..

Dedi. Filozof derhal birkaç cümle ile arkasını getirdi.

Salih Efendi bu defa Kur'andan imdat umdu. Fakat daha filân süre derken, filozof süreyi okumağa başladı. Arkasından da felsefesini tahlil etmeğe başladı.

Salih Efendi artık şaşalamış, hattâ bocalamıştı. Lâkırdıyı seyahate döktü. Bu bilgide de Evliya Çelebi'den tutturarak daha gerilere doğru gideyim dedi, İbni Batuta'nın arabca seyahatnamesinden bahse kalktı. Fakat heyhat! Filozof, bu eseri de tanıyor, filân sayfa filân satır diye akla durgunluk verecek bir hatıra kudreti gösteriyordu.

Bunun üzerine, Salih Efendi hazretleri, kaşlarını büsbütün çatarak bir dakika düşündü. Sivil mürid ile iki bahriyeli endişe ile birbirlerine bakıyorlardı. Çarkçının gözlerinde ise ilk hiddet alâmetleri belirmişti.

Şimdi sıra filozofundu. Doğrudan doğruya müsbet ilimlerden bahse başladı. Eyvah! Salih Efendi, kazdığı kuyuya düşmüştü: Bu dâvada söyleyecek bir tek sözü yoktu.

Maamafih vaziyet gerginleşmiş, efendi hazretlerinin bütün şö-

reti bu müşkül imtihtandan sıyrılıp çıkabilmeğe kalmıştı. Çaresizlik içinde mugalâtaya başladı. Arkasından da, telmihli bir sözle ilk tehdit haberini yolladı.

İşte ne oldu ise o zaman oldu. Çünkü, bahriyeliler birden ayağa kalkmışlar münakaşayı kendi şiddetli müdahaleleriyle kapatmak isteyen bir tavır takınmışlardı. Filozof bunu gördü, kavganın başlayacağını hissetti, fakat hiç korkmadı. Sadece elini başına götürdü, kabarık saçlarının bir tutamını yakalayarak Salih Efendiye gösterdi:

— Salih Efendi hazretleri, dedi, siz demindenberi ne masal okuyorsunuz bana! Karşınızdaki kim, biliyor musunuz? Ben Rıza Tevfik'im. İlimim var benim.. Hem yalnız şark dillerini ve felsefesini değil, İki büyük garp dilini ve bütün garp felsefesini de bilirim. Sonra doktorum, müsbet ilimler adamıyım. Siz ise, şu kafamdaki bir tek saçın nasıl yettiğini bile bana izah edemezsiniz. Bunun bile fizyolojisinden bihabersiniz. Bir de cehaletinizle beni sıgaya çekmek istiyorsunuz ha!

Hah işte kasırğa kopmuştu. Bunun üzerine çarkçı fazla dinleyemedi. Göğsünü kabartarak, ağır ağır odanın ortasına doğru yürüdü. Zaten Salih Efendi de bitkin bir halde, gözlerle ondan istimdat ediyordu.

Ben ne yapacağımı şaşırmıştım. Yazı işleri müdürü de benden daha şaşkın bir halde idi. Fakat müdahaleye cesaret edemiyordu. İşte vaziyetin bu fırtınalı dakikasında yine Rıza Tevfik'in metanetli, kabaran dalgaları kendi sahiline sürükledi. Karşısında dikilen çarkçıyı, yukarıdan aşağıya şöyle bir süzdü. Sonra sol elle ceketinin sağ yenini dirseğine doğru sıvayarak:

— Biz icabında döğüşmesini de biliriz, dedi. Sade fikir adamı değil, pazı adamıyız da..

Bu sözü söyledikten sonra tekrar ceketinin yenini indirdi, pelerini ve kitaplarını koltuğuna sıkıştırarak sert ve gürültülü adımlarla odadan çıktı gitti.

Odadakiler hiç ses çıkarmadılar. Belli ki korkmuşlardı. Felsefe, kehanete galebe çalmıştı.

O günden sonra, Salih Efendinin talih yıldızı galiba yavaş yavaş sönmeğe başladı. Nihayet bir gün, Mahmut Şevket Paşanın katli hâdisesi üstüne İttihatçıların beş yüz kişiyi Sinoba nefyettiklerini işittim. Terlikçi Salih Efendi de bunların arasında idi.

Yeni Gün: 10-6-1939

Halit Fahri OZANSOY

İhtiyarladıkça gençleşen şair

— Rıza Tevfik'in ruhuna ve derterine
âşına Refî' Cevat Ulunay'a ithaf —

O, çok hüviyet taşıyan bir şahsiyetti. Onun şahsiyeti hakkında «Altmış senedir hüviyetini değiştirmeyen bir zat» derler. Bu söz, yalnız şairlik, hükûmetlere muhaliflik ve sporculuk cihetinden de doğru olabilir. (60) sene evvel yazdığı «Hamza Bey sahilinde» şair Rıza Tevfik, ne ise «Serab-ı Ömrüm» de, en son ve yeni şiirlerinde de, yine aynı hassasiyet, aynı tefekkür ve tasavvur kudreti ile, yine o büyük şairdir. Yetmiş yaşında «Cuniye» de günde yüz kova su çekip idman yaptığını, zindeliğini hep spora medyun olduğunu söylerdi. Hakikaten «levend» bir tavrı ve bir edası vardı. Seksen yaşından sonra da vücudu, fikri ve vicdanı gibi küçük bir intina göstermemişti.

Dehşet veren komitesine ve tabancalı komitecilerine dayanan «İttihat ve Terakki» hükûmetlerine o kadar şiddetle ve korkusuzca muhalefet etmiştir ki o devrin muhalifleri arasında, bu cihetten müstesna ve yaman bir muharrir tanınmıştı. Ben Rıza Tevfik'i ismen, «Mehmet Emin Yurdakul» un «Türkçe şiirler» kitabındaki, sayfeler dolduran edebî bir yazısından, halk edebiyatına - hele o vakitler - verdiği kıymetten tanımıştım. Biraz sonra şahsan tanıdım da, konuşmaya imkân bulamamıştım. Meşrutiyet ilânında, 1908 inkılâbında görüştük ve ahbap olduk. Zaman zaman, orada, burada uzun sohbetler yaptığımız da olurdu. Doktor Rıza Tevfik, tarikatlerin maruf simaları ile de çok meşgul olurdu. Hattâ bu zevkle Bektaşî tarikatine de intisap etmiş, «İkrar vererek nasip almış» dı. Bektaşîler onu «Baba» sayarlardı.

Bir gün gazetelerin birinde Rıza Tevfik'in «Seyid Nizam oğlu Seyid Seyfullah» ın yazma, nadir bir eserini, «Vahdet-i vücud» risalesini ele geçirdiğini ve bundan bahsedeceğini okumuştum.

O hafta içinde bir yerde buluştuk. O matbu risaleyi kendisine hediye ettim. Daha evvel neşrolunan Vahdet-i vücud'a dair basılmış risaleler hakkında da malûmat vermiştim. Çok memnun olmuştu.

Şimdi biz doktorla iki türlü dost olmuştuk. Hem tasavvuf cihetinden, hem de İttihat ve Terakki hükûmetlerine muhalefette birleşmemizden...

Hürriyetin ilânını, hemen ilânı günü, İstanbulda hiç bir yerden hiç bir ses ve sada yokken o vakit, birkaç hararetili genç nümayişler yaparak Babiâlide biz tes'it etmiştik.

Rıza Tevfik o günlerde âdetâ bir İstanbul muhafız bölüğü ku-

mandanı gibi, açık renk bir süvari elbisesi ve baldırlarında sarı get-ri ile bakla kırı bir at üstünde, vakur sımasile, hakiki bir kumandan edasile caddelerde dolaşır dururdu. Bu vazifeyi ona kim vermişti?

Rıza Tevfik, şüphe yok ki, medenî cesareti olan bir adamdı. Yüksek kültürlü, şarkın ve garbın mütekâmil lisanlarını bilir, çok okur, çok yazar ve çok söyler bir âlim idi. Medenî cesareti bundandır.

Fakat dehşetli cüretini, fikir, kalem ve söz serbestisini hiç şüphe yok kuvvetli bazularından alıyordu. O, devrinin en kuvvetli ve en şöhretli bir sporcusu idi. Doktor Rıza Tevfik, - siyâsî cephesi müstesna - bir çok cihetten ve cepheden tetkik ve tahlile şayan mümtaz bir şahsiyettir.

Doktor Rıza Tevfik, Hürriyetin o müstesna ilk günlerinde İstanbul halkını ve hassaten gençleri, şimdi Üniversite merkez binası olan «Serasker dairesi» meydanında toplamış, nutuklar iradedilmiş, «Hürriyet» alkışlanmış ve bu «Peri» ye umumen sadakat yemini yapılmıştı.

31 Mart hâdisesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti» ve hükûmeti tarafından müsamaha ile teşvik edilen bu bir «askerî isyan» olduğunu bile bile, hürriyet için ettiğim sadakat yeminini hatırlıyarak, cebimde tabancam, yer yer âsileri yatıştırmaya uğraşıyordum.

Nuruosmaniye'de şimdi Halkevi olan köşedeki sarı bina o tarihte «Askerî mahfil» idi. Orası âsî askerler tarafından tutulmuş, Babîâli tehdit ediliyordu. Şimdi İstanbul vilâyeti olan Babîâli önüne, orayı dövecek surette üç cebel topu konmuştu. Binanın büyük kapıları kapanmış, pencerelerden mavzer namluları uzanmış çok tehlikeli bir vaziyet vardı. Ben kapının önünde içerdeki âsî askerlere teslim olmaları için mülâyim ve onları yumuşatacak bir lisanla nasihat ediyordum. Birden, iki genç erkânıharp zabiti ile karşı karşıya geldim. Bunların birisi, Şamda Emir Faysal'ın Harbiye Nazırı olup Fransızlarla mücadelede şehit olan Şamlı Hüsnü beydi. Diğeri de emekli Or-general Abdürrahman Nafiz Gürmen'dir. Hemen anlaştık. Fakat, benim sivil elbise ile, resmî bir vazifem olmadığından başıma bir felâket gelmesi muhakkak olduğundan bahsettiler. Hürriyete sadakat yemini ettiğimi anlattım. Bu kadarı kâfidir, dediler ve beni mutlak evime dönmeye icbar ettiler. Eğer ortalıkta hürriyet ordusu olmayıp da İttihat ve Terakki mensuplarından biri beni tanıyaydı, âsileri teşvik cürmiyle çoktan sehpayı boylamış olacaktım.

İşte bu korkunç belâ, başıma doktor Rıza Tevfik'i tanıdığımdan gelmedi. Bugünkü hayatımı bu dostlarıma, Hüsnü beyin ruhuna, diğ-er aziz ve muhterem dostumun şahsına borçluyum.

RIZA TEVFİK'İN İTTİHATÇILARLA KAVGASI

Şimdi doktor Rıza Tevfik'in başına gelen muazzamca bir badire-yi, belki unutulmuş, hatırlardan silinmiş bir belâyı nakledeyim: Rıza

Tevfik, Mebusan Meclisine Edirne mebusu seçilmişti. İttihat ve Terakki hükûmetile, fırkasile tam bir mücadele sıralarında Gümülcineye gitmişti. Oradaki çapaçul İttihatçılar sözleşmişler, Rıza Tevfik'i bir dörtyol ağzında sıkıştırmışlar, pata küte, yumruk tokat epeyce dövüyorlarmış.. Malûm ya?.. Doktorun bazıları, kolları çelik.. Vurduğunu yıkıyor, etrafındakiler dağılıyor, biraz nefes alıyor. Derken birden polis, imdat düdüğü çalıyor. Derhal yeni bir grup hücumla geçiyor. Ha babam ha... Çarpışma tazeleniyor... Doktor hayli zedeleniyor ama, etrafını yine dağıtıyor ve gidip polise: — Azizim! «Sen düdük çalıp polisten imdat istemiyorsun, beni dögecek yeni kuvvetleri harekete getiriyorsun, farkındayım. Bırak! Ben kendimi kendim müdafaa ederim» demiş..

Böylece arbeye sona ermiş.. Doktorda yüz, göz kan içinde, surat ayva tabağına dönmüş bir halde İstanbula hareket edecek trene binmiş.. Orada ancak jandarma himayesinde canını güç kurtarabilmiştir.

Benim hürriyete sadakat yeminim gerçi heyecanlı olmuştu. Onun sadakat yemini ise, kendi tabirince çok zevkli olmuştu, derdi. Tavsiye ederim, gençler hürriyeti sevsinler. Fakat bizim gibi âşık olmasınlar.. Aşk, onların bildiği gibi Platonik filân nev'inden değil. O aşkların safası var, fakat bu vatan aşkının bin cefası var, bazan böyle sopası da var. Bana bu vakayı Rıza Tevfik gülererek anlatmıştı. Şimdi ben de gülererek naklediyorum. Çok lâtifeci olan bu dostumun ruhu bu yazımdan memnun olsun.

Doktor Rıza Tevfik, bir ömür boyunca hürriyete ettiği sadakat yeminine sadık kaldı. Dayak yedi, hapishanelere sokuldu. Çok çetin mücadele yaptı, ürkmedi, yılmadı. Fakat, en acısı vatancüda kaldı. Hicranlı gurbet seneleri geçirdi. Sonunda maşukasına, bu aziz vatana, uzun ıztıraplardan ve iftiraklardan sonra tekrar kavuştu. Şimdi anavatanında, İstanbulun bir köşesinde ruhu müsterih ebedi uykusundadır. Allah ruhunu taziz etsin... ★ Ahmet Hamdi TANYELİ

Feylezof Hapishanede iken

Rıza Tevfik ilk Meclisi Mebusanda Edirne mebusu seçildi. Sonra İttihat ve Terakkiye karşı muhalefete geçti. Muhaleeft gazetelerinde bilhassa benim yazı işleri müdürlüğünde bulunduğum (Şehrah) gazetesinde çok kuvvetli makaleleri çıktı. İkinci intihapta propaganda yapmak üzere Edirneye gitti. İttihatçılar sandık başlarına sopalılar koyarak halkı döge döge rey alıyorlardı.

Rıza Tevfik'in hareketinin ertesi günü gazeteye şu mealde bir telgraf geldi:

«Kırk kadar avam sopa ve iskemlelerle hücum ettiler. Hastahanedeyim.»

Meraktan deliye döndük. Hemen adam gönderdik. İttihat ve Terakki hükümeti giden adamı tevkif etti; Rıza Tevfik'i de hasta hasta trene bindirip İstanbul'a gönderdi.

İstanbulda öfri idare vardı. Gazeteler kapanıyor, gazeteciler, muharrirler askeri mahkemelerde muhakeme edilip hapsediliyorlardı. Rıza Tevfik de mahkûm edildi ve Mehterhaneye götürüldü.

Bu gibi mahkûmlar için müdüriyet odasında (Mer'iyül hâtır) zevat için odalar vardı. Rıza Tevfik'e de bir oda verildi. Her gün yüzlerce kişi ziyaretine geliyordu. O da kendisini huşu ile dinleyen halka felsefi siyasi, edebî, içtimai, ilmi bahisler anlatıyor, saatlerce anlatıyordu.

Ziyaretçilerin getirdikleri meyvalar, şekerlemeler, sigaralarla bir manav ve attar dükkânı açılabilirdi. Rıza Tevfik akşam olunca bunları esâş binadaki mahpuslara göndertiyordu.

Ertesi günü yine hediyeler yığın teşkil ediyordu.

Orası bir mahbes değil bir ilim kürsüsü haline gelmişti. Oda izdihamdan kımıldanamıyacak hale geliyor... Sofalar, koridorlar adam almıyordu. Akşam olunca hapishane müdürü halka:

— Efendiler! Yarın teşrif ediniz... Kapıların kapanma vakti gelmiştir! diyordu.

Refi' Cevad ULUNAY

Çapanoğlu ve Rıza Tevfik

Rıza Tevfik, büyük babam Çapanoğlu gözlüklü Ali Beyin dostuydu. Çok seviştiklerini babam söylerdi. Rumeli Hisarındaki yalımızda, mutlakiyet devrinde toplanırlar, istibdat ve padişah aleyhinde konuşurlar, İttihat ve Terakkinin neşriyatını yayarlarmış. Abdurrahman Adil Eren, Balkan savaşı sıralarında çıkardığı (Azım) gazetesine yazdığı bir makalede bu toplantılardan bahsederken şöyle diyor: «İttihat ve Terakkinin İstanbuldaki faaliyetleri etrafındaki kararlar Rumeli Hisarında Şûrayı Devlet tanzimat dairesi reisi Çapanoğlu gözlüklü Ali Beyin yalısında verilirdi. Bu toplantılarda Rıza Tevfik Bey de bulunurdu. Ben de o toplantılarda bulunanlardan biriyim.»

Ben, bu devirleri bilmiyorum. Çok küçüktüm. Fakat senelerden sonra Rıza Tevfik'i ilk defa Kartaldaki köşkümüzde gördüm. Kırk küsur yıl evvel. O gün, Manyasi zade Refik Bey de misafir gelmişti. Rıza Tevfik de vardı. Ahmet Rasim de bizde idi. Babamın bir çok dostları da vardı. Arkadaşça bir orta oyunu tertipletiler. Pişekâra Refik Bey, Kavukluya Kadıköylü monolog Refik Bey çıkmıştı. Borazan Tevfik, meşhur nüktedanlarımızdan Muhsin, Enderunlu Ayı Raşit, Sadaret Mektubi kalemi hulefasından Aşım, Ressam Muazzez ve şimdi isimlerini hatırlıyamadığım babamın dostlarından bir kaç

kişi de taklit ve zenne rollerine çıkmıştı. Rıza Tevfik, muhacir taklidi yaptı. Yaşımın küçüklüğünden orta oyununun inceliğini, esprilerini anlamadığım halde Rıza Tevfik'in taklidi beni kırıp geçirmişti. Gülmekten katılmışım. Bilindiği gibi Refik Bey, pişekâr rolünü mükemmel bir surette başarırdı. Bir «Harika» idi bu rolde.

Meşrutiyetin ilânı günlerinde Rıza Tevfik'i, Selim Sırrı ile at üstünde İstanbul sokaklarında dolaşırken, nutuklar verirken gördüm. Konferanslarını dinledim. Daha sonraları matbaalarda, fırkalarda gördüm. Ne zaman görse; bütün unutkanlığına rağmen «Gel bakalım, eski dostumun torunu!» der, iltifat ederdi.

Münir Süleyman ÇAPANOĞLU

Rıza'yı anın

Yüzelliliklerin affı sıralarında, Ankara radyosunda bir konuşma yapan Behçet Kemal Çağlar şöyle demişti:

Rıza Tevfik'in, mazisinin yalnız iyi günlerini anarak, izcilere doğduğu yerlerde gezerken kendisini anmalarını istiyen bir manzumesini bana Şam'da gösterdikleri zaman şu kıt'ayı ilâve ettim:

(Taşın, dolaşın gibi kafiyelerle biten ve vatanda olmanın zevkini tadın mealinde olan bir kıt'anın sonunda)

Tam hazrı tadın, tam ezayı anın;
Bir lâhza en büyük cezayı anın;
Rıza olmamakçin rızayı anın.
Çeker ruh derdini akılsız başın!

Turan güneşi

Filozof Rıza'nın bulunmaz eşi!
Denilsin adına Turan güneşi!
Alınca eline o altı beş,
Anlarsın ne imiş parmak hesabı!

Halil Nihad BOZTEPE

Tevfik Fikretin bilinmeyen Şiiri

İttihat ve Terakkinin muhalefât dâvası ve kavgası Meşrutiyet yıllarının en acı bir hatırasıdır. Fırka ve siyaset mücadelelerinde iki taraf da küçüldü. Çünkü fikirlerini, ideolojilerini siyasi haysiyete, siyasi vekara ehemmiyet vermeden yürütmek istediler.

Bu âkibet, feylesofluk tarafından ziyade şairlik cephesi çok daha kuvvetli olan ve hattâ unutulmuş, daha doğrusu o güne kadar edebiyatçılarımızın bilmedikleri (âşık tarz) ını meydana çıkarıp bu yolun güzel örneklerini sunan, verdiği örneklerle güzel, nefis «nazire» ler yazan Rıza Tevfik'in de başına geldi. Gümülcüne'de dayak attılar, kafasını yarıdılar.

O zaman, Tevfik Fikret - bu müessif olaya işaret ederek - bir şiir yazdı. Bu şiir, Tevfik Fikret'in basılmış kitaplarında yoktur. Bugün bilenlerin ve hatırlıyanların sayısı da kabarık bir yekûna ulaşacağına kani değilim.

Bu şiiri aynen neşrediyorum:

Yazık! Dediklerim en sonra çıktı, gayz-ı galiz
O muhteşem lekesiz cephei dırâhşanı; o lev-i irfanı
Sonunda kanlara gark etti, bari ey hünriz
Hakikatın o şafak parçasında fecr engiz
Olan Sitare-i handanı karşısında utan!
Hayır, güneşlere, toprak ve hakka taşlar atan
Çocukların onu görmez, döğün zavallı adam!

Edebiyat Âlemi: 21-7-949

Münir Süleyman ÇAPANOĞLU

Rıza Tevfik'in Gümülcüne'de dövülmesi üzerine, (Divançei Dehri) adıyla değerli bir mizah ve hiciv eseri yazan, merhum şair (Hüseyin Kâmi) uzun bir manzumesinde şu beyitleri bulundurmıştu:

Elmaslı tâc olurdu serpûşi garpta olsa
FİKRET gibi hâkimi zifazlü iktidarın.
Ey feylesof RIZA'yı darbeyleyen vatandaş!
Pek çok mu var vatanda üstâzı bi şümarın?

Bu beyitler gayri matbudur. Hüseyin Kâmi, bir müsamerede matbu hicviesini okurken bunları da irticâlen ilâve eylemiştir.

Rıza Tevfik Baba

Rahmetliyi ilk defa şöyle uzaktan nerede gördüğümü hatırlıyamıyorum. Gerçekten uzun boylu muydu bilmem; bana hep boylu boslu bir adam gibi görünmüştür. Çok yakışıklı idi. Pos bıyıkları, aslan yelmesini andıran uzun, yatkın saçları vardı. Hele yürürken öyle bir sallını çalımı vardı ki görenler hakanoglu hakan sanırlardı. Tartılı tartılı yürürdü. Bilmem niçin her zaman kolunda kitap taşırdı? Belki de görenler feylesof desinler diye! Sahiden, görenler ona feylesofluğu hemen kondururlardı.

İkinci defa rahmetliyi Babıâli caddesinde, rahmetli Sudi Bey'in kitapçı dükkânında görmüştüm. Önü açık olan bu dükkânda oturup pedagoji tartışmasına başlamıştık. Ömrü boyunca adını dilinden düşürmediği Spencer'i anlatıp duruyordu. Ben de çılgın düşüncelerle ne söylerse baltalıyordum. Pek gençtim; o orta yaşlı bir insandı. Benim taşkınlıklarımı tatlılıkla karşılıyor böylelikle sert çatışmalara engel oluyordu.

Sonra Feylesof Rıza'yı hep Türk Ocağında gördüm ve dinledim. Ben ömrümde Türkçeyi bu kadar tatlı bu kadar özlü konuşan bir adama da hiç rastlamadım. Bilgisinin deryasına bir daldı mı, bir dahi çıkmak nedir bilmiyordu! Sözleri nüktelerle dolu idi.. Türk halkının saraka ve horata geleneklerini taşıyan rahmetli Türk tulûat komiklerinin güldürme sırlarını iyice biliyordu.

Daha sonraları mütareke yıllarında, Darülfünunda birleştik. Sokaktaki Sudi Beyin dükkânındaki, Türk Ocağındaki adamdı. Hiç değişmemişti. Değişmek nedir bilmiyordu: Ağır ağır yürüyor, tane tane konuşuyor, nükteler savurup, fıkralar anlatıyor ve bir daldı mı, bir daha çıkmak nedir bilmiyordu! Çok konuşuyordu. Yahya Kemal'in o günlerde bir gün dediği gibi, karşısındakının sözlerini dillile dinliyordu!

Rahmetli Darülfünün profesörü oluncaya kadar hep iyi idi. Profesör olduktan sonra politikanın içine girdi demeyelim, zaten içinde idi, politikanın çamuruna battı ve bir dahi çıkmak nedir bilemedi. Niçin böyle yaptı? Daha doğrusu niçin böyle oldu? İşin en uzak sebeplerini arayınca şu gerçeği görürüz. Feylesof Rıza Jung'un «entroyvert fikri tip» dediği tipe girer. Bu tip kendi kuvvetine inanır ve gerçek dünyasıyla kapışabileceğini sanır. Teoriyi görgüleri üzerinde kuracak yerde, önce kafasında kurar, sonra onu pekleştirmek için olaylar arar. Hem gururlu hem de saldıricıdır. Feylesof Rızanın tarihi işte bu entroyvert karakter tipidir.

Feylesof muydu? Hayır! Çünkü «Feylesof» felsefe söyleyen, felsefe yazan adam değil, felsefi görüşü, orijinal hayat ve tekâmül görüşü

olan insan demektir. Böyle bir görüşü, yani sistemi olmayan insana feylesof denmez. Feylesof Rıza'nın sistemi değil ya, sentezi bile yoktu. Onun feylesoflar tarihinde yaptığı iş, Spencer'i Türkiye'ye taşımaktan ibaret bir taşıt işiydi!

Hatip miydi? Hayır! Çünkü «hatip» güzel konuşan adam değil, güzel ya da çirkin, sözleriyle kitleleri büyüleyen insandır. Bu büyülemenin sonu sürüklemektir. Feylesof Rıza'nın konuşmalarıyla, nutuklarıyla kimseyi yerinden kımıldattığı görülmemiştir. İyi konuşurdu, tatlı konuşurdu, hoş sohbetli.

Şair miydi? Evet! Kuvetli şair miydi? Evet. Büyük şair miydi? Evet. Feylesof Rıza, nefeslerini Alevî âyinlerine kadar sokan büyük şairlerimizden biridir:

**Fitnei aşk ile şûride diliz.
Hayranı hüdadır yüzümüz bizim,
Çamurdan yapılmış Âdem değiliz.
Zatî Hakla birdir özümüz bizim.**

beyitlerini söyliyken büyük şair Feylesof Rıza'dır; Alevîlerin diliyle söyliyken, Rıza Babadır. Büyük şair Rıza Baba için Tanrıdan rahmet dileyelim.

Yeni Adam: 19-1-1950, Sayı: 633

İsmail Hakkı BALTACIOĞLU

EVVEL ZAMAN İÇİNDE :

Hüsrev ve Rüstem Paşalar

Filozofun bir şiiri

Bilmem nerede idi? Bir yazı görmüştüm ve galliba şöyle başlıyordu: Malûm ya saray taşrada bulunan Hüsrev Paşayı damad edeceği zaman muzibin biri, paşanın cüzam illetine müptelâ olduğunu söylemiş, diyordu. Malûm ya sözü o yazının muharririne aittir. Fakat benim bildiğime bakılırsa âlemin malûmu olan hâdisе şöyledir, dersem yanlışımı zannetmiyeceğim: Bahse mevzu olan müstakbel damad paşa Hüsrev paşa değil, meşhur Rüstem paşadır.

PAŞANIN TALİHİ

Bu Rüstem paşa Enderunu hümayundan neşet etmişti. (Birçokları gibi). Kanunî Sultan Süleyman — 900 - 924 - 974 — bu adamı be-

gendi. Dirayet ve rüyetini tecrübe etti. Bazı işlerde kullandı ve onunla konuştu. İltifat etti. Nihayet daha büyük hizmetlerde istihdamına bir başlangıç olsun diye Rüstem efendiyi Rüstem paşa yaptı. Vezaret rütbesi tevcih etti. Diyarbakır Valiliğine teyin etti. Selâmetledî, gönderdi. Bu iltifatların tevalisinden ve revîşi halden Diyarbakır Valisinin bir de damatlığa kadar çıkacağını, İstanbula geleceğini, belki daha büyük mansıplara nail olacağını hissedenler ve işitenler paşayı kötölemek için cüzam illetine müptelâ olduğunu ve âsarî çehresinden belli bulunduğunu işae ve ilka ettiler. Kulağına kadar giden bu haber Sultan Süleymanı tiksindirdi. Huzuruna çağırdı, keyfiyeti hekimbaşidan sordu:

KEHLESİZ HASTALIK

Hekimbaşı, koca padişaha şu ufacık cevabı arzetti:

— Bu illetin alâmeti, müptelâlarında asla kehle yoktur...

Bunun üzerine Kanunî has hekimlerden Mehmet ağayı yollara revan etti, Diyarbakır canibine gönderdi. Ve ona hekimbaşı yoluyla çok dikkatli olması iradesini tebliğ ettirdi. O devrin yolsuzlukları, bu devrin yolları kadar şaşkıncı olmadığı için, bilmem kaç günde ve kervanlar peşinde hekim Mehmet ağa Diyarbakıra varınca doğru Vali paşaya gitti, telâkki ettiği iradeî mülûkâneye imtisalen paşayı çırılçıplak soydu ve muayene ederken vücudunda bir «kehle» buldu. Ve gene hekimbaşidan aldığı emir mucibince gene bilmem kaç günde İstanbula döndü. Keyfiyeti hekimbaşı vasıtasıyla padişaha arzetti. Bu haberden memnun ve mutmain olan hünkâr, 946 senesinde yegâne kızı Mihr-i Mah Sultanı Rüstem paşa ile evlendirdi ve bu vesile ile tabii olarak paşa İstanbula geldi; (Sadrâzam Rüstem Paşa).

Olcak bir kişinin bahtı kavi, talii yâr

Kehlesi dahi mahallinde anın işe yarar.

beyti bunu imaen söylenmişti. Halkın da hoşuna geldiği için ağızdan ağıza tekrar edilip durmuştu. İstanbulda Edirnekapıdaki; Üsküdar'da iskele başındaki Mihr-i Mah Sultan camileri bu sultanındır. Merhum Rıza Tevfik'in meşhur ve emsalsiz manzumesi Edirnekapısındaki bu cami için söylenmişti.

Vardım eşîğine yüzümü sürdüm

Etrafını bütün dikenler almış

Yüksek mihrabında yazılar gördüm

Kimbilir ne mutlu zamandan kalmış,

Batan güneşlerin dalgın nigâhı

Karartıp bırakmış o kiblegâhı

Mazlûm bir ümmetin bahtı siyahı
Viran kubbesine gölgeler salmış.

İslâmın bahtı yâr bir zamanında
Âbı hayat varmış şadırvanında
Şimdi harab olan sâyebanında
Dem çeken kuşların ömrü azalmış.

Âyatı hikmet var hitabesinde
Bir dersi ibret var kitabesinde
Bağ-ı cennet olan harabesinde
Tekbir sadaları artık bunalmış.

Hey Rıza secdeye baş koy da inle
Taşlar dile gelsin senin derdinle
Efsane söyleyim ağla hem dinle
O şerefli mazi meğer masalmış.

Merhum Rıza Tevfik kırk sene evvel bu camiyi harap görünce
gözleri yaşarmış, «Harap Mabed» adıyla bu manzumeyi yazmıştı. Cenabı Hâk hepsine rahmetler eylesin.

Akşam: 13-4-1950

Semih Mümtaz S.

Feylesofun Dünyalığı

Feylesofu, menfadan döndüğü zaman Kadıköyündeki evinde ziyaret etmiştim. Yanlış anlaşılmasın; kendi mülkü değil, kira evi.

Üstadın çalışma ve misafir kabul odası olarak kullandığı saloncuğun döşemesine «mütevazı» demeğe bile ağızım varmıyor. İki hasır koltuk, iki tahta iskemle, eski bir etajer, büfeden bozma küçük bir kütüphane. Ortadaki masanın üstünde pembe bir dokuma örtü ve önünde boyasız bir tahta koltuk. Muhtelif dillerden yığın yığın kitaplar... İşte Rıza Tevfik'in dünyalığı!

Ömrünün yirmi bir yılını gurbet diyarlarında vatan hasretıyla kıvrınarak ve mütebâkî kısmını anayurtta müzayaka içinde geçiren pehlivan Rıza Tevfik, doktor Rıza Tevfik, şair Rıza Tevfik, feylesof Rıza Tevfik ve nihayet rahmetli Rıza Tevfik işte o boyasız tahta koltuğa oturur ve dokuma örtülü masada çalışırdı. Sokağa çıkarken de, refikasının Amerikan bezinden bıçp diktığı gömleği giyerdi.

Mezarının başında mersiyeler okundu ve ardından methiyeler yazıldı.

Bizde insan kıymetleri ancak, kaybedildikten sonra takdire mazhar olabilir.

Ne hazin!

Cemal REFİK

Feylesof Rıza Tevfik Edirne Mebusu bulunduğu günlerde.

EDİRNE'DE:

Rıza Tevfik'in bir mev'izesi

Esas itibariyle ne olduğu, kimlerden müteşekkil bulunduğu, ne vakittenberi faaliyete başladığı ve bu faaliyetin asıl motörü ve bir an evvel elde etmek istediği belli başlı gayenin ne idüğü aslâ ve kat'a belli değildi; şu kadar ki mukaddes bir cemiyet varmış, Osmanlı ordusuna da kol atmış. Bu ordunun en kahraman ve yaman adamlarının da hep bu cemiyete iltihak eylemiş bulunduğu ağızlarda dolaşıyordu!..

Hakikaten mukaddes, münezzezh ve müteal bir cemiyet!.. Bir cemiyet ki sade istediği hürriyet, sade aradığı hak, kavuşmak istediği adalet, temini ile uğraştığı ancak ve ancak bütün vatandaşların bilâ tefriki cins-ü mezhep, ve lâ temyizi kavmü meşrep bütün Türkiyelllerin hali sulh ve selâmeti, istikbal, felâh ve emniyeti idi!

Böyle bir cemiyeti aklı başında, vicdanı münevver kim istemez ve sevmez idi!

Ve bu, o zamanlar için hakikaten mukaddes, münezzezh, müteal tutulan, sayılan (cemiyet) e her fert, her Türk ferdi boyun eğmiş, asırlardanberi susuzluğunu -bilerek, bilmiyerek- çektiği, içinin cayır cayır yandığı (hürriyet) e kavuşacağını muhakkak sanıyordu; o kadar ki İslâm, hristiyan, Yahudi, hattâ çingenelerimiz bile böyle bir iman ve akidede idi! (Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti) artık umum Osmanlıların varı, yoğu her şeyi olmuştu. Onun istediği olacak, oldurulacaktı. Âmmenin inancı tamamıyla böyle idi! Alenen arkalarında bir bando askeri muzıka, bir takım efe, külhanbeyi zabıtlar çarşıları dolaşıyor, bu meşrutiyet dâileri belli başlı rastgeldikleri resmî dairelere giriyorlar, ve umumuna birden, daire müdür veya reisine cemiyete dahil olduğuna ve bu suretle o mukaddes ve münezzezh, müteal cemiyete karşı fedakârlık bezledileceğine yemin ettiriyorlardı! Bugünler elbette unutulmaz ve unutulmamalıdır!

Fakat iş bu kadarla da kalmıyor, hemen rakipsiz cemiyet kulüpleri açılıyor, ayrıca da bu kulüplerde gizli cemiyetlere, bilhassa Far-masonluğa dair yeminler icra ediliyor, ve herkese bir numara veriliyordu ki, şimdiye kadar bir gayeden, bir ülküden habersiz yaşayan kimseler gûya artık istediklerine kavuşmuş gibi davranıyorlar, cemiyete böyle yoliyle girmiş olanlar, bu numaraların kemiyeten azlığı ile iftihar duyuyorlardı; en eskiler kendilerine muhacirin gibi, yeniler de ensar gibi birer ünvan ve derece takınarak pohpohlanmaktan geri durmıyorlardı!.

Fakat bu safvet, cemiyete karşı beslenen bu muhabbet ve merbutiyet çok sürmedi, mebus seçiminden çok evvel dumanlı, puslu havayı arayıp duran kurt tabiatlı kimseler cemiyet namına işler görmeğe başlayıncaya kadar devam etti. Cemiyet mühürünü ne entrika ve dalavera mukabilinde olursa olsun, eline geçirmiş olanlardır ki cemiyetin bu bilmezlikten ve halkın başlıca cehaletinden doğma safvet ve ihlâs gazasını yırtmaktan ve işi vakitsiz açıklamaktan pek geri durmadılar, duramadılar...

Ve artık gereği gibi, her kavim ve millet kendi kendini düşünmeğe başladı. O pek muvakkat hürriyet kardeşliği, Osmanlı birliği tamamiyle ölmüştü; hattâ bir Yunanlı mebusumuza, Yanya mebusu (Buşo) efendiye, ben ancak kendi hesap ve idbarıma göre, Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım dedirdiler!. Hasılı İttihat erkân ve rüesasının cenil ve gafletleri, ve daha Pariste iken başlamış, yüz göstermiş münâferet ve geçimsizlikleri yüzünden olan oldu, hattâ koca Osmanlı imparatorluğu Balkan hükûmetleri karşısında bile ayakta duramadı; memleket parçalandı, elimizden çıkan her parça ecdadımızın hiç şanlı değil, fakat çok kanlı bahadırlıkları ile elimizden gitti.

Öyle bir Balkan seferi, seferberliği, sevkülceysi yaptık ki baştan aşağı yapılmamış, görülmemiş en kötü bir tarzda idi; Arkasından da harbi umumî felâketine sürüklendik; vâkıa bu mukadderdi; fakat daha Arnavutluk meselesinde bir parça akıl ve basirete, ortalığın gidişine bakılsaydı, elbette bu kadar İslâm nüfusu Balkanlıların barbarlığına bırakılmazdı!

Büyük kabinenin de, amma hiç bir şey yapamamış, hattâ istifâ etmeyi bile akla getirememiş olduğunu iddia edersek, derim ki aslâ hatâ telâkki edilmez!

Ben, Edirne müdafaası harekâtında Edirne Redif alayı ikinci taburu ikinci bölüğü kumandanı-olarak bulunduğum için, böyle bir mukaddeme yapmadan, merhum Rıza Tevfik beyin Edirne'de 1908 yılındaki mev'izesinden bahse başlayamadım.

İşte o sene sonbaharı başlangıcında Rıza Tevfik hem bazı konferanslar vermek, hem de müntehtibi sanileriyle görüşüp tanışmak üzere İstanbul ve Selânik'ten Edirneye getirilmişti. O vakitler Edirne Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti idare merkezî, tamamiyle asker ellerde ve merkezî de Yanık kışlada erkânı harp dairesinde idi. Günün birinde oradan istendiğim, Edirne askeri idadisine geldiğim zaman dahiliye nöbetçi zabiti tarafından söylenildi. Hemen, peki diyerek yaya kışlaya gittim. Beni istiyenin, ikinci ordu erkânı harbiye reisi binbaşı Kayserli Galip bey olduğunu öğrendim. Kendilerini buldum. Bana dediler ki: «Bugün uhdenize bir vazife ve hizmet veriyoruz. Takdir edersiniz ki bu vazife ve hizmet şimdiye kadar yaptığınız terbiyevî ve talimî hizmet ve vazifelere aslâ benzemez. Millet

ve vatanın ikbal ve istikbali ile çok alâkadardır. Biz o vazifeye içimizde en ehil ve bilgin seni gördük. Rıza Tevfik bey buraya gelmişlerdir. Seni ona röprezantan yapıyoruz. Artık onu lâzım gelen yerlere sen götüreceksin. İnşallah mebusumuz da olacaktır. Camilere, tekkelere, kulüplere, kilise ve havralara götüreceksin. Oradaki halka tanıtacaksın. Her gideceğin yeri de birkaç gün evvel bize haber vereceksin. Orada hal ve makama, beynel'anasır veddü vifaka dair konferanslar verdireceksin! İşte hizmet ve vazifen budur, haydi göreyim seni!...»

Böyle bir vazife ve hizmetle Rıza Tevfik'i buldum ve gezmeğe başladık.

Ah o günler... Ne kadar şen, ne kadar şataretli idim. Zaten ben de böyle bir arkadaş, cihan çapında bir arkadaş arıyordum ve böylesini bulmak orada benim için mümkün değildi. Hakkıyla edip, şair, filozof, natuk ve hatip, nüktepira, meclisi ârâ bir zat!.. Lisanla âşına değil, lisanlar babası denecek derecede dilmen idi!.

Sözleştik.. Bir gün Eski camie gidecektik, halk ta biliyordu. Eski caminin mihrap solunda «Makamı Hacı Bayramı Veli» yazısı altındaki bir kürsüye çıktık ve evvelce de hiç bir hazırlık bile yapmadık. Zaten Sultan Selim camii'ne yakın Şahabettin Paşa mahallesinde oturdum. Ben evde abdest aldım, hemen oradan camie inmek ve gitmek kolaydı. Giderken ben:

«— Hazret vereceğiniz konferans anasır arasındaki birlik ve sükûna ait olacak.» demiştim. O da «Hayhay, en münasibi de bu..» dedi. Ben de ona yalnız vifaktan, gönül temizliğinden bahsedersiniz, demiştim. Baktım ki kürsüde kırk yıl vâzilik etmiş gibi, bir hal, bir tavır aldı. Keskin keskin bir Eûzu besmele çekti. Sanki geceden söylyeceklerinin hepsini ezber etmiş gibi davranıyor; ve hiç ara vermeksizin, düz yolda giden bir araba gibi, tıkır tıkır işliyordu! Benim de ağzım kulaklarıma varıyordu; sanki o sözler hep benden çıkıyordu. (Enbiya sûresinden bir âyet okuyarak):

Ey dindaslarım! Okuduğum âyeti kerime, Hafız beyleriniz pek güzel bilirler ki kitabımızda, Kur'anı Kerimimizde, Fırkanı hakimimizde Enbiya sûresindedir. Hâtırıma geldi. Bugünkü dersimizde bunun mânasını, ötesini berisini anıyalım. Bu âyeti kerime çok büyüktür. Müfessirler kendi zamanlarına göre tefsir etmeğe çalışmışlar. Biz de zamanımıza göre tefsir, tetkik, tahkik edeceğiz. Malûm a Kur'anı Kerimde her şey vardır. Fakat onu her şeyi anlayan, her şeyi çok bilen bilir; yoksa Hakkın âyetlerine karşı göz yumanlar, kulak tıkayanlar böyle şeyleri bilmezler ve anlamazlar. Şimdi ilkönce bunun Türkçesini bugünkü dilimiz şivesi ile söylemek dilersek, diyeceğiz ki: «Biz Tivrattan sonra, Zeburda yazmıştık: Arza, yani yere benim salih kullarım vâris olur.» Demek ki arza, her hangi bir yer yüzüne

vâris olmak istiyen kullar her şeyden önce salih olacaklar. İçinizde bilenler elbette vardır; burada salihin mânası, gece gündüz hiç durmayıp ibadet edenler değildir. Kimseye kötülük değil, herkese iyilik edenler, vazifelerini çok güzel bilenler, yer yüzünde kimsenin kendilerinden hiç bir suretle incinmiyeceği surette hareket edenlerdir. Arapça sarf okuyanlarınız pek güzel bilirler ki salih işe, hayra elverişli kimse demektir. Zaten dünyaya gelmekten, yaşamaktan da maksat bu değil midir? Bunun için müfessirlerimiz bu salâha çok mâna vermişlerdir. Benim zevkimi okşayan içtimai salâhtır. Bilhassa ahlâkî ve umranî bir salâhtır.

Yani bir topluluk, bir cemaat içinde nasıl yaşanır? Bunu bilmek, yapmak ve tekmil vatandaşlarının onu güzelce, eksiksiz yapmasını kolaylaştırmaktır.

Hepimiz biliriz ki, küçük bir köyün bile içtimai salâha nall olabilmesi için ilkönce ev ve ahırlarının, sokak ve çeşmelerinin bir plân dahilinde yapılmış olması, geniş sokaklı yapılmış bulunması gerektir. Yolu olmayan bir köyün, çamur deryası bir kasaba veya küçük şehrin dolaşılması, içinde iyi iş görülmesi mümkün müdür? Hele suyu da getirilmemiş, güzelce dağıtılmamış ise, böyle yerde oturulmaz, durulmaz, hele su, hele su!.

Hepimiz biliriz, dinimizin başlıca bir esası, hattâ yarısı temizliktir. Âdetâ müslümanlıkta temizlik hemen birinci şarttır, denebilir. Peygamberimizin «Ettuhru şetrül'iman» ve «Elnezafetü minel'iman» diye bir hadisi şerifi de vardır.

Şehirlerimizde, hattâ payitahtımız olan İstanbul'da bile su derdi yazın bitip tükenmiyen işlerden, dertlerdendir. «Ettuhru şetrül'iman» yani temizlik imanın yarısıdır, diyen bizim dinimizdir. Dışı temiz olmıyanın içine hiç bakılmaz. Evvelâ dış temizliği aranır; çünkü herkesin içini ancak Allah bilir. Müslüman kişi daima pâk, temiz olmak gerektir. Bugün bile bir kavmin medenilikte ilerleyişinin ilk alâmeti, şırası temizliktir. Üstü başı, ayakkabıları, baş takınağı tertemiz olursa, adam sayılır, olmazsa ona cudam derler. Ayakkabılarının boyatılmış olması bile gerektir; kirlilikten, pislikten o kadar haz etmezler ki böyle bir adamın civarında kimse yer tutmağı istemez. Doğrusu dinimiz çok yüksek, çok medenî, çok insani, bunun için de en ilâhidir.

Ne ise, biz sadede gelelim: Bizim salâha ötedenberi verdiğimiz mâna yalnız bir lûgat mânasıdır. Meselâ (Salâh) ı lûgatte ararsak; iyilik, dürüstlük, hep iyiliğe gitmek, kötülük işlememek mânalarını buluruz. Mecaz olarak ta zühdü tekva mânalarını görürüz. Halbuki bu kelimenin tam mukabili olmuş olsa; vazifesini bilir ve yapar, olmak gerektir. Hakiki bir insan her yerde kendine düşen vazifeyi bilir ve yaparsa o kimseye salih denir. Bunun içindir ki biz bu salâhı ancak ferdî ve içtimai, idari ve siyasi, bilhassa da umranî (salâh) mâ-

nasında diye kaydederiz ve salih kimse de kötülükten kaçınan, iyiliği kendine âdet ve şiar edinmiş olan zat olur. Yoksa hiç bir içtimalı hayrı, kimseye faydası olmıyan bir kimse, ne ahlâk ve itiyadatta olursa olsun, hani bizim meshur tâbirimizce gündüzleri saim, geceleri kaim bir adam bile olsa, hiçtir, nafiledir, kalp bir mangır bile etmez! Hayrı, faydası yalnız kendine münhasır olan hayvandır.

Sonra Kur'anımızı, kitabı mübinimizi anlamak, iyi anlayıp yanılmamak için; öyle bir âyeti kerimesini ele almak ile iş olur, biter sanmak büyük bir dalâlettir, sapıklıktır. Kur'anda tekmil âyetler birbirini tamamlar.

Ben maatteessüf söylerim ki hafız değilim; fakat o mübarek kitabı çok okur, hattâ bazı âyetlerini ezberime almışımdır. Bize bu salâh'ı daha iyi, daha bariz ve açık anlatacak Nur sûresinin bir âyeti celilesi var ki arzda kimlerin hâkim olabileceğini pek güzel gösterir. Meali şerifi şu demektir:

«Allah, o kimseler ki ona iman ettiler, salih ameller işlediler, işte yer yüzü vârisliğini, hâkimliğini onlara, böyle mü'min olup ta salih ameller işliyenlere vaad ve tebşir eyledi.» demektir.

Artık şüphe etmemeliyiz ki şanlı âba ve ecdadımız hakikaten kâmil ve salih, mü'min ve kadir kullardan imişler ki Osmanlılar (Viyana) kapılarına (Sen Gotar)) tepelerine, (Hint) denizlerine kadar bunca memleketleri can, kan pahasına zaptedip asırlarca muhafaza etmişler, ellerinde tutabilmişlerdir. Rahmehümullah.

Bu ne ibret alınacak bir panoramadır. İyi bilelim ki Kur'an'ı, Kur'anı Azıtmüşşan edecek ancak biz müslümanlarız. Sakın bunu kendimden uydurup ta, söyledim, sanmayınız, günaha girmiş olursunuz. Cenabı Hak «İntansurullahe yansûrüküm» demiyor mu ki Türkçesi «Siz Allaha yardım eylerseniz, yani salih kulları olursanız Allah ta size yardım eder; ve sizleri mansur ve muzaffer eder.» demektir. Elimizden alınan, bizden ve birliğimizden kaçırılan memleketlerin bir bugünkü hallerine bakmak, bir de bizim bıraktığımız hal ve şekillerini gözönüne getirmek yukarıki ibret panoramamızı tamamlar, sanırım. Yine sadetten çıkmıyalım; vaazımızı pek lâbiretlemiyelim. Biz (salâh) ı her şeyden peşin kendimizde arayıp bulalım; pek güzel bilirsiniz ki bütün işler her şeyden önce bize bakar, bizdeki cismanî salâha bakar. Yani evvelemirde sıhhat ve âfiyet lâzımdır. Hiç bir farz ve farize, vacip ve lâzime var mıdır ki sıhhat ve âfiyete muhtaç olmasın?..

Demek oluyor ki (sıhhi salâh) en başta geliyor, vücudumuz polat gibi, demir gibi olmak lâzımdır. Bu da ilkönce temizlikle olur. Bunun içindir ki dinimiz temizliği, hem dış, hem iç temizliklerini müslümanlığın yarısı saymıştır.

Sade yiyip içmekle ve temizlikle de olmaz. İç temizliği her şeyden

önce Allaha iman ile başlar. Hattâ bir peygamber buyruğunda, yani hâdisi şerifinde «Allaha imandan sonra gelen amel salih, hattâ eslâh bile halk ile sevmek hoş geçinmektir.» deniyor. Hepiniz bilirsiniz ki sıhhat ve âfiyetimizi nasıl geçirdiğimiz bize ahrette ilk sorulacak sorulardandır.

Demek istiyorum ki bizim hasbelislâmiye müslüman bulunmamız itibariyle sağlam, zinde, kuvvetli, güçlü olmamız gerektir. Yine o bütün insanlar büyüğü Hazreti Peygamber:

«El'müminül Kaviyyü hayrün minel müminiz daifi» buyurmuştur. Ben Allaha şükür arkılığımla 250 okkalık bir yükü taş merdivenlerden yukarı çıkarır, indiririm; hattâ üç dört kişi bana saldırsa, hücum etse; evelâllah dördünü de pataklarım. İşte Allahımın verdiği bu bazular (hemen sağ elini ve bazusunu göstererek) sayesinde beni dövemezler. Üstümde lüver değil, çakı bile taşımam!

Ne ise uzatmıyalım: Allah her ferde, her millete lâyük olduğunu er geç verir. Yeter ki biz vazifelerimizi bilelim. Malûm a, vazifeler zaman ve mekâna göre değişir. İster mütehattimül ifa olsun, ister gayri mütehattimül'ifa bulunsun; yani farzı kıfaye olsun, farzı ayn bulunsun. Bugün mukaddes cemiyetin sayesinde hür, meşrutî bir hükûmet olduk. Çok büyük bir lütfu ilâhiye, bir nimeti uzmaya nall olduk!.

Artık bize gelen bu nimetin şükrünü yerine getirmek için, geceli gündüzlü çalışmak, birbirimize hangi cins ve mezhepte olursa olsun, kardeş gibi hoş geçinmek ve sevmek icap eder. Artık birbirimiz aleyhinde bulunmak, birbirimizi yemek ve kınamak, gizli, saklı bir düşmanlık beslemek tamamiyle ortadan kalkmalıdır. Eski Osmanlılığı, doğru dürüstlüğü ve kahramanlığı ele almalı.. Yukarıda dediğim gibi, eğer onlar zamanlarına göre mükemmel yetişmemiş olsalardı; bu kadar şan ve azamet, mecdü kuvvet, kudret ve satvet sahibi olabilirler miydi?..

Mademki biz onların torunları, evlâtlarıyız; onlardan zerre kadar aşağı kalmamalıyız. Çalışmak, hiç boş durmamak ve bu çalışkanlığımızda hepimizin ilerisini aydınlatmak, ferahlatmak için olmalı; artık her şeyimizin ortak bulunduğunu unutmamalıyız! Birlikten, ittihat-tan, kıl ucu kadar olsun, ayrılmamalıyız. Kavmiyet, milliyet dâvalarına, temayüllerine kalkışırsak, düşmanlarımızın ekmeğine yağ çaldığımız, sürdüğümüz zamandır.

Bizim Kitabı Kerimimizde her şey vardır. Bakınız, böyle kol kol ayrılıp ta sonra boğazlaşanları ne kadar güzel anlatır:

«O kimseler gibi olmayınız ki kendilerine beyyinatı ilâhiye geldikten, her kötülüğü ve iyiliği gördükten sonra, fırka fırka, taraf taraf ayrılıp gittiler, mahvoldular!» demektir.

Sonra Kur'anı Azimüşşan, aralarında fitne zuhur edenlerin çı-

karmış oldukları yangının yalnız kendilerini yakmakla kalmadığını da söyler. Dur bakayım:

Estüzubillah, diyerek Enfal sûresinin bir âyetini okur ki mânası şudur: «O fitneden kaçınınız ki yalnız zulüm edenlere ulaşmakla kalmaz, onlarla beraber olanları da yakar, götürür.» mealindedir ki Dilimizde bu keyfiyet, «Kurunun yanında yaş ta yanar!» atalar sözü ile ifade edilmekte ve hakikaten çok mühim bir kaldei içtimaiye ve ahlâkiyedir. Allah hepimizi böyle bir fitne ateşinden korusun. Âmin!

İşte (salih) in ne olduğunu bir parça izah edebildim, sanırım. Hülâsa salih kul, salih kimse tamamiyle vazifeperver olur. Dedğim gibi bulunduğu yerde kendine düşen vazifelerin ne olduğunu tamamiyle müdrük olur ve onların ifasına, o farizelerin hepsinin hüsnü edasına, olanca kuvvet ve kudreti ile çalışır! Yoksa, «Bana ne? Mebus olmayacağım, Nazırlık etmiyeceğim, sıra bana gelesiyse kadar, şafak söker!» derse ve dersek hepimiz birden yanıp kül oluruz. Zamanımız pek nazıktır. Aramızdaki birliği hiç bir suretle bozmıyalım, Türk camiasını öyle koruyalım, öyle üstün tutalım ki onun üstünde, ondan üstün hiç bir varlık bilmiyelim, düşünemiyelim. Elhamdülillâh dilber memleketimiz daha dört beş mısli, hattâ on on beş mısli nüfusu ferah ferah besler ve geçindirir.

İnşallah ileride yine görüşürüz. Buraya pek hazırlıksız geldim. Af buyurun. Yanlış bir şey söylemedik, zannederim. Niyetim pek halis ve muhlıstır. Allah herkesin amelîne, niyetine göre mükâfat verir. Artık müsaade buyurun da kısaca bir dua ile mev'izemize nihayet verelim.

Yarap! Hepimizi şeytan şerrinden masun ve mahfuz eyle; âmin!. Günahlarımızı, kusurlarımızı af ve saflı eyle; âmin!.. Hepimizin duygularımızı, düşüncelerimizi, işlerimizi müslümanlığa, gerçek insanlığa her yüzden yana, hâdim eyle; âmin! Günden güne ilim ve amelimizi bize yarayacak, bizi mezelletten, meskenetten yükseltecek hale koy; âmin!. Ve selâmün'alelmürselin: Velhamdülillâhi rabbil'âlemin. Allahümme salli alâ seyyidina ve seyyidel âlemine.

Duasını da yaparak, valz kürsüsünden indi! Ben kendi hesabıma bundan daha güzel, daha açık bir vâiz ne dinledim, ne de işitip duydum. Nur içinde yatsın, diyerek daima merhuma dualar ederim.

Pangaltı: 24-12-1951

Muallim Vahyi Ölmez

Akrostiş ve Medhiye

Rıza Tevfik merhumun, Edirnedeki bu mev'izesini müteakıp 82. alay müftüsü Vehbi efendi, filozofa - eski harflere göre «Rıza Bey» okunan - (Akrostiş) tarzında şu methiyeyi yazıp yollamıştır:

Akrostiş tarzında medhiye

واعظ شهر فصيلنا بم ضابط حضرت
 ومقت نحو سماء الفضل ممتطيا
 جواد عمر لغير المجد ماجما
 ضاء الفؤاد بما قد نلت مرتقا
 علياء موهبي سرور و مشحا
 ادا امر لي عليك الامتيا ولا
 بخت في العلامة المسك قد
 بشار الانيس والافراح غنت
 شمسها وهجزار الصفو قد صدحا
 كذا انه نيك املا دهر امركم
 له نبي فقد طرنا بكم ورحا
 الفقير الى الله
 نظاميه سلسان ايكخي الايك مهي
 هوب

TÜRKÇESİ :

Vâzî şehir faziletmeabım Rıza Bey hazretlerine:

Ululuktan başka bir yere sürmemek için, azım atının gemini çekerek üstünlük göğüne baktın. Ey efendim, nail olduğun yüce şeref yüzünden gönül, neşelenerek, ferahlanarak nurlara gark oldu.

Rabbim lûtufl ve ihsanını hakkında daimi kılsın, misk koktukça yücelik payelerini ihraz hususunda bir zahmete, bir sıkıntıya düşme İns ve huzur, neşe ve ferah müjdeleri görüldü, güneşleri doğdu, tertemiz güzelim nağmeleri de bellirdi.

Böyle seni dünya durdukça koklayalım, yahut da seni koklamak, seni övmek suretiyle biz tazeleşelim, ferahlarla dolalım.

Vehbi

DÜN VE BUGÜN

Höt!..

Her inkılâbın kahramanları vardır; 1876 inkılâbının kahramanlarından birkaçı **Çerkes Hasan**ın kurşunlarıyla öldürüldüler; **Mithat Paşa** senelerce **Bağdatta** sürgün yaşadı.

1908 inkılâbın da birçok genç kahramanlar yarattı; bunlardan meşhur **Niyazi Beyi** pek erken öldürdüler, sağ kalanlar önce elbirliği yaptılar, halkı harekete getirdiler, hürriyet rüyasını hakikat yaptılar, fakat çok geçmeden yıktıkları müstebitleri taklide koyuldular.

Filozof diye tanının, fakat ancak şair olan **Rıza Tevfik** de 1908 kahramanlardandı; heybetli bir pehlivandı, sokaklarda gençlik kütlelerini coşturanlardan biri oldu, İttihat ve Terakki Partisine hizmet etti, fakat kısa bir zaman sonra bozuştu, karşı tarafa geçti; her nedense o zamandanberi bizde iktidara gelen her parti birçok değerli kimseleri darıltır; darılanlar yeni partiler kurarlar, sokak politikacılığı başlar, fikir unutulur, bazıları harcanır, bazıları sindirilir, bazıları unutturulur.

Rıza Tevfik unutulmalardan olmadı, fakat hata edenler arasına katıldı, Sevr andlaşmasını imzalayacak hale düştü. Halbuki onun vatanseverliğinden şüphe etmek için vatana dair yazdığı şiirleri unutmak icabeder. Bu şiirlerden birini de Balkan faciasından sonra yazmıştı:

«Biz zaten varını talan etmiştik,
At sürüp o bağı harman etmiştik;
Atalar yurdunu viran etmiştik,
O viran binayı yel aldı gitti...»

«Hey Rıza, dökülen bu kan bizimdi,
Düşmana kul olan cânan bizimdi,
Rumeli!.. O nazlı vatan bizimdi,
Biz benimsemedik, el aldı, gitti...»

Rıza Tevfik bön bir diplomattı; ne kendisinin ne karşısındakinin, ne milletin ne de düşmanın kuvvetini takdirden âcizdi; başına gelenlerin çoğu da bu yüzden geldi.

Seksenlik meslekdaşımız **Salih Saim Unar** bir hâtırasını şöyle anlatıyor:

«İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilâf Partisi arasındaki iktidar kavgaları devam ederken bir gün **Rıza Tevfik**, **Üsküdar**-da **Doğancılar**da şair **Kâzım Paşa** konağında bir konferans veriyordu; bir aralık şöyle dedi:

— Yâhû... Yâhûlar!. Erenler! Şu İttihat ve Terakki, kuvvetini ve kabadayılığını nereden ve kimden alıyor, biliyor musunuz? Sizden, sizin korkaklığınızdan, sizin aczinizden... Hele şöyle sıkı bir öksürük gibi hep birden «Höt!»... Höt! diye bağırınız, göreceksiniz ki, darma-dığın olacaklar ve fare deliği arayacaklardır...»

Halbuki İttihat ve Terakki Partisinin tek başına devam eden hâkimiyeti ancak Osmanlı İmparatorluğu ile beraber yıkılabildi; yani o kadar sıkı tutunmuşlardı ki, İmparatorluğu da arkalarından sürüklediler. Hattâ döküntüleri ancak Cumhuriyetin ilânından sonra, Mustafa Kemal Paşa'ya yapılan suikast vesilesiyle temizlendi.

Bugün «Höt!» le iktidar yıkmak sevdasında olanlar var mı bilmem. Fakat parti kongrelerinde konuşanlardan bazılarının Rıza Tevfik kadar bön olduklarına şüphe yok... İktidarı ellerinde tutanlar «Höt!» le yıkılmazlar.

Yeni Sabah: 25-6-1953

Kadircan KAFLI

İttihat ve Terakki aleyhtarlarının hâtıraları

Filozof Rıza Tevfik bey Osmanlı İmparatorluğunun son devresinde ismi siyasi vakalara sıkça karışmış ve nihayet Sevri imzalamakla hem İmparatorluğun hem de şahsen kendisinin siyasi hayatına nihayet vermiş olan bir şahsiyettir.

Rıza Tevfik bey 1948 yılı ağustos ve eylül aylarında Yeni Sabah gazetesinde (Biraz da ben konuşayım) başlığı altında hâtıralarını neşretmiş ve bu hâtırat serisi ile siyasi hayatının uzun bir muhasebesini yapmıştır.

Hayatının son devrinde kaleme aldığı bu hâtıralar vesikalara, bir takım notlara istinat ettirilmemiş ve hafızada kalan vakaların hikâyesi çerçevesine sıkışmıştır. Muntazam bir seyir de takip etmeyen hâtıralarda ehemmiyetle üzerinde durulan kısımlardan birini Mustafa Kemal paşanın Anadolu'ya gönderilmesi ve bu gidişin aksülâmel-leri teşkil etmektedir. Kendisi Meclisi vükelâda bu gidiş hakkında Ferit paşaya (Mustafa Kemal'in Yunanlıları Anadolu'dan atacağına eminim. Fakat zannetmeyin ki o bunu namı âlinize yapacaktır) şeklinde o vakitki kanaatini izhar eylediğini de yazmaktadır.

Akşam: 29/6/1952

Halûk Y. Şehsuvaroğlu

Neyzen Tevfik diyor ki:

Filozof Rıza Tevfik!..

Benim kudretim onun hakkında ödenecek insanlık borcunu yerine getirmeğe kâfi değildir.

Güneşten herkes gözünün teşekkülüne göre nasib alır.

Rıza Tevfîğe dair bir hâtıra

İrakta yüksek mevkiler işgal etmiş, bu arada Belediye Reislîği, Hariciye Nazırlığı yapmış Suphi Defteri Bey, bana:

— Ben arabcadan daha iyi Türkçe yazarım!— Dedi.

Evliya Çelebi üslûbu ile ve Babiâli inşasıyla (1) kaleme aldığı eserlerin benzerini yazmak kudretinde olanlar Türkiyede bile kalmadı. Bu zat klâsik manzumelerimizden bir çoğunu ezber biliyor. Hele Abdülhak Hamidin hayranıdır. Makber'in şaheser olduğunu kabul ediyor: «Büyük bir teessür ânında yüksek bir kalbe sünuh eden ilhamlar arasında akla gelmiş türlü mütenakız düşünceler, kopuk kopuk hatıralardan mürekkep bir senfoni» olarak vasıflandırıyor Makber'i...

Suphi Bey, Rıza Tevfik'in de dostu imiş.

Filozofun Bağdatta, 7 mart 1940 ta, kendisine hitaben yazılmış -ve içinde kelime oyunu ile kendi isim ve soyadı geçen- manzumesinin el yazısından çekilmiş bir fotokopisini bana hediye etti.

Rıza Tevfik'in sürgündeki ruhi haletini tasvir bakımından ehemmiyetli bulduğum için aynen dercediyorum:

Bildiğim kimse yok, benden serseri!..
Defter-i âmalım, seyyiatımla
Lekelidir, fakat bazı yerleri
Süslüdür, en güzel hâtıratımla.

Hüsnü niyyetimde kusurum yoktur,
Kör talih yüzünden ben günehkârım!
Beni günahımla sevenler çöktür.
Ancak o cihetten pek bahtıyarım.

Suphi bey defteri karıştırırsan
Muhterem ismini başta bulursun!.
Beni talihimle barıştırırsan
Pek büyük bir sevab etmiş olursun!

✱

Filozof Rıza Tevfik

Cumhuriyet: 16/4/1956

(Vâ - Nû)

(1) Bizim bir nesil evvelki «kitabet-i resmîye» nin Araplardan ve başka milletlerden mülhem olmayıp Türk icadı olduğu kanaatinde dir.

«Cunye» de Filozofu ziyaret

1943 yılı başlarında Filistin ve Suriye yoluyla Hind seyahatinden dönerken Beyrut'ta kendisinden haber sorduk. Cunya adında bir sahil köyünde oturduğunu söylediler... Bizi Beyrut'tan Trablusşam'a getiren otomobil kafilesi, beş on hanelik bu kıyı köyünde bir noktada durdu. Sahilden 100 metre kadar uzakta ve yüksekte bir taş evi gösterdiler:

— Burada oturur.

Çok yürünmemiş, mühimce bir patkadan eve vardık. Arka tarafta bir kapıdan içeri girdik. Hava soğuk, ve evin avlusu loştu. Denize bakan tek odasına girdiğimiz zaman göğsüne kadar dökülen beyaz sakalı ve insana sevgi veren nemli gözleriyle bizi karşıladı... Tane tane ve bir zarif ifadesi, bizi oyalarken gözüm, sahibi gibi talihli bir soluk kanape üzerindeki küçük yastığa ilişti: Türk bayrağı.

Hallimizdeki melânkoliyi sezen filozof:

— Buyurun efendim, buyurun! Efendim, bizim hanım.. Size birer kahve...

Lâkin, avluda gördüğüm saç mangalda hararetini çoktan kaybetmiş bir avuç külden başka bir şey yoktu..

Şundan bundan görüştük.. Faliş Rıfki, memlekete dönmesi için filozof'a rica ve ısrar etti..

— İnşallah... Bir fırsat bulursam... Derken ayrılmak istedik.. Sahile kadar indi. Bize refakat eden otomobillerde kalan Fransız mihmandarlarla bir Paris'li gibi konuştu. Yanımızda onun evine kadar gelen İngiliz albayı (şimdi emekli generaldir) Blund ile de İngilizce konuştu. Her ikisi de doktorun bu iki lisandaki kudretine, fesahatine hayran oldular...

O zaman on kilodan fazla bir halterle tek el ile moulinet yapan filozof 75 yaşında olduğunu söyleydi.

Burhan Felek

Rıza Tevfik'in aile hayatından notlar

Unutulmıyacak bir gündü. İzmir'in kurtuluşu günlerinde mütareke senelerinin ümitsiz, ışıksız ve sonu gelmez yoksulluğu içerisinde her gün bir başka korkunun sarsıntısı ile yorulmuş, bir sona ulaşmak emeli bile zayıflamıştı. Üstad her zamanki gibi İttihatçı oyunlarından bahsederken, salonun kapısı açıldı. Eski Galatasaray Lisesi müdürü kapıda görüldü. Yüzünde her zamandan başka bir hakimiyet gururu vardı.

— Müjdeler olsun. İzmir kurtuldu. Düşman denize döküldü. Şimdi haber aldık.

İçerideki sevinmekle ağlamak sesleri birbirine karıştı. Sanki Rıza Tevfik bey bu vatandan ayrı bir insanmış gibi iddiaların boşluğu mânâsına - ihmal edilmişti. - O sırada üstad ayağa kalktı ve büyük bir teessür içerisinde hâlâ unutamadığım acıklı bir sesle:

— Yazık ben aldanmışım! dedi.

O tarihlerde yazdığı - basılmamış - ve İllaâllahül müşteki - adlı bir şiirinde:

Bakılsa sezilir işin hikmeti
Üstüne almadın mesuliyeti
Bize belâ edip meşrutiyeti
Firavun devrini mumla arattın.

Hele ben uğrunda kavga ederken
Adil sıfatını sena ederken
Halk için canımı feda ederken
Sen yine onlarla kazan kaynattın.

Dünyada hak yokmuş ben var bilmişim
Bana bilgiç derler, hiç değilmişim
Sözüne inandım sade dilmişim;
Vallahi, billâhi beni aldattın.

Hayatında en ufak bir arzusunun tahakkuk etmediğini gördüğümüz ve bildiğimiz bu büyük adam bir politikacı mı idi? Hayat için hırslı olmayan, bir insanın politikacı olamayacağına göre, Rıza Tevfik de politikacı olamazdı. O, doğruluğu seven bir insandı. Herkesin de doğru olduğunu isterdi. Bu iddia onun hayatına, ızdıraplarına Millî Maarif Nazırlığı sırasında bir gün elinde içi patlıcan dolu bir file ile geldi. — Bunlar şurada dursunlar, hemen döneceğim, hanım ısmarladı aman bana unutturmayın. Sonra darılır.

Halbuki bir defa Meclise girince, sohbet daldı. Dönmesi de geç olurdu. Sonra öğrendim ki, yirmi bir gün sonra patlıcanları telefonla sordurmuş.

İstibdat idaresi devrilince yerine ideal bir idarenin kurulamadığını görmek ve bu işlerin içerisindeki menfaat oyunlarının buna engel olduğunu bilmek, milletin temiz, saf inancını kendi keyiflerine kullandığını bilmek onu pek sinirlendirmişti. Ve ona göre de bu iyi idare kurulurdu. Eğer herkes onun gibi olsaydı.

Muzipliği, şakacılığı namütenahi ve pek anlayışlı idi. Hep isabetlere göre muziplik yapardı.

Vaktiyle ihtiyar bir İngiliz kadınından ders almış. Her dersin sonunda da ihtiyar hocasına - kendine has neşesile - Misis, siz bu güzel ellerinizle ne güzel mandolin çalarsınız. Bu hassas parmaklarınız ne güzel nağmeler yaparlar ve yine pek içli ve hisli olduğunu tahmin ettiğim ne güzel bir sesiniz vardır. Kim bilir ne güzel şarkılar söylersiniz.

Her ders sonunda tekrar edilen bu şakalara ihtiyar, mutaassıp hoca sinirlenir, sert cevaplar verirmiş. Fakat üstad hep tekrar edermiş.

Nihayet dersleri sona ermiş. Veda edip gitmiş. Bir hayli zaman sonra bir ders gününde Rıza Tevfik hocasını ziyarete gelmiş ve pelesininin altından, küçük, zarif bir sepet içerisinde incir hediye getirmiş. Artık talebe durumunda olmayan bu misafire hoca ikramda bulunmuş. Sonunda da dolaptan bir mandolin çıkarmış. Hakikaten güzel, içli bir sesle şarkı söylemiş ve çalmış. Bu hale ikisi de gülerken, aynı zamanda ders alan bir çocuk şaşırarak kalmış.

Bizim toplu hayatımızın kapalı olduğu devirlerde; üstad, kadınlarla pek açık konuşur nükteleri, şakaları pek hoş a giderdi. Üstad bir gün dersten çıkmış, merdiven ortasındaki pencere camlarında hanımların saçlarını düzelttiklerini görmüş ve gülmüş. Ayna vazifesini gören bu camlardan üstadı gören hanım talebeler de hep mahcup olmuşlar:

— Sanki siz aynaya bakmaz mısınız?

Üstad hiç çekinmeden:

— Bizim aynamız, sizin gözlerinizdir.

Gülüşmeler.

Üstadın sohbetleri meclislere renk verirdi. Talebeleri, dostları en geri halk sınıfları dahi onun sohbetlerinde bulunmak isterlerdi.

Dersleri bir âlemdi. Başka derslerde talebe seyrek olduğu halde felsefe derslerinde (anfi) dolar. Sami'in gelir ayakta kalanlar olur ve bir saatlik ders müddeti biter, bir çeyrek nefes alma müddeti biter hâlâ kimseler çıkmaz. Kapılar açılır, bunu gören üstad:

— Görüyorsunuz ki, bırakmıyorlar. Der. Çıkarken de mevzu devam eder.

Beş sene evvel Yalovada eski bir doktor generalle tanışık eşle

birlikte akşam, sabah Yalovanın misli görülmemiş ağaçlı, yapraklı, çiçekli, gölgeler içerisinde Atatürk'ün efsanevi hatıralarını saklayan vadilerinde, suyun izinde dolaşırlar, akşamları da salonda meclise kıymet verirlerdi.

Bir gün eski hatıraları arasında hocası olduğu Rıza Tevfik'ten bahis geçti.

— Onu meşrutiyetin ilk senelerinde Londrada gördüm. Zamanın ricalinden bir iki zatla gelmişti. Bulduğumuz mecliste, yabancılar vardı. Onun sohbeti, lisandaki kudreti bizden başkalarını da hayran etti. Felsefeden, edebiyattan içtimali olaylardan konuştu. Konuştu. Kim olduğunu hâlâ bilmediğim fakat onu hayranlıkla dinleyen bir İngiliz; yalvarır gibi: — Ne olur, siz burada, bizim memleketimizde kalmız.

Bu hikâyeyi kendisine naklettığım zaman güldü ve İngilizin (İs-penser) olduğunu söyledi.

Merhametli idi. Hükümleri vicdanından alırdı. Bir gün üstadı ziyaretimde, kapının önünde dolu bir su kovaşla buldum. Müteessir olmadım dersem boştur.

Üç sene evvelki yaz mevsimi susuzluklarının evlerimizde yarattığı müşkülâtı biliyoruz. Üstadın (80 yaşında ihtiyar bir hizmetçi kadını vardı.) Bu işi onun görmesi lâzım geldiğine, üstadın gönlü razı gelmiyormuş.

Evin en alt katındaki kuyudan suyu doldurmuş yukarıya çıkarıyordu. Ve bu her zaman böyle oldu. Çünkü onun indinde efendilik, hizmetkârlık yoktu. Yapacağı işe göre kudreti vardı. Kendisi erkekti ve 77 yaşında idi. Halbuki hizmetçi 80 yaşında ve kadındı!

Vatandan uzak geçmiş senelerinde yazdığı şîirlerde, hasretini, yalnızlıkla heder olan ömrüne acır. Samimi olduğu için de saklamazdı. «Ben yirmi bir sene çöllerde hatamın acısını çektim. Fakat bu kadının ne kabahati vardı. Ya çocuklarımdan ayrı yaşamak acısı, vatan hasreti kadar acı» derdi. Böyle kederli ve nedametli bir anında - eşi Nash hanıma hitaben - yazdığı, basılmamış bir şîirinde:

Hasretle geçtikçe gece ve gündüzün
Görmez olmuş artık dünyayı gözün
Saçların ağarmış, buruşmuş yüzün.
Yüzüne baktıkça utansam gerek
Hain olduğuma inansam, gerek...

Çölde geçen 20 senelik hasret acısına, memlekete döndükten sonra hastalık yılları katıldı. Son 4 senedir, çok sıkıntılı günler geçirdiler. Fakat hiç birinden yılmadı.

Kadın gazetesi: 20/3/1950

Zehra CELÂSUN

Edirne mebusu Rıza Tefvik beyin hazırlıkları :

Millet haklarını korumak için lüzumsuz olmayan bir idman.
CEM : 4/12/1908

Ne yaman Nazırdı Feylesof Rıza!
Usta da şairdi Feylesof Rıza!
Her fende mahirdi Feylesof Rıza!

HALİL NİHAD

Filozofa dair :

Mizahî şiirler, hicivler, nazîreler

'M Ü S V E D D E

Ne kör talibin var, ey kuru kafa!
Güldüğün göstermez, tek gözlük bile..
Beyhude başvurdum bin bir tarafa
Azıcık dolmadı çektiğim çile.

Eline düşerek kuyuya indim
Beğendi paşanın çürük ipiyle..
Kopunca, Gayyada kaldım efendim
Kim derdi edecek bana da hile?.

«Hüsnü» mü nedir o? Açtı aramı
Kırk yıllık ahbabım «Celâl Nuri» yle;
Koydu da meydana akla karamı
Halime gülüyor «Karasu» bile.

Bir türlü kanmıyor ne düşman, ne dost
Bendeki şairlik Allah vergisi;
Rutubet aldıysa Fındıklıda post
Yaşasın Lânganın karpuz sergisi!.

Burada nağmemi dinleyen yoksa
Salarım bülbülü bekçisiz bağa,
Felsefe aşına karnınız toksa
Darılır giderim ben de bu dağa..

Hey (Rıza) bir şanın, şöhretin var ki,
İnanan olmazsa, bastır yemini;
Dünyalar ilmine o rütbe dar ki,
Gölgede bıraktın Serkenkebin!.

Tarafımdan tashih olunmuştur.

Köftehorun yeni bir destanı

Üstadım!. ben miyim söyleyen sana;
Gözünün üstünde çatık kaşın var.
Sormadan,'bilmeden çıkıştın bana
Galiba kandıran arkadaşın var?

Etliye, sütlüye zırva katarsın,
Önüne gelene hemen çatarsın,
Efesin, tosunsun caka satarsın
Ne tez ateş alır bir talaşın var..

Ben sana demedim feylesof, hâşâ..
Onu zanneyleyen.... paşa;
Sen elhak ateşsin, ben çöpten maşa
Bilirim pek yaman bir savaşın var.

Zülfüne el atmak kabil mi üstad?
Esasen bırakmaz Fazıl'la Nihad
Tanrımız eylesin şânını müzdad
Madam ki bir hazır mezar taşın var.

Hüsnü bey bu işi nice yaptıysa
Ağzımdan lâfımı nasıl kaptıysa
Şakaya aykırı yoldan saptıysa
Öylece paklasın.. Ne telâşın var?

Muradım çömezlik etmektir sana
Ve lâkin Peyamcı nitti baksana
Gammazın dilerim ocağı yana
Ey gönül!. yazısı kara başın var.

Vallahi, billâhi Hacı Rıza bey!
Seninçün, demedim, yazmadım bir şey
Ya Hüsnü! Üstünde kaldı en son pey
Temizle, senin de onca yaşın var.

Behey Fındık'ın güçlü zorbası!
Kilerde dururken pirinç torbası
Mideni bozmaz mı bulgur çorbası
Âyanda cabadan bir maaşın var.

Dostluğun kalbinde yara istemem,
Sulh için aslâ bir çare istemem,
Kocunma arslanım, para istemem
Dâvet et madamki bulgur aşın var.

Şairi Meşhur

Ziyaret-i Kâşane-i Fındıklı

— Feylesofa Nazire —

«Vardım eşiğine yüzümü sürdüm»
Etrafını kırklar, yediler almış.
(Numan efendi) yi, ıraktan gördüm.
Babacan lök gibi engine dalmış.

Yeni mebusların süzgün nigâhı
Ay gibi parlatmış o bulgurgâhı
(İfhamcı Baba) nın baht-ı siyahı,
Havace-i (Kâmil) e hayırlı kalmış!

Ocağın bahtiyar, şen zamanında
Şerbetler akardı şadırvanında
Tavuslar gezerdi sayebanında
Feleğin şenliği meğer (topal) mış.

Görmedim mislini İran ve Çinde
Aya ne (hikmet) var, işin içinde?
Kim demiş lâf ettim (Adnan) için de?
(Tercüman) beyhude dümbelek çalmış.

(Yunus) un derdinden derindir acım
Ey kubbe!. Nida kıl! kat'ı muhtacım
Nerede (Halil) im? Nerede (Haçı) m?
İşimiz turşuluk lâhnaya kalmış.

Heh RIZA gördün mü Serkenkebin'i?
Hâtiften ses alıp bozdu yemini
(Lider) e haber et tutsun dilini
Bir varmış, bir yokmuş, hepsi masalmış!

Şairi Meşhur
Serkenkebin Efendi

METELİK BAHSI

Ondan da on paralık bulunur!

Bir feylesofum var, kırkbir maşallah!

Almadan; havaya metelik vermez.

Postunun tüyünü dökmez inşallah!

Doktordur, devaya metelik vermez.

Çenesi kadar da, bazusu yaman

Kaçkere pes etti Kadri pehlivan

Tığ gibi uçarı, merd olduğundan

Kuvaya muvaya metelik vermez.

Bazar-ı yâranda kıyak tavgıdır

İzini bulursa usta avcıdır

Vazire, çubukçu, hem de kavcıdır

Ve lâkin livaya metelik vermez.

Bulanık olsa da sular.. babalık

Düşürür oltaya her zaman balık

Komşuya pişirtir, değildir alık

Yağ ile tavaya metelik vermez.

Keçeci çaputun mezada vermiş:

«— Ak akça verenin üstünde!» dermiş

Pey süren gördükçe alay edermiş

Bilirim havaya metelik vermez.

Dinlemiş olsaydı vaktiyle eğer

Attığı her mani bin Tal'at değer

Bir «Adam aman!» ı yakardı ciğer

Onunçün nevaya metelik vermez.

Solundan: andırır Edmon Rostan'ı

Sağından: Sanırsın bekler bostanı!

Neyleyim ki senin Numan ustanı

Yaldızlı sıvaya metelik vermez.

Bir paşa ocağı eğer sönerse

Yumurta küfesi yok ya dönerse!

Öteki saçığa nolur tünerse..

Madamki yuvaya metelik vermez..

Bırak Serkenkebin, behey daltaban!

Bataktır bu tarla, işlemez saban

Sen nane ekersin, çıkar baldıran,

Bu tohum, bu maya, metelik vermez.

Şairi Meşhur

Serkenkebin Efendi

RİZANÂME

Yine hazırlamış ince iğneler
Kadıya, hekime, şeyhe, asese....
Candan âşinadır gamlı siñeler
Hak diye bağırın bu yüce sese...
Benim feylesofum öyle bir acar
•Atsan cehenneme, Cennete kaçır...
Fende, felsefede kanatlar açar
Anka mizaçlıdır girmez kafese.
Hürriyet devrinin ilk açan gülü;
Kişnerdi altında koca düldülü;
Konferans bağının oldu bülbülü
Hattâ bu uğurda girdi kodese...
Bir zaman kürsüde şakır dururdu;
Kalın kafalara topuz vururdu...
Şimdi bir meclise postunu kurdu:
Misal oldu gitti ehli hevese...
Hapş girdi ama, görmedi sürgün;
Bir yerde irşada gitmişti bir gün
Derakap sopalar eyledi sökün
İndi her tarafa, paltoya, fese...
Mütareke oldu yönünü ditti;
«Yağmur oldu yağdı, ot oldu bitti»
«Sevr» e «Londra» ya, «Vişi» ye gitti
Bindi Lordlar gibi eksprese...
Şiir ve felsefede şöhreti malûm;
Koşmada, nefeste emsali madum.
Seciyesiz beyler etse de hücum
Onlara okutur hâlâ: A, be, se...
•Yılana yutturur koskoca fili;
Serçeye içirir Tunayı, Nili...
Lâzımlı bir yere asmış kandili
Bu işi handeler verdi herkese...
Öyle boş vâdiye sermez abayı;
Şalgam tarlasına atar yabayı...
Ne hale getirdi bak «Nur Baba» yı
O şersem horozu tıktı kümese.
Hey Gazi! O eski demleri unut!
Denk al ayağını, başını pek tut!
Gerçi hayli zaman eyledik sükût
Bin kışma yazarsın gönlün istese...

ONLAR GİBİ :

Rıza Tefvik

Yetişin imanım tulumbacılar!
Gönül bahçesinde yine ateş var;
Yetişin erenler, erler, bacılar!
Akşam oldu, saat yediye beş var!

Yine akşam oldu, boynum büküldü,
Destiler devrildi, sular döküldü,
Çorap öksüz kaldı, fotin söküldü;
Koyuna eş yok ta keçiye eş var!

Aferin ey kahpe tali-i nasaz!
Lâyik mi bu hale Rızayı şehbaz?
Nerede Köroğlu, nerede Ayvaz?
Bizlere dubara, ile dübeş var!

Kimmiş o pehlivan çıksın meydana,
Ben çelme atmışım Bahri Ummana,
Metelik vermem hiç toza dumana..
Seyredin, haftaya zorlu güreş var!

Hocam! Kalbini aç, kapa gözünü,
Ben bilirim senin saçma sözünü,
Bir meta zannetme kendi özünü;
Yerde elektrik, gökte güneş var.

Hey Rıza, gam yeme dünya geniştir,
Bu yokuşun sonu elbet iniştir,
Marifet eşekten ata biniştir,
Aksini yapan bir hayli gebeş var!

Aydede: 14/8/1922

ANBER

İleri gazeti

Go.
D.
1

ONLAR GİBİ :

Sakal medhiyesi

Yıllarca al kana boyadık arzı,
Yerine getirdik sünneti, farzı,
Lâzımdır devrana adım uydurmak
Mademki değişti dünyanın tarzı!

Ben zati işleri evvelden çaktım,
Köşe pencereme bayrağı taktım,
Gelenler sözümü dinlesin diye
Lûtfi Fikri gibi sakal bıraktım!

Şimdi, bak, elimi öpüyor bakkal
Muhafifler diyor: Korkma artık kal!
Yüzüme, doğrusu bir vakar geldi:
Âyan âzasının şanıdır sakal!..

Aydede: 19/10/1922

RIZA TEVFİK

ONLAR GİBİ :

SAKALA DAİR

Filozof Rızayım kâinat tanır;
İki bin cild eder ilmi eserim!
Bana dil uzatan çabuk utanır:
Kızarsam kara yel gibi eserim!

Hem sevap işlerim, hem günahım var,
Hem fesim, hem şapkam, hem külâhım var,
Hem kolumda kuvvet, hem silâhım var,
Boksör Jak Dempseyi bile ezerim!

Ne yapsam âleme hemen yayılır,
İsmim Londrada bile sayılır,
Ben sarhoş olurum, gönlüm ayılır,
Geceden yarınki günü sezerim !

Sakalım üç günde nam verdi dehre,
Bak işte, bayraklar asıldı şehre,
Ne sırtıyorsun behey bibehre:
İster uzatırım, ister keserim!

Ey oğul, arıfsen, önümde eğil,
Geçici rüzgâra ben etmem meyil,
Kimseden korkum yok, sakalsız değil
İstersem bıyıksız bile gezerim!...

Aydede: 30 Ekim 1922

Müstensihi: ÇİMDİK

Zamane Hâli

Ali Kemal, sayar söğcr,
Refik Halid alay ister.
Mihran dizlerini döğcr,
«Aydede» çıktı.. pay ister!

İzzet Melih'in karnı tok;
Fazıl züğürt, parası yok.
Halil Nihat elinde ok
Kuvvetlice bir yay ister!

Haşim «Göl saati» satar;
Falih, Donkişot'tur, çatar;
Rasim, akşam sabah atar;
Hüseyin Daniş çay ister.

Yahya, yutar ilham hapi;
Yakup, beğenmez Cenab'ı.
Feylesof'un ilim kabı,
Ara sıra kalay ister.

Aydede: 12/1/1922

FİSKE

Olmasaydı

Mevkiin safası bana yeterdi
Evimin etrafı çit olmasaydı,
Sanırım işimiz çoktan biterdi
Tarafeyn oyunda git olmasaydı!

Evler yıkılmasa salaş olmazdı,
Orman kesilmese talaş olmazdı
Tramvayda böyle dalaş olmazdı
Tasmasız bir sürü it olmasaydı.

Hey Rıza iş üstü temizlik olmaz
Bu zorlu geçitte densizlik olmaz
Tiryaki değilsin titizlik olmaz
Ama şu mübarek bit olmasaydı.
Diken: 14/11/1918

Rıza Tefrik

Olur mu ya?

Gel oğul! yerinme felâketine; (*)
Yanmayınca, cevher kal olur mu ya?..
Acıma boş geçen şu zahmetine;
Çile çekmeyince hal olur mu ya?..

Bir avuç arpaymış diyetin senin;
Bilinmedi yazık, kıymetin senin;
Ne işe yaradı niyetin senin?..
Bal demekle ağız bal olur mu ya?..

Kemankaş değilsin; ne ok atarsın!..
Yabani dikensin, göze batarsın.
Ebecedi bilmezsin hikmet satarsın!..
Elif ba, ba cim, cim dal olur mu ya?

Ömrün heder oldu: Kitap okudun!
Bir tutam aklını dolaba kodun!..
İpliğin çürükmüş; ne bez dokudun!..
Paçavra parçası şal olur mu ya?..

Ne umdun küçükten, hattâ büyükten?
Gün doğar mı sandın, odada yükten?
Çıyanlar yuvası kuru kütükten,
Filiz türeyip te dal olur mu ya?..

Hak!. Dedin, bakmadın dosta, hatıra,
Bismillâh yazılı, yağlısatıra!..
Böyle bir uğursuz sersem katıra,
Karpuz kabuğundan nal olur mu ya?..

Onlar deryaya pösteki sermiş;
Dağ, deniz aşarak murada ermiş.
Yüzme bilmiyenler çayda gebermiş,
Çamaşır teknesi sal olur mu ya?..

Sen Turan ilini engin mi sandın?..
Zaloğlu Rüstemi dengin mi sandın?..
Hey müflis!.. kendini zengin mi sandın?
Tatlı mâlihülya mâl olur mu ya?..

(*) Bu manzumesinde üstad, kendi takip etmiş olduğu mesleği, hattâ istihdaf ettiği gayeleri tenkid ve istihfaf ediyor.

Boş yere başını hülyâya salma!..
Abdessiz, ağzına Fatiha alma!..
İmrenüp baktığın o kızıl elma,
Güneş görmedikçe al olur mu ya?..

(Küp) ünde pekmezin tortuymuş meğer!..
(Uçan, turna!) dedin, martıymış meğer!..
(Yarın, bayram.) dedin, Yortuymuş meğer!..
Böyle çingenece fal olur mu ya?..

Hey Rıza âlemi kasdın, kavurdun.
Saçma düzdün amma hikmet savurdun!..
Kâh çivisine, kâh nalına vurdun.
Yabanî katıra nal olur mu ya?..

ÂTİ GAZETESİ: 4/2/1918

Rıza Tevfik

Rıza Tevfik Bey'e Cevap

Felâket... gaflettir, gafil gocusun
İrfan cezasına, âr olur mu ya?
Cahil deyulere, çok yaptın efsun
Tehlikeli işde, kâr olur mu ya?

Küçükten bilirim, aziz oğuldun,
Çok denizler geçtin, çayda boğuldun.
Cennette idin, nereden koğuldun,
Haramzade sana, yâr olur mu ya?

Davulu zurnayı, sen saz mı sandın?
Kargaları yoksa, şahbaz mı sandın?
Bu bendeki cehli, pek az mı sandın?
Bakkal çırağından, çar olur mu ya?

Sun tantal kiliseden, tek bade isterim, (1)
Kızıma doğmayacak, şehzade isterim,
Ben ankamı rütbesiz, âzade isterim.
Dağ üstünde lekeli, hiç kaîr olur mu ya?

Cebeli mübahta, yasak olur mu?
Kâbe yollarında, tuzak olur mu?
Gördüğüm tepeler, uzak olur mu?
Semaî kahvesi (bar) olur mu ya?

(1) Bunlar on üçlüdür.

Dokuduğun bezler, âyet değil mi?
Başlangıç saydığın, gayet değil mi?
Paçavra sandığın, râyet değil mi?
Doğrunun yüzünde, zar olur mu ya?

Tılsımlı okların, hedefi tuttu.
Dağları artık, Ferhad unuttu
Ufacık yılanlar, bir fili yuttu.
Nur olmayan yerde, âr olur mu ya?

On kantar altın mı, diyetin senin,
Bin kere yüksektir, kıymetin senin,
Vücut bulsaydı, niyetin senin:
Ya ne güzel düşüş, zar olur mu ya.

Kahkahalarda güldüm, büyüğe küçüğe
Güneşleri doldurdum, odamdaki yüke,
Eşek arısı dolu, bu battal kütüğe,
Bal çıkmıyor diye, azar olur mu ya?

Gayri artık doktor, nefes tükendi,
KURTDERELİ'yi bir, çingene yendi.
Semaini bütün, yâran beğendi.
Şairlere meydan, dar olur mu ya?

Edebiyatı Umumiye Mecmuası: 23/Mart/1918

Mehmet BAKİ

Şöyle bir hasbıhal

Kimse ticarete pâye bulmıyor,
Tezlili nefsedip har olmadıkça
Gül gibi geçinmek mümkün olmuyor,
Herkesin gözüne hâr olmadıkça.

İster baş tüccar ol, istersen paşa,
Kıskanmam şehbazım!.. Aklınla yaşa!..
Devlet kuşu konmaz beyinsiz başa
O sersem kör talih yâr olmadıkça.

Sade marifetle hiç bir iş bitmez;
Varlık ta lâzımdır. Boş gemi gitmez.
Nasraddin hocadan sor; inkâr etmez:
Kar helvası olmaz, kar olmadıkça.

Tutalım işinde sahip - hünersin;
Meselâ: Aççısın. Masraf istersin!
Hâlik değilsin ya? Ne haltedersin
Hiç yoktan patates var olmadıkça?!

Belâdan kocunma; akla yol açar;
Güçlükte kolaylık bulursun naçar.
Genişce bir nefes almazdı tüccar,
Cihan başımıza dar olmadıkça.

Milli ticareti, ben, yavaş yavaş
Anlar gibi oldum; muhterem kardaş!
Yolunda gidemez. Şu emr-i maaş
Milletin sırtına bar olmadıkça

Asıl iş pisboğaz dalaverası;
Ticaret, hep onun alaverası.
İnsanın ne olsa yüzü karası,
Açlıktan ölmüyor, ar olmadıkça.

Biz de madrabazız; alıp satmışız.
Şeytanla her zaman aşık atmışız.
Mızıkçı baht ile derde çatmışız,
Oyuncu neylesin zar olmadıkça.

O fikri ticaret - şark ile garbı (*)
Yakıp yıkmak için - çıkardı harbı.
Sen sonra hesap et hasılı darbı,
Zarardan hisse al kâr olmadıkça.

Zulümden şikâyet, haksızdır gerçek!
Münafık bir kavme bir zalim gerek.
Bugünkü Moskoflar ne kötü örnek!
Yaşar mı bu millet Çar olmadıkça.

Mânası yok deme!.. Kitabı Hakkın.
Edası böyledir, hitabı Hakkın.
Bunu kim hissetti; Cenabı Hakkın
Nur adaleti nâr olmadıkça.

Hey Rıza! Kurtuldu gamdan, ölenler;
Hakkı teslim etti önce gülenler.
Bulgurun kadrini şimdi bilenler,
Sana pes demedi, zâr olmadıkça.

Âti gazetesi: 5/1/1918

Rıza Tevfik

(*) Bu kıt'ada asıl maksadım, harbi umumiye (merkantilizm) fikri batlının sebep olmuş bulunduğunu îma etmektir. Ticâret âleminde (ejemoni) dâvası, filân, hep onun tevliid ettiği uğursuz şeylerdendir.

Oturduğum yerler

O yerlerde güneş mahmur-u fikret bir peridir ki...

RIZA TEVFİK

**Bu yerlerde bütün âlem o rütbe serseridir ki
Çalarlar sürme insanın hemen çeşm-i hazininden
Bu yerler ol kadar âsar-ı umrandan beridir ki
Sanırsın on asır mahrum imiş bir şehremininden!**

**Tuhaftır bu topraklar! Küçük meyhaneler vardır
Ki baksan seyredersin asumanı ziri sakfından.
Ve hattâ söyle tek tük bir takım kâşaneler vardır
Ki kalmıştır denir bi şüphe (Sultan Fatıma) vakfından!**

**Güzarı kârbanı kahr-u hedmin pek şedit olmuş,
Çekilmiş eski bildikler tamamen kurbu yezdana;
Tavuklar hep çalınmışlar, koyunlar nâbedid olmuş
İnekler otlayıp bakmakta hayrette insana!**

**Evet gayet basık meyhaneler vardır; uzaklardan
— Nazar camid görür lâkin, derunu şiiri pür ahenk —
Yazın tozdan geçilmez hiç, kışın yağmur ve rüzgârdan
Sıyahtır evlerin veçhi, fakat sükkânı rengârenk!**

**Bütün bir yıl o dehşetver vaslı abadı zulmette
Dolaştım muttasıl, lâkin bugün bitab ve makhurum
Şikâyat ve eninimden sakın sen kalma hayrette
Eğer bıktım diyorsam ben bugün vallahi mâzurum.**

Diken:17/4/1919

FAZIL AHMET

Feylesof âyanda

Felsefe denilen derin denize
Tıpkı dalgıç gibi batmak istedim...
İnciler toplayıp çıkarak yüze,
Kendimi sahile atmak istedim!

Bir zaman dolaştım elimde sazla,
Ağlattım âlemi yanık âvazla...
Günlerce kalarak sade piyazla,
O kırık sazımı satmak istedim!

Mebustum mecliste daha ilk sene...
Bu kadar şöhrete doymayıp yine,
Her yerde tanınmış Rıza ismine,
Ayrıca bir şeref katmak istedim!

Kimseyi görmeyip kendimden üstün,
Olmuştum çılgınca şöhrete düşkün...
Uyarak aklıma nasılsa bir gün,
Nazırlık zevkini tatmak istedim!

Her ilmi, her fenni bilenlerdenim!
Aristo olamaz talebem benim!
Marifet yolunda yıpranıp tenim,
Âyanda bir keyif çatmak istedim!

Sihamı İlham: 1921

Halil Nihat BOZTEPE

• FEYLESOFUN İSTİFASI

Kabinem tam olsun diye geçende,
Bana da verdiniz bir makam paşam...
Milletin ümidi şimdi hep bende...
Kendimi hayretten alamam paşam!

Mecliste geçen gün ettiğim bir lâf,
Galiba sayılmış pek büyük bir gaf!
Gülmeyin sözüme... Şaka bertaraf,
Bu yüzle yerimde kalamam paşam!

Evimde rahatca yazı yazarken,
Nereden düş oldum bu sevdaya ben?
Getirsen bana su sen kırk dereden
Dönerim evime vesselâm paşam!

Yazarım istersem ayda bir kitap...
Çalarım dilersem bazan da rübab...
Bakarım zevkime içerek şarap...
Burada o keyfî bulamam paşam!

Siyaset işleri tıpkı muamma!
Uymuyor hiç biri benim kafama...
Feylesof Rızayım, âlimim ama,
Maarif Nâzırı olamam paşam!

Hâdisat: 27/Mart/1919

Halil Nihat

RIZA TEVFİK BEYDEN HALİL NİHAD BEYE

Ey oğul, hiddetin vız gelir bana,
Vaktile söyledim: ben bir kayayım!
Düşmanım arttıkça hız gelir bana,
Kolayca ekşimem, eski mayayım!

Kimseden korkum yok, açıktır işim,
Şimdi tam gidiştir benim gidişim,
Bazı mister Rıza, bazı dervişim,
Bazı süvariyim, bazı yayayım!

Haydi itiraf et ey Lâz şairi,
Var mı Rıza gibi bir saz şairi,
Hele bana çatan o kaz şairi
Adam sırasında nasıl sayayım?!..

AYDEDE: 9/Ocak/1922

ÇİMDİK

BEN BİR ÇETİN KAYAYIM (*)

— Süleyman Nazif Beye ithaf —

Bir çetin kayayım, bu vahşetgede
Bana çarpan poyraz yeli kırılır,
Dizime çıkmadan dağılır gider,
Çirkâbı zilletin seli kırılır.

(*) Süleyman Nazif, filozofu kızdırmak için onun şiirlerinden birine hezli bir nazire yazmağa Halil Nihad'ı teşvik etmişti. Halil Nihad'ın filozofa sataşması üzerine Rıza Tevfik, ertesi günü bu şiiri Peyami Sabah'da neşretmiş ve Süleyman Nazif, kendisinden özür dilemişti.

Beni dişliyemez yılanlar bile
Sürtünür, kaşınır, geçer hergele
Yumruk, şamar vuran küstahın hele
Demirden olsa da eli kırılır.

Fikrimi sarımadı şimdiiyedeğin
Arsızca sözleri blmem ne (bey) in
Bana çifte atan şaşkın eşeğin
Kendi çiftesile beli kırılır.

Bendedir şivesi âşık ağzının
Ona sesi uymaz yaban kazının
Öyle hödüklerin bozuk sazının
Namım anıldıkça teli kırılır.

RIZA TEVFİK

Süleyman Nazif'ten Rıza Tevfik,e

Feylesof bana bak, bana bak bana!
Aklını, fikrini topla başına!

Hakkında geçen gün zevzek demişsin,
Bu unvan ezelden verilmiş sana!.

Beynimde esmesin hiddet rüzgârı,
Boğar seni sonra kopan fırtına!

Fazlaca dökülmüş sıvası yine
Aklının duvarı ister badana!.

Bilmezsın galiba nasıl avcıyım...
Uçamaz karşımda kaz, ördek, turna!

Çalım satma bana âyanım diye...
Başını çevir bak vatandan yana!

Koşmayı, maniye dinleyen var mı?
Ötmesin ağzında o çatlak zurna!

Başı yok, kıcı yok hiç bir sözünün
Ağzını açdın mı başlar cırcuna!

Çaları bozulmuş saat gibisin
Kendini zannetme Primadonna!..

Aklına, fazlına hürmetim vardır,
Âsârın doldurur, iki mavuna!

Lâkin bazan öyle saçmalarsın ki
Katılır gülmeden Deli Katına!

Her şeyi bilirim sanırsın ama
Sorsalar bilmezsin nerde, Adana!

"O kadar kızdırma kafamı yoksa
Olurum seninle gelin kaynana!..

Sihamı İlham: 1920

Halil Nihad BOZTEPE

Feylesofun Bir Dîvanı

Felâket bağıını gezdim serseri
Feryad-ü zârımı duyan kalmamış
Aradım o şahin yiğit erleri
Yattıkları yerden nişan kalmamış

Kapılar kapanmış, bacalar tütmez
Kimsecik o çölde bir koyun gütmez
Ağaçlar kurumuş bülbüller ötmez
Baykuşlarda bile figan kalmamış

Gülleri soldurmuş keder yaşları
Karalar bürümüş yaşlı başları
Köyleri kuşatmış mezar taşları
Sesime ses veren bir can kalmamış

Taliin o yaman kanlı elleri
Eşinden ayırmış hep güzelleri
Şhitlerle dolmuş gurbet elleri
Kan ağlamadık bir civan kalmamış

Hânedan kişiler hep yoksul olmuş
Düşman kapısında bağlı kul olmuş
O nazlı gelinler şimdi dul olmuş
Cemiyet dağılmış, cânan kalmamış

Hiç anılmaz olmuş analar adı
Beşikte bırakmış ana evlâdı
Kırılmış yetimin kolu kanadı
Zulüm pençesinden aman kalmamış

Düşmanın sitemi yürekler ezer
Bu kahr ile adam canından bezer
Gülşende yabancı köpekler gezer
Erler meydanında insan kalmamış

Sırrı hak aşikâr her bahannede
Gül bitermi artık bu viranede
Şu harap olası matemhanede
Bizden özge garip mihman kalmamış

Hey Rıza! Ne acip sevdaya düştün
Ash, faslı yok bir davaya düştün
Vatan uğrunda bin belâyâ düştün
Hep mezarlık olmuş vatan kalmamış (*)

Bebek Halim Paşa Yalısı : 1906

RIZA TEVFİK

Dîvan

— Feylesof gibi —

Dünya pazarında dolaştım durdum
Karpuz şöyle dursun soğan kalmamış
Bir dükkân koymadım gittim baş vurdum
Lâhna turşusundan nişan kalmamış

Bahçeler bozulmuş, bağlar kurumuş
Nazlı ağaçları tırtıl bürümüş
Meyveler üzümler bütün çürümüş
Mısırlar yenilmiş, koçan kalmamış

(*) Bu manzume devri sabıkta istibdadın verdiği azabı tahfif için bir garip eğlence olarak âşıklar tarzında yazılmıştır.

Eski göçebeler yok yaylalarda
Bir bikes feryadı var ovalarda
Çaylaklar dolaşır mandıralarda
Yoğurtlar ekşimiş, ayran kalmamış

Felek baltaladı bastığım dalı
Tatlı yediğim yok harp başlayalı
Rüyada görürüm pekmezle balı
Arılar dağılmış kovan kalmamış

Yarın nice demdir çatık kaşları
Gözünden akıtır kanlı yaşları
Bakıp da gülermiş arkadaşları
Arkasında çarşaf, fistan kalmamış

Sandıkta, sepette ne varsa sattım
Bir çok borçlarımın üstüne yattım
Akşam papuçlara bir nazar attım
Yüzleri patlamış, taban kalmamış

Baykuşlar dans eder viranelerde
Örümcekler gezer peymanelerde
Cinler cirit oynar meyhanelerde
Badeler dökülmüş, rindan kalmamış

Bugün mesut yaşar yoldan sapanlar
Yağma sofrasından lokma kapanlar
Ekmeksiz inliyor Hakka tapanlar
Doğruluk merdine meydan kalmamış

Arkadaş ararsan bir yağlı kuyruk
Ya hırsız olmalı yahut dalkavuk
Yükselir el, etek öpenler çabuk
Arsızın ekmeği yavan kalmamış

Hey (Fevzi) gülüstan dikenle dolmuş
Hakikat gülleri sararmış solmuş
Cehalet, hamakat hep gelin olmuş
Marifet kızını alan kalmamış

D İ V A N

ISSIZ İLLERDE

Dün gece, yeis ile kendimden geçtim;
Teselli aradım meyhanelerde.
Bahtı dün elinden bir dolu içtim.
O neş'e kalmamış peymanelerde!..

Öksüzüm; bu ılda, ne yoldaşım var,
Ne anam, ne babam, ne kardaşım var;
Ne yaman talihim, dertli başım var;
Dilimden anlar yok bigânelerde!..

Çöl müdür bu yarab!.. Ses yok, seda yok!..
Gülşenler bozulmuş, buy-u vefa yok!..
Evleri dolaştım, bir aşına yok,
Ay balkır o ıssız gamhanelerde!..

Kaybolmuş ninemin yeşil mezarı;
Ruhumda titriyor feryad-ü zarı.
Bu elem bağının yok mu baharı?..
Matem kanad germiş boş lânelerde!..

Göllere, susamış ahular gelir;
Gurbet illerinden kumrular gelir.
Yıkık türbelerden hubular gelir,
Güvercin dem çeker viranelerde!..

Her neye dokunsam, zahm-ı rikkat var!..
Ne yana bakınsam, reng-i firkat var!..
Çalkanır ağlar bir ah-ı hasret var,
Sularla çağlayan teranelerde!..

Kim oldu? - bilmedim - bu hale sebep.
Ağlarım; ümidim heba oldu hep!..

Bendeki suzidil var mıdır acéb,
Tutuşup can veren pervanelerde?!..

Hey Rıza! İçinde aşk odu yanar!..
Bir onmaz yara var; dinmeyip kanar!..
Bir gün gelir, seni, yetimler anar,
Dillerde dolaşan efsanelerde!..

ONLAR GİBİ :

Rıza Tefvik

— Harp senelerinde —

Safa manavında hiç meyva yokmuş;
(Tezgâhtar) gam olmuş, meyhanelerde.
Erenler bağında tek ayva yokmuş;
Kurdlu bu sene kestaneler de!..

Elime talihin perçemi gelmez,
Karşıma ruhumun hemdemi gelmez,
En yakın sahilden tek gemi gelmez,
Bütün midye tutmuş pervaneler de!

Hiç bir damakta yok doğruluk tadı
Böyle mahkemede kim olur kadı?
Fitilli tüfeği çaktık almadı.
Ağız odu bitmiş (şişanelerde).

Serapa boşanmış koca mandıra
Atalar uyuşmuş girüp tandıra
Ey kardeşim Allah seni kandıra
Sütler de kesilmiş kuşanelerde.

Düşmanlar yürümüş kovan kalmamış,
Kargalar türemiş, doğan kalmamış..
Balkanlarda bile sovan kalmamış
Hiç neş'e olur mu peymanelerde?..

Hep geri döndüler gidenler ava
Her balıktan çünkü olmuyor tava
Mutfakta kırıldı koca oklava
Hiç un yüzü görmez merdaneler de!.

Hey RIZA şairlik sazından taşar
Ne nâzır olursun, ne de müsteşar (*)
Adın, sanın ama her zaman yaşar
«Dillerde dolaşan fesanelerde!..»

Aydede: 20-2.1922

Fazıl Ahmed

(*) Bu mısra şimdi şöyle tashih edilebilir:
Hem nâzır olursun hem de müsteşar

Velînimete dehaletname

— İsmail Hakkı Paşaya—

Dediler ki ıssız kalan türbende
Vahşi güller açmış görmeğe geldim.

Rıza Tevfik

Dediler ki şimdi yürek dağlayan
Nafile yorulur hem aç kalırmış;
Fakat huzurunda bir el bağlayan
Hem gaz bulabilir, hem yağ alırmış!

Şu sebeple sana olup da bende
Deryayı cûduna dalmağa geldim.
Yani dağıtılan erzaktan ben de
Ölmeyecek kadar almağa geldim!

Avutuldumsa da hoş yalanlarla
Akına gitmedim boş yalanlarla
Ve bu gün bir sürü aç kalanlarla
Sözleşip kapını çalmağa geldim!

İşler iyileşti ama gitgide
Ne un bulabildim ne de bir pide
Binaenaleyh ben devlethanede
Birkaç ay misafir kalmağa geldim.

DİKEN 14-11-1918

FAZIL AHMET

FEYLESOF RIZA'NIN TAKLİTÇİLİĞİ

Rahmetli taklit yapmakta birinci idi. Hele Arnavut ve Rumeli taklitlerini mükemmel yapardı. Ona bu yetkiyi veren, çok kuvvetli olan hâfızası idi. Aynı hâfıza sayesinde ki kafasında bir ansiklopedinin içindekiler kadar zengin bilgi taşıyordu.

FEYLESOF RIZA'NIN KRAVATI

Rahmetli modaya uymadan giyinir, ancak şık giyinirdi ve ne giyse yakıştıırdı. Bir plastron boyunbağı taşırdı. Bu boyunbağının üzerindeki bir iskelet başı taşıyan kemik iğneyi hiç çıkarmazdı.

(Mizah nedir) makalesinden: «Ben mizah kapısını tekme ile açtım!»
(Peyam-ı Sabah) — Feylesof Rıza Tevfik

Halbuki böyle açacaktı

Aydede : 19-1-1922

Böyle açtı

TEFVİZ

—Pirimiz Rıza Tevfik beyefendiye —

Destur diledim bir bezme girdim;
Nasib mi arzu, civan? dediler.
Özke şehrahdan kusvaya erdim,
Deyince; at sür, meydan! dediler.

Eyvallah! dedim bir ayak koştum,
Bir mey sundular içince coştum;
Deryalar gibi köpürdüm, taşım:
Hak üstazmısın, sultan! dediler.

Ne diyardansın? Sevdadan, dedim.
Ne zamandansın? Beliden, dedim.
Nasibin kimden? (Rıza) dan dedim;
Biat dileyip, aman! dediler.

Bizden himmet yok, hep ondan, dedim.
Bizler cer'ayız, o umman, dedim.
Bizden nutk eden o canan, dedim.
Derviş! Mürşidin yaman! dediler.

Nevha aldım destigirimden,
Rahiklar sundum feyz şiirimden;
Meded erişti, aşk pirimden,
Hakkı zevk ettin bu an! dediler.

Âti gazetesi : 2-3-1918

Kezanoğlu Cenab Muhiddin.

★
Gördün mü ?

— Mürşidimin teveccühüne —

Dur, eğlen dervişim, bir sır sorayım;
Tûr-u tecellide duman gördün mü?
Kan sızan zahmine merhem sarayım,
Berk «lentera» dan yanan gördün mü?

«Fesemme veçhullah» nedir bilmeden,
«Enel'hak» camiyle sermest olmadan;
Fikrini bürümüş o kenz-i pinhan
Bu yolda miracı noksan gördün mü?

Nida eriştikçe her an sinadan,
Vuslat taleb etmiş o cânaneden;
Sırrı alamayıp mekr-u fitneden,
Yara basiretsiz hayran gördün mü?

Ezelde içmeyen rûyet şarabı,
«Erini» ye alır bir «len» cevabı!
Leyletül'İsrâda çâk-î hicabı
Her erenin kârı sanan gördün mü?

Kimine irsali kitab ederken,
Kimine sadece hitab ederken,
Kimine de ref-i nikab ederken,
Kimine büsbütün nihan gördün mü?

«Men arefe nefse» mir'atına bak!
Zat, ef'ali sıfat, remzi «ilelhak»
Arif isen eder nurunu işrak;
Ne yersin sen böyle iman gördün mü?

Nazarım (*) bunca yıl seyahat eder,
Kitab-ı hakikat edersin ezber;
(Cenab) gibi mürid, derviş kalender,
(Rıza) gibi mürşid, sultan gördün mü?

Âti gazetesi: 21-6-1918

Kozanoğlu Cenab Muhiddin

(*) Tâbir sûfiyanedir.

(H e p S e n d e d i r)

«Muhterem Celâl Nuri beyefendi!.

Size takdim ettiğim bu manzumeyi birçok dostlarım bendenizden istemişlerdi. Ancak bu son zamanlarda bir kusursuz nüshasını bula-bildim.

Herhalde bunun üslûbu mevzuuna mutabık ve pek hususidir. Nâ-tık olduğu fikirlere gelince tamamen sûfiyanedir ve bir çok vatandaş-larımız için bendenizden bir hediye-i kalem olsun diye yazılmıştır.

Tasavvufda en büyük sır, her hakikatı, her şeyi insanda görmek, insanda bulmaktır. Bu da vicdan-ı beşere bir kudsiyet ve bir haysiyeti lâhutiye isnad etmekle varır. Hamid'in dediği gibi:

Vicdandır en büyük hakikat,

Hep onda büyük küçük hakikat.

İtikadına dayanır. Onun için sûfiye Hak Taâlayı vicdanda arar-lar, orada bilirler, orada bulurlar. İşte bu manzume o sırra ima eder.

Gel derviş, beri gel, yabâna gitme,

Her ne arıyorsan, inan, sendedir.

Nefsine bihûde eziyyet etme,

Kâ'beyse maksûdun, Rahman sendedir!.

Çöllerde dolaşıp serâba bakma!..

Allah Allah!.. deyip sehâbe bakma!..

Tâlib-i hak isen kitâba bakma!..

Okumak bilirsen Kur'an sendedir!..

İlminle bir kılı kırka yararsın,
Etrâfına bakıp kimi ararsın?
Gördüğün ru'yâda sâde sen varsın,
Bu tehi kubbeyi kuran sendedir.

Kılı kırk yarmaya irfandır deme!
Ona yahşi, bana yamandır deme!
Şuna gerçek, buna yalandır deme!
Birinin aslı yok, yalan sendedir.

Ayrı ma'nâ verme küfr ile dine,
Varıp gelme şaşkın şek kü yakine.
Ârifsен agâh ol sır ri mübîne:
Vesvesen küfürdür îmân sendedir.

Gir gönül şehrine, dolaş bir kerre,
Kıyâs et ne imiş güneşle zerre.
Yalnız sen kadirsin hayr ile şerre,
Şerre mâil isen şeytan sendedir.

Cilve etsin dersen kemâliyle Hak,
Çıkıp benliğinden, bir kendine bak!
(Enel Hak) sözünü dilinden bırak,
Lâfa kulak verme irfan sendedir.

Nefsini evvelâ çıkar aradan,
Bir renge boyanma aktan, karadan,
Gönülde berk urur nûru yaradan,
Zulmette dolaşma, yezdan sendedir.

İşittim babasız bir oğulmuşsun
Hem Cennette doğmuş hem koğulmuşsun.
Hem kesret istemiş, hem boğulmuşsun.
Allâhın suçu ne?! isyan sendedir.

Gayriden arayıp derdine çâre,
Ne varlık verirsin mûr ile mâre?!
Cennetten çıktınsa, be hey âvâre,
Havvâyı aldatan yılan sendedir.

Şânın pek âlîdir, ne var pest isen?
Her şeye taparsın, putperest isen,
Bâde i aşk ile eğer mest isen,
Kendine gel âşık, cânan sendedir.

Câhil mezâhire Hak deye bakar,
Her köşe başında bir kandil yakar.
Bu seyl i havâdis durmayıp akar,
İlel ebed Bâki kalan sendedir.

Menbe'i sendedir feyz i hayâtın,
Gelip giden canlar hep nefehâtın.
Hayrette boğulma, bu kâinatın
Hepsi bir katredir, Umman sendedir.

Her şeyin varlığı senin özündür,
Kendini çok gören kendi gözündür,
Bu mülke hükmeden senin sözündür,
Kalıbın kürsîdir, Sultan sendedir.

Hey Rıza tâkat yok hakkı inkâra,
Sen mahrem imişsin didâr i yâra,
Şimdi âgâh oldum sır rı esrâra:
Âlemi yaradan vicdan sendedir.

Âti gazetesi : 10-1-1918

Rıza Tevfik

Vatana Selâm

Bilmem hangi tarihte idi bir gün genç bir adam tek başına bir ufak yelkenli kayıkla Cunya koyunda bizim evin önündeki kayalıklara geldi, kayıkta fonografla bazı Türkçe plâklar çalmağa başladı. Şüphe ettik. Dâvet ettik, öğle yemeğinde beraber bulundu. Kayığını kendi yapmıştı. Akdeniz havzasında böyle seyahat ediyormuş. İsmi İhsan imiş. Benden fotoğraf, bir de seyahat defterine bir iki satır yazı istedi. Şu beyitleri yazdım: Bir gece kaldı, gitti idi.

Ecdadını hatırla!.. Hamiyet gururiyle,
Şanlı Türk bayrağını Akdenizde dolaştır,
Cunya sahillerinden gönlümün sururiyle,
Öz annemiz vatana selâmımı ulaştır.

RIZA TEVFIK

Bu beyitlerin yazıldığı defterin kenarında merhumun vatana kavuşmak ümidiyle zihnen ne kadar meşgul olduğunu gösteren şu dikkate şayan satırlar da vardır:

«13 Ağustos 1933 idi. Af kanunu müzakeresi mevzuu bahsölüyordu.»

FILOZOFUN KALEMİNDEN :

Külhanbeyler Edebiyatı

Külhanbeylerin kendi tavrına ve kendi maneviyetine pek uygun bir de edebiyatı vardır ve bu keyfiyet sarahaten gösterir ki, külhanbeylik, öyle Fransada veyahut Avrupanın başka yerinde bulunabilen tehlikeli ve fena adamlar nevinden değildir. Onlardaki asıl iddia, - daha doğrusu heves - gösteriş, mertlik sevdası ve kahramanlıktır. Onun için olsa gerektir ki, İstanbulda külhanbeyler, bir hususî sınıf olmaktan ziyade, cemiyetimizin hemen her sınıfında nümuneleri bulunan bir tiptir. Mekteplerde vardı, hocalarımız arasında vardı, hükümet adamları arasında da görülürdü. Hattâ rütbeli bazı memurların yangın vukuunda dizlik ile tulumbacı yemenisini çekince yangın yerine gidip uğraşmaktan kendilerini alamadıkları da benim gençliğim zamanında rivayet olunurdu.

Bunların edebiyatına gelince; demin arzettiğim gibi bu heves mekteplere sirayet etmiş olduğu için tabiidir ki bunlar arasında iyi kötü şairler de bulunacaktı. Bunların hususî mevkilerde ve bazı mahallerde kahveleri vardı. Bilhassa ramazanlarda o kahveler pek cünbüşlü olur ve her taraftan bir takım külhanbeyleri veyahut o kıyafete giren bazı heveskârlar gelir, şiir söylerler, müsabaka ederlerdi. Ben böyle yerlerde bizzat bulundum. Üsküdar'da Kapuağasında ve Tekkepınar'da kahveler vardı. İstanbul tarafında Beyazıt meydanına tramvayla Türbe tarafından gelirken sol köşede bir kasap dükkânıyla bir de pek meşhur semai kahvesi vardı. Orada meşhur Yakumi gâh zurna gâh klarinet çalardı. Ona iki darbukacı refakat ederdi ki biri, harabatî bir ihtiyardı ve onun gibi darbuka çalan usta gösterilemezdi. O sebeple de ismine ve lâkabına (Trampet Hüsnü) derlerdi. Bir de zilli maşa ile tempoyu tanzim eden bir delikanlı daha vardı, ismi hatırlamıyorum.

Çeşmemeydanı da pek mühim bir merkezdi. Buralarda iki türlü manzuma okunurdu. Bir, bizim bildiğimiz parmak hesabı usulüyle tertip olunmuş destanlar, koşmalar, divanlar okunurdu. Gazeller, semailer, kalenderiler ancak arap vezniyle yâni aruz vezniyle okunmak gerektili.

Ben bunların birçoklarını güfteleriyle, besteleriyle ezber bilirdim. Teessüf ederim ki, güftelerden birçok kıtaatı unutmuşum. Fakat nümune olarak beş altı kıta hatırımdadır, bestesi de kulağımda çınlar durur. Birisi (Yorgancı Sadık destanı) unvaniyle meşhurdur. Bu adamlar yazdıkları ve söyledikleri manzumelerde öyle pek sade türkçeye meraklı değil, bilâkis müstalah söz söylemeğe daha ziyade özeniyorlardı.

Meşhur yorgancı Sadık destanından hatırımda kalan parçaları arz ediyorum. Bir iki kelime ile hikâyesini de arz edeyim. Yorgancı Sadık, Beyoğlunda, Ağacamii civarında oturur kabadayılardan birisi imiş. Fakat gayet mert ve namuslu bir adam olmakla şöhret almış imiş. Bir gün bir yere gezmeğe gitmiş. Serhoş, ters herifin biri buna bed muamele etmiş, o da cevap vermiş, arada gürültü çıkmış, öteki herif bunu bıçakla vurmuş, öldürmüş.

Destanı yazan şair, yorgancı Sadıkın ağzından söylüyor:

Hâlimi vafedeyim bir bir ehibba,
Sebebi mevtimi edeyim beyan,
Gördünüz ki ne imiş eceli kaza,
Bir kulun başına vermesin Yazdan.

Beyoğlunda idi yurt kararım
Hem Ağacamisi semt ve civarım
Serfiraz gezmekte yoktu uyarım
İsmim Sadık idi, kendim kahraman.

Öyle kahbelikte gezmedim asla
Yüzbeyüz ederdim ben merdi dava;
Dostuma dost idim, düşmana hattâ
Layıkıyla icra ederdim heman.

Bir perşembe günü kalktım erken
Gönül hükmeyledi durup dururken
Söyle bir akla eyleyip yelken
Dedik Macar tarafına olalım revan.

Vardık Kapılarbağına doğru uzandık
Karşımıza çıktı bir cehli nâtik
Dedi: «Burda durmayın, savulun artık,
Yoksa benden size gelmesin ziyan.»

Dedim, durmaklığın nedir zararı?
Bu hal ile ben eyledim ona güftar
O bana bastıkça bastı azarı
Hiddetlendi gayet, kabardı mervan.

Destanın bundan sonraki parçalarına göre Yorgancı Sadık'ın annesi, babası geliyorlar, her biri ayrı ayrı teellüm, teessüf ediyorlar. İşte destanın bu noktalarına gelince külhanbeyleri ipekli bir mendil çıkarıp kaşlarının üstüne tutarlar sol kollarını da dizlerine dayayarak ağlıyormuş gibi bir tavır alırlardı.

İkinci destan da (Kafesci Ahmet destanı) unvanıyla maruftu ve

bu ikisi o edebiyatın şaheserlerinden maduttu. Kafesci Ahmet de İstanbul taraflarında oturur, Yenicamiin arkasında dükkân sahibi bir kafesci imiş. Bununla beraber pek maruf babayığitlerden olmak üzere de şöhret kazanmış imiş.

Kafesci Ahmet meyhaneci çırağına âşık olmuş. Bu çırağın hizmet ettiği meyhane Tavukpazarında imiş ve bu aşk da, frenklerin (cout de foudre) dediği yâni yıldırım darbesi dedikleri nevinden olmuş. Yâni bunu görür görmez kendini kaybetmiş. Gece geç vakit Kafesci Ahmet meyhane kapısına balta olmuş. İsmi Filip olan meyhaneci çırağı kapıyı açmamış. Onun üzerine meysus olan **Kafesci Ahmet** saldırmasını çekip kendi boş böğrüne saplamış.

Bu destanın hatırımda kalan bir kaç parçasını arz ediyorum:

**Kesbi meyhaneci, Filiptir adı,
Kürkçülerbaşının âsi cellâdı.
Tavukpazarına yolum uğradı,
Satın aldım başıma püsküllü belâyı.**

**Bir gece kapıya vardım dayandım,
Dedim, Filip aç kapıyı ben sana yandım!
Bu tatlı canımdan bezdim, usandım,
Kapıyı aç eğer seversen Mevlâyı!**

**Saat bir buçuktan ikiye vardı,
Açmadı kapıyı, derd beni sardı
Üfürdü şem'ayı ışık karardı,
Sol böğrümde hemen soktum kamayı.
İlh...**

Bundan maada divanlar, koşmalar ve maniler de okunur ve bunlar hep âşıklar tarzını taklit ettiklerini gösterir.

Bir de ramazan gecelerinde muamma asmak vardır. Ben bir ramazan yine Yakumi'nin kahvesine uğradımdı. İbrahim Çavuşu orada görünce bana yer açtılar, gittim yanlarında oturdum. Çünkü İbrahim Çavuş böyle şirler okumakta en ziyade nam kazanmış üstadlardan idi. Kahvenin gayet ucuz tezyinatı vardır ki, bugünkü gençler onları hiç görmemişlerdir sanırım. Türlü türlü rengârenk kâğıtlardan zincirler yapılarak kahvenin her tarafından merkezindeki lâmbaya doğru bitleştirilmiş süsler vardı. Baktım, orta yere bir yumurta ile bir at nalı bir arada bağlanmış ve asılmış bulunuyordu. Hayret ettim ve merakla sordum:

— Bu nedir?

Cevap verdiler:

— Bu gece bunun üzerine muamma söylenecek ve hallolunacak... Uzatmıyalım, birçok delikanlılar birer kıta mani söylediler. Hiç-

biri yumurta ile nalı bir münasebet düşürüp de tarîf edemedi. Nihayet İbrahim Çavuş manî mukaddimesile ve maruf nağmesiyle «Adam aman...» diye başladı ve neticede (yumurtaya) kelimesiyle âdet üzere bir cınası lâfzî yaparak nihayet şu sözleri söyledi:

Hazreti Aliden evvel yoktur binen yumurtaya

Hazreti Neccar nal çaktı yumurtaya

«Yaşa!..» diye bağıldılar, ben katıldım gülmekten ve tabîi tebrik ettik.

Semailer mutlaka mevzun söylenir demiştim. Şunu da ilâve edeyim ki bu nevi manzumeler daima garamî yâni âşıkane olur ve aşla kadın için söylenmez. Bu semaicilerden biri, Tophaneli bir genç için bir semai yapmış imiş. Onu pek çok söylerlerdi; meşhur olmuştu. En mühim beyti şudur:

Tutuldum aşkına kendi henüz on dördü çağında

Karakol bekliyor benler onun çifte yanağında

Bu da nakaratı:

Aman Tophaneli, top top kıvrıcık kırma perçemli!..

İlh...

Yine bu kabilden bir şey daha vardı amma, hatırımda kalmadı. Yalnız şu mısrala başladılar:

Reva mı ey Beşiktaşlı kulun zârı nizar olsun?

(Zârî) semaiyi söyleyen şairin mahlesi olsa gerektir.

Şimdi bu edebiyattan hiç eser kalmamıştır. Tabiidir ki bundan daha iyi Osmanlı edebiyatı nûmuneleri biliriz. Fakat vaktiyle içtimai, ahlâkî ve edebî noktâi nazardan ehemmiyet verip de zaptedilmiş olsaydı cemaatımızın dünkü ve evvelki günkü hissiyatını ve zevkini anlayıp faydalı bir mukayese yapabildik.

Rıza Tevfik

Bir falcının başıma açtığı iş

Tuhaf bir hikâyedir!..

1914 senesi şubatının yirmi birinci cumartesi günü idi, Yüksekkal-dırımından aşağı doğru inerken sol tarafta kullanılmış kitaplar satan bir dükkânın önünde durmuş camekânlara göz gezdiriyordum. O dükkânın eski müşterilerindendim. Yanıbaşımnda bir adam, kafes içinde bir saka kuşuna elindeki ince değnek ile işaret ederek ufak ufak kâğıt parçaları çektiriyordu. Meğer falcı imiş. Benim de falıma bakmak istedi. Böyle şeylere hiç inanmadığım halde o gün uysallığım tuttu, (haydi bak bakalım!) deyiverdim. Kuşa değnekle bir işaret verdi, o da gagasiyle bir kâğıt çekip sahibine uzattı. Şu sözleri okudum:

(Senin ağzının serbest söylemesinden çok düşman kazandın. Çok zengin değilsin. Sadakatten dolayı itibar kazanmışsın... Kendi gayre-

tinle zengin olmak istersin; lâkin boştur. Allahtan ümidini kesme!.. Çocuklarından hayır göreceksin ve yetmiş yedi sene yaşayacaksın!)

Falciya bir kuruş verdim, o kâğıt parçasını aldım; eve gelir gelmez kütüphanemden bir kocaman kitap çektim, ilk sahifesinin zahırına yukarıki sözleri aynen kopya ettim. O kitap hâlâ bendedir ve pek yakın dostlarım, o yazıyı bilirler. Ben, bu vakayı bir müddet sonra tamamıyla unuttumdu. Fakat ne vakit ölümü düşünecek olursam falciyi derhal hatırlardım, ve kendi kendime düşünür, (yetmiş yedi sene!.. Vallahi fena değil!) derdim.

Geçen sene yani 1945 kânunevvelinin iptidasına kadar keyfim pek iyi idi, hattâ, demir güllerle muntazaman jimnastik yapıyordum. O ayın üçünde fena bir halde hastalandım. Şiddetli bir humma ile beni ilk defa olarak Haydarpaşa Nümune hastanesine naklettiler. Yirmi sekiz gün sonra çıktım. On gün sonra da yetmiş yedi yaşına bastım. Derhal falcı hatırıma geldi. O gün dostlardan iki kişi ziyaretime gelmişti. Birisi yaşımı sordu. Yine falciyi hatırladım ve irticalen şu türkçe kıt'a ile imalı imalı bir cevap verdim:

**Yetmiş yedi yaşındayım,
Uçurumun başındayım
Yoldaşlardan geri kaldım
Hâlâ binek taşındayım.**

Dedim; yani (falm hükmü tahakkuk edebilir, beş on gün sonra cerrahi bir ameliyeye maruz kalacağım; onun için ayağım özengildedir!) demek istedim. Hakikatte ölümden korkmuyordum, ameliyatı isteyen benim. Tabiidir ki ölüme maruz olmak ihtimallerinden - mümkün olabildiği kadar - çekiniyordum. Fala hiç inanmıyordum, fakat fal, vücudumun en kuvvetli bir zamanında - kırk üçü aşmış bulunduğum çağlarda! - beni uyandırmış ve ruhumun heyecanlı veya buhranlı zamanlarında bana ölümü hatırlatan automatique bir âlet olmuştu. Her ne zaman bir kazadan kurtulursam, derhal kendi kendine işler bir elektrik çingırağı gibi beni gafletten uyandırır: (Bu sefer de atlattın; ölümü unutma!.. Unutma ki herkes ecel ile kolkola geziyor da, bundan haberdar değildir!) diyordu. Ben de hakikaten çocukluğumdanberi çok defalar kazalar geçirmiş yaramaz adamlardan biriyim. Biraz da cesaretim vardır. Hattâ ecelle kolkola gezmekte olduğumu da bir kıt'a ile ifade etmişim: Hürriyet uğruna beraber çalışmış ve hayatımızı aynı maksat uğruna tehlikeye koymuş olduğumuz eski arkadaşlarım, yanlış yola saptıklarından dolayı şiddetli itirazatıma maruz kalmışlar ve pek ehemmiyetsiz bir vesile ile beni - tam intihap zamanı! - yirmi beş gün hapse mahkûm etmişlerdi. Sultanahmet meydanındaki hapishanenin güzel ve geniş bir odasında beni misafir ettiler. O sırada bir destan yazmışım ki basılmış değildir; hatırımda kaldığına göre, tuhaf bir şeydi ve şu kıt'a ile başlıyordu:

**Dinleyin ahabplar, şu destanımı,
Bakınız ne kadar hayretfezadır
Evvelâ öğrenin namü şanımı:
Şöhretim filozof, ismim Rızadır.**

Şu aşağıdaki kıt'a fatalist bir adam kayıtsızlığıyla ölümü her zaman beklemekte bulunduğumu anlatmak istiyor ve onun için de dünyaca hesabımı temizlemiş olduğumu beyan ediyor; ecelle kolkola gezdiğimi de söylüyor:

**Yaş kemale erdi: Kırk üçü aştım.
Ecelle kolkola gezdim, dolaştım.
Alacaklılarla hep helallaştım
Borcum Azraile bir merhabadır.**

Sonra sevgili vatandan ayrı düştüm ve Arabistanda yirmi bir sene rahat ve yine lâkayt yaşadım. Bununla beraber, hiçbir vakit ölüm düşüncesi hatırımdan çıkmadı; fakat bu düşünce bende bir fena endişe değil, âdetâ bir şiir kaynağı oldu. Pek optimiste yaşadım. Tablâta, daima genç, daima güzel, daima velûd olan dilber tabiata meftuniyetim arttı. «Cünye» nin pek muhteşem birer tablo arzeden gündoğusunu ve batısını çok defalar vefakâr eşimle beraber ulvî bir sükût içinde mephut ve hayran temaşa etmiştik. Bizim ibadetimiz buydu. (1939) senesinin eylülünde bir akşam yine gurubu temaşa etmek için sahile çıktım. Bu sefer yalnızdım. Keyfim pek iyi olduğu halde içimde sebepleri gizli, mahiyeti müphem bir melâl, bir acayip mahzuniyet vardı. Öyle hissettim ki bu hâlet derin bir hasret duygusunun - vicdanımı kaplayan - bulutu olsa gerektir. Belki de bu güzel dünyaya ve sevdiklerime ebediyen veda edecek olduğum zamanın yaklaştığını vicdanım bana ihsas ediyordu; çünkü o vakit yetmiş devretmek üzere idim. Güneş Akdenizin engin ve sakin ufkunda yarıya kadar suya batmıştı. Bilmem ölümün - sakin, rahat ve elemsiz bir ölümün! - bu ulvî gurup manzarasıyla ne münasebeti vardı?!.. O sırada - şiddetle kulaklarım çınladı, ve bir dakika geçmeden zihnime birçok fikirler üstü. Ben o fikirleri içimden gelen bir hâleti nida gibi işittim ve hafızamda zaptettim. Güneş battıktan ve sular karardıktan sonra eve geldim ve o gece uzunca bir şiir yazdım ki bazı noktalarını tashih etmek isterim. O şiirin iki üç beytinden maadası basılmamıştır. Onu yazdıktan sonra dikkatle okudum ve lâyıkiyle anladım ki benim artık dünyada en büyük arzum, sevdiğim insanların elinde elemsiz kadersiz olarak güler yüzle ölmektir. Hâtefin şu sözleri benim bu arzumu ifade edebiliyor; bana uzunca bir hitabe ile birçok şeyler söyledikten sonra:

Yetmişinden sonra ne bekliyorsun?..

Diye beni makûl bir cevap vermekten âciz bırakıyor ve,

Ayrılık gününün arifesinde

(*) Şu viran peykede — senin bu sinde —

Henüz tükenmemiş kısmetin varsa

Kadehin dibinde kalan cür'adır!..

Diye zihnimi uyandırdıktan ve falcıyı bir defa daha andırdıktan sonra şu sözlerle bir tavsiyede bulunuyor:

Sen, bezmîgaflette işret ederken,

— Yine bir gün çaldık!. Felekten — derken

— Kimsecik duymadan — hâtefi ezel

Adını ansızın okur, anarsa,

Vedâ kadehini sana sunarsa,

İrkinme!.. Kabul et. Melûl olma hiç!..

O son yudumu da güler yüzle iç.

Ana kucağına şevk ile atıl,

Güneş-i hilkate yeniden katıl!..

İlâ âhırîh...

Hâtefin sözü dediğimiz bu mülâhazalar, hakikatte - birçok ma-nevi ve maddî âmillerin tesiriyle benliğimin bişuur olan derinliklerin-de - nasıl peyda olduğu bilinmeyen bir takım sehabî nebuleuse - duyguların heyecan ile fışkırıp şuur sahnesine çıkarken, zarurî olarak az çok mahiyetine muvafık bir ifade şekline bürünmesidir. Yani kendi vicdanımızın kulağıımıza akseden sadasıdır. Biz buna ilham diyoruz. Vakıa doğru mânasiyle şiirin kaynağı budur. Nasıl doğduğu ve bir güzel uslûbu ifade şekline büründüğü de - benim bir farzıyye - olarak arzettiğim veçhile vukubulmakta olsa gerektir.

Birçok gençler ve bazı dostlar, bana (nasıl şiir yazarsın?) diye sormuşlardı. Hasbihal olarak arzetmiş olduğum mülâhazat zannederim, bu meseleye dair bir fikir verebilir. Fakat evvelâ vicdanî tecrübelerin mahsulü olan birçok hatırata malik olmalı, ondan sonra da o hatıratı canlandıracak heyecana kabiliyet olmalı!..

Lâkin şunu da unutmadan söyliyeyim ki elem ve eziyet de çekmiş olmalı. İnsana en yüksek mânasiyle insanî duygular ilham eden şey, şehvani zevk değil, elemidir.

Dilerim ki fâni dünyada kimse

Ömrünü mihnetle telef etmesin.

Fakat kâmil adam olmak isterse

Elem çektiğine esef etmesin!

Yeni Sabah: 10-11-1948

Dr. Rıza Tevfik

(*) Bu mısırada (Viran peyke) şu eski dünya demektir. Bu istia-renin, dördüncü mısradaki kadeh istiaresiyle pek sıkı münasebeti olduğu için; arada hoşâ gider bir muvafakat vardır. Kadeh de mahdud olan ömür demektir.

Filozofun Şiirlerinden Bir Demet

F a d i m e !..

Cehreni görünce, içim kanadı,
Melek yüzün ne çok güzel, Fadime!..
Gözünü yaşartan derdin ne adı?..
Seni yakan hangi emel, Fadime!..

Bu ne güzel eller, hem de ne ince,
Böyle soluyor mu, her güz gelince,
Çobanın dik başı çok yükselince;
Ne kadar çırpındı bu el, Fadime!..

Sular sesleşirken uzak dağlarda,
Kaç def'a ağladın o «Benliyar» da..
Çarparmış yüreğin bir göz ararda,
Saçın dağılırken tel tel, Fadime!..

Irmak kenarında gezintinizi,
Kumların üstünde ilk izinizi,
Pınar başlarında, kol kola, sizi,
Görmez mi uzaktan hiç el, Fadime!..

Çobanla o kadar uzağa gitme,
Onun saf gönlünü kırma, incitme,
Bu billur sevdayı çabuk eksitme;
Gittiğin yollardan «tez gel» Fadime!..

B ü l b ü l ü m

Şu kuytu çamların içinden yine
Yanık bülbülümün figanı gelir.
Ruhumun, aşına sanki, hissine;
Şi'rime aşkının beyanı gelir.

Ne mümkün dağlara derdin izharı!
Hep böyle figandır gönül diyarı!..
Yanında bulursun vefasız yârı,
Ağlama bülbülüm zamanı gelir.

Ay doğdu tepeden, yayıldı koya
İşliyor sulara hayalî oya.
Öt, bülbülceğim, öt, doya doya..
Bu bağın da bir gün hazanı gelir.

Öttükçe bülbülüm Sa'd'badda sen,
Ses verdikçe dağlar şeyda sesinden,
Lâle devri gelmiş sanırım da ben,
Yâdîma Nedimin lisanı gelir.

Ne bir mest-i nâzı, ne şehlevendi
Kalmadı vatanın, çözüldü bendi.
Sus, bülbülceğim, sus! Yâdîma şimdi
Yeşil yurdlarımın hicranı gelir.

Aşk ile eğlenen bir işvebaza (★)

Güzelim âfetsin! lâkin ben sana
— Divâne olsam da - âşık olmazdım.
Pek açık söylersem, darılma bana
Âşık olsam bile sâdık olmazdım.

Sen gibi şahbazlar semiz kaz arar,
Bilirim, çok alık âşıkların var.
Ben bu koleksiyona girsem de nâcâr,
Onların birine faik olmazdım.

Ben de — senin gibi — çapkınım biraz
İki canbaz aynı ipte oynamaz.
Beni sevsen bile, sen ey işvebaz,
Ben o mahabbete lâayık olmazdım!..

İstanbul : 1920

(*) Yaramaz, hoppa bir kadına yazılmıştır.

Rumeli için

Gülşeni açmadan emel gonçesi —
Sarsar ı felâket perişan etti.
Sevgilim! düşmanın hâin pençesi
Saçından bir tutam tel aldı gitti.

Biz zâten vârnını talan etmiştik
At sürüp o bâğı harman etmiştik.
Atalar yurdunu viran etmiştik,
O viran binâyı yel aldı gitti.

Biz hakkın yüzüne sille vurmuştuk
Vicdânın emrine karşı durmuştuk.
Cehennem üstüne köprü kurmuştuk,
Nâmerd köprüsünü sel aldı gitti.

Allahın gadabı şarka oğradı,
Katil çetesini kırdı, doğradı.
Anama sövenin, kızı, avradı,
Domuz çobanından döl aldı gitti.

Hey Rıza dökülen bu kan bizimdi..
Düşmana kul olan cânan bizimdi.
Rum eli!... O nazlı vatan bizimdi
(Biz benimsemedik el aldı gitti.)

Rûmi: 1328 = Milâdi: 1912

Bu manzume Balkan muharebesini kaybeden İttihat komitesi er-kânı için yazılmış ve çok kere basılmıştı. Kafiyesi âşıklardan birinin bir şi'rine nazîre sayılabilirse de onun mevzuu büsbütün başka ve âşîkanedir. Son mısra, olduğu gibi ondan alınmıştır.

Babam için

Ağladım hâtırda durdukça gumum-ı firkatın
Ağlarım zira bu matem yâdigârındır senin!
Hâki pâyinden olur mu çeşm-i giryanım cüdâ
Secdegâhım haşredeki hâk-i mezarındır senin!

RIZA TEVFİK

Ben sivri kafalı heriflerdenim

Aziz dostum muallim Vahyi Beyefendiye-

Dostum!...

Kant a Kont a benzetme beni.

Ben sivri kafalı heriflerdenim.

Kimse sevmeyiz damdan düşüp geleni,

Tut ki yabancıyım... başka yerdenim!

Kıymetli ömrümün yirmi senesi

Bihûde yıprandı gurbet ellerde.

Coşkun hayâtımın bu son sahnesi,

Serâb i ömrümdü çorak çöllerde.

Akl ile anlamak hayli müşkildi

Tâli in bu acı istihzâsını;

Kadere hamletmek haklı değildi

Serkeş mizâcımın iktizâsını.

(Heder oldu ömrüm çöllerde!) deye

Çok üzüldüm amma, bu da lâzımmış:

Bildim ki bu yaman çetin terbiye,

Türkiyede benim imtiyâzımmış!...

Oğursuz bahtıyla bana benzeyen,

Bir kafadarım var; benden eskidir.

O da — aç kalınca beynini yeyen —

Büyük Rus edibi (Dostoyevski) dir

İkimiz de keyfi hükümetlerin

Zindanda sürgünde kahrını çektik;

Bir hikmeti varmış musibetlerin:

Biz bu kadar erken gelmeyecektik!... —

İstanbul 9 Eylül 1945 Kadıköy

NAZLI HANIMA

İsimler semadan iner hakikat

Siz nazlı lâfzının maalisiniz

Bu hâli tasvire sözle ne hacet

Siz maalinizin timsalisiniz.

Cunya'da bir sabah şafak sökerken

Sevgili Nazlı! Gel Cunyayı seyret,
Şafak söküyorken, bir sabah erken;
Âfâkı sarıp bir sisli sükûnet,
Lübnan dağlarına gam çöküyorken!

Hasretle anarım — şafak zamânı —
İstanbul'a vedâ' ettiğim ânı;
Kurcalar içimde derd i hicrânı,
Uzakta bir kumru dem çekiyorken!

Bir gün vedâ' edip şu kumsallara,
Kuş olup da uçsak yüce dallara.
Doğan güne karşı portakallara
Hurma ağaçları nem döküyorken.

21 Mayıs 1939 : Cunya — Batya. Beyti Haddad

Kasvetli yağmurlar

Sonbahar yağmuru sessiz yağarken
Ufuklarda sisler çağlar görünür.
Bulutlar zihnime kasvet yığarken,
Karşımda kül rengi dağlar görünür.

Zihnim dolaşırken kırdaki derede,
Hayâletler oynar şu meşcerede.
Ben henüz çocukken — bilmem nerede?! —
Çiğdem topladığım bağlar görünür.

Gönlümü gam alır böyle günlerde;
Servistâna benzer o siyah perde.
Neşeli güneşin doğduğu yerde
Yaslı bir dul kadın ağlar görünür.

Cunya : 18 Eylül 1931

Filozofun Hicivleri

Yeni Hars!..

Esaslı fikirler değişti eyvah!
Turfa oldu artık eski felsefe.
İrfan ormanında - Tebarekâllah!
Yeni çığır açtı Demirci Efe!

(Gökalp) ın ilhamı etmişti telkin
Canlı bir felsefe, imanlı bir din.
İşte onun için - poyrazdan emin -
Kuytu bir köşede kuruldu büfe!

Kaşığa dayandı aç pilâvcılar;
Banka teşkil etti usta tavgılar;
Meteliğe kurşun atan avcılar
İsabet ettirdi oku hedefe!

Ne kadar şakşaklı pişekâr varsa
Taraftar oldu hep bu yeni harsa...
Oyun başlamadan toplandı parsa
Adımız sanımız konulda defe!

Züğüرده hamiyet sermaye verdi;
Nice şaşkınlara bir gaye verdi;
Hem şeref bahşetti, hem paye verdi;
İkdamcı Cevdete, Ruşen Eşrefe!

Ördekler bir DERGÂH açtı sazlıkta
Keramet gösterdi çaresazlıkta;
Taş çıkardı bunlar hokkabazlıkta
Çiçekçioğluna, usta Yasefe!

Beyaz renge boyar onlar zenciyi,
Elâ gözlü yapar kör dilenciği;
Elini sürmeden alıp inciği
Zeytin çekirdeği koyar sedefe!

Kemale yüz tuttuk, coşup boşandık;
Terakki nasılmış, görüp inandık;
Nebbaş-ı evvel hayr ile andık
Çok rahmet okuttu halef selef!

Erenler bağında hep gül biterdi,
Avare bir bülbül şakır, öterdi.
Dert ile sefalet el ele verdi,
Aylando fidanı dikdi çirkefe!

Ne sihr etti bilmem acuze devran
Silkinip o bülbül oldu saksâğan
Nur baba şeklinde göründü şeytan
Kirli kandilini astı K....!

Aklımızı almış Enver, Niyazi,
Doğru tartamıyor şaşkın terazi....
Bugün okunur mu Battal Gazi?
Gel anlat sen bunu sersem herife!

Yanlış düşünmüşüm ben de insanım,
Bu alay lâzımmış, lâzım, a canım!
Bize davul yaptı Hamiyet hanım
Öküün postunu gerip gergefe!

Ortada süprüntü fazla çoğaldı
Şalgam kokusundan âlem bunaldı
Lâhana yaprakları yığıldı kaldı
O yükü kaldırmaz bu kırık kîffe!

Kemalin kavlince hin oğlu hinler
Varsınlar bu devri meth eylesinler
Bereketsiz oldu bu yıl ekinler
Üç ayda bir çıktı yine (ulûfe) !

Bu panayır faslı olunca tamam
Sarhoşlar ayılır, gider, vesselâm!
Ne kısmet getirir bilemem bayram!
Her halde yaklaştı yevm-i arife!

Hey Rıza kıvılcım saçsam mı bilmem?
Fuzuli bahsini açsam mı bilmem?
Yezidin şerrinden kaçsam mı bilmem?
Deşt-i Kerbelâya, hâk-i Necefe!

Ne oldu?.

Kafalar dumanlı, gözler dumanlı,
İstanbul ufkunda yine sis oldu.
Sonunu düşünen her bir Osmanlı
Şu günlerde biraz müvesvis oldu!

Harp esnasında bak hava güzeldi,
İşlerin gidişi pek mükemmeldi.
Allah lânet etsin... Bir sağnak geldi,
O zengin ağalar hep müflis oldu!

Çarşayı tutmuştu taciri facir,
Ekmek bulamazdı fakir muhacir,
Lâkin en sonunda bir çuval incir
Çirkefler içine düştü, pis oldu!

Harb idi coşturan çarşı pazarı;
Kahraman gösteren her işgüzarı;
Âba ve ecdadın çökük mezarı
Haydut çetesine meteris oldu!

Altüst etti, yazık, tertibi devran:
İşittim şeyh olmuş dergâhta Mervan.
Babamın canına maval okuyan
En sonunda bize müderris oldu!

Siyaset çamura biraz kan kattı,
Bir koca kalpaklı adam yarattı.
Ona herkes taptı, Rıza dayattı.
Secdeye varmayan o iblis oldu!

Cahiller öğrendi ilm-i esmayı,
Kolayca halletti her muammayı.
Tamir etmek için viran binayı
Yıkıcı ırgatlar mühendis oldu!

Beriden Mustafa (*), öteden Tanaş
Girişti; kalmadı taş üstünde taş.
Yeni temel attı şorolop yoldaş
Bu adam ikinci müessis oldu!

Aldı Meşrutiyet ele değneği
Gösterdi bize bir (Sovyet) örneği.
Lâşeye üşüştü karga derneği
Yaban yerde büyük bir meclis oldu!

(*) İtilâfçıların divân-ı harp reisi Nemrut Mustafa.

Mizanülhavada düşküdü ibre,
Toplanıp düşündü eshabı hibre.
Akşam güneşine serilip gübre
Hasırla örtüldü, fakat mis oldu!

Kalmayınca artık bir başka tasa
Karaca Ahmedde kuruldu masa.
Yenildi, içildi, hem tıka basa...
Gaziler helvası pek nefis oldu!

Neticesi buydu icabı halin
Dalkavuk rüknüdür devri ikbalin
Tenkidi haksızdır Ali Kemalın
Finolar açlıktan kâselis oldu!

Dönmeden vazgeçmez bu kahbe felek
Çingene ne yapsa su tutmaz elek
Soysuzluk, yoksulluk yüzünden gerçek
Vakit hem uğursuz, bem hasis oldu!

Hey Rıza tüy diktin yanan şamdana
Üç yıllık tarihi soktun destana
Üslûbuna söz yok! Aferin sana!
Bu şiirin hakikat çok selis oldu!

AYDEDE: 5/6/1922

RIZA TEVFİK

Asrî Goygoyculuk!

Biz Rumeli abdâlıyız, Anadola göç ettik;
Ar ve vekarı kaldırdık, kendimizi hiç ettik.
Batınımız mamur oldu, hazineler iç ettik,
Yolda bir münkire çattık, zevkimizi piç ettik.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzulî'nin kanına!

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

Suikast eyleyip hain, süngüsünü zağladı,
Biz tabanı yağlamadan sinemizi dağladı,
Cümlemizi toparladı, bir kazığa bağladı,
Halimize yerde insan, gökte melek ağladı.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzulî'nin kanına!

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

**Pirimiz Nur baba candır, suya batmaz güneştir;
İşi gücü riyazettir, kör nefsiyle güleşdir;
Kerameti söz götürmez, yaşayışı beleştir,
Fakat zındıklar elinden işimiz keşmekeştir.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!**

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

**(Pir evi) miz turandadır, Kızıl elma dağında;
Nice küçüklerimiz var imamzâde çağında;
Mânada Yunusu görmüş pirim kendi sağında;
Keşkûlümüz kalacakmış meğer balık ağında!
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!**

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

**Biz goygoycu dervişleriz, her birimiz ermiştir;
Maksadımız lokma, aşdır, zikrimiz de gevıştır.
Biz ne şii, ne sünniyiz, mezhebimiz genişdir.
Böyle bir dâva çıkarmak, meded Allah, ne iştir?
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!**

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

**Muharrem ayları geçti, Hak imdada yetişse!
Şey'en lillâh dedik yahu! Hor bakmayın dervişe!
Kurban etti bizi zalim, sonra geçirdi şişe
Yahya babanın postunu serdi kızgın güneşe.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!**

Ya hoy goygoy canım!!!

Bulgur aşk et imanım!!!

AYDEDE 8/6/1922

RIZA TEVFİK

Dehaletname !

— Yahya Kemal'den Rıza Tevfik'e —

Geçen sene Rıza baba efendi tarafından meçhul bir sebeple seyyah edilen derviş Yahyaülüşkübi'nin bu defa ıslâhı hâl ederek Şeyhi müşarünleyhe yeniden dehalet ettiğini mübeyyin yazdığı bir nefes elimize geçmiş olmakla aynen dercediyoruz:

Aman şeyhim, efendim! İnayet senden,
Ağlayu, ağlayu meydana düştüm
İstirham ederim, begayat senden
Kurtar şu fakiri, zindana düştüm

Nasılsa aldandım, derviş Yakuba:
Gönli'mü kaptırdım, meyle, mahbuba.
Nihayet uğradım, çeşm-i gazuba
Garik-i isyanım, Ummana düştüm

Dalalet bağından içtiğim şarap,
Eyledi bak beni, harab-ü türab.
Geldim eşiğine reşadetmeab:
Yüzümü sürerek damana düştüm

Ben derviş Kemal'im, sen Rıza şahsın,
Ben ateş böceği, sen ise mahsın;
Erenler! Bu sırra elbet agâhsın,
Acaba ben neden nirana düştüm?

Bilirim, vakıa günahım çoktur,
Kasdine özenmiş, silâhım çoktur;
Senden başka yine penahım yoktur
Affını dilerim amana düştüm!...

Elfakir

Aydede: 23 Şubat 1922

Derviş Yahya

LONDRA RADYOSUNDA RIZA TEVFİK SAATİ

27 Şubat 1950 Pazartesi günü saat 18.30, Londra Radyosu filozof Rıza Tevfik merhumun ilmi ve edebî şahsiyetini belirtmek ve hâtırasını taziz etmek için Türkçe neşriyat yapmıştır.

Bu programda, Rıza Tevfik'in 19 uncu asır sonlarında yetişen büyük mütefekkirlerden biri olduğu ve felsefesinde Huxly ve Spencer'in akisleri bulunduğu belirtildikten sonra şiirlerine geçilmiş ve sanatkarın hece vezniyle yazdığı şiirlerde bilhassa âşık tarzında lirizmin en güzel örneklerini verdiği açıklanmıştır.

Nihayet, büyük şairin «Şam-ı gariban», «Uçun kuşlar» ve «Fikret'in aziz ruhuna» isimli şiirleri okunarak programa son verilmiştir.

Telehhüf-ü Feylesofâne

Yuf çarhı cefa pervere, edvarına hem yuf
Etvarına yuf, meşrebü mişvarına hem yuf

Âyana geçirdiyse de güldürmedi bir gün
Eşvakına yuf, savleti ekdarına hem yuf

Giydirmedi asla bana bir sırmalı câme
Kaftanına yuf, aslına astarına hem yuf

Yuf hanei hammarına kim badesi semdir
Minasına yuf sagar-ı sirşârına hem yuf

Karbon gibi yandırdı edip kils ile hambezm
Kimyasına yuf, hamızı tartarına hem yuf

Bir saati bir saatinin aynı değildir
Eyyamına, â'vâmına, âsarına hem yuf

Yok anda haridarı metai hünerin hiç
Çarşusuna yuf, kûçevü bâzarına hem yuf

Karpuzları ikbali saadetle eder şad
Mizanına yuf okkavü kantarına hem yuf

Bostanını berbadı semum eyledi berbad
Şalgamına yuf lâhnavü pancarına hem yuf

Yuf (VAKÎT) ine (AKŞAM) ına (İKDAM) ü (SABAH) a
Yuf sahibi (TEVHÎD) ine efkârına hem yuf

(DERGÂH)ına girdim ne güler yüz ne de söz var
Şairlerinin sazına, eş'arına hem yuf

Çok cezrimi almakta varakparei (Cezri)
Sahiplerinin dide ve enzarına hem yuf

Bir gün dili şâd eylemeyen (ÇEŞMÎ SİYAH) ın
Bilcümle haridarü fûruhtarına hem yuf

(Mahfel) de gezinmek beni iz'ac ediyor pek
Banisine yuf, sakfına, divarına hem yuf

Daldırdı (RIZA) aklımı deryayı cünuna
(İSPENSER) e yuf, eşheri âsarına hem yuf

Rıza Tevfik'ten Uç Büyük Şairimize...

YUNUS EMRE'YE ARMAĞAN!.

Yüce dağlar ardından
Evliyalar yurdundan

Ulu bir şara vardım
Erenlerin bağından

Bozbulanık bir çaydım
Çalkanıp sefa buldum

Yunus'un toprağına
Sildim gönül pasını

Cûşe geldim çağlarım
Canda coşan esrârı

(Rıza Tevfik) Allah'tan
Ben kurtuldum günahattan

Deniz aşırü geldim
Selâm tapşurü geldim.

Dosta armağanım var
Güller devşirü geldim.

Aşk iline baş vurdum
Süzülüp duru geldim.

Vardım yüzüm sürmeye
Yunuben aru geldim.

Âşık oldum ağlarım
Döküp taşırü geldim.

Ayrılma ol dergâhtan
Eğriydim doğru geldim.

ABDÜLHAK HÂMİD'E

Cunya'dan gönderilen bir fotoğrafın altına yazılmıştır. O vakit yetmiş henüz aşmıştım:

Sıhhati yerinde, keyfi yerinde
Yaşlıca bir gencim, ihtiyar değil.
Çok hürmet gördüğüm şark ellerinde,
Herkes benim kadar bahtiyar değil!.

YAHYA KEMAL'E

— Güzel tercümeleri için —

Yahya bize pırlantalar ihda ettin,
Türk şiirini tercümenle il'â ettin;
İsâ gibi bir mu'cize göstermişsin:
Hayyâm ile Fiçerald'ı ihya ettin.

RIZA TEVFİK

Bütün Cepheleriyle

YAHYA KEMAL

İKİNCİ KİTAP

Bu eserde: (200) Şair ve Edibimizin

ÜSTAD YAHYA KEMAL'E DAİR

**DÜŞÜNCELERİNİ VE MÜTALEALARINI,
NAZİRELERİNİ, ŞAKALARINI,
ŞİİRLERİNİN TAHLİL VE TENKİDİNİ,
MULÂKATLARI VE HÂTİRALARI İLE**

Üstad Yahya Kemal'in bilinmeyen taraflarını, en güzel musahabe ve şiirlerini bulacaksınız. Fiyatı : 3 liradır.

HİCİV EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

Bu eserde, (600) yıldanberi yaşamış hiciv dehâlarımızın, ölüme ve hapishaneye sürüklenen, eza ve ceza gören şâirlerin hiç bir yerde toplu olarak bulunmayan ve ancak hafızalarda yaşayan yüzlerce hicivleri, nükteleri, hâtıraları bir araya toplanmış bulunmaktadır. Saltanatın, Meşrutiyetin, tek parti devrinin karakteristik hüviyetini belirten (300) şâirin yazılarını bu eserde zevkle okuyacaksınız.

Fiyatı : 5 Liradır.

Hilmi Yücebaş'ın bu iki eserini AHMET HALİD Kitabevinden veya İstanbul: Posta Kutusu (255) ten isteyiniz.

